

**Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**6/7 EYLÜL 1955 OLAYLARININ
TÜRKİYE RUMLARI ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ (1955 -1959)**

Resul Babaoğlu

Diyarbakır, 2012

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**6/7 EYLÜL 1955 OLAYLARININ
TÜRKİYE RUMLARI ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ (1955 -1959)**

Resul Babaoğlu

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sarıbıyık

Diyarbakır, 2012

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “6/7 Eylül 1955 Olaylarının Türkiye Rumları Üzerindeki Etkileri (1955–1959)” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Dicle Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ...yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../.....

Ek 5:

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“6/7 Eylül 1955 Olaylarının Türkiye Rumları Üzerindeki Etkileri (1955–1959)” adlı Yüksek Lisans tezi, Dicle Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Resul Babaoğlu

Danışman
Yrd. Dr. Mustafa Sarıbiyık

Ek 6:

KABUL VE ONAY

Resul BABAOĞLU tarafından hazırlanan “6/7 Eylül 1955 Olaylarının Türkiye Rumları Üzerindeki Etkileri (1955–1959)”adındaki çalışma, 09.08.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı, **Cumhuriyet Tarihi** Bilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak [oybirliği / oyçokluğu] ile kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Yrd. Dr. Mustafa Sarıbiyık

[İ m z a]

Yrd. Dr. Emine Pancar

[İ m z a]

Yrd. Dr. Ramazan Günay

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Prof. Dr. Sabri Eyigün

Enstitü Müdürü

.../.../20..

ÖZET

6/7 EYLÜL 1955 OLAYLARININ TÜRKİYE RUMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ (1955 -1959)

Resul Babaoğlu

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Sarıbıyık

Temmuz 2012, 139 sayfa

Demokrat Partinin 1950 seçimlerinde kaydettiği büyük başarının ardından iktidara gelmesiyle birlikte uyguladığı liberal politikaların iç siyasette ve dış ilişkilerde olumlu etkileri belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Genç Cumhuriyetin azınlık vatandaşlarının da desteklediği Demokrat Parti, çeşitli uygulamalarla ülkede özgürlük havasının hâkim olmasını sağlamıştır. Ancak Yunanistan'ın Kıbrıs adasıyla ilgili resmi görüşünün değişmesi ve buna bağlı olarak adadaki EOKA örgütünün tedhiş hareketine destek vermesiyle birlikte Türk-Yunan ilişkileri gittikçe bozulmuştur. Kıbrıs meselesiyle birebir bağlantılı olarak ele alabileceğimiz Türkiye'deki Rum azınlığın yaşamı, 1955 yılından itibaren Türk-Yunan ilişkilerine endekslenmiş bir hal almıştır.

1955 yılının Ağustos ayına gelindiğinde, İngiltere'nin davetiyle Türkiye ve Yunanistan'ın da katıldığı Londra Konferansı, sonuç alınmadan dağılması ve Kıbrıs meselesini bir çıkmaza sokması sebebiyle Türk- Yunan ilişkilerinde ve Türkiye'deki Rum azınlığın yaşamında tamir edilmesi çok güç olan etkilere yol açmıştır. Bununla birlikte Kıbrıs meselesinin uluslararası bir boyut kazanmasıyla birlikte Türkiye'nin dış politika gündeminde uzun yıllar yer edecek olan yeni bir sorun alanı ortaya çıkmıştır.

Londra Konferansının yarıda kesilmesine yol açan Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığı haberinin İstanbul'a ulaşmasıyla beraber binlerce kişiden oluşan insan kalabalığı sloganlar eşliğinde olayı protesto etmiştir. Başlangıçta ölçülü bir tepki gösterme amacındaki bu kalabalık kısa bir süre sonra birtakım grupların

yönlendirmesiyle İstanbul'un başta Beyoğlu olmak üzere Eminönü, Osmanbey, Kurtuluş, Şişli ve Adalar semtleri ile İzmir'de yaşayan Rum azınlığa ait ev, işyeri, kilise, dükkân, ayazma, üretim atölyesi v.b. taşınmazlara yönelik tahrip ve yağma eylemine girişti.

Türk tarihinde benzerine rastlanmayan bu yıkım olaylarının Türkiye'de yaşayan Rumlar üzerinde çok ağır sonuçları olmuştur. Her şeyden önce içinde yaşadıkları topluma yabancılaşmış ve gerek devletle gerekse de Müslüman yurttaşlarıyla kurdukları ilişkilerde daha temkinli davranmaya gerek duymuşlardır.

Türkiyeli Rumlar, olayların patlak verdiği 1955 yılından itibaren Türkiye'den Yunanistan başta olmak üzere diğer batı ülkelerine göç etmeye başlamış olmakla birlikte asıl göçler yoğun olarak 1964'te yapılmıştır; zira Yunanistan ile 1930 yılında imzalanan *Ticaret, İkamet ve Seyrisefain Antlaşması*'nın Türkiye tarafından feshedilmesi, on binlerce Yunan kökenli Rum'un Türkiye'yi terk etmesiyle sonuçlanmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan ikili görüşmeler sonucunda imzalanan *Londra ve Zürih Antlaşmaları*'yla Kıbrıs meselesinin çözüme kavuşturulması, iki ülke arasında yeniden bir barış ve işbirliği havasının hâkim olmasını sağlamıştır. Buna paralel olarak Türkiye'de yaşayan Rumlar varlıklarını daha rahat bir ortamda sürdürebilmişlerdir.

Anahtar Sözcükler; 6/7 Eylül Olayları, Kıbrıs Meselesi, Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Rumlar

ABSTRACT

THE EFFECTS OF THE INCIDENTS OF 6/7 SEPTEMBER 1955 ON TURKEY GREEKS (1955–1959)

Resul Babaoğlu

The University of Dicle

The Institute of Social Sciences, History Department

Master of Arts

Advisor: Assist. Prof. Dr. Mustafa Sarıbiyık

July 2012, 139 pages

Following the great success recorded in the 1950 elections, with the Democratic Party's coming to power, the positive effects of liberal policies imposed in domestic politics and foreign relations clearly emerged. The Democratic Party, also supported by the minority citizens in the young republic, led to prevailing air of freedom in the country with a variety of applications. However, along with Greece's view change on the island of Cyprus, and depending on the supports of organization EOKA for terrorist actions, Turkish-Greek relations steadily deteriorated. Accordingly, the lives of Greek Minority in Turkey were experienced the same tight processes as from 1955.

In August of 1955, London Conference, also attended by Turkey and Greece at the invitation of Britain, led to effects which were very difficult to repair in the relations of two countries and the lives of the Greek minority in Turkey. On the other hand this, along with an international dimension on the Cyprus issue, has developed into a new problem that will place many years in Turkey's foreign policy agenda.

The news of bombing to Atatürk's house in Salonika led to thousands of people chanting slogans and protesting the event, which also caused breaking the London conference. In spite of peacefully starting, after a short time, owing to the inducement of some groups, the crowd attempted an act of destruction and looting of estates in Istanbul Beyoğlu, Osmanbey, Kurtuluş, Şişli and island districts and the

home, workplace, church, shops, sacred spring, production workshop, etc belonging to the Greek minority living in İzmir.

These destruction events that has not seen before in Turkish history have had very heavy results on Greeks living in Turkey. Above all, they got alienated from the society they live in and they felt the need to act more cautiously in the relationships they establish both with the state and the Muslim citizens.

Turkish Greeks have started to migrate from Turkey to other western countries, particularly Greece since the outbreak of events 1955; although the actual migrations were in tense in 1964. Because of Turkey's termination of the treaty of trade, residence and Seyrisefain signed with Greece, tens thousands of Greek origin resulted in abandonment of Turkey. Settlement of the Cyprus problem with the Treaties of London and Zurich, signed as a result of bilateral negotiations between Greece and Turkey, re-enabled the prevailing air of peace and cooperation between the tw ocountries. Parallel to this, assets of Greeks living in Turkey haves ustained a more comfortable environment.

Key Words; The Incidents of 6/7 September, Cyprus Issue, Democratic Parthy, Republican People's Parthy, The Rums

ÖNSÖZ

Sahip oldukları dil, din, kültürel özellikler ve entelektüel birikimlerini yüzyıllarca koruyup günümüze taşıyan Türkiye'nin Rum vatandaşları, halen Osmanlı İmparatorluğunun çok uluslu toplum yapısının bir devamı olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Tarihsel süreç içerisinde karşılaştıkları yönetsel tavırlar, Türkiye'deki Rum cemaatinin kaderini belirlemiştir. Her ne kadar, cumhuriyetin ilk yıllarında Yunanistan ile sürdürülen olumlu diplomatik ilişkiler sayesinde Türkiye'de yaşayan Rumlar rahat bir dönem geçirmiş olsalar bile CHP'nin tek partili iktidar yıllarında özellikle, 1930'lu yılların sonlarından itibaren yaşanan uluslaşma sürecinde sergilenen mutlakıyetçi anlayışın Türkiye Rumları üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Ancak çok partili yaşama geçilmesiyle beraber Demokrat Partinin ülke genelinde yürüttüğü liberal siyaset anlayışı sayesinde bütün gayrimüslim azınlık grupları gibi Rumlar da bu olumlu şartlardan faydalanarak cemaat içi etkileşimlerini arttırıp ülkedeki varlıklarını sağlamlaştırmışlardır.

Bu çalışmanın temel amacı; birilerini suçlamak ya da aklamaktan ziyade, yaşanan bu utanç olaylarının Türkiye'deki Rum toplumu üzerindeki belleklerden silinemeyen yıkıcı etkilerini ortaya çıkarmaktır. 6/7 Eylül Olaylarıyla ilgili resmi belgelerin yetersiz olması, yabancı kaynakların bu olaylara önyargılı yaklaşımları ve kimi yerli tarihçilerin de ideolojik reflekslerle kesin ve yargılayıcı bir üslup benimsemeleri çalışma sürecini zorlaştıran etkenlerdi. Buna karşın, Söz konusu dönemde yaşayan tanıkların hatıraları ve verdikleri röportajlar titiz bir değerlendirme süzgecinden geçirilerek 6/7 Eylül Olaylarının Rumlar üzerinde bıraktığı olumsuz etkilerin boyutu anlaşılmaya çalışılmıştır.

Türkiye'nin uluslararası alandaki saygınlığını büyük ölçüde sarsmış olan 6/7 Eylül Olaylarıyla ilgili çok ciddi ve titiz çalışmaların yapılması gerektiği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, dönemin siyasi havasının yanında, Müslüman-gayrimüslim ilişkileri ve gayrimüslimlerin devlet aygıtına olan bağlılık derecesi üzerinde de önemle durulmalıdır; zira saldırıların gerçekleştiği tarihlerde nüfusu yüz bin civarında olduğu bilinen Rum toplumu 1955 yılından itibaren içinde yaşadığı Müslüman çevreden uzaklaşıp cemaat içi iletişimini arttırmış, nihayetinde de giderek

ivme kazanan bir göç dalgasıyla da kökenleri Osmanlı İmparatorluğuna dayanan varlığını günümüzdeki neredeyse kaybolmaya yüz tutmuş bir duruma getirmiştir.

Bu çalışmamız, 6/7 Eylül Olayları üzerine küçük de olsa ışık tutmaya yöneliktir. Ancak olayların üzerinden 57 yıl gibi uzun bir sürenin geçmesi ve tanıkların önemli bir kısmının günümüze dek yaşamlarını sürdürememiş olmaları, büyük bir kısmının da Yunanistan'a göç etmeleri sebebiyle bu olayları yaşamış olan birincil kaynaklara ulaşamamıştır. Bununla birlikte, geçmiş dönemlerde hazırlanmış olan çalışmalarda ve gazetelerde yer verilmiş olan tanık ifadeleri ve mülakatlar karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, Türkiye'de yaşayan Rum vatandaşların hayatlarına doğrudan etkileri olan Türk- Yunan ilişkilerinin Demokrat Parti döneminde geldiği noktaya yer verilerek Kıbrıs sorununun ortaya çıkışı ve Türkiye'nin bu sorun karşısındaki resmi duruşu irdelenmiştir. İkinci bölümde ise, Kıbrıs sorununa bir tepki olarak Türk kamuoyunda ortaya çıkan hassasiyetin bir sonucu olan 6/7 Eylül Olayları çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Bu çalışmayı özgün kılan üçüncü bölümde ise Türkiye'nin Rum vatandaşlarının 6/7 Eylül hadiseleri karşısındaki tutumları incelenerek genel anlamda bu hadiselerin ortaya çıkmasından 1959 yılına kadar yaşamlarında ne tür değişimler geçirdikleri konusu incelenmiştir.

Bu fırsatla; tez çalışmamın hazırlanmasında, ön hazırlık aşamasından itibaren beni yönlendiren ve akademik tecrübeleriyle aydınlatan saygıdeğer danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa SARIBIYIK' a, teşekkürlerimi sunarım.

Resul Babaoğlu

Diyarbakır, 2012

İÇİNDEKİLER

Sayfa no:

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM.....	9
DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ İLK YILLARINDAKİ İÇ VE DIŞ KONJONKTÜREL DURUMA BAKIŞ.....	9
1.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Gelişmeler ve Türkiye’deki Azınlıklara Etkileri....	9
1.2. Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Türkiye’deki Azınlıklar ve Sosyal- Siyasi Dönüşüm.....	11
1.3. Demokrat Parti İktidarının İlk Yıllarında Türk- Yunan İlişkileri.....	16
1.3.1. Gelişen Olumlu İlişkilerin Türkiye Rumlarına Etkileri.....	20
1.4. Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkması ve Türkiye’de Değişen Azınlık Algılaması	22
1.4.1. 6 / 7 Eylül 1955 Olayları Öncesinde Kıbrıs’ta Siyasi Durum.....	25
1.4.2. Yunanistan’ın Kıbrıs Politikası – ENOSİS İdeali ve EOKA Terörü.....	28
1.4.3. Demokrat Parti İktidarına Kadar Türkiye’nin Kıbrıs Politikası.....	32
1.4.3.1. Demokrat Parti’nin Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı.....	34
1.4.3.2. Kıbrıs Sorunu ve Türk Basını.....	43
1.4.4.1. Başbakan Menderes’in 24 Ağustos Konuşması ve Kıbrıs Meselesi Üzerindeki Etkileri.....	47
1.4.4.2. Türkiye’deki Rumlara Yönelik Eylemler.....	49
1.4.4.3. Londra Konferansı.....	52
2. BÖLÜM.....	56
6/7 EYLÜL OLAYLARI.....	56
2.1. Selanik’teki Bomba Hadisesi.....	56
2.2. Olayların Başlaması ve İstanbul’da Yaşanan Tahribat.....	59
2.2.1. Ankara ve İzmir’de Yaşanan olaylar.....	66
2.2.2. Türk Basınının 6/7 Eylül Olaylarına Yaklaşımı.....	69

2.2.3. Olaylar Karşısında Güvenlik Güçlerinin Tutumu	71
2.3. Hükümetin Aldığı Önlemler ve Farklı Çevrelerin Yaklaşımları	75
2.3.1. İlk Gözaltı ve Tutuklamalar	82
2.3.2. Olayların Yol Açtığı Maddi Zarar	83
2.3.3. Zararların Tazmin Edilmesi.....	86
2.4. 6/ 7 Eylül Olayları - Aktörler ve Temel Bileşenler	89
2.4.1. DP Hükümetine Yöneltilen Eleştiriler	90
2.4.2. Komünist Kişi ve Grupların Suçlanması	94
2.4.3. Yabancı Güçler (NATO- SSCB).....	95
2.4.4. Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti ve İşçi Sendikalarının Suçlanması	98
2.5. Olayların Dış Etkileri ve Türk- Yunan İlişkilerine Yansıması	102
3. BÖLÜM	106
6/7 EYLÜL OLAYLARINDAN SONRA TÜRKİYE RUMLARININ DURUMU	106
3.1. 6 / 7 Eylül Olaylarına Azınlık Önderleri ve Rum Basınının İlk Tepkileri	106
3.1.1. 6/7 Eylül Olayları ve Azınlıkların Göç Sorunsalı	109
3.1.2. 1957 Seçimlerine Gayrimüslimlerin Yaklaşımı	112
3.1.3. Rum Azınlık Cemaatinin Yaşadığı Duygusal -Psikolojik Tahribat.....	115
3.1.4. 6/7 Eylül Sonrası Dönemde Müslüman- Gayrimüslim Azınlık İlişkileri	118
3.2. Demokrat Parti İktidarının Sonlarına Doğru Türk-Yunan İlişkileri ve Türkiye' deki Rum Azınlığı (1955- 1959)	122
3.2.1. Türk – Yunan İlişkilerinde Kıbrıs Krizi ve Çözüm Arayışları	122
3.2.2. Kıbrıs Krizinin Türkiye'de Yaşayan Rum Azınlığa Etkileri	124
3.2.3. Londra-Zürih Antlaşmaları ve Türk-Yunan ilişkilerinin Yumuşaması... 127	
3.2.4. Yunanistan Başbakanı Karamanlis ve Dış İşleri Bakanı Averof'un Türkiye Ziyareti	131
3.2.5. Kunalp - Bitsios İkili Raporu (Rapport Des Deux).....	133
SONUÇ.....	135
EKLER.....	140
KAYNAKÇA	155

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.g.	Adı geçen gazete
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
A.K.E.L	Emekçi Halkların İlerici Partisi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
çev.	Çeviren
DP	Demokrat Parti
EOKA	Kıbrısçı Savaşçılar Milli Organizasyonu
F.Ç.A.	Fahri Çoker arşivi
haz.	Hazırlayan
KTC	Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti
MAH	Milli Emniyet Hizmetleri
MTTB	Milli Türk Talebe Birliği
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
s.	Sayfa
S.	Sayı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
T.B.M.M.	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMTF	Türkiye Milli Talebe Federasyonu
Yay.	Yayımlayan

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, çeşitli dil, din ırk ve kültürlere mensup milletlerden oluşan çok uluslu bir imparatorluktu. Osmanlı Devletinin kuruluşundan itibaren, imparatorluk sınırları içinde yaşayan azınlıklara Osmanlı millet sistemi içinde etnik ve dinsel kimliklerini barış ve düzen içinde koruma fırsatı verilmiştir.

İstanbul'un fethedilmesinin ardından burada yaşayan Hıristiyan Rumlar zannettiklerinin aksine dini ve kültürel yaşamlarını serbestçe devam ettirmelerine imkân sağlayan bir muameleyle karşılaşmışlardır. Fatih Sultan Mehmet ilk iş olarak Rumların evlerine serbestçe dönebileceklerini ilan etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ortaçağın vandalist ve insanlık dışı savaş ve işgal anlayışına aykırı bir biçimde sergilediği bu özgürlükçü tutumu Fatih Sultan Mehmet'in fetihten sonraki bazı uygulamalarında da görmek mümkündür. Fatih, ilk iş olarak, mülkiyet sistemini düzene koymaya başlamış, yağmayı durdurup şehri terk edenlerin ya da korkudan gizlenenlerin veya Galata'ya sığınan halkın yurtlarına dönerek Türklerle beraber kendi gelenek, adet ve yaşayışlarını serbestçe sürdürebileceklerini ilan etmiştir.¹

II. Mehmet döneminde Fener Rum Patrikhanesi, devlet protokolü kapsamında değerlendirilmiştir. Fatih sultan Mehmet, zaman zaman Patrik olarak atadığı Genadios'u huzurunda kabul ederek kendisine çeşitli hediyeler vermiştir.² Bu dönemde İstanbul'da yaşayan Ortodoks cemaatler, Fener Rum Patrikhanesi aracılığıyla yönetilmiştir. Öte yandan, Rumlar arasındaki anlaşmazlıklar, Ortodoks mahkemelerce çözümlenmiş, Rum cemaati Patriklik tarafından yönetilip temsil edilmiştir. Osmanlı Devletinin azınlıklara karşı gösterdiği bu hoşgörü anlayışı büyük ölçüde İslam dininin temel prensiplerinden kaynaklanmıştır.³

Gayrimüslim tebaa içinde en önemli unsur Rum Ortodoks Kilisesi etrafında toplanan Hıristiyanlar olmuştur.⁴ Divan-ı Hümayun tercümanlığı gibi görevler Rumlara verilmiştir. Rumların bu önemli mevkilere getirilmeleri İstanbul'da bir cins Rum aristokrasisi oluşmasının önünü açarak Rumların statülerinin güçlenmesi ve

---

¹M. Süreyya Şahin, **Fener Patrikhanesi Ve Türkiye**, Ötüken, İstanbul, 1996,s. 51.

²İlber Ortaylı, **Üç Kıtada Osmanlılar**, Timaş Yay. İstanbul, 2007, s. 63–64.

³Robert Mantran, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C.I**, Çev. Server Tanilli, Adam Yay. İstanbul, 2002, s. 108.

⁴İlber Ortaylı, **Son İmparatorluk Osmanlı**, Timaş Yay. İstanbul, 2006, s. 159.

toplumsal yaşamda büyük avantajlar elde etmelerine ortam hazırlamıştır. XV. ve XVI. yüzyıllarda İstanbul ve İzmir gibi liman kentlerinde ticareti ellerinde bulunduran Osmanlı'nın Rum tebaası, büyük bir sermaye birikimiyle Müslüman ahali karşısında ekonomik bir üstünlük sağlamıştır.⁵

Osmanlı Devletindeki Gayrimüslimler, 19.Yüzyıla kadar “*Millet Sistemi*” içinde hukuklarını uygulamışlardır. Bu kavram, her milletin kendi organizasyonu içerisinde, kendi inanç ve gelenekleri etrafında, bir topluluk olarak örgütlenmelerini ifade eder.⁶ Kültürel bir kaynaşmayı hedeflemeyen Osmanlı Devleti, Gayrimüslimleri, zamanına göre son derece çağdaş, insan haklarına uygun bir anlayışla her alanda serbest bırakmıştır. Gayrimüslim unsurlar bu yolla kendi kültürlerini muhafaza ve geliştirme imkânı bulmuşlardır. Gayrimüslimlerin Medeni Hukuk'a ilişkin davaları, cemaat mahkemeleri tarafından görülmüştür. Aynı dine mensup olan kişiler kendi dini liderleri tarafından kurulan mahkemelerde yargılanmışlardır. Kilise mahkemelerinin yargılamaları sonucunda verilen kararlar Osmanlı Devleti tarafından uygulanmıştır.⁷

Osmanlı İmparatorluğunun diğer bütün azınlık grupları gibi Rumlar da askerlik hizmetleri karşılığında devlete “*Cizye*” denilen vergiyi ödemişlerdir. Gayrimüslimler, bazı durumlarda yaşam boyu süren askerlik hizmetinden muaf olmalarını ticari alanda büyük bir avantaj olarak kullanmışlardır. Osmanlı Devletinde yaşayan Rumlar, bankacılık, hekimlik, kahve işletmeciliği, kuyumculuk ve sarraflık gibi işlerle uğraşarak büyük bir zenginlik elde etmişlerdir.⁸ Daha sonraki yıllarda kabul edilen kapitülasyonlar sayesinde çok önemli ticari imtiyazlar elde eden Batılı devletlerin himayeci politikaları sayesinde, diğer azınlık cemaatleri gibi Rumlar da, zenginliklerini daha ileri boyutlara taşımışlardır.

Osmanlı Devleti'nde azınlıklara verilen hak ve hürriyetlerin, imparatorluğun zamanla gücünü yitirmesi, Batılı devletlerin de kısıktirmalarıyla azınlıklar tarafından yeterli bulunmaması siyasi, iktisadi, hukuki, kültürel ve idari alanlarda yeni düzenlemeler yapılması sonucunu doğurmuştur⁹

---

⁵Yelda Demirağ, “**Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları**” Ankara Üniv. OTAM, S.13,Yıl, 2002, s. 015–033.

⁶Erhan Afyoncu, **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu C.V**, Yeditepe Yay. İstanbul, 2009, s. 160.

⁷Gülnihal Bozkurt, **Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839–1914)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989, s. 67 .

⁸Demirağ, **a.g.m.**, s. 6.

⁹ İlknur Polat Haydaroğlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1990, s. 5.

Yüzyıllarca Osmanlı yönetimi altında barış ve huzur içinde yaşayan Rumlar Batılı ülkelerin emperyalist çıkarlarına hizmet edip devlete karşı hoşnutsuz tavırlar takınarak milliyetçi akımların etkisine girmişlerdir. Fransız Devrimi'nin getirdiği milliyetçilik akımının etkisiyle kendi ulus- devletlerini kurma taleplerini öne süren azınlıklar ayrılıkçı eğilimler göstermişlerdir. Osmanlı Devleti'nde ilk ulusal ayaklanmayı 1812 yılında Sırp'lar çıkarmış ve özerklik elde etmişlerdir. Daha sonra Mora Yarımadası'nda yaşayan Yunanlılar, 1829'da bağımsızlık talebiyle ayaklanmışlar ve 1830 yılında Yunanistan bağımsızlığını kazanmıştır.¹⁰ Osmanlı Devlet adamları azınlık isyanlarını zayıflatmak ve İmparatorluğun dağılmasını önleyebilmek için yeni çözüm yolları aramışlardır.

Ortaya çıkan huzursuzlukları bertaraf etmek ve Batılı ülkelerin tepkisini azaltmak amacıyla 1839 yılında Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir.¹¹ Tanzimat fermanı ile imparatorluğun bütün uyruklarına, ırk ve dinleri ne olursa olsun, yaşamları, onur ve servetleri bakımından tam bir güvenlik, yasal haklarına saygı ve hakkaniyet ölçüsünde vergi sisteminde bir reform yapılmıştır.¹²

Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle, Gayrimüslimler üzerindeki milliyetçiliğin etkisini azaltmak amacıyla eğitim sistemi çağın gerektirdiği şartlara bağlı olarak yeniden düzenlemiştir.¹³ Bu dönemde Gayrimüslimlerin ayrılıkçı hareketlerden vazgeçmesinin, Osmanlı düşüncesinin gelişerek yeni nesillere benimsetilmesi sayesinde mümkün olacağı düşünülmüştür. Ancak, gayrimüslimlere ait eğitim kurumlarına devletin hiçbir müdahalede bulunmaması, özellikle gayrimüslim tebaa üzerinde dışarıdan gelen milliyetçilik düşüncesinin hızla yayılmasına neden olmuştur. Bu dönemde azınlıklar kendi okullarını serbestçe açmıştır. Hatta devletin yıkılmasını çocuklarına aşılaman Rum okullarına bile dokunulmamıştır. Devletin hiçbir engeliyle karşılaşmayan azınlık okullarında Türk kültürü ile ilgili dersler, Osmanlılık düşüncesine aykırı olacağı gerekçesiyle, verilmekten kaçınılırken, Rum ve Ermeni milliyetçiliğinin gelişmesinde ve beslenmesinde bu okulların önemli rolü olmuştur.¹⁴

---

¹⁰İber Ortaylı, **Osmanlı Barışı**, Ufuk Kitapları-Da Yay. İstanbul, 2004, s. 112.

¹¹Eric Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yay, İstanbul, 2009, s. 85.

¹²Robert Mantran, **Osmanlı İmparatorluğu tarihi C.II**, Çev. Server Tanilli, Adam Yay, İstanbul, 2002, s. 208.

¹³Şerif Demir, **"Tanzimat Dönemi Eğitim Politikalarında Osmanlılık Düşüncesinin Etkisi"**, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Kış, 2010, C.9, S.3, s. 284-294.

¹⁴Demir, **a.g.m.**, s. 6.

Yunanistan'ın Osmanlı'dan ayrılıp bağımsızlığını elde etmesi Osmanlı Rumları için yeni bir dönemi açmıştır. Osmanlı Devleti'ne düşmanca tutumlar takınan Rumlar, 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'yla yapılan iktisadi, kültürel ve siyasi reformlarla statülerini güçlendirmişlerdir. Ancak bu dönemde görülen milliyetçi akımların etkisiyle Sırp ve Bulgar Kiliselerinin özerklik ilan etmeleri neticesinde Fener Rum Patrikhanesi güç kaybetmiştir.¹⁵ Rumlar, kurdukları okullarda okuyan çocuklarını milli bilinci aşılavıcı doğrultuda eğitmişlerdir. Islahat Fermanı ile birlikte Gayrimüslimler, askeri okullara alınarak orduda üst rütbelerde görevler almışlardır. Islahat Fermanı, Gayrimüslim gruplara kendi cemaat örgütlenmelerini sağlamalarına da imkân tanımıştır. Azınlık cemaatlerin kurdukları bu örgütler, Islahat Fermanı'na göre kendi aralarında para toplayıp, kilise, mezarlık, okul ve hastane gibi ortak kullanım alanlarını tamir ettirme hakkını elde etmişlerdir.¹⁶ 1856'dan sonra, ülkenin birçok yerinde kiliseler, gayrimüslim cemaat okullarının sayısı artış göstermiştir.1869 yılındaki Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesi ile Müslüman-Gayrimüslim ayrımı hukuki alanda da ortadan kalmıştır.¹⁷ Islahat Fermanının uygulanması, Osmanlı Devletinin Müslüman yurttaşları arasında bir hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Gayrimüslim azınlık gruplarının eğitim, askerlik ve hukuk gibi alanlarda ayrıcalıklar elde ettiğini düşünen Müslüman kesim bu durumdan şikâyetçi olmuştur. Buna karşın, Gayrimüslim azınlıklar da elde ettikleri hakları yetersiz bularak her zaman için daha fazlasını elde etmenin çabası içinde olmuşlardır.

Gayrimüslimlerin devlet içindeki hukuki statülerinde meydana gelen gelişmelerde esas dönüm noktası 1876 Kanun-i Esasi'dir. Gayrimüslimlerin de iştirakiyle hazırlanan Kanun-i Esasi'nin din ve mezhep farkı gözetmeksizin "*Osmanlı*" saydığı tebaaya tanıdığı başlıca haklar; şahsi hürriyet, basın hürriyeti, ticari, sınaî ve zirai her türlü dernek ve ortaklıklar kurma hakları, öğrenim ve öğretim hürriyetidir.¹⁸

Kanun-i Esasi'nin 1876 yılında ilan edilmesinden I. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede Rumlar, her açıdan özellikle de demografik olarak en iyi zamanlarını yaşamışlardır.¹⁹

---

¹⁵ Bkz. İlber Ortaylı, **Üç Kıtada Osmanlılar**, Timaş Yay. İstanbul, 2007.

¹⁶ Suna Kili-Şeref Gözübüyük, **Türk Anayasa Metinleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. İstanbul, 2000, s. 26.

¹⁷ Demir, **a.g.m.**, s. 7.

¹⁸ Bozkurt, **a.g.e.**, s. 83-85.

¹⁹ Samim Akgönül, **Türkiye Rumları, Ulus-Devlet Çağından Küreselleşme Çağına Bir Azınlığın yok Oluş Süreci**, İletişim Yay. İstanbul, 2007, s. 42.

Nüfusları oranında temsil edilen Rumlar, bu yıllarda yapılan vergi reformları ve medeni reformlarla rahat bir yaşam sürmüşlerdir. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla bütün itirazlara rağmen askere alınan Rum erkeklerine büyük bir güvensizlik duyulmuştur. Savaş boyunca düşmanla işbirliği yapma potansiyeli taşıyan Rumlar asıl olarak Milli Mücadele döneminde kurdukları cemiyetlerle kötü niyetlerini oraya koymuşlardır. Bizans İmparatorluğunu yeniden kurmak ve (*Megali İdea*)* yı gerçekleştirmek amacıyla *Etniki Eteryas*, *Mavri Mira* ve *Pontus Rum* gibi cemiyetler kurmuşlardır²⁰ Batı Anadolu'daki Yunan işgaline her türlü desteği vermekten geri durmayan Rum dernekleri, İngilizlerin de desteğini sağlayarak emellerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Ne var ki, TBMM'nin açılmasıyla Milli Mücadele'nin daha örgütlü hale gelmesi ve Düzenli Ordu'nun kurulması gibi gelişmeler Rum tehdidini azaltmıştır. Kurtuluş Savaşının sonuna gelindiğinde Anadolu'nun her yerinden İstanbul'a yönelmiş olan kitlesel bir Rum göçü başlamıştır. 1922 yılındaki nüfus istatistiklerine göre İstanbul'da yaşayan Rumların nüfusu 250.000'e ulaşmıştır.²¹

Kuruluş Savaşının kazanılmasının ardından imzalanan Lozan Antlaşması'na göre bütün azınlıklar Türk vatandaşı sayılarak Fener Rum Patrikhanesi'nin İstanbul'da kalması kabul edilmiştir. Bu maddeyle, Rumların Türkiye'deki dini ve kültürel varlıklarını kolayca sürdürmelerinin önü açılmıştır. Lozan Antlaşması'nda gündeme gelen konulardan biri de nüfus mübadelesi olmuştur. Türkiye ile Yunanistan arasında kurulan '*Karma Komisyon*' da ele alınan 19 maddelik protokol 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Bu protokolün 2. maddesine göre 30 Ekim 1918 tarihinden önce İstanbul'a yerleşmiş Rumlar ile 1913 tarihli Bükreş Antlaşması'ndan önce Batı Trakya'ya yerleşmiş Müslümanlar mübadele dışı tutulmuşlardır.²²

Lozan antlaşmasından sonra kurulan tek parti idaresinde Rumlar, Kurtuluş Savaşı yıllarında yaptıkları faaliyetleri unutturmaya çalışmışlar, etnik kimliklerini ön planda tutmaya çekinmişlerdir. Türkiye cumhuriyetinin ilk yılları, yeni rejimin

---

*Yunan milliyetçilerin 'Büyük Ülkü' olarak ifade ettikleri kavram, Eskiden Bizans'a ait olan bütün toprakları ele geçirme ülküsü.

²⁰Süleyman Kocabaş, **Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi**, Bayrak Yay., İstanbul 1984, s. 43-44.

²¹Alexis Alexandris, **The Greek Minority of Istanbul and Greek – Turkish Relations: 1918 –1974**, Center for Asia Minor Studies, Athens, 1992, s. 52–76.

²²**Lozan Barış Konferansı Tutanaklar- Belgeler**, Çev. Seha L. Meray, T.I, C.II, K.II, Yapı Kredi Yay. İstanbul, 2002, s. 89.

kurulma ve yerleşme dönemi olup ümmetçi bir anlayıştan laik ve modern bir “ulus devlet” e dönüşüm evresidir. Aynı zamanda komşu devletlerle iyi ilişkiler kurma amacıyla olan Türkiye Cumhuriyeti’nin Yunanistan ile kurduğu iyi ilişkiler doğal olarak Türkiye’de yaşayan Rumlar için de olumlu koşullar doğurmuştur. Yunan yöneticilerinin geçmişin yanlışlarını tekrarlamaktan kaçınan uzlaşmacı bir tavır benimsemeleri, barış sürecine girilmesine ve sonuçta barışa ulaşılmasında önemli bir etken olmuştur.²³

Lozan Antlaşması’nın 42. maddesinde: “ *Türk hükümeti, Müslüman olmayan azınlıkların aile hukuku ve kişi hakları konusundaki problemlerin çözümünde, azınlıkların gelenek ve göreneklere esas alınacağı ve bu konudaki tedbirleri almayı kabul edeceği*” ifadesi yer almıştır. Bu maddenin ikinci fıkrası ise; “ *Bu tedbirler, Türk Hükümetiyle, ilgili azınlıklardan her birinin eşit sayıda temsilcilerinden oluşan özel komisyonlarca düzenlenecek, anlaşmazlık çıktığı takdirde, Türk Hükümetiyle Milletler Cemiyeti, Avrupalı hukukçular arasından birlikte seçecekleri bir üst hakem atayacaklar.*” şeklindedir.²⁴ Kurulması kararlaştırılan üç komisyon, 1925 yılının Mayıs ayında oluşturulmuştur.²⁵ Ancak cumhuriyetin ilk yıllarında azınlıklar bu haklarından vazgeçip gördükleri iyi niyetin karşılığını vermiş, diğer Türk vatandaşları için geçerli olan kanunlarla yönetilmek istediklerini belirtmişlerdir.²⁶

23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi’nin kurulması, Türkiye için yeni bir dönemi başlatmıştır. Demokratik ve çağdaş ilkelerle kurulan bu meclis Türkiye’nin temellerini çağdaş ve eşitlikçi bir anlayış doğrultusunda atmıştır.

İlk TBMM’de azınlık mensubu hiç kimse bulunmamıştır. Bu durumun oluşmasında muhakkak ki dönemin olağanüstü koşullarının ve o sıralarda azınlıkların Kurtuluş Savaşı döneminde içinde yer aldığı faaliyetlerin rolü olmuştur. TBMM’ye giren ilk Rum milletvekili 1930’da 5. Dönem Ankara milletvekili Nikolas Taspas olmuştur. Daha sonra Mihail Kayaoğlu (7. Dönem), İstamat Zihni Özdamar

---

²³Sabahattin Özel, “**Atatürk Dönemi Türkiye- Yunanistan İlişkileri**” Türkler Ansiklopedisi, Kültür A.Ş. C.III, Adana, 2002, s. 1171.

²⁴Meray, **a.g.e.**, s. 13.

²⁵Fatih Akın, **Türkiye’de Azınlık Politikaları Ve 6/7 Eylül Olayları**, Kum Saati Yay. İstanbul, 2006, s. 87.

²⁶Lozan barış Antlaşmasınının 42. maddesinin verdiği haklardan vazgeçtiğine dair kararı ilk olarak Yahudiler vermişlerdir. Bunu Ermeniler’in 17 Ekim 1925 tarihinde yaptıkları müracaat izlemiştir. Son olarak 27 Kasım 1925 tarihinde Rumlar’ın böyle bir talepleri olmuştur. Daha sonra 1926’da kabul edilen Medeni Kanun ile bu hükümlerin zaten bir anlamı kalmamıştır. Bkz. Avram Galanti, **Türkler Ve Yahudiler**, Gözlem Gazetecilik Basım yay. İstanbul, 1995, s. 31, Akın, **a.g.e.**, s. 87.

(Eskişehir), Vasil Konos (İstanbul 8. Dönem), Nikola Facacelli (İstanbul 8. Dönem ara seçim) TBMM'ye girmişlerdir.²⁷

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber azınlıklar açısından gözlenen bu olumlu tablo, 1930'lu yılların sonlarından itibaren dünya genelinde hüküm süren katı milliyetçi akımların etkisinin Türkiye'de de hissedilmesi sonucunda değişmeye başlamıştır. “*Vatandaş Türkçe Konuş*” kampanyalarıyla azınlıklar günlük yaşamda kendi dillerini konuşmaktan men edilmişlerdir. Devletin bu yönde resmi bir tebliği olmamakla birlikte bazı belediyeler, sınırları içinde Türkçeden başka bir dil konuşulmasını yasaklamışlardır.²⁸ Bu uygulama azınlıkların cemaat içi etkileşimlerini azaltmıştır. Nitekim 1924 Anayasasının vatandaşlığa ilişkin 88. maddesi; “*Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle Türk itlak olunur.*”²⁹ ifadesini içermiştir. Bu maddeden anlaşıldığı gibi, Türklük kavramı etnik bir tanımdan ziyade, yurttaşlık esasına dayandırılmıştır.³⁰ 1930'lu yıllarda Yunanistan ile kurulan iyi ilişkiler, Rum azınlığı da olumlu yönde etkilemiştir. 7 Ekim 1930'da gerçekleşen Patrik seçimine hükümet hiçbir müdahalede bulunmamıştır. 1 Kasım 1930'da Yunanistan Başbakanı Venizelos Patrik II. Fotios'u ziyaret etmiştir. Böylece ilk kez böyle bir ziyarete izin verilmiş oldu. Öte yandan Türkiye Cumhuriyetinin 7. Kuruluş yıldönümü vesilesiyle yapılan yazışmalarda, Mustafa Kemal'in Fener'e cevabında Fotios'u “*Patrik*” olarak andığı, böylece başpapaz ifadesini terk etmiş olduğu görülmüştür.³¹

26 Ağustos 1932'de İstanbul Rum cemaatinin düzenlediği bir etkinliğe Başbakan İsmet İnönü ve Dış İşleri Bakanı Tefik Rüştü Aras da katılmıştır.³² 1937'de ise CHP tarafından yayınlanan yeni bir talimatname ile Halkevlerinde Gayrimüslimlerin çalışmalarına izin verilmiştir³³ Türkiye'de yaşayan Rum azınlığı bu olumlu koşullardan yararlanmış ve cemaat kurumu olarak varlığını güçlendirmiştir.

---

²⁷Akın, **a.g.e.**, s. 97.

²⁸Akın, **a.g.e.**, s. 95.

²⁹Kili, **a.g.e.**, s. 63.

³⁰1924 Anayasasının tam metni için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> (15.06.2012)

³¹Uğur Serçe, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Azınlık Politikaları**, Yıldız Teknik Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008, s. 26.

³²Çağatay Okutan, **Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları**, İstanbul Bilgi Ünv. Yay. İstanbul, 2004, s. 240.

³³Okutan, **a.g.e.**, s. 112.

II. Dünya Savaşı'nın 1939- 45 yıllarında sebep olduğu yıkıcı etkilerin her alanda hissedildiği gibi azınlıkların yaşamında da olumsuz etkileri olmuştur. Her şeyden önce azınlıkların askere alınmaya başlanmasıyla ticari hayattaki gayrimüslimlerin üstünlüğü bir azalma göstermiştir. Öte yandan, 1943 yılında çıkarılan “*Varlık Vergisi*” azınlıkların kollektif belleğinde facia olarak iz bırakmıştır. Resmi hükümet açıklamasına göre verginin amacı, savaş koşullarından faydalanarak elde edilen haksız kazancı vergilendirmek ve toplumda savaş koşullarının yarattığı ekonomik dezavantajları eşit biçimde bölüştürmektir.³⁴ Varlık Vergisi, Türkiye’de yaşayan Rum azınlığın ticari hayattaki öncü rolünün son bulmaya doğru gideceği süreci başlatan gelişme olmuştur.

II. Dünya Savaşının bitmesinin ardından Türkiye’nin demokratik değerleri savunan Batılı ülkelere yaklaşması beraberinde iç politikada da bazı değişimleri doğurmuştur. Yeni siyasi partilerin kurulduğu bu yıllarda azınlıklar bazı haklarına kavuşmaya başlamışlardır. Çok partili sisteme geçilmesinin ardından savaş koşullarının olumsuz izleri silinmeye çalışılmıştır. Bu yeni dönemde Cumhuriyet Halk Partisi yöneticileri savaş döneminde yaygınlık kazanan ırkçı politikaları sert bir şekilde eleştirerek “*Türk Vatandaşlığı*” nı etnik temelle ilişkilendirmemeye özen göstermişlerdir. CHP’nin azınlıklara karşı politika değişikliğinin sebebi çok partili yaşamdaki oy mücadelesinde Gayrimüslimlerin de desteğini sağlamaktı. Bu durum 1946 seçimleri yaklaşırken, Gayrimüslimlerin DP ve CHP’den ilgi görmesini sağlamıştır. Demokrat Parti seçim propagandası sırasında Varlık Vergisini eleştirerek seçimleri kazanmaları durumunda bu verginin iadesini vaat etmiştir.³⁵ CHP ise genel seçimlerden önce azınlık cemaatlerinin önde gelenleriyle görüşüp desteklerini sağlamaya çalışmıştır. Ancak seçimlerde gayrimüslimlerin DP’ye oy vermelerine engel olamamıştır³⁶

CHP’nin seçimlerde Gayrimüslim azınlıkların desteğini sağlayamamasının en önemli nedeni daha önceki bazı uygulamaları olmuştur. Her ne kadar çok partili sisteme geçilmesiyle azınlıklara bazı haklar tanınmışsa da, savaş koşullarında uygulanan Varlık Vergisi’nin yarattığı yıkım, azınlıkları CHP’den uzaklaştırarak liberal ve özgürlükçü söylemlerle siyaset sahnesine çıkan DP’ye umut bağlamalarına yol açmıştır.

³⁴Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6/7 Eylül Olayları**, İletişim Yay. İstanbul, 2009, s. 135.

³⁵Uğur, **a.g.t.**, s. 29.

³⁶Rıfat N. Bali, **Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946–1949)**, İletişim Yay. İstanbul, 2003, s. 55.

1.BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ İKTİDARININ İLK YILLARINDAKİ İÇ VE DIŞ KONJONKTÜREL DURUMA BAKIŞ

1.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Gelişmeler ve Türkiye'deki Azınlıklara Etkileri

II. Dünya savaşının yıkıcı etkileri bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de her alanda görülmüştür. Özellikle üretimin durmasına bağlı olarak sanayi ve ticaretle uğraşan toplum kesimlerinin çok zor durumlara düştüğü bilinen bir gerçektir. Savaş sonrasında bozulan ekonomiyi diriltme çabalarının ürünü olan varlık vergisi Türkiye'nin azınlık vatandaşları için bir kâbustan farksız olarak algılanmıştır. Varlık vergisi bir kazanç ve sermaye vergisi olarak düşünülmesine rağmen uygulamada bu verginin vergi matrahlarının belirlenmesindeki gerçek unsur din ve milliyet olmuştur.³⁷ Gelirlerinin çok üstünde vergi tutarlarıyla karşılaşan gayrimüslim vatandaşlar taşınmaz mallarını değerinin çok altında satarak vergi yükümlülüklerini yerine getirebilmişlerdir.³⁸ Çok ağır şartlarda azınlıklara uygulanan bu vergi bu kesimlerin toplumsal yaşamdaki yerlerini ve işlevlerini önemli ölçüde sarsmıştır. Bu dönemde Anadolu'da büyük ticari kuruluşlar olmadığı için yoğun olarak İstanbul'da uygulanan Varlık Vergisi, sonuç itibarıyla gayrimüslimlere ait iş ve ticaret çevreleri büyük sarsıntı geçirmiş, ticaret hayatı baltalanmıştır.

Savaş koşullarında azınlık üyelerinin muhbirlik yaptıkları ile ilgili toplumdaki genel kanı aynı zamanda genel bir güvensizlik duygusunu da yaratmıştır. Varlık vergisinin uygulanması sırasında gayrimüslimler arasındaki yaygın muhbirlik faaliyetleri böyle bir kanıyı güçlendirmiştir.³⁹ Varlık Vergisinin uygulandığı günlerde kimi gayrimüslim vatandaşlar, kendi cemaatlerinden olup olmadığına bakmaksızın tanıdıkları tüccarların sahip oldukları mal varlıklarını maliye komisyonlarına

---

³⁷ Akın, **a.g.e.**, s. 102.

³⁸ Güven, **a.g.e.**, s. 142. Ayrıca bkz. Ayhan Aktar, **Varlık Vergisi Ve Türkleştirme Politikaları**, İletişim Yay. İstanbul, 2010.

³⁹ Mina Urgan, **Bir Dinozorun Anıları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998 s. 144.

bildirmişlerdir. Gayrimüslimlerin bu tür davranışlar sergilemeleri, kendilerine karşı daha sonraki dönemlerde duyulan kuşkulara zemin hazırlamıştır.⁴⁰

Savaş koşullarında Gayrimüslim tüccarların yasal olmayan yollarla haksız bir zenginlik elde ettiklerine olan inancın yol açtığı olumsuz tutumların yanında azınlıklar, II. Dünya savaşında Nazi Almanya'sının propaganda taktiklerinden biri olan “*Beşinci Kol*”^{*} faaliyetleri ile de ilişkilendirilmişlerdir. O yıllarda Alman ordularının işgal edeceği ülkeye öncelikle casuslarını gönderdiği gerçeğinden yola çıkılarak, Türkiye'nin de Alman işgaline uğrayacağı endişesinin arttığı özellikle 1942 yılında gayrimüslim vatandaşların casus olarak kullanılmaya elverişli oldukları düşünülmüştür.⁴¹ Bu kuşku havası azınlıkları çok olumsuz etkilemiştir. Nitekim II. Dünya Savaşı yıllarında gayrimüslimler askere alınmalarına rağmen kendilerine çoğu zaman silah teslim edilmemiş, orduda kilit görevlere getirilmemişlerdir.⁴²

II. Dünya savaşının bitiminin hemen ardından yapılması bakımından önem arz eden 1945 sayımlarına göre İstanbul'da yaşayan Müslüman nüfus 870.166 iken Ortodoks nüfus 76.844'tür. II. Dünya savaşının ardından azınlıkların yurtdışına göç etmeleri sonucu bu rakamlarda bir azalma görülmüştür.⁴³ Sovyet Rusya'ya göç etmek için başvuran Ermeniler ve İsrail devletinin 1948 yılında kurulmasının ardından ülkemizi terk eden Yahudilere bir de varlık vergisinin yıkıcı etkilerinden bunalan Rum azınlık üyelerinin Yunanistan'a göç etmeleri eklenince bu yıllardaki azınlık nüfusundaki düşüş anlaşılmış olur.

Bu dönemde yaşanan iç gelişmelerin yanında dünyada görülen siyasi ayrışmalar da Türkiye'nin genel siyasetini etkilemiştir. II. Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra dünya genelinde, ülkeler arasında başını ABD ve SSCB'nin çektiği bir kutuplaşma yaşanmıştır. Türkiye, savaş yıllarında izlediği politikalar doğrultusunda, demokratik değerleri ön planda tutan Batı ülkelerine yakınlaşarak bir ittifaka doğru yol almıştır.

Türkiye'nin II.Dünya Savaşından sonraki dış politikasının temel parametrelerini belirleyecek olan önemli gelişmelerden biri, 1947 yılında ABD başkanı Harry Truman'ın soy ismiyle anılan “*Truman Doktrini*”nin ABD

---

⁴⁰ Bkz. Rıdvan Akar, *Aşkale Yolcuları, Varlık Vergisi ve Çalışma Kampları*, Belge Yay. İstanbul, 1999.

* Her türlü araca başvurarak bir ulusun dayanışmasını ve bütünlüğünü yok etmeye çalışan yıkıcı hareketlere denir.

⁴¹ Akgönül, *a.g.e.*, s. 108.

⁴² Güven, *a.g.e.*, s. 100

⁴³ Akgönül, *a.g.e.*, s. 150.

kongresinde “Yunanistan’a ve Türkiye’ye Yardım Yasası” adıyla yasalaşmasıdır.⁴⁴ Türk dış politikasının ABD’nin eksenine girmesinin bir dönüm noktası olan Truman Doktrini Türkiye’ye 100 milyon dolar, Yunanistan’a da 300 milyon dolar askeri ve ticari yardımı öngörüyordu. Bu yardımların temel amacı; Yunanistan’daki komünist hareketin durdurularak sosyalist devrimin gerçekleşmesinin önüne geçmek, her iki ülkede askeri üsler elde etmek, Sovyet Rusya’nın çevrelenmesi ve nihai amaç olarak da Türkiye ve Yunanistan’ı ABD kontrolünde kapitalist dünya ekonomisi sistemine entegre etmektir.⁴⁵ Bu gelişmelerden sonra Türkiye’nin demokratikleşmiş Batı ülkeleriyle paralel yönde politikalar yürüttüğü görülmüştür. Yunanistan ile kurulacak olan olumlu ilişkilerde bu durumun büyük bir etkisi vardı. Her iki ülke de Batının düşündüğü güvenlik ve yeni ekonomi sisteminde göz ardı edilemeyecek bir konumdaydı. Öte yandan bu iki ülke arasında oluşabilecek muhtemel sorunlar karşısında ABD’nin serinkanlı ve yapıcı bir yaklaşım sergilediği de bu doğrultuda değerlendirilmelidir. ABD’nin, Balkanlar’da kendi çıkarlarına uygun bir siyasi ortamın kurulabilmesi için Türk Yunan ilişkilerine müdahale etmesi, iki ülke arasında kurulacak ittifakın oluşumunu engelleyen sorunları yumuşatmıştır.

1940’lı yılların sonlarına doğru dünyada yaşanan Soğuk Savaş’ın yol açtığı siyasi gerginlik ve Sovyet Rusya’nın Türkiye’den Boğazlar ile ilgili birtakım taleplerde bulunması gibi gelişmeler Türkiye’nin dış siyasetine yön vermiştir.⁴⁶ Bu tarihlerden itibaren Türkiye’nin izlemeye başladığı dış siyaset, komşu devletlerle kuracağı ilişkilerde de temel belirleyici etken olmuştur.

1.2. Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Türkiye’deki Azınlıklar ve Sosyal-Siyasi Dönüşüm

II. Dünya Savaşının sonlarına doğru Nazi Almanyası’nın güç kaybetmesiyle Batılı müttefik devletler üstün konuma geçmişlerdir. Bu dönemde Türkiye, savaş boyunca sergilediği tarafsız tutumunu terk ederek demokratik değerleri savunan Batılı ülkelere yakın durmuş ve Almanya’ya savaş ilan etmiştir. Türkiye’nin politika değişikliğine giderek sergilediği bu manevra daha sonraki yıllarda ülke içinde

---

⁴⁴Caner Sancaktar, “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Marksist Yaklaşım” **Bilge Strateji**, S.III, 2011, s.23- 91.

⁴⁵Sancaktar, **a.g. m.**, s. 24.

⁴⁶Bkz. Oral Sander, **Siyasi Tarih (1918–1994)**, İmge Yay. Ankara, 2001, s. 253.

görülecek olan toplumsal ve siyasi alanlarda birtakım değişimlere de zemin hazırlamıştır.

II. Dünya Savaşının sona ermesinin ardından dünya geneline yayılan özgürlük ve demokratikleşme süreci, Türkiye’de çok partili yaşama geçilmesini doğurmuş ve bu süreç ülke genelinde gayrimüslim azınlığı da içine alan bir özgürlük havasının doğmasını sağlamıştır.⁴⁷ Tek parti iktidarının son yıllarına denk gelen bu dönemde CHP yöneticileri cesur adımlar atarak azınlıklara yönelik olumlu birtakım uygulamalara imza atmışlardır. Demokratikleşme çabalarının bir ürünü olan bu olumlu tablo her alanda gözlenmiştir. Yeni Partilerin kurulmasıyla birlikte liberalleşme başlamış ve böylece azınlıkların statülerinde de olumlu gelişmeler olmuştur. 1946 yılında yapılan seçimleri iktidar partisi olan CHP çoğunlukla kazanınca hükümeti kurma görevi Recep Peker’e verilmiştir. CHP’nin yeni dönemdeki azınlık siyasetini Recep Peker şu sözleriyle açıklamıştır: “*Eğer geçmişte bazı sınırlamalar ve sakatlıklar olmuşsa biz bunu derhal düzeltmeliyiz.*”⁴⁸ CHP’nin geçirdiği dönüşümün bir göstergesi sayılan bu tür ifadelere bu yıllarda sık sık rastlamak mümkün olmuştur. Bu dönemde Rumlar açısından önemli olan bir diğer gelişme de, Balıklı Hastanesinin Rum cemaatine geri verilmesi olmuştur. Öte yandan Rum cemaati yetkililerinin hükümet ile yaptığı görüşmelerde İmroz ve Bozcaada’daki Rum okullarında Rumca derslerinin verilmesi teklifi de kabul edilmiştir.⁴⁹

Türkiye’nin azınlık vatandaşlarının eğitim konusunda hükümetten talepte buldukları diğer bir konu da; MEB tarafından atanan ve azınlık okullarındaki müfredatı, idareci ve mali uygulamaları denetleyen müdür yardımcılarının varlığına son verilmesi olmuştur. Ayrıca azınlık okulları öğretmenlerinin, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından atanmalarına rağmen hiçbir terfi imkânından faydalanamadıklarından ve ücretlerinin azlığından da şikâyet edilmiştir.⁵⁰ Çok partili sisteme geçişle birlikte azınlıkların bu talepleri hükümet tarafından olumlu karşılanmıştır. Azınlık okulları daha önceleri kazanç vergisine tabiyken bu yükümlülük 1947 yılında kaldırılmıştır.⁵¹

⁴⁷ Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Arkadaş Yayınevi, Çev. B. Talu, Ankara, 2009, s. 406.

⁴⁸ Akın, **a.g.e.**, s. 107.

⁴⁹ Serçe, **a.g.t.**, s. 34.

⁵⁰ **Cumhuriyet**, 20.01.1946.

⁵¹ **Cumhuriyet**, 28.03.1947.

Temmuz 1949'da ise, azınlık okullarındaki Türk öğretmenler arasından seçilen müdür başyardımcılarının bu görevlerine son verilmiştir. Böylece 1937 yılından beri devam eden bu denetim uygulaması son bulmuştur.⁵² Bir ay sonrasında ise, Türkçe ve Kültür dersi veren ve Bakanlık tarafından atanan öğretmenlerin ücretlerinin tamamen MEB bütçesinden verilmesi kararlaştırılmıştır.⁵³

Rum cemaatinin Hükümet üyeleri ile başka konularda da temasları olmuştur. 25 Mart 1947'de Rum cemaatini temsil eden bir heyet CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran'ı ziyaret etmiş ve Rum okullarında görev yapan öğretmenlerin maaşlarının Hükümet tarafından verilmesini talep etmiştir.⁵⁴ 12-16 Mayıs 1947 tarihlerinde de Patrikhane yetkilileri Başkente giderek Başbakan Peker'i ziyaret etmiştir. Bu ziyarette daha önceki talepler tekrar gündeme getirilmiştir. Öncelikli konu olarak da 1935 yılında çıkarılan "*Vakıflar Yasası*"nın iptali istenmiştir. Peker, içinde bulunulan dönemde, Hükümetin Rum Patrikhanesine ve cemaatine karşı iyi niyetler beslediğini belirterek konu hakkında yakın zamanda karar alınacağını ifade etmiştir.⁵⁵ 1949 yılından itibaren Gayrimüslim vatandaşların orduda subay olarak görev almalarının önü açılmıştır. Aynı yıl, azınlık okullarının iç işleri bakanlığından bir memur tarafından denetlenmesini öngören yasa da kaldırılmıştır.⁵⁶ Çok partili sisteme geçiş yıllarında Türkiye'deki azınlıkların yaşamında olumlu anlamda gelişmeler olmuştur. Demokratik sistemin oturtulmaya çalışıldığı bu dönemin doğal bir sonucu olan bu gelişmeleri daha sonraki yıllarda birçok alanda yaşanacak olan dönüşümler takip etmiştir.

Demokrat Partinin 1950 seçimlerini kazanıp iktidara gelmesinin ardından özellikle İstanbul'a Anadolu'dan hatırı sayılır ölçüde göçler yaşanmıştır. İstanbul'un ekonomik hayatında yer edinen yeni kentli sınıflar doğal olarak azınlıklarla aynı ortamlarda yaşamaya başlamışlardır. II. Dünya Savaşının bitimi ve ABD'den alınan Marshall yardımı çerçevesinde İstanbul'da kurulan fabrikalar, kente göçü tetiklemiş ve Demokrat Parti iktidarının ilk yılında 800 bin civarında olan nüfus, on yıl içinde ikiye katlanmıştır. Bu da beraberinde şehir içinde yeni yolların açılması ve yeni yerleşim alanlarının oluşturulmasını getirmiştir. Anadolu'dan yeni gelen nüfus, daha

---

⁵² **Cumhuriyet**, 05.07.1949.

⁵³ **Tanin gazetesi**, 04.08.1949.

⁵⁴ **Cumhuriyet**, 01.04.1947.

⁵⁵ Elçin Macar, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**, İletişim Yay. İstanbul, 2003 s. 183-184.

⁵⁶ Rıfat Bali, **Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya, Bir Toplu Göçün Öyküsü**, İletişim Yay. İstanbul, 2003, s. 528.

çok sur içi ve eski İstanbul'a yerleşmiş, şehre ve İstanbulluluk kültürüne yabancı olan bu zümre, kentin tahribinde önemli bir etken olmuştur.⁵⁷

1950 yılındaki nüfus sayımına göre İstanbul'un nüfusu 1914 yılı rakamlarını ilk kez geçerek bir milyon kişiye ulaşmıştır. Yapılan İstatistiklere göre bu rakamın %47'sini başka kentlerde doğup İstanbul'a göç eden kimseler oluşturmuştur. 1955 yılı nüfus sayımının sonuçları ise toplumsal dönüşümün baş döndürücü bir hızla gerçekleştiğini gösterir. Bu yılda İstanbul'un nüfusu bir milyon üç yüz bin kişiye ulaşırken İstanbul dışında doğanların toplam nüfusa oranı ise % 57'ye ulaşmıştır. Beş sene içerisinde nüfus % 30 oranında artmıştır.⁵⁸ İstanbul'a göç eden yeni kentli sınıfların ekonomiye dâhil olmasıyla beraber İstanbul'un ekonomik yapısında ve toplumsal ilişkilerde de büyük değişimler yaşanmıştır. 1950'li yılların başından itibaren İstanbul'a göç eden yeni kentli sınıflar hayatlarında ilk olarak bir Rum ya da Ermeni'nin farklı bir dili konuştuğuna şahit olmuş ve bu yeni duruma alışmakta bazı zorluklar yaşamışlardır. 1950 hatta 1960'lı yıllarda Türkiye'nin şeker, ciklet ve çikolata endüstrisinin % 90'ı İstanbul'da çalışan Yunan vatandaşları ve onların Rum ortaklarının elindedir. Buna paralel olarak, İstanbul'daki pastanelerin ve tavernaların büyük bir kısmı Yunanlıların ve Rumların tekelinde bir görünüm arz etmiştir. İstanbul'un birçok semtinde, vapurda, otobüste, pazar yerlerinde Rumca konuşmaları duymak şehir düzeninin rutin bir devamıydı. Beyoğlu, Karaköy, Şişli, Kurtuluş ve Eminönü gibi semtlerin birçok yerindeki kumaşçı, ayakkabıcı ve şapkacı dükkânları Yunanlılara aitti. Beyoğlu'nda adım başı bir Yunan filminin ya da tiyatrosunun afişine, tanınmış bir Yunanlı şarkıcının neonlarına rastlamak mümkündü.⁵⁹

Komşuluk ilişkileri ve ticari alışverişler dolayısıyla Müslüman halk ve Gayrimüslimler arasındaki etkileşim değişik şekillerde ortaya çıkmıştır. Demokrat Partinin ilk yıllarında yaratılan olumlu ekonomik tablo sosyal alanda da hissedilmiş, ticari ilişkileri iyiye giden bütün toplum grupları bundan memnuniyet duymuşlardır. Ekonomide liberalleşmeye doğru atılan adımlar ve dış kaynaklı sermaye, azınlıkları tekrar ekonomik olarak güçlendirmeye katkı sağlamıştır. 1950 yılı ortalarında Avrupa Kalkınma Planına dâhil edilen Türkiye'ye 100 milyon dolar ayrılınca yerli ve yabancı sermaye sahipleri çeşitli endüstri dallarında yatırım yapmaya başlamışlardır.

---

⁵⁷ Önder Kaya, **Cihan Payitahtı İstanbul**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 313.

⁵⁸ Akgönül, **a.g.e.**, s.166.

⁵⁹ Orhan Türker, 35 Yıl Önce Yunanlılar'ın Türkiye'den Sınır dışı Edilmeleri, **Tarih ve Toplum Dergisi**, S. 190, İstanbul, Ekim, 1999, s. 10.

İklim şartlarının elverişli olmasıyla sağlanan ürünlerdeki rekolte artışı ve makineleşme sayesinde tarımsal verimliliğin artırılması ile ticari hayat canlanmış, bu durum yol açtığı sonuçlar bakımından da kalabalık toplum kesimlerinde göreceli bir refah durumunu ortaya çıkarmıştır. Demokrat Parti yöneticileri, din hürriyetini temel insan haklarından biri saymış ve siyasi amaçlar uğruna kullanılmasını kötülemişlerdir.⁶⁰

Köy ve kasabalardan büyük şehirlere doğru yapılan göçler sonucunda kent nüfusunun dengesiz bir şekilde artmasıyla gecekondular adı altında yeni bir fiziksel yerleşim şekli ve gecekondular halkı diye anılan yeni bir toplumsal katman oluşmuştur. Bu toplumsal sınıfın, taşradan getirdiği sosyal alışkanlıklar ve sınıf içi feodal anlayışı şehir kültürüne ekleme çabası sonuçsuz kalınca şehir hayatı bir süre sonra dayanılmaz bir noktaya gelmiş ve kentlileşemeyen bu sınıflar, hemşericilik bağlarıyla yeni bir şehir ortamı kurarak bazı siyasi partilerin il ve ilçe teşkilatları gibi yerel örgütlere angaje olup kolay bir şekilde manipüle edilir hale gelmişlerdir. Kültürel açıdan; feodaliteden endüstriyel topluma geçiş aşamasında iki arada bir derede kalmış gözükken bu nüfus, akıldan çok duyguya, kentten çok kasabaya, endüstriyel değerlerden çok fırsatçılığa dayalı olan ve kendine özgü bir kültür geliştirmiştir.⁶¹ Asırlarca sürdürülen şehir geleneklerinden yoksun olan bu halk kitleleri ticari ve kültürel alanlara tam anlamıyla uyum sağlayamayarak kendi aralarında oluşturdukları dar toplumsal katmanlarda gene kendilerine özgü bir sosyal ortamın içine girmişlerdir.

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren siyasi, ekonomik, sosyal ve şehirleşme gibi alanlarda çok hızlı dönüşümler yaşanmıştır. Bir yandan şehirlere doğru yapılan göçlerle yeni şehirli sınıfların toplumsal hayattaki dengeleri değiştirmesi, bir yandan da ekonomik hayatın öncü rolünü üstlenen Gayrimüslim vatandaşların bu göçlere bağlı olarak yeni kentli sınıflarla bir arada yaşamaya başlamaları Türkiye için sosyal ve siyasal olarak yeni bir sayfa açmıştır.

---

⁶⁰Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010 s. 490.

⁶¹Emre Kongar, **21.Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 151–156. Ayrıca bkz. Gürhan Gürcan, **6/7 Eylül 1955 Olayları**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006.

1.3. Demokrat Parti İktidarının İlk Yıllarında Türk- Yunan İlişkileri

Türkiye’de siyasi ve demokratik dönüşümün yaşanmasında Demokrat Partinin kurulmasının büyük bir rolü olmuştur. Cumhuriyetin kurulmasından sonra gerçek anlamda bir demokratik yönetime geçilebilmesi için çeşitli zamanlarda çok partili sisteme geçmek için girişimlerde bulunulmuştur. Ne var ki, toplumsal yapının henüz hazır olmaması ve ülkedeki genel siyasi havanın gerekli olgunluğa sahip olmaması gibi nedenlerle çok partili yaşam denemeleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İktidar partisi karşısında kurulup varlığını kalıcı hale getirebilen ilk siyasi oluşum Demokrat Parti olmuştur. Bu parti, 1945 yılında tek parti idaresinin hüküm sürdüğü, savaş koşullarının da en ağır şekilde yaşandığı bu devrede halkın yönetime karşı duyduğu genel hoşnutsuzluğun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.⁶² TBMM’de “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” ile ilgili görüşmelerin yapıldığı sırada CHP milletvekilleri Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, “Dörtlü Takrir” diye bilinen bir itirazı yaparak Demokrat Parti’nin temellerini atmışlardır.⁶³ Kısa zamanda geniş halk kitlelerinin desteğini sağlayan Demokrat Parti, ülke çapındaki teşkilatlanmasını hızla tamamlamıştır. Demokrat Parti, halkçı ve demokrat yönlerine ek olarak, iktidar partisinden farklı olarak devletçilik ilkesinden uzaklaşıp serbest ekonomiye vurgu yapması ve din konusundaki özgürlükçü tutumu azınlıklar başta olmak üzere toplumun her kesiminden destek görmesini sağlamıştır.

Demokrat Partinin 1950 seçimlerindeki zaferinin ardından iç ve dış politikada yürüttüğü liberal siyaset anlayışı, ülke genelinde özgürlükçü bir havanın esmesine ortam hazırlamıştır. Yeni hükümetin programında, partinin milliyetçilik anlayışı, tıpkı önceki hükümetlerde olduğu gibi, vatandaşlık esasına göre tanımlanmıştır. Buna göre, vatandaşlık için ön koşul, ortak bir tarihin geliştirdiği ortak bir kültür ve ülküdür.⁶⁴ Demokrat Partinin iktidara gelişinin ardından uygulamaya koyduğu bazı politikalarla azınlıklara karşı oldukça hoşgörülü ve eşitlikçi bir yaklaşım sergilemiştir.

Bu dönemde özellikle Rum cemaatiyle Demokrat Parti iktidarı arasındaki ilişkilerin hiç olmadığı kadar iyi bir görünüm arz ettiği, tarihi bir gerçektir.

⁶² Kemal H. Karpat, **a.g.e.**, s. 486 .

⁶³ Bkz. Taner Timur, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, İmge Yay. Ankara, 2003.

⁶⁴ Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6–7 Eylül Olayları**, Tarih Vakfı, İstanbul, 2005, s. 127. Ayrıca bkz. **Demokrat Parti Tüzük ve Programı**, Ankara, 1953.

Athenagoras'ın Fener Rum Patriği seçilmesinin ardından Türk liderler, Patrikhaneyle uyumlu bir ilişki kurmuşlardır. Patrik Athenagoras, 27 Temmuz 1950'de Ankara'da Celal Bayar ve Adnan Menderes ile buluşarak ve bu ziyareti bir yıl sonra da yinelemiştir. Bir yıl sonra da Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir başbakan, Fener'deki Patrikhane'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur. Yunanistan ve diğer batı ülkelerinden gelen siyasi ve dini temsilciler Fener Rum Patrikhanesini ziyaret için yaptıkları seyahatlerde herhangi bir kısıtlamayla karşılaşmamışlardır.⁶⁵ Bu olumlu havanın oluşmasında Demokrat Partinin sürdürdüğü liberal yönetim anlayışının etkileri kadar II. Dünya savaşı sonrasında kurulan dünya düzeninde Türkiye'nin batı demokrasisine yakınlaşma çabalarının da büyük bir rolü olmuştur.

Demokrat Parti iktidarının Yunanistan'da komünist hareketin başarısızlıkla sonuçlandığı yıla denk gelmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin düzelmesinin yolunu açmıştır. Yunanistan'da Krala karşı ayaklanıp Bulgaristan ve Yugoslavya'nın da desteğini alarak ülke yönetimini ele geçirmeye çalışan komünist hareket 1940'lı yıllarda Kuzey Yunanistan'a hâkim olmayı başarmıştır⁶⁶; Ancak Yugoslavya'nın desteğini çekmesi ve ABD'nin Yunanistan'da kurulan yeni hükümete komünizmle mücadelede kullanması için parasal yardımda bulunması gibi nedenlerden dolayı Yunan Komünist Partisi giderek güç kaybetmiş ve ülkede gerçekleştirmeyi planladığı devrim düşüncesinden vazgeçmiştir.⁶⁷

Yunanistan ile kurulan ilişkilerin izlediği seyir Türkiye'de yaşayan Rum azınlığın yaşamını doğrudan etkilemiştir. Öyle ki Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında Yunanistan ile kurulan iyi ilişkiler ve kültürel işbirliği gibi konularda Türkiye'de yaşayan Rumlar bir köprü görevi görmüşlerdir. 20 Nisan 1951'de imzalanan Türk- Yunan Kültür Antlaşması sayesinde Türkiye'de yaşayan Rumlar siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda gelişme imkânı bulmuşlardır.⁶⁸

5 Mayıs 1952'de Türk- Yunan Dostluk Cemiyetinin kurulması ve sonrasında yapılan görüşmeler bir ittifak anlaşmasıyla sonlanmıştır. 20 Nisan 1951'de imzalanan Türk-Yunan Kültür Anlaşması sayesinde Türkiye'de yaşayan Rumlar siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda ilerleme imkânı bulmuşlardır. 1950'li yılların başlarında Türk Yunan ilişkilerinde görülen olumlu gelişmelerin sürdürülmesi için her iki ülke de çaba sarf etmiştir. 1950 yılının ocak ayında Yunanistan Dış İşleri

---

⁶⁵ Güven, **a.g. e.**, s.128.

⁶⁶ Altan Öymen, **Değişim yılları**, Doğan Kitap, İstanbul, 2010, s. 295.

⁶⁷ Öymen, **a.g.e.**, s. 296.

⁶⁸ Akgönül, **a.g.e.**, s. 171.

Bakanı Tsaldaris, Batı Trakya’da yaşayan Türklere yaptığı bir konuşmada Türk Yunan ilişkilerinin önemine değinerek bu iyi ilişkilerin yalnızca resmi düzeyde değil, iki ülke halklarının ortak çabalarıyla başarılabilirliğini ifade etmiştir. Tsaldaris ayrıca bu çabaların iki ülkeyi dünyanın dinamik iki ortağı haline getireceğine olan inancını belirtmiştir.⁶⁹ Görüldüğü gibi, bu yıllarda her iki ülkenin yönetici çevreleri kurdukları resmi düzeydeki ilişkilerin seyri doğrultusunda, vatandaşları konumunda olan azınlıklara da bu ilişkilerin yarattığı olumlu havayı yansıtmışlardır.

II. Dünya savaşı sonrasında meydana gelen siyasi ve askeri kutuplaşmalar Türkiye’nin dış ilişkilerini fazlasıyla etkilemiştir. Amerika Birleşik Devletlerinin soğuk savaş döneminde Bulgar ve Sovyet tehlikesine karşı Ortadoğu’da kurduğu yeni güvenlik sistemi için Türkiye ve Yunanistan’ın önemli bir rolü olmuştur.⁷⁰ Akdeniz’in güvenliğinin sağlanması Sovyet Rusya’nın Ortadoğu’daki etki alanının azaltılması için Türkiye ve Yunanistan’ın yeni güvenlik sistemine dâhil edilmesini gerekli kılmıştır.

CHP iktidarı tarafından ikinci Dünya Savaşının sonlarında başlatılan, Batıya yaklaşma politikasını DP de sürdürmüş ve nihayet Türkiye 17 Ekim 1951 tarihinde Londra’da imzalanan bir protokolle Yunanistan ile aynı tarihte NATO’ya dâhil olmuştur.⁷¹ Bu tarihten itibaren Türk-Yunan ilişkilerinde hatırı sayılır düzeyde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Bu olumlu gelişmelerden gerek Türkiye’deki Rum azınlığı gerekse de Batı Trakya’da yaşayan Türkler büyük oranda etkilenmişlerdir. İngiltere Dış İşleri Bakanlığının 1951 yılına ait bir raporunda Türkiye’nin NATO’ya üyeliği ele alınmıştır. Bu raporda göze çarpan en önemli konu Türk Yunan ilişkileri ve Doğu Akdeniz’in savunulması olmuştur. Bu belgede; Türkiye, Yunanistan ile olan ilişkilerini geliştirmeyi, Kıbrıs adası dâhil olmak üzere bütün dış politika konulardan daha önemli saydığı kaydedilerek her iki ülkenin de NATO’nun Ortadoğu çerçevesindeki askeri plana dâhil edildiği belirtilmiştir.⁷² Her iki ülkenin NATO çatısı altında işbirliğine yönelmesini 25 Şubat 1953 tarihinde, Yunanistan- Türkiye ve

---

⁶⁹Eleni Taschounidou, **The Case Of Greek Orthodox Minority Pres Of İstanbul And The Grek-Turkish Relations 1950–1955**, İstanbul Bilgi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009, s. 53.

⁷⁰Akgönül, **a.g. e.**, s. 173.

⁷¹Mete Tuncay, “**Siyasi Tarih** (1950- 1960), Edt. S. Akşin, Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980”, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 180. Ayrıca, Türkiye’nin NATO’ya girişi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Yusuf Sarıncay, **Türkiye’nin Batı İttifakına Yönelişi Ve NATO’ya Girişi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara, 1988.

⁷²Yasemin Doğaner, “İngiliz Büyükelçiliği Yıllık Raporlarında Demokrat Parti Türkiye’sinde Dış İlişkiler” **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl 2 S. 4, 2006, s. 227.

Yugoslavya'nın katılımıyla oluşturulan Balkan Paktı izlemiştir. Sovyet ve Bulgar tehdidine karşı girilen bu yoğun işbirliği durumu herhangi bir konunun iki ülke arasında sorun haline gelmesini önleyerek iyi ilişkilerin kurulmasını sağlamıştır.

Türkiye ve Yunanistan'ın NATO 'ya üye olmalarıyla ortak bir güvenlik şemsiyesinin altına girmeleri, iki ülke ilişkilerini her bakımdan olumlu etkilemiştir. Bu yakınlaşma, karşılıklı resmi ziyaretlerle daha da pekiştirilecektir. Bu tarihlerde Yunan Kral ve Kraliçesi Türkiye'yi, devamında da Cumhurbaşkanı Celal Bayar Yunanistan'ı ziyaret etmiştir.⁷³ İki ülke arasında gerçekleşen bu üst düzey ikili ziyaretlerin ne düzeyde önem taşıdığını Cumhuriyet gazetesinin başyazısında yer alanlar ortaya koymaktadır:

“...Dost ve müttefik milletin hükümdarları, bugün akşamüstünden itibaren memleketimizin yüksek misafirleri olacaklardır... Uzun yıllar, muhtelif siyaset rüzgârlarının birbirinden uzaklaştırdığı Türk ve Yunan milletleri, Atatürk ile Venizelos gibi iki büyük devlet adamının uzağı gören ve istikbalin karanlıklarına nüfuz eden yüksek siyasetleri neticesinde birbirlerinin elini sıkımlar, önce dost sonra da müttefik olmuşlardır... İki millet ve memleket her bakımdan birbirlerine muhtaçtırlar ve birbirini tamamlamaktadırlar.”⁷⁴

Görüldüğü gibi, basın kanadından da Demokrat Parti iktidarına, Yunan Devletiyle kuracağı olumlu ilişkilerde cesaretlendirici destek verilmiştir. Türk ve Yunan kamuoylarında gözlenen bu iyi niyet emareleri iki ülke ilişkileri açısından yeni bir döneme girileceğinin işareti olmuştur. Demokrat partinin ilk yıllarında yapılan karşılıklı ziyaretler ve imzalanan anlaşmalarla Türk- Yunan ilişkileri pekiştirilmiştir. Bu gelişmeler, iki ülke halkları ve özelde, Türkiye'deki Rumlar ile Batı Trakya'daki Türkler için gelecek dönemlere yönelik umutların yeşermesini sağlamıştır.

---

⁷³Gürhan Gürcan, **6/7 Eylül 1955 Olayları**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006, s. 9. Bu iyi niyet ortamında Kral ve Kraliçenin ziyareti esnasında 1453 yılında İstanbul'un fethi ile son Bizans İmparatoru Konstantinos Paleologos'un başından düşen taç 499 yıl sonra Dolmabahçe sarayındaki davette Kraliçe Frederiki'nin başında Görülmüştür. Bu, Türklerin ne kadar müsamahakâr ve geçmiş kötü hatıraları unutmaya yatkın olduklarını gösteren güzel bir örnektir. Yunan Kral ve Kraliçesinin Türkiye'yi ziyareti iki ülke arasındaki olumlu ilişkilerin zirvesi sayılmalıdır. Nitekim İstanbul ve Ankara'daki karşılama törenlerinde halkın sevgi gösterisi karşısında büyük memnuniyet duyan Kral, bundan böyle iki ülke arasındaki işbirliğinin milli bir politika haline getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca, bkz. Stefo Benlisoy, “II. Dünya Savaşı Sonrasında Türk- Yunan Yakınlaşması, Kral Ve Kraliçenin Türkiye Ziyareti”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S. 81, Eylül 2000, s. 12.

⁷⁴**Cumhuriyet**, 08.06.1952.

1.3.1. Gelişen Olumlu İlişkilerin Türkiye Rumlarına Etkileri

Soğuk Savaş döneminde ülkeler arasında yaşanan siyasi ve askeri kutuplaşmalar neticesinde Türkiye, Batılı devletlerle yakınlaşıp Sovyet Rusya'ya karşı demokratik blokta yer almıştır. Daha sonraki yıllarda NATO üyeliğine giden bu süreç, aynı zamanda Türkiye ile Yunanistan arasında kurulacak olan olumlu ilişkilere zemin hazırlamıştır. Yunanistan ile Türkiye arasındaki yakınlaşma, özellikle ülkedeki Türk ve Rum azınlık nüfuslarını olumlu yönde etkilemiştir. Her iki hükümet de ilişkileri yumuşatmada ve karşılıklı kamuoylarını ikna etmede azınlık topluluklarının hayat şartlarında belirgin iyileştirmeler yapmanın önemli olabileceğini düşünmüşlerdir. Batı Trakya'daki Türkler de bu olumlu ilişkilerden etkilenmişlerdir. Yunan resmi yetkililerin Türk eğitim kurumlarına bir serbestlik tanınması ve dini ibadetlerin yapılmasında bir engel yaratmamaları bu dönemde yaşanan olumlu siyasi ilişkilerin sonuçları olmuştur.⁷⁵

Türkiye'de yaşayan Rum cemaati de bu dönemde büyük bir rahatlık ve serbestliğe kavuşmuştur. Azınlıkların eğitim hayatları bu dönemde canlanmadan fazlasıyla nasibini almıştır. Başbakan Menderes'in Atina'ya yaptığı resmi ziyaret, iki ülke arasındaki olumlu ilişkileri daha da güçlendirmiştir. Dış politikadaki bu olumlu tablonun Türkiye'de yaşayan Rum cemaatine de aynı şekilde olumlu yansımaları olmuştur. Okul sisteminin temelini teşkil eden ilkokulların sayısı bu dönemde 44'ten 51'e yükselmiş, Ortodoks din adamlarının okullara girişine tekrar izin verilmiş ve bütün İstanbul'da birçok kilise okulu organize edilmiştir. Tüm bu faaliyetlerin sonucunda azınlık okullarındaki toplam öğrenci sayısı 1945- 1946 öğretim yılındaki 3762'den 1956 -57 öğretim yılında 69122'ye ulaşmıştır.⁷⁶ Aradan uzun bir zaman geçmemesine rağmen, azınlık okullarındaki öğrenci sayısında gözlenen bu artış, daha önceki dönemlerde normal okullara devam eden gayrimüslim öğrencilerin DP'nin yarattığı serbestlik sayesinde azınlık okullarına geçmeleri ile mümkün olmuştur.

1948 yılında Patrik Athenagoras'ın ABD'nin desteğiyle Sovyet Rusya'ya karşı düşünülen dini mücadele stratejisiyle patrik seçtirilmesi,⁷⁷ Lozan Konferansının Fener Patrikhanesiyle ilgili maddesine aykırı olmasına rağmen Türkiye, olumlu havanın bozulmaması adına bu duruma ses çıkarmamış, gelişmelere engel olabilecek

---

⁷⁵Benlisoy, **a.g.m.**, s. 4-5.

⁷⁶Stefo Benlisoy, **a.g.m.**, s. 14.

⁷⁷Gürcan, **a.g.t.**, s. 9.

bir girişimde de bulunmamıştır.* ABD, Türk Yunan ilişkilerindeki sorunları yumuşatıp iki devlet arasında bir ittifak oluşturmak için o dönemde sıcak bir konu olan Fener Rum Patrikhanesine de el atmıştır.⁷⁸

Patrik Athenagoras'ın ekümenik bir tavırla çalışmalarına devam etmesi karşısında Türk resmi makamlarının herhangi bir engelleme girişimleri de olmamıştır. Bu dönemde Fener Rum Patrikhanesi, hükümetin mevcut olumlu azınlık politikasından faydalanmasını bilmiştir. Patrikhane, Yunanistan ile kurduğu ilişkileri sıklaştırarak Metropollerinin sayısını artırdı. Bunun yanında Türk vatandaşı olmayan bazı Yunan din adamlarını Türkiye'deki kiliselere getirterek onları Türk vatandaşlığına kabul ettirmiştir. Athengoras'ın yakın mesai arkadaşları Gökçeadalı Yakovas, Emilyanos ve Emilfon adındaki papazları Türkiye'ye getirtmiştir.⁷⁹

Başbakan Adnan Menderes, 6 Haziran 1952'de yanına Fuat Köprülü'yü de alarak Patrikhane'ye bir ziyarette bulunmuştur; zira Menderes, Patrikhane'yi ziyaret eden ilk Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olmuştur. Menderes, ziyaret sırasında Patriğe hitaben: *"Bu ziyaretin hepimizin birlikte yürüdüğümüz demokrasi prensipleri yolunda bir merhale teşkil etmektedir. Patriklik makamını sizin gibi yüksek ve müttekâmil bir şahsın işgal etmesinden büyük memnuniyet duymaktayız."* sözlerini ifade etmiştir.⁸⁰ Menderes'i bu ölçüde bir samimiyetle konuşmaya sevk eden faktör, Türk ABD ve genel anlamda Batı ilişkilerinde Patrikhanenin taşıdığı sembolik anlamın yanında DP'nin yürüttüğü liberal ve özgürlükçü politikalarıdır. Türk hükümetinin Patrikhane'ye yönelik olumlu bir yaklaşım sergilemesi Rum basınında da geniş yer bulmuştur. Rumca yayınlanan Honos isimli gazetede 13 Temmuz 1953 günü şu görüşlere yer verilmiştir:

"Geçen Pazar günü mutat olduğu üzere Heybeliada Ruhban Mektebinde bu sene mezunları şerefine fevkalade bir tören tertip olunmuştur. Eski iktidar zamanında Ruhban Mektebi bir orta mektep sıfatına haiz olmasına mukabil, bugünkü hükümet

---

* Lozan Barış Antlaşmasında Patrikhane ile ilgili imzalanmış olan protokollere göre Türk vatandaşı olmayan birisi Patrik olarak seçilemezdi. Bkz. Adnan Sofuoğlu, **Fener Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri**, TTK Yay. İstanbul, 1996.

⁷⁸Sancaktar, **a.g.m.**, s. 25.; ABD, Yunanistan iç savaşı sırasında komünist partizanların lehine demeçler vermiş olan Fener Rum Patriği Maksimos Vaporcis'i "Ruhsal nedenler" gerekçe gösterilerek istifa ettirdi. Ardından da boşalan makama, sıkı bir anti-komünist ve SSCB düşmanı olan Amerikan vatandaşı Kuzey Amerika Rum Ortodoks Başpiskoposu A. S. Athenagoras'ı 1 Kasım 1948'de seçti. Athenagoras 26 Ocak 1949'da Başkan Truman'ın özel uçağıyla İstanbul'a geldi ve 1972 yılına kadar Fener Patriği olarak görev yaptı. Böylece Türk Yunan ilişkilerini olumsuz olarak etkileyen Patrikhane sorunu ABD tarafından geçici bir süreliğine çözülmüş oldu.

⁷⁹ Akkaya, **a.g. e.**, s. 73.

⁸⁰ Akkaya, **a.g. e.**, s. 73.

*zamanında ve mevcut mevzuatı kanuniyeye rağmen, öğrencilere üniversite tahsili yaptırılabilen bir ilahiyat fakültesi haline ifrağ edilmiştir.*⁸¹

Yunanistan'da 1953 yılında kabul edilen anayasada en yüksek dini makam olarak Fener Patrikhanesi kabul edilmiştir.⁸² DP hükümeti, iktidarının ilk yıllarında Yunanistan ile iyi ilişkiler kurma gayesinde olduğundan ülke içinde de azınlıklara karşı yürüttüğü sahiplenici ve hassas politikasını 1953 yılında İstanbul'un fethinin 500. Yıl dönümü kutlamaları yaklaşınca da sergilemiştir. Değişik çevrelerin büyük kutlama hazırlıkları yaptığı bu günlerde hükümet resmi bir açıklama yaparak Yunanistan ile gelişen kardeşçe ilişkileri sarsacak bir girişimden kaçınmak gerektiğini bildirmiştir.⁸³ Görüldüğü gibi hükümet tarafından yapılan bu açıklamayla, milliyetçi çevrelerin tepkisini göze almak pahasına azınlık vatandaşları rencide etmesi muhtemel olan uygulamalardan kaçınılmıştır.

İstanbul Rum Cemaati, Demokrat Partinin iktidar olduğu yıllardan itibaren, dünya siyasetinin ortaya çıkardığı bir durum olan Türk- Yunan yakınlaşması ve ülke içinde egemen olan özgürlükçü ve liberal yönetim anlayışının her alanda olumlu sonuçlar vermesiyle geleceğe yönelik güven ve iyimserlikle bakmış, yeniden canlanmaya başlamıştır.

1.4. Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkması ve Türkiye'de Değişen Azınlık Algılaması

Kıbrıs Adası, Anadolu, Suriye, Mısır ve Ortadoğu'nun geniş bir alanını kontrol edebilmeyi mümkün kılacak stratejik bir konumda bulunması dolayısıyla tarih boyunca bu bölgede hüküm sürmek isteyen devletlerin kendi topraklarına katmak istedikleri bir kara parçası olmuştur. Kıbrıs'ın 1571 yılında Venedikliler'den Osmanlı hâkimiyetine geçmesiyle Ada'da Türk nüfusu iskân ettirmek suretiyle sağlam bir Türk otoritesi kurulmuştur. Akdeniz'deki ticaretin güvenliği bu şekilde büyük oranda sağlanmıştır. Venediklilerin adada kurdukları sömürgeci düzenin bu şekilde son bulmasıyla Osmanlı hâkimiyeti ada halkı tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Osmanlı'nın hâkimiyetinden sonra adaya yerleşen Müslüman Türk

---

⁸¹ Akkaya, a.g.e., s. 75.

⁸² Adnan Sofuoğlu, **Fener Rum Patrikhanesi Ve Siyasi Faaliyetleri**, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1996, s.122.

⁸³ Akın, a.g.e., s. 15.

nüfus ve yerli Ortodoks Rum halkı arasında 1878 Berlin Antlaşmasına kadar herhangi bir sorun yaşanmamıştır.⁸⁴

Büyük devletlerin Kıbrıs üzerinde bazı hesaplar yapmaları neticesinde adanın yönetimi ve toplum yapısını derinden etkileyecek bazı önemli gelişmelerin önü açılmış oluyordu.

Kıbrıs Adasının Ortadoğu bölgesinde hâkimiyet kurmak isteyen devletlerden özellikle İngiltere'nin ilgisini çekmeye başlaması 1882 yılında Mısır'ı işgal ettiği yıllara denk gelmiştir. Osmanlı Rus savaşının Berlin Antlaşmasıyla sona ermesinden sonra Osmanlı Devletine yaptığı siyasi yardımlar karşılığında İngiltere, adada asker bulundurma hakkını elde etmiştir.⁸⁵ İngiltere, adaya yerleştikten sonra ilk iş olarak Ada'daki Türk hâkimiyetini azaltmak amacıyla Türk kökenli memurları görevlerinden uzaklaştırarak yüksek mevkilere Rumları atayıp ekonomik bakımdan Türklere büyük bir darbe indirmiştir. Türkler, bu defa ellerinde bulunan arazi ve emlakı satarak hayatlarını devam ettirmek zorunda bırakılmışlardır. Bu fırsattan yararlanan Rumlar, Türklerin mallarını satın almakla, Kıbrıs'ta kendilerine kuvvetli bir varlık sağlamışlardır. Bu kötü duruma alışmakta zorluk yaşayan Türk nüfus kısa zaman sonra Anadolu'ya göç etmeye karar vermişlerdir. Buna karşılık Rumlar adaya nüfus takviye ederek adadaki nüfus yapısını kendi lehlerine çevirmişlerdir. Ada'da nüfus çoğunluğunu elde eden, İdari ve ekonomik sahada güçlenen Rumlar, ileri vadede adanın Yunanistan'a ilhak edilmesi için çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır.⁸⁶

İngiltere'nin Kıbrıs Adasındaki hâkimiyeti daha sonraki yıllarda da sürmüştü ve nihayet Lozan Konferansının 16,20 ve 21. maddeleriyle Türkiye tarafından da tanınarak resmîyet kazanmıştır. Antlaşmanın 21.maddesine göre, Kıbrıs'taki Türk kökenli vatandaşlar, iki yıl içinde İngiltere ya da Türkiye vatandaşlığından birini seçmek durumundaydılar. Türk vatandaşlığını seçen adadaki Türk kökenlilerin göç etmeleri, ileriki yıllarda Rumların toplumsal ve ekonomik bakımlardan adada söz sahibi olmalarına yol açmış, bunun yanı sıra Türk nüfusunu baskı altına almaları da kolaylaşmıştır.⁸⁷ Yunanistan'ın silah ve parasal desteğini alan Kıbrıslı Rumların

---

⁸⁴ Muharrem Gümüş, “1950 – 1960 Arası Türk Dış Politikası”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu, 2006, s. 77.

⁸⁵ Armağan Kuloğlu-Ayşe Özkan, “Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası”, Stratejik Analiz, C.4, S. 39, 2003, s. 22.

⁸⁶ Serdar Sakin- Sabit Dokuyan, **Kıbrıs Ve 6/7 Eylül Olayları- Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı**, IQ Yay. İstanbul, 2010, s. 25.

⁸⁷ Celal Şar, “British Policy Towards Cyprus And The Cyprus Question (1878–205)” Bilkent Üniversitesi, Ekonomi Ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Ankara, 2005, s. 18.

Türklere karşı başlattıkları tedhiş faaliyetleri, kaçınılmaz olarak Kıbrıs sorununun ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Lozan Antlaşmasıyla adadaki yönetme yetkisi ve askeri hâkimiyet her bakımdan İngiltere'nin eline geçmiştir. Lozan Konferansının yukarıda anılan maddeleriyle, Türkiye, Kıbrıs'taki egemenliğini resmen İngiltere'ye devretmiştir. Anlaşma maddelerine göre Adadaki Türklerin İngiliz tabiiyetine geçmeleri istenmiştir. Bunu kabul etmeyenlerin de anavatana göç etmeleri zorunlu kılınmıştır.⁸⁸ Bu yüzden 1924 yılından itibaren Kıbrıs'ta önemli ölçüde göçler başlamış ve adadaki Türk nüfusunda ciddi bir düşüş yaşanmıştır.⁸⁹ Lozan Antlaşmasında belirtilen hükümler doğrultusunda 45 yıl İngiliz egemenliğinde kalmış olmanın yaratmış olduğu baskı ortamından kurtulmak ve çocuklarını daha iyi eğitebilmek için Kıbrıs Türkleri Türkiye'ye doğru göç etmeye başlamışlardır. Türkiye'ye gelen bu göçmenlerden yardıma muhtaç olanlara yardım etme imkânı bulunduğu takdirde - *hükümete yük getirmeyecek şekilde* – fakirlik dereceleri de dikkate alınarak yardımda bulunulacaktı. Buna göre yakın akrabaları bulunanlara bir hane ve yeter miktarda arazi verilerek; Hükümet emrindeki arazi hariç milli arazi, boş, sahihsiz ve bekletilmekte olan araziye borçlanma suretiyle göçmenlerin iskânı sağlanmıştır.⁹⁰

Yunanistan'ın Kıbrıs adasını ilhak etme düşüncesi (Enosis), Lozan Antlaşmasıyla Adadaki resmi yönetimin İngiltere'ye geçtiği tarihlerde ortaya atılmıştır. İngiliz yönetiminin Rumlar'ı destekleyen uygulamaları sonucunda çok sayıda Kıbrıslı Türk'ün Türkiye'ye göç etmesiyle Adadaki Rum nüfusu çoğunluk haline gelmiştir. Bu durumun Rumlar lehine yarattığı ortamda Adadaki Rum emelleri artmıştır. Nüfus çoğunluğuna sahip olan Rumlar bu dönemden itibaren Yunanistan'a bağlanma düşüncesini açıkça savunmaya başlamışlardır.

Kıbrıs'taki Rum okullarına Yunanistan'dan gönderilen öğretmenlerin de desteğiyle Rumların beyinleri Megali İdea* ve Enosis ile yıkanmıştır. Bu faaliyetleri yönetenlerin başında Osmanlı döneminde olduğu gibi Rum Kiliseleri gelmiştir.⁹¹ 20

---

⁸⁸ Bkz. **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar- Belgeler**, Çeviren; Seha L. Meray, I.Takım, I. Cilt, II. Kitap, Yapı Kredi Yay. İstanbul, 2002, s. 60.

⁸⁹Fulya Yurdagün, “**1955 -1965 Yıllarında Türkiye Basınında Kıbrıs Sorunu**” Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008, s. 28.

⁹⁰ Hikmet Öksüz, “Kıbrıs Türklerinin Anavatana Göçleri”, **Tarih ve Toplum**, S. 187, Temmuz, 1999, s. 36.

*Megali İdea; Yunanistan'ın, eskiden Bizans'a ait olan tüm toprakları yeniden elde ederek İstanbul başkent olmak üzere, Büyük Helen İmparatorluğunu yeniden kurma hayali.

⁹¹ Yurdagün, **a.g.e.**, s.27.

Ekim 1931 tarihinde piskopos Nicodemos, geniş bir Rum kalabalığına yaptığı konuşmada şunları dile getirmiştir;⁹²

“Tanrı ve halk adına, Kıbrıs’ın anavatan Yunanistan’a ilhakını ve ahlaksız, yüz kızartıcı, rezil bir rejimin yasa dışı kanunlarına uyulmaması, itaat edilmemesi gerektiğini ilan ediyorum. Her Kıbrıslı Rum’u özveri yoluna çağırıyorum. Ulusal duyguları tam ve tahsilli bir halk olduğumuzu ve Helen bayrağı altında özgürce yaşamak istediğimizi yabancı yöneticilere göstermek zamanı gelmiştir.”

Nicodemos’un bu çıkışı üzerine adadaki Rum nüfusu, Enosis’e daha fazla destek vererek bu milli ülkü etrafında birleşmişlerdir. Kıbrıs adasının Yunanistan’a bağlanmasına yönelik girişimlerden biri sayılabilecek 1931 yılındaki isyan, İngilizler’in adada çok ciddi askeri önlemler almalarını gerektirmiştir. 21 Ekim 1931 gecesi, “*Dionysios Kykiotis*” adındaki papazın önderliğinde Lefkoşa’da büyük bir isyan patlamıştır. Kısa sürede büyüyen kalabalık Vali Konağına doğru yürümüş ve emniyet kuvvetlerinin ihtarlarına kulak asmadan Vilayet Konağını ateşe vermişlerdir. İsyan, bu olaydan kısa süre sonra adanın her tarafına yayılmış ve büyük kayıp ve zararlara sebep olmuştu. İngilizlerin askeri kuvvet kullanması ile ancak bir haftada bastırılabilmiştir.⁹³

Yunanistan’ın ortaya attığı Enosis fikri, yalnızca Türkleri değil; aynı zamanda İngiliz yönetimini de rahatsız etmiştir. İngiltere, Ortadoğu’daki hâkimiyetini sürdürme amacına uygun olarak Kıbrıs’tan kolay kolay vazgeçmeyi düşünmemiştir. Kıbrıs adasının uluslararası bir sorun haline gelmesinin köklerinde Yunanistan ve İngiltere arasındaki bu uyuşmazlık yatıyordu. Nitekim Enosis fikri, Rumların İngilizlerle işbirliğini olanaksız hale getirmiştir.⁹⁴ Yunanistan’ın ve Adadaki Rumların sahip oldukları ortak emeller, daha sonraki yıllarda İngilizlerin Akdeniz ve Ortadoğu’daki çıkarlarının tehlikeye düşmesine sebep olmuştur. İngiltere, Ada’daki hâkimiyetini mümkün olduğunca korumak ve kalıcı hale getirebilmek için Yunanistan’ın uluslararası alanda yaptığı girişimleri önlemeye çalışmıştır.

1.4.1. 6 / 7 Eylül 1955 Olayları Öncesinde Kıbrıs’ta Siyasi Durum

II. Dünya Savaşının sona ermesinden sonra dünya, “*Demir perde*” gerisi ve Batılı demokrasiler olarak ikiye ayrılmıştır. Ortadoğu’daki siyasi yapılar, Doğu

⁹² Sakin-Dokuyan, a.g.e., s. 31.

⁹³ Hikmet Bil, *Kıbrıs Olayı Ve İcyüzü*, İtimat Kitabevi, İstanbul, 1976, s. 58.

⁹⁴ Yurdagün, a.g.e., s. 29.

Akdeniz’de kilit konumda olan Kıbrıs adasının stratejik önemini büsbütün arttırmış ve dolayısıyla adanın kaderini arzuladıkları şekilde belirlemek isteyen komünistler, bu konudaki faaliyetlerine hız vermişlerdir.⁹⁵ Kıbrıs’ta komünistlerin kurduğu “*Emekçi Halkın İlerici Partisi*” (A.K.E.L.), Ada’daki Ortodoks kilisesiyle işbirliği halinde çalışarak Enosis davasını yürütmeye başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde Sovyet Rusya, Akdeniz’deki faaliyet sahasını güvence altına almak amacıyla Kıbrıs’taki komünist yapıyı kullanmıştır. Yunanistan’ın, Batılı müttefiklerinden biri olan İngiltere ile ters düşme pahasına, Kıbrıs Adası’yla ilgili ilhak politikasını dillendirmeye başlaması, büyük oranda Ada’da siyasi faaliyet gösteren komünist AKEL Partisinin çabaları sonucunda oluşan politik bir duruştur. AKEL Partisinin basın organı olan “*Neo Demokrat*”te Ada’daki Türk ve Rum’ların menfaatleri aynı gibi gösterilmek istenmiş ve adadaki mücadelenin emperyalizme karşı sürdürülen bir bağımsızlık hareketi olduğu vurgulanmıştır.⁹⁶

Söz konusu basın organında Nazım Hikmet’in adadaki Türklere gönderdiği iki mektup da yayınlanmıştır. Bu mektuplarda Nazım Hikmet; adada yaşayan Türk ve Rum halklarının birleşerek İngiliz emperyalizmine karşı durmaları ve Kıbrıs’ın anasına (Yunanistan’a) bağlanması gerektiğini, ancak bu şekilde adadaki Rum ve Türk halklarının bahtiyar olabileceklerini ifade etmiştir. Nazım Hikmet ayrıca, Ada’da yaşayan Türklerin Türkiye’deki gazete ve radyolara güvenmemelerini, bütün basın- yayın organlarının Amerikan emperyalizmine hizmet ettiğini de belirtmiştir.⁹⁷ Bu mektupların Neo Demokrat gazetesinde yayınlanmasından sonra komünistler, yürüttükleri davanın Türklerin haklarını da içine alan ve onların mutluluğu için de uygun bir hareket olduğunu iddia etmişleridir. İngiltere’nin bölgedeki egemenlik alanını koruyabilmesi için büyük bir önemi olan Kıbrıs adasındaki siyasi çatışmaların soğuk savaşın bir ürünü olduğu görülmektedir. Adadaki İngiliz–Rum anlaşmazlığının temelinde de bu siyasi çatışmalar yatmaktadır.

II. Dünya Savaşı ile birlikte İngiltere, Yunanistan’ı kazanmak için Ada’da daha liberal politikalar yürütmüş ve bir tutum değişikliğine gitmiştir. 1943 yılında yapılan belediye seçimlerinde Limasol ve Magusa’da Rum komünist partisi olan AKEL başarılı olmuştur. Lefkoşe’de ise sağcı partiler seçimi kazanmışlardır.

---

⁹⁵ Fahri Çoker Arşivi, 6–7 Eylül Olayları Fotoğraflar –Belgeler, Tarih Vakfı, Yay. Yön. Zafer Karaca, İstanbul, 2005, s. 411.

⁹⁶ F.Ç.A. a.g.e., s. 412.

⁹⁷ F.Ç.A. a.g.e., s. 412.

Komünist ve sağ grupların Enosis idealinde bile birleşemedikleri dikkati çeken bir konu olmuştur. Bu dönemde Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhak etme amacıyla Ada'daki Rumları kışkırtma girişimleri devam etmiştir. İngiltere'nin Ada'ya kısmi özerklik verme eğilimine karşı Rumların ve Yunanistan'ın tepkisi sert olmuştur. İngiltere'nin 7 Mayıs 1948'de açıkladığı bir tasarıya göre; oluşturulacak olan yasama meclisine nüfusları oranında 18'i Rum ve 4'ü Türk olmak üzere 22 üye seçilecekti. Bu orantısız temsil sistemine Türkler de muhalefet etmişlerdir.⁹⁸ Osmanlı Devleti yönetimindeki Kıbrıs adasında Müslüman ve Rum halklar arasında herhangi bir ayırım yapılmamış olması, Müslüman Türklerin bu tasarıya muhalefet etmelerinin temel gerekçesini oluşturmuştur. Kilise, muhtariyet yönetimine Enosis'in mezarı olur gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Yasama meclisine giren komünist Rum temsilcileri de kilisenin baskısıyla meclisi terk etmişlerdir. 28 Kasım 1948 tarihinde Lefkoşa'da Kıbrıslı 15.000 Türk'ün yaptığı Ayasofya mitinginde Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi ve muhtariyet önerileri reddedilmiştir. Ayrıca ilhak ve muhtariyetin adadaki Türk varlığının mahvolması manasına geldiğine inanıldığı da ilan edilmiştir.⁹⁹

II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Yunanistan'da Kıbrıs sorunu sık sık gündeme getirilmiş ve alevlendirilmiştir. Yunanistan Başbakanı Metaksas, savaş devam ederken, savaşın sonunda Kıbrıs'ın Yunanistan'a verileceğini bildirmiştir.¹⁰⁰ Ancak Yunanistan'ın bütün girişimlerine rağmen İngiltere'nin atadığı valinin seçtiği "Danışma Kurulu", Ada'yı yönetmeye devam etmiştir. 1950'li yıllara gelindiğinde Ada'daki Rumlar ve Atina, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması için başlattıkları terör eylemleriyle zorlama politikalara başvurmuşlardır.¹⁰¹

1952- 1955 dönemi Yunanistan başbakanı Alexandros Papağos'dur. Papağos, Kıbrıs'ın İngiliz egemenliğinden kurtulması için EOKA* mücadelesine büyük önem vermiş ve meseleyi Birleşmiş Milletlere götürmüştür. Aynı dönemin İngiltere Başbakanı Anthony Eden ile Papağos arasındaki iyi ilişkiler II. Dünya Savaşı döneminde kesilmiştir.¹⁰² Bu iki lider arasında geçmişe dayanan kötü ilişkiler, Kıbrıs

---

⁹⁸ Sakin- Dokuyan, **a.g.e.**, s. 34.

⁹⁹ Sakin- Dokuyan **a.g.e.**, s. 35.

¹⁰⁰ Niyazi Ahmet Banoğlu, **Kıbrıs Dosyası**, Kervan Yay. İstanbul, 1974, s. 41.

¹⁰¹ Banoğlu, **a.g.e.**, s. 42.

* EOKA; Ethniki Organosis Kypriou Agoniston, Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü, Kıbrıs Rumları'nın Enosis amacını gerçekleştirmeyi hızlandırmak için Birleşik Krallık idaresi ve Kıbrıs'ta yaşayan Türkler'e karşı kurulmuştur

¹⁰² Kiratzopoulos, **a.g.e.**, s.45.; Yunanistan Başbakanı Alexandros Papağos ile Anthony Eden arasındaki kötü ilişkilerin sebebi, II Dünya Savaşı sırasında İngiltere'nin askeri kuvvetlerini Mısır'a sevk edip

konusunda da ortaya çıkmış ve meselenin bu iki lider arasında bir çekişmeye sebebiyet vermesine yol açmıştır.

Kıbrıs'ta AKEL Partisinin kurulmasının ardından Ada'nın Yunanistan'a bağlanması fikri hız kazanmıştır. Yunanistan, II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Batı ittifakına dâhil olmasına rağmen bu politikayı devam ettirmiş ve Kıbrıs'ta Türkler'e karşı yürütülecek olan soykırım eylemlerine destek vermiştir.

1.4.2. Yunanistan'ın Kıbrıs Politikası – ENOSİS İdeali ve EOKA Terörü

İngiltere'de 1945 yılının Temmuz ayında yapılan seçimlerde orta sınıfın büyük bir desteğini alarak yönetime gelen İşçi Partisi (The British Labour Parthy), sosyal hakların geliştirilmesinin yanında savaş ve sömürgeciliğe karşı politikalarıyla ön plana çıkmıştır.¹⁰³ İşçi Partisi'nin bu politikaları doğrultusunda İngiliz ordusu 1947 yılında Hindistan'ı, 1948'de de Filistin'i terk etmiştir. Bu müsait siyasi şartların doğması dolayısı ile Kıbrıs Rumlarının Yunanistan'a iltihak ve Yunanistan'ın Kıbrıs Adası'nı ilhak iddiaları güçlenmeye başlamıştır.¹⁰⁴ Bu dönemin, II. Dünya Savaşından sonra sömürgeci düzenin eleştirilmeye başlandığı ve ABD ile Birleşmiş Milletler öncülüğünde yürütülen self determinasyon ilkesinin yarattığı küresel konjunktürel yapısı, Yunanistan'ın doğru bir zamanlamayla hareket ettiği anlamına geliyordu.

Yunanistan'ın, Kıbrıs'taki İngiliz egemenliğinin Akdeniz'de barış ve istikrar için bir tehlike arz ettiği iddiası ve Ada'daki Rum nüfusun çoğunluk düzeyinde olması ile Helen varlığının Yunan kültür alanına dâhil olması gerektiği bahanesiyle tutturduğu self determinasyon söylemini özellikle 1950 yılının başından itibaren arttırarak şiddetli bir şekilde devam ettirmesi, Kıbrıs'taki Rum halkının da bu yönde bir tutum içine girmesi ile paralel bir görünüm arz etmiştir. Adadaki İngiliz yönetimi döneminde yaşanan en önemli olaylardan biri şüphesiz ki, Michael Christodoulos Moskous'un "*Makarios*" adıyla Kıbrıs'a gelip Başpiskopos seçilmesi olayıdır.

Yunanistan'ı Alman işgaline terk etmesiydi. 1953 yılında Papağos hükümetinin iktidara gelmesiyle Kıbrıs meselesi ilk defa hükümet programına girmiş oluyordu.

¹⁰³Bkz. Mümtaz Soysal, "**İngiliz İşçi Partisi**", Ankara Ün. SBF Dergisi, C. XII, S. 1, s. 223–258.

¹⁰⁴Fahir H. Armaoğlu, "**1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamuoyu**", Ankara Ün. Siyasi İlimler ve Hukuk Dergisi, Cilt XIV, S.2, s. 4.

Kendisinin 37 yaşında ateşli bir Enosis taraftarı olması, Rumların ve kilisenin Enosis taleplerini daha da şiddetlendirmiştir. Propagandalarının yanında çözümü silahta aramaya başlayan Makarios'un EOKA'nın kurulmasında ve Kıbrıs Türklerine yönelik yapılan zulümlerdeki payı oldukça fazladır.¹⁰⁵ EOKA, esasında Ada'daki İngiliz yönetimine karşı kurulmuş ve Yunanistan ile birleşme ülküsü olan Enosis'i gerçekleştirmek için gerilla taktiğine başvuran bir örgüttü.¹⁰⁶ EOKA'nın kuruluş amacını, Makarios'un şu sözleri açıkça ortaya koymaktadır; *“Helenizmin müthiş bir düşmanı olan Türk ırkının bir kısmını teşkil eden bu küçük Türk topluluğu, Kıbrıs'tan atılmadıkça EOKA kahramanlarının görevleri asla bitmiş kabul edilmez.”*¹⁰⁷

Makarios'un Başpiskopos olmasıyla birlikte Yunanistan'ın da Enosis konusuna yoğunlaşmaya başladığı görülmüştür. Nitekim 16 Şubat 1951'de Yunanistan Başbakanı Sofokles Venizelos, parlamentoda yaptığı konuşmada Yunanistan'ın Enosis talebini yinelemiştir.¹⁰⁸ Böylelikle Enosis'in, Yunanistan'ın resmi söylemi olduğu da kanıtlanmış oluyordu. Bu açıklamadan sonra endişeye kapılan ve Ada'daki varlıklarının tehlikeye düşeceği korkusu taşıyan Kıbrıslı Türkler Fazıl Küçük'ün aracılığıyla Türk Dış İşleri Bakanlığına, Başbakana, TBMM'ye ve diğer siyasi partilere telgraflar çekerek kendilerine sahip çıkılmasını istemişlerdir.¹⁰⁹

Yunanistan, 1951 yılından itibaren uluslararası platformlarda Kıbrıs meselesini gündeme taşıyarak aktif bir politika içerisine girmiştir. Mesele, önce Yunan parlamentosuna getirilerek Kıbrıs'ın mutlaka Yunanistan'a iltihakının gerçekleştirilmesi gerektiği söylenmiştir. Aynı yıl Kasım ayında Ada'nın fiili sahibi olan İngiltere ile görüşmeler başlatılır. Yunanlılar, Kıbrıs'ın kendilerine terk edilmesi karşılığında Ada'da İngiltere'ye üs vaadinde bulunurlar fakat bu teklifleri reddedilir.¹¹⁰ Böylece Yunanistan'ın Ada'yı topraklarına katma çabalarının ilki sayılabilecek bu politik manevra başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yunanistan, bu aşamadan sonra Kıbrıs'ı ilhak etme maksadıyla tedhişçi faaliyetlere girişerek ENOSİS idealini bütün dünya kamuoyuna duyurmaya çalışmıştır.¹¹¹

---

¹⁰⁵Yurdağın, **a.g.e.**, s. 28.

¹⁰⁶Şar, **a.g.t.**, s.21.

¹⁰⁷Salahi Sonyel, **Türk -Yunan Anlaşmazlığı**, Lefkoşe, 1985, s. 5.

¹⁰⁸Sakin- Dokuyan, **a.g.e.**, s. 39.

¹⁰⁹Gümüş, **a.g. e.**, s. 85.

¹¹⁰Şerif Demir, **“Demokrat Parti Ve Dış Politika”** Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2002, s.78.

¹¹¹Armaoğlu, **a.g.m.**, s. 5.

Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar, Türkleri Enosis'in gerçekleşmesinin önünde bir engel olarak görmüşlerdir. Bu nedenle, Kıbrıs Rumları, Ada'daki Türkleri etkisizleştirmek ve Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak amacıyla kanlı terör eylemlerine başlamışlardır.¹¹² Bu tür eylemleri gerçekleştirmek için kurulmuş olan EOKA örgütü, Türklere yönelik kanlı saldırılarını arttırınca, adadaki Türklerin bazıları "*Volkan*" adında bir anti terör grubu oluşturmuşlardır. Ancak kurulan bu örgüt, EOKA karşısında oldukça pasif bir durumda kalmıştır.¹¹³ Ada'daki Türklerin bir kısmı da Doktor Fazıl Küçük'ün önderliğinde "*Kıbrıs Türk Milli Birlik Partisi*"ni kurmuşlardır. Fazıl Küçük, İngilizlerin Ada'dan çekilmeleri durumunda Kıbrıs'ın Türkiye'ye bırakılması gerektiğini iddia etmiştir. Bunun üzerine "*Kıbrıs Türk'tür*" sloganı yaygın hale gelince partisinin adını da "*Kıbrıs Türk'tür Partisi*" olarak değiştirmiştir.¹¹⁴ Kıbrıslı Türklere göre Ada'nın Yunanistan ile birleşmesinin mevcut durumdan daha ağır sonuçlara yol açacağı için Enosis'in gerçekleşmesini engellemek amacıyla bütün yolları denemek milli bir dava haline gelmiştir.¹¹⁵

Yunanistan'daki muhalefet partilerininin 30 Temmuz 1954'te Kıbrıs'ın ilhakını "*milli dava*" olarak ilan etmeleri üzerine Yunanistan resmi makamları da Kıbrıs meselesini Birleşmiş Milletler'e götürmeye karar vererek ENOSİS ülküsünü gerçekleştirmek için uluslararası boyutta siyasi girişimlerde bulunmuştur.¹¹⁶

Yunan resmi makamları 1954 ile 1958 yılları arasında Birleşmiş Milletler'e Kıbrıs için beş kez başvurmuştur.¹¹⁷ Yunanistan'ın konuyu BM'ye taşıması ile konu uluslararasılaştırılmış ve böylelikle BM'nin 60 üyesi de konuyla ilgili bilgilendirilmiştir.¹¹⁸

20 Ağustos 1954 tarihinde BM'ye yapılan müracaatta Yunan yetkililer, Ada'nın kendilerine verilmesini açıktan açığa talep etmek yerine adada Self Determinasyon* uygulanmasını istemişlerdir.¹¹⁹ Böylelikle Kıbrıs sorunu ilk kez uluslararası bir boyut kazanmıştır. Yunanistan, Amerika Birleşik Devletleri'nin

---

¹¹²Sina Akşin (yay. yön.), "**Siyasal Tarih (1950–1960)**" **Türkiye Tarihi 4** (Çağdaş Türkiye 1908–1980), Cem Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 217.

¹¹³Faruk Erhan Ceylan, "**The Incidents of September 6–7 1955**" Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1996, s. 24.

¹¹⁴Ceylan, **a.g.t.**, s. 24.

¹¹⁵Şar, **a.g.t.** s. 22.

¹¹⁶Armaoğlu, **a.g.m.**, s. 5.

¹¹⁷Stephen G. Xydis, "**The UN General Assembly As An Instrument Of Grek Policy: Cyprus, 1954–58**", The Journal Of Conflict Reslution, Vol.12, No. 2, (June 1968), s. 2.

¹¹⁸Stephen G. Xydis, **a.g.m.**, s. 4.

* Mevcut bağımsız bir devletten "*ayrılma hakkı*"na denir.

¹¹⁹Demir, **a.g.m.**, s. 79.

sömürgecilik karşıtı politikalarından ötürü kendisine destek vereceğinden emindi. Adadaki o dönemin mevcut demografik yapısının da Rum çoğunluğa dayandığı gerçeğinden yola çıkılarak, “*Self Determinasyon*” düzeninin Yunanistan’a bağlanmak anlamına geleceği de Yunanistan’ın bu siyasi hamleyi gerçekleştirmeden önce hesap ettiği bir ayrıntı sayılmalıdır. Konunun Birleşmiş Milletlere taşınmasının ardından Yunanistan’da siyasi gösteriler ve mitingler yapılarak Atina radyosunda “*Kıbrıs mücadelesi başladı, kurtuluş yaklaşıyor.*” şeklinde iki dakika süren anonslar yaptırılmıştır.¹²⁰

Birleşmiş Milletler, konuyu çok ertelemeden 14 Aralık 1954 tarihinde Siyasi Komisyonun gündemine taşımıştır. Bu tarihli oturumda Türk baş delegesi Selim Sarper, yaptığı uzun konuşmada Türk resmi tezini ortaya koyarak Yunan iddialarına tarihi, coğrafi, stratejik, ekonomik ve hukuki bakımlardan cevap vermiştir. Türkiye’nin bu sıradaki tezi, adanın hukuki statüsünde bir değişikliğe gidilmesine aleyhtardır ve İngiltere’de kalmasını istemektedir.¹²¹

Birleşmiş Milletler Siyasi Komisyonu, 15 Aralık 1954’te mesele hakkında karar almanın uygun olmadığını açıklayarak Yunan tezinin kabul edilemeyeceğini bildirmiştir. Yunanistan’ın Kıbrıs ile ilgili ada halkının kendi kendini yönetmesi talebinin BM Siyasi Komisyonu tarafından reddedilmesi, iddiaların BM’ye taşınmasından sonra zafer sarhoşuna dönen Rum-Yunan tarafını hayal kırıklığına uğratmıştır.¹²² Bu karar üzerine Yunanistan’da öğrenci kitleleri sokaklara dökülerek kararı protesto etmişlerdir. Bir grup gösterici, Atina’daki İngiliz ve Amerikan Büyükelçiliklerini taşlamıştır.¹²³ BM’nin olumsuz kararının ardından Yunanistan’da gösteriler düzenleyen milliyetçi çevreler, Türkiye Büyükelçiliği önünde de gösteriler düzenlemişlerdir.¹²⁴

Birleşmiş Milletler’in Kıbrıs hakkında aldığı kararla ilgili olarak Başbakan Adnan Menderes, Anadolu Ajansına yaptığı açıklamada oldukça serinkanlı bir dille karardan duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir.¹²⁵

Yunan politikacıları, BM’ye sundukları çözüm önerileriyle ulaşmaya çalıştıkları amaçlarını gerçekleştirme noktasında hiçbir zaman başarılı

---

¹²⁰Sakin- Dokuyan, **a.g. e.**, s. 45.

¹²¹Armaoğlu, **a.g.m.**, s. 6.

¹²²Sakin- Dokuyan, **a.g.e.**, s. 48.

¹²³**Milliyet**, 16.12.1954.

¹²⁴**Milliyet**, 16.12.1954.

¹²⁵İsmet Binark, **Türk Parlamento Tarihi**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No 138, Cilt. II., s. 1959.

olamamışlardır. Bununla birlikte Yunan politikacıları, sundukları katı ve ısrarcı çözüm teklifleri doğrultusunda BM'nin bir karar alarak konuyu küresel boyutlarda bir krize dönüştürmesini ABD'nin eninde sonunda önleyeceğinin farkında olmuşlardır.¹²⁶ Ne var ki, Kıbrıs konusunu BM'ye taşıyarak siyasi komisyonda isteğinin dışındaki bir çözümün de gündeme gelmemesi, Yunanistan'ı memnun eden bir durumdu. Kıbrıs Adasında ilk etapta Self- Determinasyon yönetiminin oluşturulması ve sonrasında da anavatana iltihak edilmesi amacını güden Yunanistan, giriştiği diplomasi atağının başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra EOKA örgütüne verdiği desteği arttırmıştır. Bu dönemde Kıbrıs'ta dağıtılan el ilanlarında Yunanistan ile birleşme ülküsü bütün dünyaya ilan edilerek bu amaca hizmet etmeyenlerin de vatan haini sayılacağı bildiriliyordu.¹²⁷ Yunanistan, siyasi girişimlerle sonuç elde edemeyince adadaki şiddeti tırmandırıp uluslararası kamuoyunun dikkatini çekerek Batılı ülkeleri kendi amacı doğrultusundaki bir çözüme razı etmeye çalışmıştır.

1.4.3. Demokrat Parti İktidarına Kadar Türkiye'nin Kıbrıs Politikası

Lozan Barış Antlaşmasında alınan kararlar doğrultusunda Kıbrıs Adası'ndaki egemenlik hakkının resmi olarak İngiltere'ye geçmesinin ardından Türkiye Cumhuriyeti, konu ile ilgilenmemeye başlamıştır. İngiliz idaresinin zaman zaman, Adadaki Türkler'i memuriyetlerden uzaklaştırmak gibi olumsuz uygulamaları karşısında Türkiye, Kıbrıslı Türkler'i göçmen olarak kabul etmekten başka bir girişimde bulunmamıştır.¹²⁸ Kıbrıs'ta siyasi gerilimlerin yaşanmaya başladığı dönemlerden itibaren Türk hükümetleri, politika belirlerken Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Dış politikasına yön veren “*Yurtta Sulh, Cihanda Sulh*” düsturuyula hareket edip Misak-ı Milli dışındaki topraklara müdahale anlamına gelebilecek herhangi bir girişimde bulunmamaya özen göstermişlerdir. Henüz yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, ülkeyi kalkındırmaya yönelik yaptığı çalışmaların uluslararası sorunlarla boğuşarak sekteye uğrayacağı korkusu da böyle bir politika izlenmesinin nedenlerinden biri olmuştur.

---

¹²⁶ Steffan G. Xydis, **a.g.m.**, s. 16.

¹²⁷ **A Chronology Of The Cyprus Problem (1878–1980)**, Turkish Cypriot Human Rights Committee, s. 20.

¹²⁸ Bkz. Hikmet Öksüz, “Lozan'dan Sora Kıbrıs Türkleri'nin Anavatana Göçleri”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Temmuz, 1995, S. 187, s. 35–38.

1947 yılının Mart ayında Birleşik Amerika'nın Yunanistan ve Türkiye için 400 milyon dolarlık askeri yardımı öngören “*Truman Doktrini*”ni ilan etmesi ve aynı yıl Avrupa'nın hür devletlerinin ekonomik açıdan kalkınmasını mümkün kılmak için “*Marshall Planı*”nın uygulanması ile Türkiye ve Yunanistan arasında bir yakınlaşma olmuştur. Bu yıllarda iki ülke arasında görülen yakınlaşma kısa sürede olumlu siyasi ilişkiler kurulmasını da beraberinde getirmiştir. Ne var ki, Yunanistan'ın Kıbrıs adasıyla ilgili ortaya attığı Enosis fikri, bu olumlu tabloya ters bir durum yaratmıştır. Yunanistan'ın “*Megali İdea*” ülküsüne paralel bir biçimde Kıbrıs adası üzerindeki emellerini sesli bir şekilde dillendirmesi, Adadaki Türk halkının ve Türkiye'deki kamuoyunun tepkisini çekmesine karşı Türk resmi makamlarının herhangi bir tepkisine neden olmamıştır. İngiltere ve Yunanistan ile ilişkilerinin bozulmasını çıkarlarına aykırı bulan hükümet konuyu uzaktan izlemeyi yeğlemiş ve sessiz kalmayı sürdürmüştür.¹²⁹

Kıbrıs'ta Rumların başlattıkları tedhiş faaliyetleri ileri boyutlara varınca Türkiye'deki sağ basın, hükümeti pasif davranmakla suçlamış ve bu yöndeki eleştirilerini arttırmıştır. 1949 yılının sonundan itibaren Kıbrıs sorunu hakkında bir demeç vererek resmi tutumunu belirtmekten kaçınan Türk hükümeti, bu sessizliği bozmaya başlamış ve zaman zaman düşüncesini ortaya koyma yoluna gitmiştir.¹³⁰

Ne var ki, dönemin Dış İşleri Bakanı Necmettin Sadak 17 Aralık 1949'da İstanbul'da verdiği demeçte; İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekileceğine dair bir belirtinin bulunmadığını, Yunan hükümetinin de konuyu resmen ele almadığını belirterek kaygı duyulacak bir durumun olmadığını ortaya koymuştur.¹³¹ Yine kendisiyle yapılan bir görüşmede, Kıbrıs sorunu diye bir sorun bulunmadığını belirterek, İngiltere hükümetinin Kıbrıs Adasını başka bir devlete terk etmeyeceğini vurgulamış, Türk gençlerinin boş yere heyecana kapılmamalarını(!) salık vererek “*Boş yere yoruluyorlar*” demiştir.¹³² Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi dönemin CHP hükümeti Kıbrıs sorununun ülke gündemine sokmamaya çalışarak sorunu görmezden gelmiştir.

1952 yılında Yunanistan ile birlikte NATO'ya dâhil olan Türkiye, ABD şemsiyesi altında işbirliğine dayalı bir dış siyaset sürdürmüştür. Bu mevcut olumlu

---

¹²⁹ Melek M. Fırat, “Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1945- 1960)”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S.81, Eylül, 2000, s. 23.

¹³⁰ Armaoğlu, **a.g.m.**, s. 60.

¹³¹ **Cumhuriyet**, 18.12.1949.

¹³² **Ulus**, 24.01.1950.

tablonun bozulmaması adına Türkiye, neredeyse hiçbir sorunu gündeme getirmemiştir.

Lozan Antlaşmasından 1950’li yıllara kadar Türkiye’nin Kıbrıs Adasıyla ilgili herhangi bir politikası olmamıştır. Denilebilir ki, Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde uluslararası bir soruna taraf olup enerjisini bu yönde harcamaktansa, komşularıyla olumlu ilişkiler kurup dünya siyasetinde barış yanlısı bir tutum benimsemeyi tercih etmiştir.

1.4.3.1. Demokrat Parti’nin Kıbrıs Sorununa Yaklaşımı

Yunanistan’ın Kıbrıs Adası üzerindeki faaliyetlerinin hız kazanmaya başladığı bir döneme denk gelen Demokrat Parti iktidarı, dış politika konusunda CHP’nin devamına çok yakın denilebilecek yönde bir siyasi çizgi izlemiştir. Komşu ülkelerle olumlu ilişkiler kurmak ve NATO üyesi ülkelerle muhtemel siyasi gerginliklere sebep olabilecek girişimlerden kaçınmak bu politikanın temel prensibi olmuştur.

1950 yılında yapılan genel seçimlerde ne CHP ne de Demokrat Parti, Kıbrıs’ı seçim propagandalarında kullanmamışlardır. İki rakip parti adeta anlaşarak basın ve kamuoyunun dikkatlerini Kıbrıs üzerinde tutmamalarını sağlamaya çalışmışlardır. Demokrat Parti ayrıca hükümet programına da Kıbrıs’ı almamıştır.¹³³ Öyle görünüyordu ki Demokrat Parti dış ilişkilerde sorun haline gelebilecek potansiyeli taşıyan Kıbrıs meselesi ile ilgili aktif bir siyaset yürütme konusunda oldukça isteksizdi. DP’nin bu konudaki politikasının temeli sorunu görmezden gelerek Ortadoğu’da yaşanan Bağdat Paktı sorunları devam ederken kendini Kıbrıs’la ilgili bir sürtüşmenin içinde bulmak istememesine dayanmıştır. Seçimlerden bir ay kadar sonra, Paris’te yapılan Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu toplantısından dönen Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü TBMM’de yaptığı konuşma sırasında DP’li bir milletvekili tarafından Kıbrıs sorunu hakkında kendisine yöneltilen soruya karşılık; böyle bir sorunun olmadığını belirtince, soru sahibi, ileride böyle bir sorun olabileceğini belirtip Adadaki ırkdaşlarımızla kültür bakımından ilişkilerimizin geliştirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.¹³⁴

Hükümetin bu pasif tutumuna karşılık, 1949–1954 yılları arasında Türk kamuoyunun Kıbrıs meselesine karşı ilgisi artmıştır. Ayrıca, bu dönemde Türkiye’de

¹³³ Bkz. Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve ideolojisi**, İmge Kitabevi Yay. Ankara, 1990.

¹³⁴ **Vatan**, 21.06.1950.

Kıbrıs'la ilgili bazı denekler de kurulmuştur. Şöyle ki; 1948'de Ankara'da “*Kıbrıs Türk Kültür Derneği*”, 1951'de “*Ankara Kıbrıs Kulübü*”, 1954'te İstanbul'da “*Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti*” gibi.¹³⁵ Bu gençlik dernekleri ve sivil toplum örgütleri her fırsatta hükümetten aldığı izinler ölçüsünde Kıbrıs ile ilgili kamuoyunda bir bilinç yaratmak amacıyla çeşitli toplantılar ve gösteriler düzenlemişlerdir. Rumların Enosis girişimleri karşısında Türkiye'nin sessiz kalması beklenemezdi. 1947'de On İki Adalar konusunda düşünülen hatanın, yinelenmesi istenmemiştir.¹³⁶

Demokrat Parti Hükümetinin Kıbrıs ile ilgili bir politika değişikliğine gitmesi ve konuyla ilgilenmesi,16 Şubat 1951'de Yunanistan Dış İşleri Bakanı Sotofokles Venizelos'un Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi gerektiğini resmen öne sürmesi¹³⁷ üzerine Türkiye'deki ilk tepki hükümete yakın bir basın organı olan Zafer Gazetesinden gelmiştir. Yapılan yorum haberde; Venizelos'un demecini Kıbrıs sorununun yeni bir aşaması olarak değerlendirmek gerektiği, ikinci planda sorumlu devlet adamlarının dahi Kıbrıs davasını ele aldıkları, Yunan hükümetinin gizli çalışmaların artık sorunu kıvama getirdiğine inandığı ve işi açıkça ortaya dökmekte sakınca görmediği vurgulanmıştır.¹³⁸

Başbakan Venizelos'un yaptığı açıklamaya Hükümet adına verdiği tepki, Dış İşleri Bakanı Köprülü'nün 20 Nisan 1951'de Hürriyet gazetesine verdiği demeç ile başlamıştır. Fuat Köprülü;

*“Ülkemize nispetle coğrafi önemi, oradaki soydaşlarımızın mühim bir kitle teşkil etmesi ve tarihi bağlarımız dolayısıyla, Kıbrıs'ın durumunun bizi çok yakından alakadar etmesi gayet tabidir. Adanın bugünkü hukuki vaziyetinin değişmesi için bir sebep görmemekteyiz. Fakat bu vaziyette herhangi bir değişiklik ciddi surette bahis mevzuu olursa, bunun bizsiz ve haklarımıza aykırı yapılmasına imkân bırakmayız.”*¹³⁹ açıklamalarını yaparak Hükümetin Kıbrıs sorunundaki ilk resmi tepkisini ortaya koymuştur. Bu açıklama kamuoyunu tatmin etmekten uzak olmasına rağmen, Hükümet'in halkın istekleri doğrultusunda hareket ettiğini göstermesi

¹³⁵ Armaoğlu, a.g. m., s.59.

¹³⁶ Erol Manisalı, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Yeni Gün Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 18. 10 Nisan 1947 tarihinde, Paris'te yapılan bir anlaşmayla Yunanistan, On İki Ada'yı “Dodekanese” adıyla bir yönetim birimi haline getirip topraklarına katmıştır. Türkiye Cumhuriyeti herhangi bir iddiada bulunmayıp bu girişiminde Yunanistan'ı desteklemesi Türkiye'nin dış politikadaki iyi niyetini otaya koymakla birlikte ülke içinden bazı çevrelerin tepkisine sebep olmuştur. Bkz. Cemalettin Taşkıran, **On İki Adanın Dünü ve Bugünü**, Gen kur. ATESE Yay. Ankara, 1996, s. 106. Ayrıca bkz. **Milliyet**, 24.02.1951.

¹³⁷ **Hürriyet**, 17.02.1951.

¹³⁸ **Zafer**, 21.02.1951.

¹³⁹ **Hürriyet**, 21.04.1951.

açısından önemlidir. Kıbrıs'taki gelişmelerden ve Yunanistan'ın resmi açıklamalarından duyulan endişenin açıklıkla görülebildiği bu konuşmada Dış İşleri Bakanı ayrıca ölçülü bir dil kullanarak Türkiye'yi büyük sorumluluklar altına sokabilecek anlamlara gelen ifadelerden kaçınmıştır. DP'nin Kıbrıs konusundaki resmi söyleminin kamuoyuyla denge ve paralellik kazanması bakımından oldukça önemli olan bu açıklama, aynı zamanda İngiltere ve Yunanistan'a da bir mesaj niteliği taşımıştır. Demokrat Partinin Kıbrıs ile ilgili politika değişikliğine gitmesinin en önemli nedeni, adadaki EOKA terörü olmuştur. Kıbrıslı Türklerin düştüğü güç durumun vahameti ve Yunanistan'ın Kıbrıs ile birleşme emelinin endişe verici boyutlara ulaşması Türkiye için hayati önemdeki bazı çıkarların tehlikeye düştüğü anlamına geliyordu.

Demokrat Parti hükümeti, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı BM'ye götürmesi karşısında çok hazırlıksız yakalanmıştır. Öyle ki, bir taraftan Yunanistan ile kurduğu dostluk ilişkisinin bozulmaması adına ölçsüz bir tepki vermekten kaçınırken diğer taraftan da Kıbrıs adasıyla ilgili endişelerini de gizleyememiştir. Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü, mevkidaşı Yoannis Politis'e Kıbrıs sorununu ortaya çıkarırlarsa bu durumun Türk-Yunan dostluğunun sonu olacağını ifade etmiştir.¹⁴⁰

O dönemin en güçlü öğrenci kuruluşu olan Türkiye Milli Talebe Federasyonu da Kıbrıs konusundaki tavrını yayınladığı bir bildiriyle halka duyurmuştur. Bu tarihi bildiri şöyleydi:

*“76 sene evvel, o zamanki siyasi düşüncelerle, emaneten İngiltere'ye verilen Kıbrıs'ın istiklalini tayin hususunda çatlak seslere bu gayretlerin beyhude olduğunu söylemek isteriz. TMTF, Türk gençliği adına Kıbrıs davasını Türkiye ile İngiltere arasında bir dava olduğuna dair insancını bir defa daha belirtir. Başka milletler bu konuda söz sahibi değildirler.”*¹⁴¹ Resmi açıklamalarla kıyaslandığında daha sert cümleler içeren bu bildiri Türk toplumunun Kıbrıs Meselesi karşısındaki tutumunun sertleşmesine yol açmıştır. Bu durum hükümet üzerinde bir baskı ortamı yaratıp bu konuda daha etkin politikalar yürütülmesi için gerekli zemini oluşturmuştur.

1952 yılında Kıbrıs ve Enosis lehinde büyük mitingler yapılırken, bu arada Yunanistan, Enosis'i İngiltere'ye diplomatik tazyikle hallettiremeyince, geleneksel politikasına uygun olarak sorunu uluslararası platformlara çekip halletme yoluna

¹⁴⁰Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950'li yıllar**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları ve İletişim A.Ş. İstanbul, 2001, s. 104.

¹⁴¹ Bil, **a.g.e.**, s. 80.

gitmiştir. 24 Kasım 1952’de Birleşmiş Milletlerin oturumunda bir konuşma yapan Yunan delegesi Dimitrios Lampros, Self Determinasyon hakkının Kıbrıs’ta da uygulanmasını istemiştir. Buna karşılık veren Türkiye delegesi Adil Derinsu, Kıbrıs’ta sadece Rumların değil, Türklerin de bulunduğunu, aynı hakkın onlara da verilmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁴²

Demokrat Parti Hükümeti resmi açıklamalarla Kıbrıs konusundaki hassasiyetini ortaya koymuş olmasına rağmen, Yunanistan ile bir gerginlik yaşanmaması için oldukça temkinli adımlar atmıştır. Bununla birlikte, Menderes hükümeti Kıbrıs sorununun öncelikli dış politika konularından biri olmasını istememiş, bu nedenle olacak, Hükümet, 9 Eylül 1953 ve 9 Eylül 1954 tarihlerinde İzmir’de düzenlenmek istenen Kıbrıs mitinglerine müsaade etmemiştir.¹⁴³ Ancak Ada’daki tedhiş eylemlerinin feci boyutlara ulaşması neticesinde Türk kamuoyu tepkisini açıktan açığa göstermeye başlamıştır.

Kıbrıs ile ilgili kurulmuş olan Kıbrıs Türktür Cemiyeti ve Türkiye Milli Talebe Federasyonu düzenledikleri toplantı ve eylemlerle iktidarı bu konuda etkin ve kararlı bir tavır almaya davet etmiştir. Bu kuruluşlardan özellikle Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti üzerinde durmak, Türkiye’de o dönemde yaşanan sosyal gerilimin mahiyetini anlamak açısından büyük önem arz etmektedir. Hulusi Dosdoğru, KTC için şu sözlerle bahsetmektedir:

*“Kıbrıs Türk’tür Cemiyeti, 6/7 Eylül 1955 hadiselerinden bir süre önce, kurucuları Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) ile Gazeteciler Cemiyetinin bazı mensupları arasından seçilerek, gazeteci Hikmet Bil başkanlığında kurulmuştu. Hikmet Bil, ilk ‘‘Kıbrıs Türk’tür’’ kampanyasını başlatan Hürriyet gazetesinin kurucusu Sedat Simavi’nin yanında gazeteciliğe başlamıştı. KTC, kurulduğunda idare kurulu, Fatin Rüştü Zorlu, Mükerrerem Sarol ve Fuat Köprülünün hazır buldukları bir toplantıya başkan tarafından çağrılıp arkaları sıvazlanmıştı.”*¹⁴⁴

KTC’ nin üyeleri ve yöneticileri arasında çok sayıda DP teşkilatı üyesi kimseler bulunmaktaydı. Hatta KTC ile DP arasındaki organik ilişkiyi anlamak bakımından Menderes’in KTC başkanı Hikmet Bil’i Sultan Ahmet’teki Adalet sarayının açılış törenine davet edip yakın alaka göstermesi üzerinde durulmalıdır.

---

¹⁴² Süleyman Kocabas, **Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi**, Vatan Yay. İstanbul, 1998, s. 172. Ayrıca bkz. Şükrü S. Gürel, **Kıbrıs Tarihi I**, Kaynak yay. İstanbul, 1985

¹⁴³ Armaoğlu, **a.g.m.**, s. 4.

¹⁴⁴ Hulusi Dosdoğru, **6-7 Eylül Olayları**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993, s. 21- 22.

Bununla birlikte Menderes'in ileride büyük tartışmalara yol açacak olan Liman Lokantası Nutku sırasında da Hikmet Bil, orada bulunmaktaydı. Ayrıca Cemiyet kurulurken Başbakan, Hikmet Bil'e 5000 liralık bir banka çeki vererek maddi yardımda bulunmuştur.¹⁴⁵

Başbakan Adnan Menderes, KTC 'nin Kıbrıs konusunda kamuoyunun duyarlılığını artıracığı düşüncesiyle cemiyete kuruluş aşamasında birkaç kez parasal yardımda bulunmuştur. Daha önce yapılan 5000 TL'ye ek olarak 30.000 ve 200.000 TL'lik ek bir yardım da yapılmıştır.¹⁴⁶ (Bkz. Ek 1) Hikmet Bil'e göre KTC, ihtiyaçlarını daha çok üyelerinden topladığı aidatlarla karşılıyor ve bir süre sonra derneğin kasasında yüklü miktarda bir para birikmiş durumdaydı.¹⁴⁷ Hikmet Bil'in verdiği başka bir mülakata göre; "Kıbrıs Türktür Partisi" genel başkanı Fazıl Küçük, adadaki Türkler'in kendilerini savunabilmeleri maksadıyla İtalyan bir şirketten alacağı silahlar için gereken parayı derneğin kasasından gönderebileceğini Menderes'e ifade etmiştir.¹⁴⁸ KTC, kısa sürede halkın ilgi ve desteği ile büyüyerek Türkiye'nin her köşesinde bir şube açmasıyla üye sayısı 200.000'e ulaşmıştır.¹⁴⁹

Büyük ölçüde Yunanistan'ın desteğiyle adada tedhiş faaliyetlerini sürdüren EOKA örgütünün yol açtığı dehşet, özellikle 1955 yılının nisan- mayıs aylarından itibaren Türk basınında yoğun olarak işlenmeye başlamış ve bu durum hükümeti aktif politika üretme noktasında teşvik ederek toplumsal anlamda da Türkiye'de yaşayan Rumlara yönelik olumsuz tutumların yaygınlaşmasına sebep olmuştur.¹⁵⁰ 21 Haziran 1955'te Lefke'deki Türk mahallelerine Rum eylemciler tarafından gerçekleştirilen bir saldırıda 14 Türk yaralanmıştır.¹⁵¹ Bunun üzerine Türk Milli Talebe Federasyonu tarafından yayınlanan bir bildiri; anavatandaki 24 milyon

¹⁴⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09/108.337.1.41

¹⁴⁶ Güven, a.g.e., s. 77.

¹⁴⁷ Bkz. Hikmet Bil, **Kıbrıs Olayı ve İçyüzü**, Belde Yayınları, İstanbul, 1976, s. 73.

Bu dönemde Hürriyet Gazetesi başyazarı Sedat Simavi' nin yazdığı bir makale dolayısıyla Dış İşleri Bakanı Fuat Köprülü ile mahkemelik olması olayında Başbakan Menderes'in, Sedat Simavi' nin avukatlığını yapan Hikmet Bil' e bildiği bütün kanıtları kullanmasını söylemesi, Menderes'in Bil' e olan güvenini ve yakınlığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra, CHP lideri İsmet İnönü'nün de Hikmet Bil' e yapacağı savunmada işine yarayacağı düşüncesiyle, Kıbrıs ile ilgili birtakım belgeler verebileceğini söylemiştir. Bu bilgiler ışığında hareket edilirse, Fuat Köprülü' nün Kıbrıs konusundaki pasif ve çekingen tutumunu yansıtan söylemleri basında olduğu gibi siyaset çevrelerinde de rahatsızlık uyandırdığı anlaşılır.

¹⁴⁸ Bkz. Can Dündar, **Türkiye'nin Utanç Gecesi: 6/7 Eylül Olayları/**

Belgesel, <http://www.candundar.com.tr/v3/index.php#!%23Did=5314> Erişim Tarihi; 09.02.2012.

¹⁴⁹ Akın, a.g.e., s. 129.

¹⁵⁰ Örnek olarak Bkz. **Cumhuriyet**, 8 Nisan 1955, a.g.g., 27.04.1955, 14.05.1955.

¹⁵¹ **Ulus**, 22.06.1955.

Türkün daima Kıbrıslı kardeşleriyle beraber olduğu, kalplerinin onlar için çarptığı ve Kıbrıs'ın er ya da geç Türkiye'ye katılacağı ifade edilmiştir.¹⁵²

TMTF ve Kıbrıs Türktür Cemiyetinin İstanbul'daki şubelerine 24 Haziran 1955 tarihinde başvuran 500'den fazla kişi Kıbrıs'a giderek Yunanlılara yerinde cevap vermeyi istemiş, aynı tarihte TMTF, Kıbrıs Milli Türk Birliği Genel Sekreteri Fazıl Küçük'e ve Kıbrıs Türk Liseleri Birliğine birer telgraf çekmiştir.¹⁵³

Kıbrıs meselesinin, Türkiye'nin iç politik havasını yoğun olarak meşgul etmesi sebebiyle Adnan Menderes, kabinede bir değişiklik yapıp¹⁵⁴ Dış İşleri Bakanı olarak atadığı Fatin Rüştü Zorlu'ya bir komisyon kurdurarak Kıbrıs ile ilgili çalışmalara zaman kaybetmeden başlaması emrini vermiştir. Böylelikle hem Kıbrıs ile ilgili Türk hükümetinin resmi tutumu belirlenmiş, hem de bazı stratejiler geliştirilmiştir.¹⁵⁵ Menderes'in Zorlu'yu Kıbrıs ile ilgili görevlendirmesini Mahmut Dikerdem, anılarında şu sözlerle değerlendirmiştir:

“Bu, çok isabetli bir karardı, çünkü Kıbrıs meselesinin o günkü durumu Fatin Rüştü Zorlu gibi Dış politika sorunlarını kavrayış yeteneği yüksek, önsezileri kuvvetli, çabuk karar veren ve aynı zamanda cesur, yılmak bilmez bir diplomata ihtiyaç gösteriyordu.”¹⁵⁶

Zorlu, Kıbrıs meselesine el atar atmaz, Dış İşleri Bakanlığında bir komisyon kurmuştur. Kıbrıs Komisyonu, Zorlu'nun başkanlığında Genelkurmay İkinci Başkanı Rüştü Erdelhun, Dış İşleri Genel Sekreteri Muharrem Nuri Birgi, Atina Büyükelçisi Settar İlksel, Dışişleri Genel Müdürlüğünden Orhan Eralp ve Mahmut Dikerdem' den kurulu idi. İlk iş olarak Kıbrıs sorununda Türk tezini anlatan “*Beyaz Kitap*” hazırlanıp yayımlanmıştır. Komisyonun görevi Kıbrıs konusunu çeşitli yönleriyle inceleyip Türkiye'nin görüşünü ve hükümetin tutumunu saptamaktı. Komisyon, çalışmalarının temelini oluşturacak iki temel ilke Zorlu'ya göre; ilk olarak Kıbrıs konusunda Türkiyenin de en az Yunanistan kadar söz sahibi olduğunu kanıtlamak ve dava çözülmünceye kadar Kıbrıs Türkleri'ne gerekli her konuda yardımda bulunmak şeklindeydi.¹⁵⁷

1955 yılının Ağustos ayında Türkiye'deki siyasi ortam tam anlamıyla Kıbrıs meselesine kilitlenmiş durumdaydı. Basının da girişimleriyle adeta milli bir davaya

---

¹⁵² **Milliyet**, 24.06.1955.

¹⁵³ **Zafer, Hürriyet, Yeni Asır**, 25.06.1955.

¹⁵⁴ **Ulus**, 28.07.1955.

¹⁵⁵ Güven, **a.g.e.**, s. 161.

¹⁵⁶ Mahmut Dikerdem, **Ortadoğu'da Devrim Yılları**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 121.

¹⁵⁷ Gümüş, **a.g.e.**, s. 83.

dönüştürülen Kıbrıs konusunda bütün çevrelerin hassasiyetine muhalefet partileri de ortak olmuştur. CHP lideri İsmet İnönü, bu konuda hükümeti destekleyeceklerini 25 Ağustos 1955'te şöyle açıklamıştır:

*“Dış meseleler ve tehlikeler üzerinde, iktidarın muhalefetle işbirliği yapması usulü, bizde henüz teessüs etmemiştir. Onun için, tehlike zamanında yapabileceklerimizi acilen bildirmek isteriz. Kıbrıs'taki kardeşlerimizin can ve mallarını tehlikeden kurtarmak için, hükümeti gayretlerinde destekleyeceğiz.”*¹⁵⁸

1955 yılının Ağustos ayına gelindiğinde Türkiye ve Yunanistan basınında karşılıklı olarak ortamı gelecek açıklamalar yapılmıştır. Milliyet'te yer alan bir habere göre Atina Radyosunda Yunan resmi makamlarının Kıbrıs'taki tedhiş faaliyetlerine nasıl baktığı ortaya konmuştur. Haberde, Atina Radyosunda yayınlanan Kıbrıs Milli Kurtuluş Cephesinin beyannamesinde yer alan, Mareşal Papağos'un 450 bin Kıbrıslı Rumun başlattığı kurtuluş hareketine şiddetle devam etmelerini emrettiği bilgisi verilmiştir.¹⁵⁹

Yunan basınındaki tahrik edici haberler Türk tarafını da oldukça endişelendirmiştir. Ada'da 28 Ağustos'ta Türklere karşı bir katliam girişiminde bulunulacağı söylentisi hızla yayılmıştır.¹⁶⁰ Katliam söylentisi Türkiye'nin İngiltere'ye Nota vermesine yol açmıştır. Notada; Kıbrıs'ta Türklere karşı başlatılan tedhiş eylemlerine bir önlem alınmazsa Türkiye'nin artık sesiz kalamayacağı ifadeleri yer almıştır.¹⁶¹

Türk tarafının 28 Ağustos'taki katliam şayiasına yönelik duyduğu endişelerinde kuşkusuz haklılık payı vardı. Çünkü EOKA örgütü Temmuz ayı boyunca 14 Türk'ü katletmiş ve Türk mallarına zarar vermiştir.¹⁶² Katliam söylentisinin gitgide yaygınlaşmasından sonra 24 Ağustos günü KTC' den bir grup genç, Çeşme'de istirahatte bulunan Celal Bayar'ı ziyaret ederek endişelerini belirtmeleri üzerine Bayar, şu teminatı vermiştir: *“28 ağustos için size teminat veriyorum. Rumlar, oradaki ırkdaşlarımıza katiyen bir şey yapamayacaklardır. Ve*

¹⁵⁸Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, C.III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 208.

¹⁵⁹**Milliyet**, 04.04.1955.

¹⁶⁰**Cumhuriyet**, 18.08.1955. 28 Ağustos 1955 günü Kıbrıs Rumlarının Türklere karşı bir katliam teşebbüs edecekleri şayiası kısa sürede şehre yayılmış, bunun üzerine hemşerilerimizden birkaç saat içinde 1.000'e yakın kimse, Kıbrıs Türktür Cemiyeti Bandırma şubesine müracaat ederek Kıbrıs'a gitmek istediklerini bildirmişlerdir. Ayrıca Bkz. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.43, KTC Genel Sekreteri Kamil Önal, Örfi İdare Mahkemesinde verdiği ifadede bu bilginini ilk kaynağının Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonları Başkanı Faiz Kaymak olduğunu beyan etmiştir.

¹⁶¹**Milliyet**, 24.08.1955.

¹⁶²Armaoğlu, **a.g.m.**, s. 11.

yapmalarına da imkân yoktur. Türkiye, Kıbrıs için çok mühim ve sevindirici kararlar almak arifesindedir."¹⁶³

Vatan Gazetesi 18 Ağustos'ta büyük puntolarla; "*Kıbrıs, Türk'ün Ana Davasıdır!*" diyerek attığı başlıkla Londra Konferansı öncesi Türk halkının genelinde milli bilinci yükseltmeye çalışmıştır.¹⁶⁴

İngiltere için Kıbrıs'ta hâkimiyeti sağlamak Süveyş Kanalı kontrol etmek için büyük bir öneme sahipti. Bu yüzden İngiltere Kıbrıs'taki şiddet ortamını sona erdirmek için birçok girişimde bulunmuştur. Başta ABD olmak üzere Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarıyla yaptığı görüşmelerde bir sonuç alamayınca, 29 Ağustos 1955'te Londra'da bir konferans düzenlemeye karar verilmiştir.¹⁶⁵ "*Doğu Akdeniz Güvenlik Sorunları*" başlıklı Londra Konferansında özelde konuşulacak konu Kıbrıs'tı. İngiltere'nin böyle bir yola başvurmasının asıl sebebi Kıbrıs'ı kendi iç meselesi olarak görmesiydi. 30 Haziran 1955 tarihinde Anthony Eden hükümetinin konferansı düzenleme kararı almasından sonra Türkiye'yi davet etmesi, Kıbrıslı Rumların muhalefetine neden olmuştur.¹⁶⁶ İngiltere, bu konferansı düzenleyerek Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu BM'ye götürmesine engel olabilmeyi amaçlamıştır. Ne var ki, İngiltere, Kıbrıs adasında yönetim anlamında fazla bir ömrünün kalmadığının bilincindeydi ki, gelecek yıllar için Ada'da çeşitli kazanımlar sağlamanın hesaplarını yapıyordu.

Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir başyazıda, Londra Konferansının hedefinin, bir uzlaşma formülü aramak ve olanaklıysa, üç ilgili devletin sorumluluğuna katılacağı yeni bir idare kurmak olduğu belirtilip, böyle bir yönetimin kurulmasının taraflara eşit haklar verecek gerçekçi bir formül olduğu vurgulanmıştır.¹⁶⁷

İngiltere'nin konferansı düzenlemesinin diğer bir amacı da dünya kamuoyuna, Amerika ve BM'ye Kıbrıs'ta bir de Türk toplumunun bulunduğunu ve onların isteklerinin Rum isteklerine karşı olduğunu göstermektir. Böylece olayı bağımsızlık sorunundan çıkararak iki cemaat arasından bir sorun haline getirip Türkiye'yi de çekerek Yunanistan ile Türkiye'yi karşı karşıya getirme taktiğini

---

¹⁶³Armaoğlu, **a.g.m.**, s. 11.

¹⁶⁴**Vatan**, 18.08.1955.

¹⁶⁵Şar, **a.g.e.**, s. 23.

¹⁶⁶Güven, **a.g.e.**, s. 161.

¹⁶⁷Feridun Ergin, "Kıbrıs Türklerinin Emniyeti", **Cumhuriyet**, 27 Ağustos 1955.

kullanan İngiltere, istikrar için adada kalması gerektiğini dünya kamuoyuna kabul ettirmek istemiştir.¹⁶⁸

Türkiye, İngiltere'nin Konferansa katılma davetini memnuniyetle karşılayarak gerekli hazırlıkları yapmaya başlamıştır. Kıbrıs Meselesinde kırılma noktalarından biri sayılabilecek Londra Konferansında İngiltere, Türkiye'yi de meseleye dâhil ederek Yunanistan'ın elini zayıflatıp zaman kazanmaya çalışmıştır.¹⁶⁹ Türkiye için bu konferansın önemi kuşkusuz büyüktü. Türkiye, her şeyden evvel Kıbrıs ile ilgili Yunanistan ve İngiltere'nin yanında söz sahibi olmuştur. Türkiye'nin Londra Konferansına davet edilmesi, Yunanistan'da tam bir şok etkisi yaratmıştır. Kıbrıs meselesinin kesin bir çözüme kavuşacağı beklentileri her iki ülke kamuoyunda da yoğunlaşmıştır. Yunanistan'ın beklentisi daha çok Ada'ya muhtariyet verilmesi ya da Yunanistan'a bağlanması yönünde olmuştur.

Kıbrıs Başpiskoposu Makarios, konferansa Kıbrıslıların çağrılmamasını tenkit etmiştir. Bunun üzerine Yunan Hükümeti Makarios'u Atina'ya çağırarak yapılacak olan görüşmeler sonunda Yunanistan, self-determinasyona gitmeyen bir hal şeklinin kabul edilmeyeceği yolunda Makarios'a teminat vermiştir.¹⁷⁰

1954 seçimlerinden sonra Türkiye'de büyük bir sosyal dönüşüm yaşanmıştır. Kentsel nüfusun artış göstermesi ve basın organlarının kamuoyunu yönlendirme işlevinin dikkat çekici bir biçimde hissedildiği bu dönemde Demokrat Parti yöneticileri özellikle Kıbrıs sorunu karşısında halkın görüşleri doğrultusunda hareket etmiştir. Basın araçlarının Kıbrıs sorununa gösterdiği yaklaşım kısa sürede toplumda karşılığını bulmuştur. Basında Rum gazetelerine ve Fener Rum Patrikhanesi aleyhinde başlatılan kampanya sonucunda, gençlik örgüleri ve bazı sivil toplum örgütleri faaliyetlerini yoğunlaştırarak siyasi yaşamda daha çok söz sahibi olmaya başlamışlardır. Bu dönemde Türkiye'de gözlenen iç politik ortam, DP hükümetini Kıbrıs konusunda daha aktif politikalar sürdürmek zorunda bırakarak cesur adımlar atmasının önünü açmıştır.

---

¹⁶⁸ Olgun Gökçal, "6/7 Eylül Olayları ve Türk Basını" Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2006, s. 55.

¹⁶⁹ Mehmet Arif Demirer, **6 Eylül 1955 Olaylarına 50. Yılda Yeni Bakış Hangi Derin Devlet?** Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 2006, s. 11.

¹⁷⁰ Fikret H. Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, K.K.T.C.Milli Eğitim Ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 30–31.

1.4.3.2. Kıbrıs Sorunu ve Türk Basını

Basın araçlarının kamuoyu üzerindeki tutum ve davranış belirleme etkileri Türkiye’de özellikle 1950’li yıllardan itibaren ciddi bir biçimde artmış, bu dönemde basın, yığınsal bir nitelik edinmiştir.¹⁷¹ II. Dünya Savaşından sonra siyasal ve sosyal olayların hızlanması, muhalefetin olağanüstü büyümesi, eleştiri ve haber verme haklarının gittikçe özgürleşmesine yol açmış; gazetelerin günlük baskı sayılarını ilk kez 70- 80 binlere çıkartmıştır. Yeni baskı tekniklerinin geliştirilmesi ve kâğıt üretimindeki artış sayesinde Türk basın hayatına yeni gazeteler katılmıştır.

Yeni ortamın basındaki yeniliklerinden birisi, Sedat Simavi’nin 1 Mayıs 1948’de İstanbul’da Hürriyet gazetesini yayınlamaya başlamasıyla görülmüştür. O dönemde milliyetçi haber ve yorumlarıyla dikkat çeken Hürriyet Gazetesi, Sedat Simavi öncülüğünde, Türk yayın hayatının önemli bir basın aracıydı. Genellikle ünlü yazarlar çevresinde etkinliklerini kazanan öteki gazetelere göre, Hürriyetin özelliği bir yığın gazetesi niteliğini taşıması; geniş halk gruplarına dönük ilginç haberler ve kısa yorumlar vermesi, böylelikle siyasal ve toplumsal sürece daha yeni katılmış bulunan kesimlere de kendisini okutturabilmesiydi.¹⁷²

Hürriyet gazetesi Başyazarı ve Genel Yayın Yönetmeni Sedat Simavi’nin hükümeti zor durumda bırakan haber ve yorumları Kıbrıs Konusunda kamuoyu oluşturmada çok etkili olmuştur. Milli heyecanın alevlenmesinde, kalabalık halk kitlelerinin Rum azınlığa karşı bazı eylemlere girişmesinde ve en önemlisi de Menderes Hükümetinin Kıbrıs ile ilgili mevcut siyasetinde değişikliğe gitmesinde oldukça etkili haberler yapan Hürriyet gazetesi bu dönemde Kıbrıs meselesinde önemli bir aktör olmuştur.

Hürriyet gazetesinin başını çektiği Kıbrıs kampanyasına çok geçmeden diğer gazeteler de katılmışlardır. EOKA örgütünün Ada’daki şiddet eylemlerini arttırmasıyla birlikte Türk basınında hükümeti politik girişimlerde bulunma ve genel bir kamuoyu oluşturma amacına yönelik bazı haberler çıkmıştır. Gazetelerde yer alan haberler daha çok Yunanistan’ın EOKA örgütüne destek verdiğiyle ilgili olmuştur. 1955 yılının Ağustos ayındaki mevcut siyasi durum Hürriyet Gazetesinde; Kıbrıs

¹⁷¹Foti Benlisoy, “6/7 Eylül Olayları Öncesinde Basında Rumlar”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S. 81/ Eylül 2000, Tarih Vakfı, İstanbul, s. 32.

¹⁷²Ali Gevgili, ”Türkiye Basını”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.I, İletişim Yay. 1985, s. 220.

Başpiskoposu Makarios'un kardeşlik ve şefkat sembolü olan haçı, kılıç gibi kullanarak Kıbrıslıların dini taassubunu kışkırttığına yönelik bir haber yer almıştır.¹⁷³

Yunanistan'ın Kıbrıs ile ilgili politikalarında Sovyet Rusya faktörünü temel belirleyici unsur olarak görenler de vardı. A.E. Yalman, Vatan gazetesindeki bir yazısında bu durumu şöyle açıklamıştır;

*“Pan- Helen hareketinin Moskova tarafından şeytani usullerle alevlenmesi ve Panortodoks oyunuyla Atina ve Kıbrıs kiliselerinin birer tahrik aleti diye kullanılması neticesinde Kıbrıs bizim için bir serhat manzarasını almıştır. Anavatanda milli basiret ve tesanüt ne kadar uyanık olursa olsun, türlü türlü politika ihtirasları, muvakkat gaflerler yaratabilir. Genç Kıbrıslıların asil bir serhat sahasından bize getirdikleri saf vatani havaya daima ihtiyacımız vardır.”*¹⁷⁴

Nazım Hikmet'in Kıbrıs'taki Türklere göndermiş olduğu mektuplar göz önünde bulundurulursa, A. E. Yalman'ın yazısında belirttiği Sovyet faktörünün de Kıbrıs konusunda belirleyici bir role sahip olduğu kabul edilmelidir. Nitekim Kıbrıs'taki Komünist AKEL Partisi, 1947'den itibaren Ada'da yaşayan Türklere yönelik birleştirici söylemlerle Komünist bir yönetime vurgu yapmıştır.¹⁷⁵

Kıbrıs Adası'ndaki Türklere yönelik başlatılan tedhiş hareketlerinin 1952 yılından itibaren hız kazanmasına Türk basını büyük bir tepki vermiştir. Dönemin gazeteleri zaman zaman manşet haberlerle, bazen de yorum yazılarıyla Kıbrıs konusuna değinerek Ada'daki Türklerin haklarını savunmuştur. Bu yönde yapılan haberler aynı zamanda DP Hükümeti üzerinde de bir baskı yaratmıştır.

EOKA'nın faaliyetlerine destek amacıyla Türkiye'de yaşayan Rum vatandaşların ve Fener Rum Patrikhanesi'nin para toplayıp Kıbrıs'a gönderdiği gerekçesiyle Patrik Athenagoras'a karşı özellikle Hürriyet Gazetesinin başlattığı karalayıcı kampanya halk nezdinde genel anlamda azınlıklara karşı büyük bir tepkiye neden olmuştur. Bazı çevrelerin Patrikaneye yönelttiği eleştirilerin temelinde EOKA örgütünün neden eleştirilmediği ve Makarios'a neden müdahale edilmediği ile ilgili olmuştur. Patrik Athenagoras'a Kıbrıs'taki tedhiş olaylarına sessiz kaldığı için Diyanet İşleri Reisi Eyüp Sabri Hayırlıoğlu; şiddet olaylarını kınamamasının mekruh, menfur ve cezaya müstehak olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁶

---

¹⁷³ Hürriyet, 26.08.1955.

¹⁷⁴ A. E. Yalman, “Kıbrıs Ruhı”, Vatan,04.08.1955.

¹⁷⁵ B.k.z. F.Ç.A. a.g.e., “Milli Emniyetçe Hazırlanan Komünform Taktikleri ve Kıbrıs Olayları Mevzuunda Mütalaa”, Ocak, 1956.

¹⁷⁶ Hürriyet, 25.07.1955.

Patrik Athenagoras'ın eleştirildiği diğer bir konu da Kıbrıs Başpiskoposu Makarios'u neden kınamaması olmuştur. Türk basınında yer alan makalelerde sürekli olarak, Patrikhanenin Kıbrıs'taki şiddet olaylarına seyirci kalması eleştirmiştir. Başta Hürriyet gazetesi olmak üzere Yeni Sabah Gazetesinde de Patrikhane'nin Kıbrıs konusunda sesiz kalmasına sert sözlerle vurgu yapılmıştır. Yeni Sabah'ta yer alan bir haberde doğrudan Patrikhane hedef alınarak şiddet karşısında sessiz kalmanın yaşanan olayları tasvip ettiği anlamına geldiği belirtilmiştir.¹⁷⁷

Türk basınının Fener Patrikhanesine karşı başlattığı kampanya kamuoyunda karşılığını bulmuştur. Neredeyse her çevreden insanlar, Patrik Athenagoras'ın Kıbrıs'taki tedhiş faaliyetlerini yürüten Makarios'a karşı herhangi bir tepki koymayışını eleştirmiştir. Fener Rum patriğine karşı yürütülen bu kampanyanın oldukça etkili olduğu sıralarda İstanbul valisi Dr. Fahrettin Kerim Gökay 14 Temmuz Perşembe günü Patrikhaneyi ziyaret etmiştir. Valinin bu ziyareti, basın çevrelerinde Patrikhanenin desteklendiği şeklinde algılanmıştır. 26 Temmuz tarihli Hürriyet'te ise Gökay'ın konuyla ilgili açıklamasına yer verilmiştir. Vali, açıklamasında ziyaretin kişisel niteliğinin altını çizerek, Patrikhanenin hükümetçe desteklendiği yönündeki görüşe dolaylı olarak karşı çıkmış olur. Fener Rum Patrikhanesi, eleştirilere verdiği cevapta Lozan'da Patrikhane'nin çalışma koşullarını ve yetki alanlarını düzenleyen maddelere göre siyasi sayılabilecek eylemlerde bulunamayacağı, kaldı ki Kıbrıs'taki Ortodoks Kilisesinin müstakil bir kurum olduğu vurgulanmıştır.¹⁷⁸ Bununla birlikte yıllardır Fener Rum Patrikhanesinin ekümenik yetkiler taşıyamayacağı Türk tarafınca sürekli dile getirilmesine rağmen şimdi Kıbrıs'taki kiliseye müdahale etme istekleri çelişkili bir durumu işaret ediyordu. Patrik Athenagoras'ın kendini bu şekilde savunmasını Türk Ortodoks Kilisesi Patriği Papa Eftim 29 Temmuz 1955 tarihinde MTTB'yi ziyareti esnasında yaptığı açıklamada Patrik Athenagoras'ın Makarios'a karışabileceğini, ne kadar müstakil olursa olsun netice itibariyle Kıbrıs Kilisesinin Fener'e bağlı olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁹

---

¹⁷⁷ **Yeni Sabah**, 03.07.1955.

¹⁷⁸ Benlisoy, **a.g.m.**, s. 29. Lozan Barış Antlaşmasında Patrikhane ile ilgili olan maddede; "Türkiye, Patrikhanenin Osmanlı Devleti döneminde verilen bütün imtiyazlarının kaldırılarak siyasi ve idari işlerle uğraşmamak, sadece dini hizmetleri yerine getirmek şartıyla ve bu konuda verilen sözleri senet kabul etmek suretiyle İstanbul'da kalmasını kabul eder." ibaresi yer almıştır. Ayrıca bkz. Adnan Sofuoğlu, **Fener- Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri**, Turan Yay. İstanbul, 1996, s.120-150.

¹⁷⁹ **Cumhuriyet, Hürriyet**, 30.07.1955.

Demokrat Partinin Rum asıllı milletvekili Hacopulos, verdiği bir beyanatta; Patrik Athenagoras'ın Türk dostu olduğunu ve bugüne kadar bunun aleyhinde olmadığı açıklamasını yapmıştır.¹⁸⁰

Bu tartışmaların yaşandığı günlerde basında yer alan haberler, Rum vakıflarının ve Heybeliada Ruhban okulunun Kıbrıs'taki EOKA örgütüne finansal destek sağladığına yönelik olmuştur.¹⁸¹ Gazetelerde yer alan bu tür haberler ortamın iyice gerilmesine neden olmuştur. Öyle ki olumsuz havanın bir sonucu olarak Patrik, Eminönü'nde bazı kimseler tarafından fiziki saldırıya bile uğramıştır.¹⁸²

Bu çerçevede Kıbrıs meselesinde, baş tahrikçilerin Fener Kilisesi ve Başpapazı Athenagoras olduğunu iddia eden Time ve Fortune Dergilerinin yazarlarından Rota Winterrol bu tutumu şöyle değerlendirmiştir;

“Böyle siyasi bir işin bir din adamının siyah mantosu altından idare edildiği nereden bilinsin, önce Kıbrıs Rumlarını, sonra Yunan halkını, Türkiye ve İngiltere aleyhine tahrik eden kimse, aslında ruhani bir vazife ile mükellef bulunan Athenagoras'tır. Onu yakından tanıyanlar bilirler ki o, din adamından ziyade siyaset adamıdır. Kiliseyi, ruhani vazifesini düşünmez, siyasetle meşgul olur. O, Amerika'da bulunduğu zamanlarda da böyleydi. Gerek Athenagoras, gerek Kıbrıs'ta onunla birlikte çalışan din adamları, Ortodoks Kilisesine bağlı olduklarından Patrik Athenagoras'tan emir alırlar ve onun emrinin dışına çıkamazlar.”¹⁸³

Kıbrıs ile ilgili başlangıçta mesafeli bir yaklaşım sergileyen Cumhuriyet gazetesi de tartışmalara katılarak Türk davasını açıkça savunduğunu göstermek için “Yunan ve Rum Basınında Kıbrıs Davası” adlı bir sütun bile oluşturmuştur. Rumca yayın yapan “Emvros”, “Apoyewmatini”, “Elefteri Foni” gazetelerinde çıkan haber ve yorumlara bu sütunda yer verilerek bu yönde tartışma konuları açılmıştır. Türk basınında Rumlar ve Kıbrıs ile ilgili çıkan haberler Rum basınında zaman zaman eleştirilmiştir. Elefteri Foni Gazetesi, Cumhuriyet Gazetesinin Rum basınına yönelik sert tutumunu eleştirerek; Cumhuriyet gazetesini Türk halkını bölmekle ve Rumlarla ilgili yanlış bir izlenim yaratmakla suçlamıştır.¹⁸⁴

Basın-yayın araçlarının kitleleri yönlendirip kamuoyu oluşturmada ve nihayetinde karar alma organlarını etkileme konusunda sahip olduğu güç, yakın

---

¹⁸⁰ Benlisoy, a.g.m., s. 32.

¹⁸¹ Akgönül, a.g.e., s. 186.

¹⁸² Yeni Sabah, 10.08.1955.

¹⁸³ Akkaya, a.g.e., s. 100.

¹⁸⁴ Akgönül, a.g.e., s. 187.

tarihte özellikle Kıbrıs sorununun ortaya çıkmaya başladığı günlerde varlığını hissettirmiştir. 1950'li yılların ilk aylarından itibaren yazılı basında yaşanan teknolojik gelişmeler gazetelerin tiraj rakamlarını arttırmıştır. Gün geçtikçe daha büyük kitlelere ulaşan gazeteler, dikkat çekici bir şekilde DP Hükümeti üzerindeki baskısını artırmış ve sonuç olarak DP 'nin yönetici çevrelerinin Kıbrıs konusundaki pasif tutumlarının etkin bir dış politikaya evrilmesinde büyük bir rol oynamıştır.

1.4.4.1. Başbakan Menderes'in 24 Ağustos Konuşması ve Kıbrıs Meselesi Üzerindeki Etkileri

Türkiye'de Kıbrıs konusunda her ne kadar toplumsal anlamda kolektif bir bilinç oluşmuş olsa da henüz hükümet nezdinde resmi olarak bir strateji oraya konmuş değildi. Bu nedenle Londra Konferansı başlamadan evvel Başbakan Adnan Menderes'in Liman lokantasına hükümet yetkilileri ve bazı önemli gazete yazarlarına 24 Ağustos 1955 tarihinde yaptığı konuşma, Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili nihai tutumunu ortaya koyması açısından üzerinde önemle durulması gereken bir olaydır.

Başbakan Menderes İngiltere'nin de desteğini arkasında hissederek Kıbrıs ile ilgili oldukça sert ifadeler kullanarak Türk tarafının meseleye bakış açısını ortaya koymuştur. Menderes yaptığı uzun konuşmada öncelikle Yunan hükümetinin böyle bir sorunu gündeme getirmesinin dünya barışına hiçbir faydasının olmadığına yer vererek 28 Ağustos'ta Ada'da Türklere karşı girişilebilecek katliamın fütursuzca ortaya atılmış olmasını da kınamıştır. Konuşmasında bu konudan söz etmesinden anlaşılıyor ki Başbakanın bu nutku ile Türk hükümetinin takınmış olduğu sert tavır, Londra Konferansı ile ilgili olduğu kadar, Kıbrıs Türklerinin 28 Ağustos'ta katliam edileceklerine dair haberlerin Türk hükümetinde uyandırdığı endişe ile de yakından ilgilidir.¹⁸⁵ Başbakan Menderes, Yunanistan'ın Self- Determinasyon politikasını da şu sözlerle eleştirmiştir;

“Tahrikçilere göre adanın şu kadarı Türk, şu kadar nüfusu Rummuş ve onlara göre, sanki bütün dünyada coğrafi hudutlar bu esasa göre çizilmiş gibi, Kıbrıs'ın kaderi de Bu esasa göre tayin edilmeliymiş. Ben, bu konuşmamda hukuki prensiplerin, siyasi teamül ve hakikatlerin ve nihayet dünya coğrafyasının göstermekte olduğu manzaranın manalarını izaha çalışmayacağım. Ben yalnız şu kadarını söyleyeyim ki, nüfus ekseriyetine göre herhangi bir bölgenin kaderinin tayin

---

¹⁸⁵ Armaoğlu, a.g.m., s. 10.

edilmesi prensibi, bu dünyada, hele böylesine parçalı olarak tatbik yeri bulmuş değildir."¹⁸⁶ Her yönüyle önceden planlanarak yapılan bu konuşmayla Londra Konferansı'na katılacak Türk heyetinin de yol haritası belirlenmiş oluyordu.

Londra Konferansı'na katılacak olan Türk heyeti yola çıkmadan önce yapılan bu konuşma, ülke çapında her kesimden insanların olumlu tepkileriyle karşılanmıştı. Muhalefet partileri, art arda yaptıkları açıklamalarda Kıbrıs konusunda hükümetin yanında olduklarını açıklamışlardır. CHP genel başkanı İsmet İnönü, partisine yakın olan Ulus gazetesinde yer alan bir demecinde; Konferansın neticesi belli oluncaya dek, muhalefet olarak bütün dikkatlerini bu konuda toplayacaklarını açıkladıktan sonra, "*Hükümetle beraberiz*"¹⁸⁷ sözüyle de mesajını net bir şekilde iletmiştir. İki gün sonra aynı gazetede Ahmet Şükrü Esmer'in yazdığı köşe yazısı da Menderes'in yaptığı konuşmayla ilgili olumlu düşünceler içerir:

*"Başbakan Sayın Adnan Menderes, Londra Konferansı'nın arifesinde Kıbrıs hakkındaki Türk görüşünü vuzuhla açıklamıştır. Bu beyanat, muhalefet partileri tarafından desteklendiği gibi, Türk milletinin duygularını da ifade etmektedir. Bu sebeple Başbakanın bu konudaki sözleri samimi yankı uyandırmış ve denilebilir ki, resmi makamların Kıbrıs meselesinde şimdiye kadar ihtiyar ettikleri sükûttan doğan ıstırapı dindirmiş ve büyük rahatlık duygusu yaratmıştır."*¹⁸⁸

C.M.P. lideri Osman Bölükbaşı da; Başbakanın Kıbrıs'taki şiddete yönelik sarf ettiği sözlerden dolayı büyük bir memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁹

Menderes'in 24 Ağustos konuşması, muhalefet cephesinde olduğu gibi basında da olumlu karşılanmıştır. Cumhuriyet gazetesi; iktidar, muhalefet, efkârı umumiye yekpare bir vücut halinde Atina'nın yayılma arzuları karşısında dikilivermiştir. diye yazmıştır.¹⁹⁰

Türk Ortodoks Kilisesi Başkanı Papa Eftim de; Menderes'in yaptığı beyanatın son derece isabetli ve takdire şayan olduğunu belirtmiştir.¹⁹¹

Londra Konferansının arifesinde bütün yurdu sarmış olan bu atmosfer içinde, ülkenin 15 ayrı ilinde Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti'nin şubeleri açılmış ve yüzlerce kişi bu derneğe üyelik için başvurmuştur.¹⁹²

---

¹⁸⁶ Güven, a.g.e., s. 162.

¹⁸⁷ **Ulus**, 26.08.1955.

¹⁸⁸ **Ulus**, 28.08.1955.

¹⁸⁹ **Hürriyet**, 26.08.1955.

¹⁹⁰ **Cumhuriyet**, 28.08.1955.

¹⁹¹ **Milliyet**, 27.08.1955.

¹⁹² Armaoğlu, a.g.m., s. 13.

Başbakan Menderes'in Yunanistan'ı Kıbrıs'ta terör eylemleri gerçekleştiren Rumlar'ı hedef alan 24 Ağustos konuşması, Londra Konferansı'na giden Türk heyetinin yol haritasını çizmiştir. Menderes, konuşmasında Türkiye'nin Kıbrıs meselesindeki kırmızı çizgilerine vurgu yaparak Yunanistan ve İngiltere'ye diplomatik bir dille mesaj vermiştir.

1.4.4.2. Türkiye'deki Rumlara Yönelik Eylemler

Kıbrıs'ta Rum çetelerinin Türkler'e karşı giriştikleri terörist eylemlerin şiddetinin artmasına bağlı olarak, Türkiye'de de toplumun genelinde tehlikeli boyutlara varan milli heyecan duygusu çeşitli şekillerde açığa çıkmıştır. Her şeyden önce, o günlerin gazetelerine bakıldığında, Kıbrıslı Türklere karşı yapılan eylemlere duyulan tepkilerin haber verme şekline de yansıdığı görülebilir.

Hürriyet gazetesinde yer alan bir haberde “*Yeşilköy havalimanında bir Yunan pilotu gelirken Türk bayrağını resmen çekmedi.*”¹⁹³ ifadesi yer almıştır. Aynı gazetede “*Kıbrıs'taki Rum çeteleri tedhiş faaliyetlerine devam ediyor.*”¹⁹⁴ Haberine yer verilmiştir. Gazetelerde yer alan diğer bir haber ise Patrikhane ile ilgiliydi; “*Patrik Athenagoras'ın Kıbrıs'taki Türk aleyhtarlığını desteklediği yolunda ihbarlar yapıldı.*”¹⁹⁵ Büyük ölçüde halk arasındaki söylentilere dayanan bu habere ek olarak aynı gazetede Milli Türk Talebe Birliği'nin yayınladığı bildiri; “*...ökümenik Patrik Athenogoras Efendi Hazretleri!*” şeklinde alaycı bir ifadeyle sonlandırılmıştır.¹⁹⁶

Konferans başlamadan önce KTC de faaliyetlerine hız vererek toplumun Kıbrıs meselesinde duyarlı olmasına zemin hazırlamıştır. Başta Cemiyetin başkanı Hikmet Bil, Genel sekreter Kamil Önal ve Hüsamettin Canöztürk olmak üzere cemiyetin yüzlerce üyesi, üzerinde “*Kıbrıs Türktür*” yazılı olan pankartları halka dağıtıp astırması ve Kıbrıs'taki Türk mezarlığına saldırı yapıldığı söylentisini yaymışlardır.¹⁹⁷

---

¹⁹³Hürriyet, 28.08, 1955.

¹⁹⁴A.g.g., 0.08.1955 .

¹⁹⁵Milliyet, 27.08.1955.

¹⁹⁶Hürriyet, 17.07.1955.

¹⁹⁷F.Ç.A. a.g.e., **Emniyet 1. Şube Müdürlüğünce Hazırlanan Fezleke**, Ocak 1956, s. 378. Kıbrıs Türktür Cemiyeti Genel Sekreteri Kamil Önal, 6/7 Eylül Olaylarından sonra kurulmuş olan sıkıyönetim mahkemelerinde verdiği ifade; kaynağını ve esasını iyice bilmediği halde, Adana'da düzenlediği basın toplantısında Kıbrıs'taki Türk mezarlığına bir saldırı yapıldığını açıkladığını ifade etmiştir. Kamil Önal'ın bu ifadesi halk geneline yayılmış ve netice olarak da 6 Eylül günü Mecidiyeköy'deki Rum Mezarlığı tahrip edilmiştir.

Ayrıca Türkiye'deki faaliyetlere katılmaları için Kıbrıs'taki Viktoria Lisesinden kırk kişilik bir grup da İstanbul'a getirilmiştir. KTC başkanı Hikmet Bil' in bizzat organize ettiği bir diğer olay da İstanbul'daki Rum gazete binalarının önünde gerçekleştirilen eylemdi. 2 Ağustos günü ellerinde Apoyewmatini Gazetelerinin nüshaları olan bir grup genç sloganlar atarak ellerindeki nüshaları yırtıp etrafa saçmışlardır.¹⁹⁸

İstanbul'da bulunan bir grup Kıbrıslı Türk ile birlikte basın açıklaması yapan Hikmet Bil, 28 Ağustos'un katliam günü olarak ilan edilmiş olmasıyla ilgili bir soruya oldukça ilginç bir yanıt vermiştir: *"Bu harekete verilecek cevabın çok kısa olması lazım! İstanbul'da çok Rum var."*¹⁹⁹ Daha sonraki günlerde meydana gelecek olayların habercisi niteliğindeki bu açıklama gündemin sıcaklığını ortaya koymaktadır.

İstanbul'da yaşayan Rumlar, kendilerine yönelik bazı kesimlerin sergiledikleri dostluk havasından uzak bu tutumdan büyük bir endişe duymuşlardır. Londra Konferansının yaklaşmasıyla birlikte Rumlar' a karşı girişilen eylemlerde bir artış gözlenmiştir. Bu olaylar karşısında Rumların hissettikleri güvensizlik duygusu ciddi boyutlara ulaşmıştır.

İstanbul'un muhtelif semtlerinde Kıbrıs Türk'tür Cemiyetinin üyeleri ellerindeki pankartları çeşitli yerlere asarak bazı münferit saldırılar gerçekleştirmişlerdir. Özellikle gazetelerin ikinci sayfalarında Rum vatandaşların karıştıkları bazı eylemlere yer verilerek suçlu kimselerin Rumlukları ön plana çıkarılmıştır. Özellikle Londra Konferansının yaklaştığı günlerde Patrikhane çevresinde ve Rumların yoğun olarak yaşadıkları semtlerde polis güvenlik önlemleri almıştır.²⁰⁰ İstanbul'un her mahallesinde tıpkı Beyoğlu, ya da Büyükkada'da olduğu gibi, Türk ve Rum gençleri arasında kavgalar çıkmıştır.²⁰¹ Hürriyet Gazetesinde yer alan bir haber, İstanbul'da yaşayan Rumların bu gergin havadan dolayı taşıdıkları endişenin boyutlarını ortaya koymuştur; *"...şehrimiz Rumlarından bazılarının birtakım yersiz telaşlara kapılarak dükkânlarını mutattan evvel kapattıkları görülmüştür."*²⁰²

---

¹⁹⁸ **Akşam, Vatan**, 27.08.1955.

¹⁹⁹ Benlisoy, **a.g.e.**, s. 8.

²⁰⁰ **Zafer**, 01.09.1955.

²⁰¹ **Akşam**, 29.08.1955.

²⁰² **Hürriyet**, 30.08.1955.

1955 yılının 30 Ağustos zafer bayramı kutlamaları her zamankinden farklı olarak olağanüstü seviyelerde milli duygularla kutlanmıştır. Bu kutlamalarla ilgili gazetelere yansıyan bir haber, polislin güvenlik önlemleri almasındaki haklılığı ortaya koymuştur. 31 Ağustos tarihli Hürriyet gazetesinin ön sayfasında “*Bayrama gösterilen saygısızlık*” başlığıyla verilen bir haberde, Hilton Oteli ve Fener Patrikhanesinin akşam vaktinde ışıklarını yakmayarak karanlıkta kalmalarını Zafer Bayramının protesto edildiği şüphesine yol açtığı ifade edilmiştir.²⁰³

Gazetelerde, Patrikhane ve Türkiye’de yaşayan Rumlar ile ilgili yapılan olumsuz haberler, İstanbul’daki havanın gerginleşmesine sebep olmuştur. Bu gergin ortamın sonucunda Türkler ve Rumlar arasında zaman zaman kavgalar da yaşanmıştır. 22 Ağustos’ta Kıbrıs Türktür Cemiyeti Mecidiyeköy Şubesi üyeleri Beyoğlu’nda dükkânlara giderek cemiyetlerinin afişlerini asarlar. Bu sırada bir kuyumcudaca çalışan Yunan uyruklu Cenyo Mordo, afişi asmak istemez ve tartışma yaşanır. Mordo, polisçe yakalanarak hakkında tahkikata başlanır.²⁰⁴

Ulus Gazetesinin bir İngiliz yazarına dayanarak verdiği bir haberde; Kıbrıs’ın birinci derecede Türkiye’yi ilgilendirdiği, Yunanistan’ın savunması bakımından ikinci derece önemli olduğu belirtilerek, Kıbrıs’taki 100 bin Türk’ün Yunan yönetimini kabul edemeyeceği ileri sürülmüştür.²⁰⁵

Ayrıca, bu günlerde ortaya yayılan diğer bir söylenti ise Batı Trakya’da yaşayan 600 Türk’ün bir camiye toplatılarak yakıldıklarıydı.²⁰⁶ Kim tarafından ve hangi kaynaklara dayandırılarak çıkartıldığı belirsiz olan bu tür iddialar halkta zaten mevcut olan Rum düşmanlığını daha da arttırmış ve 6/7 Eylül’de yaşanacak olan kötü hadiseler ortam hazırlamıştır.

Bu dönemde Türkiye’de yaşanan milli heyecan büyük ölçüde Kıbrıs Meselesiyle ilgiliydi. Nitekim o günlerde Kıbrıs’taki Türklere yönelik girişilen şiddet eylemlerinin boyutu çok ileri düzeyde olmuştur. EOKA örgütünün terörist saldırıları sonucunda yaşanan cinayet vakaları nedeniyle Türkiye’deki Rumlar’a toplumun geneli, olumsuz duygularla yaklaşmıştır.

---

²⁰³ Hürriyet, 31.08.1955.

²⁰⁴ A.g.g., 25.08.1955.

²⁰⁵ Ulus, 31.08.1955.

²⁰⁶ F.Ç.A. a.g.e., s. 305. İstanbul Emniyet Başmüfettişliğinin 21 Kasım 1955 tarihinde hazırladığı raporda, bu olaydan bir şayia olarak bahsedilmiş ve bu söylentinin Komünistler tarafından çıkarılmış olabileceği üzerinde durulmuştur.

1.4.4.3. Londra Konferansı

Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu başkanlığındaki Türk heyeti ve Stefanopulos Başkanlığındaki Yunan heyeti Londra'ya iki gün öncesinden gelerek siyasi temaslarda bulunmuşlardır. Bu görüşmeler esnasında İngiltere Dış İşleri Bakanı Mac Millan ile görüşen Zorlu, Türk tezini hangi saiklerle ortaya koyacağı noktasında kafasındaki düşünceleri paylaşma fırsatı yakalayarak İngiltere ile paralel bir pozisyon belirlemiştir.

İngiltere, konferansta ya da daha sonraki olası BM müzakerelerinde kendi pozisyonlarının, ancak Türkler *“kendi pasifliklerinden uyandırılabilirliklerinde”* sağlamlaşacağını biliyordu.²⁰⁷ Türk heyetiyle bu doğrultuda yapılan siyasi temaslara bir bakıma İngiltere, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı bağımsızlaştırma politikalarına karşı Türkiye'yi kullanmıştır.²⁰⁸

Londra Konferansı başlamadan önce İngiltere, Türk heyetiyle kurduğu temaslara kendi belirlediği stratejiyi kabul ettirerek heyetler arasında olası bir yakınlaşmanın gerçekleşmesinin önünü almıştır. Harold Mac Millan, İngiltere Dış İşleri yetkililerine verdiği beyanatta, *“Türkler, görüşlerini müzakerelerin başında ne kadar sert ortaya koyarsa, kendileri için de bizim için de o kadar iyi olur.”*²⁰⁹ ifadelerini kullanarak konferansın gidişatını önceden planlamıştır. Dış İşleri Bakanı Zorlu, yapmış olduğu ön görüşmeler sonucunda edindiği izlenimleri, 28 Ağustos günü Başbakan Menderes'e yolladığı telgrafta açıklamıştır.²¹⁰ (Bkz. Ek. 2-3-4) 6 -7 Eylül tarihlerinde yaşanmış olan hadiseleri ısmarlayan bir belge olduğu üzerinde yoğun tartışmalar yaşanan bu telgrafta Zorlu şu ifadeleri kullanmıştır²¹¹:

“... İngiltere Dış İşleri Bakanı Mac Millan; kat'i bir vaziyet alıyor isek başka türlü hareket etmek imkânından yoksun bulunduğumuz içindir. Bunun için ilk söyleyeceğiniz nutukta, Yunanistan'a self- determinasyona gidecek herhangi bir taviz yolu göstermeniz, meselenin geleceği ve çözümü yolunda fayda değil, ancak zarar getirecektir. açıklamasını yaptı.

²⁰⁷ Claude Nicolet, **United States Policy Toward Cyprus, 1954- 1959**, Oxford University Press, s. 65-67, Aktaran; Dilek Güven, **a.g.e.**, s. 196.

²⁰⁸ Demirel, **6-7 Eylül Olaylarına 50. Yılında Yeni Bakış- Hangi Derin Devlet?** Demokratlar Kulübü, İstanbul, 2006, s. 46.

²⁰⁹ Robert Holland, **Britain And The Revolt in Cyprus 1954- 1959**, Oxford University Press, s. 65- 67. Aktaran; Dilek Güven, **a.g.e.**, s. 66.

²¹⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.109/340.4.2

²¹¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.109/340.4
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.109/341.4.4

Bu sabahki müzakerelerimiz gayet nazikâne cereyan etmekle beraber gayet kat'i ifadeler altında geçti ve bizim haklarımızı savunmamız hususunda cesaretimizi kırarak bir eda takınmadılar. Fakat ifadelerimizle haklarımızda musır davranacağımıza kendilerini teyakkun ettirdiğimizi zannediyorsak da bu safhada çok çalışılması icap ettiğini sanlamaktayız. Bu sebeple gerek biz, gerek gazetecilerimiz bu yolda gayret sarf ediyoruz.

Tarafı devletlerinden bu husustaki ilgililere verilecek emirlerin pek faydeli olacağını saygılarımla arz ederim."²¹²

Dış İşleri Bakanı Zorlu'nun telgrafta yazdıklarına cevaben, Başbakan Menderes, Kıbrıs Adasında statükonun korunması gerektiğine işaret ederek bu politikanın dışına mümkün olduğunca çıkılmamasını vurgulamıştır.²¹³

İstanbul'da yaşanan gergin havanın sürdüğü günlerde Londra'da Kraliçe'nin ikamet etmekte olduğu Buckingham Sarayı yakınındaki Lancaster House' da 29 Ağustos Pazartesi günü saat 17.00' de üçlü Londra Konferansı açılmıştır. İlk olarak söz alan İngiliz Dış İşleri Bakanı Mac Millan, Türk ve Yunan taraflarına katılımları için teşekkür ederek, Kıbrıs adasının ve Doğu Akdeniz'in güvenliği için İngiltere'nin Ada'da kalmasının zaruri olduğunu belirtmiştir.

Bununla birlikte bu üç ülkenin barış için birlik olması gerektiği ve gerekirse Ada'ya muhtariyet verilebileceğini ifade etmiştir. Bu ilk oturumda Mac Millan oturum başkanı seçilerek, bundan sonraki oturumların basına kapalı yapılması uygun görülmüştür.²¹⁴

Konferansta ikinci konuşmacı olarak da Yunanistan Dış İşleri Bakanı Stefanopulos özetle, Kıbrıs Adası'nın özerkliğe kavuşarak Rum toplumunun Ada'daki çoğunluğu oluşturmasından dolayı da self- determinasyonu savunmuştur.²¹⁵ Yunan Dış İşleri Bakanının savunduğu bu görüşün dünya kamuoyu tarafından kabul gören bir çözüm yolu olduğu söylenebilirdi. Çünkü uzun yıllar boyunca yapılan mitingler, çeşitli eylemler ve nihayetinde de Yunanistan'ın sorunu BM'ye taşıma başarısını göstermiş olması bu sonucu doğurmuştur. Bununla birlikte Dünya, konuyu Yunanistan'ın anlattığı şekliyle öğrenmiştir.²¹⁶

---

²¹² Demirer, **6/7 Eylül 1955 Yassıada 6/7 Eylül Davası**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 404.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.109/340.45

²¹³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01.00/00.1.819.1

²¹⁴ Gürcan, **a.g.e.**, s. 74.

²¹⁵ Nihat Erim, **Bildiğim Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, 1975, s. 10.

²¹⁶ Sakin- Dokuyan, **a.g.e.**, s. 64.

Bu durumdan anlaşılacağı üzere Fatin Rüştü Zorlu' nun işi hayli zor görünüyordu. Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs Komisyonunun yaptığı hazırlıklar ve Başbakan Menderes ile yapılan görüşme sonrasında son şeklini verdiği Türk tezini konferansın 1 Eylül tarihli oturumunda açıklamıştır.²¹⁷

Yunanistan'ın uzun uğraşlar sonucunda dünya kamuoyuna kabul ettirdiği Kıbrıs'ın Rum toprağı olduğu, özerk bir Kıbrıs adasında Türklerin de tıpkı İngiltere'nin egemenliğinde olduğu gibi yeni yönetim altında da huzurlu bir şekilde yaşayabilecekleri görüşü karşısında Zorlu, oldukça güç bir durumda kalıyordu. Bunun yanı sıra Yunan resmi görüşüne göre Türkiye Devleti, Lozan Konferansında alınan kararlarla Kıbrıs üzerindeki bütün haklarından feragat ettiğini kabul etmiş oluyordu ki bu durum Türkiye'ye, Ada ile ilgili alınacak olan kararda hiçbir inisiyatifinin olmadığı yönündeydi.

Dış İşleri Bakanı Zorlunun uzun konuşmasında açıkladığı Türk tezi özetle; Kıbrıs'ın Türkiye'nin güvenliği için hayati bir önemde olduğu, bu nedenle İngiltere Ada'dan ayrılmaya karar verirse Türkiye'nin güvenliği için bir zaaf ortaya çıkacağı, ayrıca tarihi, ekonomik ve askeri yönlerden Kıbrıs'ın Türkiye'ye bağlı bulunduğu noktalarına dayanmıştır.²¹⁸

Aynı şekilde, Kıbrıs meselesi sadece İngiltere ile Türkiye arasında görüşülebilirdi çünkü Lozan Konferansında Kıbrıs'ı ilgilendiren hükümler, sadece İngiltere ile Türkiye arasında imzalanmıştır.²¹⁹ Dolayısıyla Yunanistan'ın Türkiye'yi Kıbrıs konusunda saf dışı bırakma çabası boşa çıkarılmıştır. Zorlu' nun savunduğu Türk resmi görüşüne göre Lozan Antlaşmasının Kıbrıs ile ilgili maddelerinin değişmesi halinde Antlaşmanın diğer hükümlerinin de tartışma konusu olacağı vurgulanmıştır.²²⁰

Zorlu'ya göre Ada'da statüko korunmalıydı. İngiltere'nin egemenlik haklarını devretmesi halinde Ada, asıl sahibi olan Türkiye'ye bırakılmalıydı. Çünkü coğrafi, stratejik ve ekonomik olarak da Kıbrıs Anadolu'nun bir parçası durumundaydı. Dış

---

²¹⁷ **Cumhuriyet**, 02.09.1955.

²¹⁸ Akın, **a.g.e.**, s. 34.

²¹⁹ Armaoğlu, **a.g.m.**, s. 12.

²²⁰ Güven, **a.g.e.**, s. 164. Lozan antlaşmasının 16.20. ve 21. Maddeleri Kıbrıs Adası'yla ilgilidir. Bu maddelere göre, Türkiye Adadaki egemenlik haklarını İngiltere'ye devretmiştir. Kıbrıs'taki Türkler, 2 yıl içinde İngiltere ya da Türkiye vatandaşlıklarından birini seçme şansına sahip olmuşlardır. Türkiye vatandaşlığını seçenler tarafından anayurda yoğun göçler yaşanmıştır. Adanın egemenlik hakkında bir değişiklik olması durumunda Türkiye, Lozan Antlaşmasının diğer maddelerinin de tartışmaya açılacağını iddia etmiştir. B.k.z. Zafer Çakmak, " **Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü (1878–1938)**", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi S. 36 Erzurum, 2008, s. 201–223.

İşleri Bakanı Zorlu, ayrıca bir savaş durumunda Türkiye'nin güneyindeki limanların oldukça büyük bir önem arz ettiğini ifade ederek Kıbrıs Adası'na sahip olan bir devletin Türkiye'nin bu limanlarına da kolaylıkla müdahale edebileceği endişesini de dile getirmiştir.²²¹ Ancak görüşmelerin tıkanmaya doğru gittiği ilerleyen günlerde İngiltere'nin de Ada'daki askeri varlığının korunması halinde Kıbrıs'a muhtariyet verilebileceğini belirtmesi üzerine Zorlu, konferanstaki konuşmasında tedhişçilik durdurulduğu, din adamlarının siyasete karışmasının önlenmesi, Türklere ve Rumlara eşit siyasi temsil hakkı tanındığı ve Ada mukadderatının Rum çoğunluğun kararıyla tayin talebinden vazgeçildiği takdirde, muhtar bir idare kurulmasını Türkiye'nin kabul edebileceğini belirtmiştir.²²²

Mac Millan'ın "*İngiliz hâkimiyeti altında muhtariyet*" önerisi, taraflarca kabul görmemiştir. Londra Konferansı'nda çözüme yönelik herhangi bir gelişme yaşanmamıştır. Yunanistan'ın da konferansın bu netice ile dağılmasını istediğinin göstergesi, Rum EOKA yeraltı lideri Dighenis'in yaptığı konuşmadır. Dighenis, "*Londra Konferansı'nın bir neticeye varmayacağından zerre kadar şüphe etmiyorduk.*" diyerek çözümsüzlüğün amaçlandığını göstermiştir.²²³ Yunan -Rum tarafını bu yönde düşündüren neden, İngiltere ve Türkiye'nin hiçbir koşulda adayı Yunanistan'a terk etmeyeceği gerçeğiydi. Konferansın son gününde Stefanopulos'un; "*Bu şartlarda kalkıp gideriz.*" demesi üzerine hava büsbütün gerginleşmiştir. Olayların patlak verdiği 6 Eylülde de konferans sonuçsuz bir şekilde dağılmıştır.²²⁴ Dış İşleri Bakanı Zorlu'nun Londra Konferansı'nda büyük çabalarla elde ettiği sağlam konumu böylelikle yitirilmiştir.

---

²²¹Brendan O'Malley-IanCraig, **The Cyprus Conspiracy**, I.B. Tauris, London, 2007, s. 22

²²²Sakin- Dokuyan, **a.g. e.** s. 66

²²³Saltuk Tarhan, "**1950'den günümüze Rum Azınlık Sorunları ve Fener Rum Patrikhanesi**" Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 45.

²²⁴ Sami Kohen, "50 Yıl Sonra", **Milliyet**, 06.09.2005.

2. BÖLÜM

6/7 EYLÜL OLAYLARI

2.1. Selanik'teki Bomba Hadisesi

Londra Konferansı'nın sonuç alınamadan dağılması ve Kıbrıs'ta devam eden Rum terörünün Ada'daki Türklere zor günler yaşatması, Türk toplumunda milli heyecanı büsbütün arttırmıştır. O günlerin gazetelerinde verilen bazı haberlerde, yurttan solunan havanın boğuculuğu yansıtılmıştır. Yeni Sabah'ta yer alan bir haber; Rumlara karşı tepkinin büyüdüğü başlığıyla verilmiştir. Aynı haberde, Nişantaşı'nda Stavro adındaki bir dükkân sahibinin feci şekilde dövülerek dükkân camlarının kırıldığı yazılmıştır.²²⁵ 6 Eylül günü Başbakan Menderes'in bazı açılışlar için İstanbul'da olduğu, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın da şehre varmak üzere olduğu gazeteler ve ajanslarca bildirilmiştir.²²⁶

6 Eylül günü öğleden sonra, İstanbul'daki gergin hava doruk noktasına ulaşmıştır. Aptullah Efendi Lokantasında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, İstanbul Valisi ve diğer davetlilerle yemekte olan Menderes'e Selanik'teki Atatürk'ün evine bomba atıldığı haberi iletilmiştir.²²⁷ (Bkz. Ek.5) Başbakan Menderes, şok etkisi yaratan bu haberin derhal devlet radyosundan halka duyurulması talimatını vermiştir. Saat 13.00'daki radyo bülteninde bomba olayı şu sözlerle haberleştirilmiştir;

*“Selanik'te Aziz Atatürk'ün doğduğu ev ile Türk Konsolosluk binasında bahçede saat gece yarısını dört geçe bir bomba patlamış ve bu infilak neticesinde Aziz Atatürk'ün doğduğu evin pencereleriyle Konsoloshanenin camları hasara uğramıştır. İnfilak esnasında insanca zayıf olmamıştır.”*²²⁸

---

²²⁵ **Yeni Sabah**, 06.09.1955.

²²⁶ **Zafer, Milliyet**, 06.09.1955.

²²⁷ Demirel, **6/7 Eylül 1955 Yassıada 6// Eylül Davası**, Bağlam Yay. İstanbul, 1995, s. 74. Ayrıca bkz. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.37, Selanik Başkonsolosluğunun gönderdiği telgrafa göre saat 24.07'de Atatürk'ün evi ile Konsolosluk arasında bulunan bahçeye atılan iki bombadan biri patlamıştır. Patlama sonucunda konsolosluk binasının camları kırılmış, onun dışında ciddi bir maddi hasar yaşanmamıştır.

Ayrıca bkz. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.35, (Ek. 6)

²²⁸ Demirel, **6/7 Eylül Olaylarına 50. Yılda Yeni Bakış, Hangi Derin Devlet**, Demokratlar Kulübü Yay. İstanbul, 2006, s. 76. Başbakan Menderes, Yassıada duruşmalarında kendisine, bu haberi neden Radyoda yayınlattığı ile ilgili sorulan soruya; olayla ilgili halkın güvenilir kaynaklardan bilgi almasının daha sonra oluşabilecek spekülasyonlardan daha doğru bir iş olduğu cevabını vermiştir.

Haberin radyoda verilmesinden sonra İstanbul Ekspres gazetesi de ilk baskısının ikinci sayfasında olaya yer vermiştir. Daha sonra İstanbul Ekspres gazetesi ikinci kez baskı yaparak olayı birinci sayfadan ve ayrıntılı bir biçimde vermiştir. Söz konusu gazetenin ilk baskısında bomba olayını ikinci sayfada vermesi olaydan daha önce haberinin olmadığını kanıtlamaktadır.²²⁹ Bazı çevrelerce dile getirilen bir iddiaya göre İstanbul Ekspres gazetesi ilk baskısını bir gün önceden yapmıştır.²³⁰ Ayrıca İstanbul Ekspres Gazetesi ikinci baskısında 300 bin adet basılarak İstanbul sokaklarında satılmıştır.²³¹

İstanbul Ekspres gazetesi olayı, “*Atamızın evi bomba ile hasara uğradı.*” başlığıyla haberleştirerek Kıbrıs Türk’ür Cemiyeti Genel Sekreteri Hikmet Bil’in konu ile alakalı yaptığı; “*Mukaddesata el uzatanlara bunu çok pahalı ödeteceğiz. Cemiyet, hadiselerin inkişafına göre yeni ve mühim açıklamalar yapacak.*” açıklamalarına yer vermiştir.²³²

Haberini İstanbul’a aktaran AA ajansının Atina muhabiri Cemile Sara Korle, yaşamının son günlerinde Hürriyet gazetesine verdiği bir röportajda o günleri şu sözlerle anlatmıştır;

“*Atatürk’ün Selanik’teki Evine Bomba Atıldı.*” Haberini veren bendim. Atina’da iken yardımcı olarak Yunan birini tutmuştum. Rumca bilmediğim için bazı konuları o takip ediyordu. Bir gün bana geldi ve ‘*Selanik’teki Atatürk Evinde Bomba patladı*’ diye haber verdi. Patlayan bomba değildi. Benim de verdiğim haber, gazete kâğıdına sarılmış iki adet dinamit lokumuydu. Kocaman bomba değil. O zamanlar bilmiyordum, her nedense bazı gazeteler büyük manşetle verdi. O zaman 6/7 Eylül olayları çıktı. Kıyametler koptu, yaktılar yıktılar.”²³³ Hürriyet Gazetesinin 7 Eylül günü verdiği bir haberde; olay gecesi yapılan soruşturma sonucunda; bilinmeyen bir şahıs tarafından atıldığı söylenen patlayıcı maddenin bomba değil, kartona sarılı bir dinamit kartuşu olduğu ifade edilmiştir.²³⁴

²²⁹ Akgönül, **a.g.e.**, s. 196.

²³⁰ Veli Yılmaz, “İstanbul’u Sarsan İki Gün 6/7 Eylül”, **Gündem**, 06.09.1992.

²³¹ Ergun Hiçyılmaz, “İstanbul’da Kalbimi Bıraktım”, **Sabah**, 05.09.2004.

²³² **İstanbul Ekspres**, 06.09.1955. (İkinci Baskı) Gazetenin bu sayısında manşet olarak yer alan haber şöyle verilmiştir; “*Atamızın evi bomba ile hasara uğradı.*”, “*Sabaha karşı vuku bulan bu menfur hadise infial uyandırdı.*”, “*Gençlik’ Dikkat! Bir damla bardağı taşırmamalıdır.*”

²³³ **Hürriyet**, 20.05.2004. Selanik’teki konsolosluğumuz ile Atatürk’ün evinin aynı bahçeyi paylaştığı ve bombanın bahçede infilak ettiği düşünülecek olursa, bombalı eylemin hangi binaya yönelik olduğu konusu bir kesinlik kazanamamıştır. Öte yandan, Selanik’te kullanılan bombanın büyüklüğünden ziyade, o günlerde yaşanan ortamın tehlikeli bir milli heyecana müsait olması konusu üzerinde durulması gereken bir husustur.

²³⁴ **Hürriyet**, 07.09.1955.

Haberi AA'dan alıp sahibi olduğu İstanbul Ekspres gazetesinde ikinci baskıda basan Mithat perin o tarihte DP İl Yönetim Kurulu Üyesi idi. Ardından DP milletvekili olmuş ve Yassıada'da yargılanmıştır. Anılarında haberin baskı olayını şöyle anlatıyor:

“O gün öğleden sonra 13.30 gibi Merkez Handa (Coğaloğlu) odamda çalışıyordum. Gazeteden Yazı İşleri Müdürü Gökşin Sipahioğlu aradı. İkinci baskı yapalım diye önerdi. Ben satar mı yoksa elimizde mi kalır diye tereddüt ettim ve kerhen kabul ettim. . Saat 16.30'da matbaaya gittim. Kıyamet kopuyor. Dağıtımcular aldıkları gazeteleri sarıp geri geliyor ve bir miktar daha alıp koşuyorlar. O ana kadar 150 bin adet satılmış. Etrafta muazzam bir heyecan var. Ben derhal basımı durdurdum. Bu iş kötü, ortalığı karıştırabilir. Diye düşündüm ve matbaadan ayrıldım. Nitekim gazetenin 290 bin adet sayısı İstanbul sokaklarında kıvılcım gibi dağıtılıp satılmıştır.”²³⁵ Gökşin Sipahioğlu'na göre gazetenin 290 bin adet basıldığı iddiaları gerçeği yansıtmamaktadır. İstanbul'un o dönemdeki nüfusu ve okur-yazarlık oranının düşüklüğü hesaba katıldığında bu sayının 30 bini geçmiş olamayacağı aşikârdır.²³⁶

İstanbul Ekspres gazetesindeki haber, bütün yurttaki hâkim olan gergin havayı büsbütün alevlendirerek halk genelinde Rumlara karşı mevcut olan öfke ve nefretin katlanarak artmasına neden olmuştur. 6 Eylül günü İstanbul Yüksek Okullar Talebe Birliği Başkanı Bahattin Ertan'ın açıklamaları bazı kesimler için kıskırtıcı etki yapmıştır. Ertan, yaptığı açıklamada; bomba olayının bardağı taşıran bir damla olabileceğini ifade ederek Türk gençliğinin Kıbrıs konusunda her zamankinden daha hassas olduğunu belirtmiştir.²³⁷

Ertan'ın yaptığı bu açıklamalar yaşanan olayın Türk milletinde yarattığı öfkenin ciddiyetini ortaya koymuştur. Aynı zamanda Yunanistan'a bir uyarı olarak değerlendirilebilecek bu açıklama, gerginliğin hat safhada olduğu o günlerde, 6/7 Eylül olaylarına yol açan öfkenin şiddetini arttırmıştır.

6 Eylülde olağanüstü toplanan KTC de bir bildiri yayınlayarak bomba hadisesi karşısındaki tepkisini ortaya koymuştur. Bildiride şu cümleler yer almıştır:

²³⁵ Demirel, *Yassıada 6/7 Eylül 1955...* s. 371.

²³⁶ Akgönül, *a.g.e.*, s. 130; Sipahioğlu'na göre, İstanbul Ekspres gazetesinin 6-7 Eylül olaylarıyla özdeşleştirilmesinin haksızlık olduğunu ifade edip, Selanik'teki bombalama eyleminin iddia edildiği gibi abartılarak vermediğini ve meydana gelen hasarın hafif olduğunu belirtmiştir.

²³⁷ *İstanbul Ekspres (2. baskı)*, 06.09.1955.

“Aziz vatandaşlarımız, sizlere hitap ediyoruz; memleketimizi en zayıf zamanında alçakça istilaya gelen, evlerimizi yakan, analarımızı, kardeşlerimizi ve karılarımızı hunharca cinayetlere kurban eden, babalarımızı şehit eden, Yunan emperyalistleri, 1922 Eylül’ünde Akdeniz’e döküldüklerini unutmuş görünmekte, tecavüzlerini bugün de vatanın harimi ismeti sayılacak olan Selanik’te Aziz Atatürk’ümüzün doğduğu eve yönelmiş bulunmaktadırlar. Saflarınızı sıklaştırınız. Aranızda bizden olmayanların hareketlerine son derece de dikkat ediniz ve milli yemini tekrarlayınız. Kıbrıs Türk’tür, Türk Kalacaktır”²³⁸

Yunanistan’ın Kıbrıs’taki faaliyetlerine karşı yapılmış olan bu sert açıklama, Beyoğlu’nda öğrenci birliklerinin sloganlar eşliğinde büyük kalabalıklar halinde toplanmaları sonucunu doğurmuştur. Ancak burada söylenebilecek diğer önemli bir şey de, özellikle İstanbul’da Ağustosun son günlerinden başlayarak Eylülün altısına kadar artan gerginliğin yaklaşmakta olan olayları ayan beyan haber verdiğidir. Bunun en çok farkında olan da dükkânlarını sık sık erken kapatan, sokaklardan çekilen Rumlardır.²³⁹

Türkiye’de yaşayan Rumların Müslüman toplumla kurdukları ilişkilerin olabildiğince bozulduğu bu günlerde bütün gelişmeler, bir felaket yaşanacağına işaret etmiştir. Gazetelerde yer alan haberler özellikle İstanbul’daki gergin havayı ortaya koymuştur. Dönemin gazetelerine bakıldığında, büyük ölçüde yaşanan gelişmeler yansıtılmakla beraber, halkı kin ve nefrete sevk etmesi muhtemel olan ifadelerle de yer verilmesiyle basın etik ilkelerine uygun davranılmamıştır. Bunun yanı sıra, Kıbrıs’ta Türkler’e karşı başlatılan şiddet eylemlerinin Türkiye’de uyandırdığı milli heyecan gazete haberlerinin verilmiş şekline yansımıştır.

2.2.Olayların Başlaması ve İstanbul’da Yaşanan Tahribat

Eylül ayının ilk günlerinden itibaren Kıbrıs sorununun tırmanmasıyla birlikte Türkiye’de de bazı gelişmeler olmuştur. Türkler ile Rumlar arasında gittikçe artan bir sürtüşmelerden ibaret olan bu gelişmeler gazetelerde de dikkat çekici ifadelerle verilmiştir. Türk vatandaşı olmalarına rağmen, Yunanistan ile yaşanan siyasi problemler karşısında ve Kıbrıs’taki Türklere uygulanan şiddetin yarattığı tepki

²³⁸Ulus, Vatan, 07.09.1955.

²³⁹Benlisoy, a.g.m., s. 6, Milliyet, Hürriyet, 30.08.1955.

ortamında, toplumun geneline uyararak milli bir tavır almaya uzak duran Rumlar, yaşanan gerilimlerin bir sebebi olmuşlardır.

Nihayet günlerden beri devam eden toplumsal gerilimlerle birlikte basının Rumlara karşı var olan tepkiyi besleyecek nitelikte haberlere yer vermesi ve bomba hadisesi dolayısıyla İstanbul Ekspres gazetesinin çıkardığı ikinci baskının sokaklarda velvelelerle satılması hakikaten bardağı taşıran son damla olmuştur.²⁴⁰ İstanbul'da yoğun olarak Beyoğlu, Şişli, Adalar, Kurtuluş, Osmanbey, Eminönü gibi semtlerde yaşayan Rumlar son zamanlarda karşılaştıkları tepkinin son halkası sayılan 6/7 Eylül olaylarını hazırlıksız ve panik havasıyla karşılamışlardır. Elllerinde bayraklar ve Atatürk posterleriyle büyük halk kitlesi, “*Kıbrıs Türk'tür Türk Kalacaktır!*” diye tempo tutturarak saat 17.00'den itibaren başlayarak bir anda bütün İstanbul caddelerine yayılmıştır.²⁴¹ Saat 18.00 itibariyle Başbakan Menderes ve Cumhurbaşkanı Bayar, hala İstanbul'dadır. Olayların öncesinde İstanbul Valisi, Patriği arayarak endişelenecek bir durum olmadığını belirtmiştir.²⁴²

Saat 17.00'den itibaren İstiklal Caddesinden yürüyerek Taksim'e gelen topluluk, Cumhuriyet Meydanında İstiklal Marşı okumuş ve Cumhuriyet Anıtının önüne Türk Bayrakları asılmıştır. “*Aziz Atatürk'ün doğduğu eve göz dikenler ölsün, kahrolsun*” diye bağırarak topluluktan ileri atılan bir genç “*hep beraber yürüyelim!*” diye bağırmıştır. Buradan yürümeye başlayan kalabalık, Aya Triada Kilisesinin önünde toplanmıştır.²⁴³ Ellerindeki Türk Bayraklarıyla İstiklal Caddesi boyunca yürümeye başlayan bu kalabalık, “*bayrak as, bayrak as!*” diye bağırarak çevredeki dükkânlara uyarılarda bulunmuşlardır.²⁴⁴ Ellerinde bayrak, Atatürk posterleri, taş ve sopalar bulunan bu kalabalığın arbedesinden kurtulmak için yurttaşlar bayrak asmışlar, bayrak bulamayanlar da “*Kıbrıs Türktür!*” diye bağırılmışlardır.²⁴⁵

İstiklal Caddesinden sonra Tünel'e doğru saat hareket eden kalabalık grup 18.00'de Rum dükkânlarına karşı yoğun bir tahribata girişmiştir.²⁴⁶ Tahrip eylemlerini başlatan bu kalabalık grup saat 19.00'a doğru, Yunan Konsolosunun

---

²⁴⁰ F.Ç.A. a.g.e., s. 424.

²⁴¹ Cumhuriyet, 07.09.1955.

²⁴² Akgönül, a.g.e., s. 198.

²⁴³ Akşam, 07.09.1955.

²⁴⁴ Vatan, 07.09.1955.

²⁴⁵ Akşam, 07.09.1955.

²⁴⁶ Milliyet, 07.09.1955.

bulunduğu sokağa doğru hareket etmişse de sokak polis güçleri tarafından kordona alındığı için eylemci grup amacına ulaşamamıştır.²⁴⁷

Olayın tanıklarından biri olan ve daha sonraki yıllarda DYP' den milletvekili seçilen Yılmaz Karakoyunlu olayların öncesini şu sözlerle anlatmıştır:

*“Oda Kule'nin bulunduğu ve St. Antuan Kilisesi'nin bulunduğu yere kadar gelen insanlar aklı başında üniversite öğrencileriydi. Heyecanlı, vatansever üniversite öğrenci kitlesinin bu hareketin öncülüğünü yapıp olayları örgütlediklerini gördüm. Ancak hiçbirisinde talan etmeye yönelik insan halleri yoktu”*²⁴⁸

Olayların yaşandığı gün Taksim'de bulunan Hürriyet gazetesi muhabiri Necati Zincirkıran yapığı gözlemleri şu sözlerle aktarmıştır;

*“... Biz, “Ne olacak?” diye beklerken ellerinde iki ayaklı merdiven bulunan birileri geldi, şimdiki tramvay durağının bulunduğu yere. Ve orada merdiveni açtı. Bunlardan biri merdivenin üzerine çıktı. Bir konuşma yapacağını söyleyerek ayrı ayrı yerlerde kümeleşen grupları etrafına topladı. Birden bire 600- 700 kişilik bir topluluk oluştu. Bu arada o kalabalığı görenler etraftan koşarak yaklaşıyordu.”*²⁴⁹ ,

Hürriyet gazetesi ilk tahrip olayının, bayrak asmayı reddeden ve ayrıca gençleri tahrik eden bir Rum'un eczanesinde olduğunu yazmıştır. Polise gelen ilk tahrip haberi Osmanbey'deki Haylayf Pastanesi ile ilgilidir. Aynı dakikalarda Taksim'deki Ankara Bakkaliyesi ve Yunan Olympic Hava Yolları büroları da tahrip edilmiştir.²⁵⁰ Gittikçe kalabalıklaşan yığınlar, artan bir şiddetle özel olarak Rumlara ait olan ama o hengâmede sahiplerinin Rum mu yoksa başka bir Gayrimüslim gruba mı üye olduğu ya da Müslüman mı olduğunun ayırdına varamadan etraftaki dükkân, ev ve diğer taşınmaz mallara saldırarak büyük maddi kayıplara sebep olmuştur. Perşembe Pazarı, Sirkeci, Haliç, Beyazıt, Gedikpaşa, Kumkapı ve Yenikapı civarındaki azınlıklara ait dükkân, ev ve kiliselerin tahribi ise saat 20.00' den sonra başlamış ve devam etmiştir.²⁵¹ Olaylar esnasında Rumlara ait olan Embros, Apoyewmatini ve Tahidromos Gazeteleri de tahrip edilmiştir.²⁵²

Saat 20.15 itibariyle Kurtuluş'ta dükkânların kepenk, cam çerçeveleri indirilmiş, Rum evleri taşa tutulmuş ve Ortodoks kilisesinin kulesinden çanlar

²⁴⁷ A.g.g., 07.09.1955.

²⁴⁸ Can Dündar, **Türkiye'nin Utanç Gecesi: 6/7 Eylül Olayları**/ Belgesel <http://www.candundar.com.tr/v3/index.php#!%23Did=5314> Erişim Tarihi; 09.02.2012.

²⁴⁹ Öymen, a.g.e., s. 577.

²⁵⁰ Demirer, **6/7 Eylül 1955 Yassıada 6// Eylül Davası**, Bağlam Yay. İstanbul, 1995, s. 90.

²⁵¹ **Cumhuriyet**, 07.09.1955.

²⁵² **Akşam**, 07.09.1955.

aşağıya atılmıştır. Aynı saatlerde Cihangirde, Tarlabaşında, Yenilşehirde, hâsılı, Rum dükkânlarının bulunduğu, Rumların yaşadıkları bütün semlerde cam çevrelerler aşağı indirilerek, mallar sokağa dökülmüş ve parçalanmıştır.²⁵³ Fener Rum Patriğinin Tarabya'daki evi de saldırganlar tarafından yakılarak ciddi şekilde tahrip edilmiştir.²⁵⁴ Öfkeli kalabalık, “*Kıbrıs Türktür, Türk Kalacak!*” bağırıcıları arasında marşlar söyleyerek İstiklal Caddesinde Rumlara ait birçok işyerini tahrip etmiştir. Azgın kitle, dükkânların kepenk, kapı ve vitrinlerini kırıp içindekileri sokağa boşaltmıştır.²⁵⁵ Vatan Gazetesinde olayların başlaması şu ifadelerle verilmiştir;

*“Selanik’e Aziz Atatürk’ün doğduğu evle, Türk Konsoloshanesinin bombalandığı haberi, dün şehrimizde kısa zamanda yayılarak, büyük bir teessür uyandırmıştır.”*²⁵⁶

İstanbul'daki Silvio, Baylan, İnci, Vili, Osep ve Daryo gibi bazı ünlü mağazalar da tahrip edilen dükkânlar arasındaydı.²⁵⁷ Yaşanan bu yakma- yıkma eylemlerinin şiddetine ve değişik semtlerdeki oluş zamanlamasına bakıldığında bir tesadüften söz etmek kabul edilemez bir gerçektir. Öte yandan, olaylara katılanların ellerindeki saldırı araçlarının (sopa, demir çubuk vs.) aynı boy ve renkte olması, saldırı düzenlenen ev ve iş yerlerinin önceden işaretlenmesi ve belirtilen adresleri içeren listelerin nümayişçi gruba verilmesi, bu yönde düşünmemizi gerektiren kanıtlardan sayılmalıdır.²⁵⁸ Kentin her yerinde yağmalar aynı yöntemlerle yapılmıştır. Dükkânlar söz konusu olduğunda saldırganlar önce vitrinleri taşıyarak parçalamış ya da vitrinlerin önlerindeki demir parmaklıkları kaynak makineleri veya tel makasları yardımıyla açmışlardır.²⁵⁹ Saat 21.00'de Taksim Aya Triada Kilisesi çan kulesinden alev almıştır.²⁶⁰ Şehir genelinde gece yarısı 26 kilise ve ayazmada yangın çıkmıştır. Büyük bir yangın dalgası şehrin geneline yayılmış birçok ev ve işyeri yanmıştır. Rumlara ait eşyalar sokaklara atılıp Tarabya'daki gazinolar, patronlarının evleriyle beraber tahrip edilmiştir.²⁶¹ İlerleyen saatlerde saldırgan gruplar Balıklı

²⁵³ 6/7 Eylül Dosyası, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Eylül 1986, S.33, s. 2.

²⁵⁴ Ceylan, **a.g.t.**, s. 54.

²⁵⁵ **Milliyet**, 07.09.1955.

²⁵⁶ **Vatan**, 07.09.1955.

²⁵⁷ **Cumhuriyet**, 07.09.1955.

²⁵⁸ Bkz, Alfred De Zayas, “**The İstanbul Pogrom of 6 -7 September 1955 in The Light Of International Law**”, Genocide Studies And Prevention, 2 Ağustos 2007.

²⁵⁹ Güven, **a.g.e.**, s. 30.

²⁶⁰ **Ulus**, 07.09.1955.

²⁶¹ **Hürriyet, Milliyet**, 07.09.1955.

Rum Hastanesine yönelerek burada bir papazı kötü bir şekilde yaraladıktan sonra etrafı tahrip etmişlerdir.²⁶²

Saldırganların her hallerinden, bu olayları gerçekleştirmek için uzun bir hazırlık evresinden geçtikleri anlaşılmıştır. Neredeyse bütün kaynaklar, bu olaylardaki yağma faslının gece saat 22.00' den sonra başladığını kabul etmektedir. Bu saate kadar, büyük kalabalıklar ellerine geçirdikleri bazı aletlerle etrafta gördükleri Rum mallarını büyük bir nefretle tahrip etmişleridir.²⁶³

6/ 7 Eylül olaylarına katılan kalabalık gruplarının sosyo-ekonomik bakımdan oldukça alt tabakalara mensup insanlardan teşkil olmalarından ileri gelen bir servet düşmanlığıyla, olayların başlamasından kısa süre sonra, sadece Rumlara değil aynı zamanda Türk ve diğer azınlıklara ait olan taşınmazlara da saldırdıkları görülmüştür. DP hükümetinin izlediği liberal ekonomi politikaları sonucunda kendisine vaat edilen refah ve mutluluğa kavuşamayan geniş insan kalabalıklarının zengin kesimlere karşı içlerinde besledikleri sevgisizlik ve düşmanlık, bu olaylarda açığa çıkma fırsatı bulmuştur. Yine Türk mülklerine verilen zararların zenginlikle doğru orantılı olduğu görülmektedir. Nitekim gruplar, üzerinde Rum adı bulunan dükkânlara taş yağdırırken bu arada Türklere ait bazı binalar da paylarını almıştır. Kalabalığın başında olanlardan bazıları; *“Durun, bu binaya taş atmayın, burası Türkler’e ait.”* deyince, içlerinden bazıları; *“Söyler misin bana, bu adam bu binaya hangi parayla nasıl sahip olmuş?”* cevabını vererek bu binaları da taş yağmuruna tutmaktan geri kalmamışlardır.²⁶⁴ Öfkeli kalabalıkların zaman zaman hedefteki Rumları unutup genel anlamda ulaşamadıkları zenginliğe bir tepki olarak eylemlerini yaygınlaştırdıkları da görülmüştür. Bazı hususi otomobiller, sahibinin Türk veya Rum olduğuna bakılmaksızın, *“Biz açız, sizler hala binlerce liralık otomobillerle geziyorsunuz.”* sözleriyle yakılmış ve tahrip edilmiştir.²⁶⁵

Tahrip eylemlerine katılan kişilerin nasıl bir profile sahip olduklarını olaylara tanıklık eden Aziz Nesin şöyle anlatır: *“Ah o yığındaki insanlar, onlar nasıl insanlardı! Üst baş bitik, saç baş dağınık, yaka paça yırtık pırtık, bağırımdan sesleri kısık, haykırıyorlar; Kıbrıs Türk’tür, Türk Kalacaktır!”*²⁶⁶

---

²⁶² **Miliet**, 08.09.1955.

²⁶³ Ceylan, **a.g.t.**, s. 54.

²⁶⁴ Sakin- Dokuyan, **a.g.e.**, s. 100

²⁶⁵ F.Ç.A. **a.g.e.**, s. 292.

²⁶⁶ Aziz Nesin, **Salkım Salkım Asılacak Adamlar**, Adam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 19. Burada Aziz Nesin, saldırganların profilini çizerken daha önce pek göz aşinalığının olmadığı görünüşteki insanlardan söz etmektedir. Bu insanların, İstanbul’a yakın şehirlerden getirilebilecekleri gibi

Saldırganların giyimlerinden anlaşıldığına göre İstanbul'a başka şehirlerden getirilen kişiler oldukları da bazı kaynaklarda yer almaktadır. Demokrat Parti Hükümetinin, saldırganları Adapazarı, Eskişehir ve Düzce gibi yerlerden taksi, dolmuş gibi araçlarla getirip ellerine sopa, levye ve demir çubuk benzeri araçlar verdiği, bazı çevrelerce dile getirilmektedir.²⁶⁷ Olaylara tanıklık eden gazeteci Tefvik Yener de bu konuya dikkat çekerek şehirli görünümünde olmayan insan kalabalığının büyük bir nefretle sağa sola saldırdığını ve bu kalabalığın hiç de saf temiz Anadolu çocuklarına benzemediğini açıklamıştır.²⁶⁸

Tahminlere göre 1955'te İstanbul'da 50.000 gecekondulu vardır ve bu gecekondularda oturan nüfusun toplamı 250.000 kişi civarındadır. O zaman orta halli sayılabilecek gayrimüslim vatandaşlarımız bile şehre yeni göç eden bu kesimlerin gözüne çok zengin olarak görünmekteydiler. Dolayısıyla Rum ev ve iş yerlerine yapılan saldırıların altında taşra muhafazakârlığının göç ile İstanbul'a taşınmış olmasının izlerini aramak gerekmektedir.²⁶⁹

Olayların yayılma sürecinde özel araba, taksi ve kamyon gibi ulaşım araçlarının yoğun olarak kullanıldığını ifade edenler bulunmaktadır. Hatta olaylara katılanlar için kent içindeki ulaşım bir anlamda temin edilmiştir. Bu imkânlarla birçok noktaya ulaşılmış, genellikle benzer yöntemlerle yağmalama olayları gerçekleştirilebilmiştir.²⁷⁰ İstiklal Caddesi'nde kontrolsüz bir şekilde etrafı tahrip eden kalabalıkların yol açtığı maddi kaybın boyutu gazetelere şu şekilde yansımıştır;

“Ellerinde büyük boyda Atatürk fotoğrafları ve Türk bayrağı bulunduğu halde topluluk önce vitrini yıkmış ve buraya Türk bayrağı asmıştır. Bundan sonra Beyoğlu Caddelerindeki bütün Rum mağazaları aynı akıbete uğramış ve tahrip edilen dükkânlardan çıkarılan eşyalar sokaklara yayılmıştır.”²⁷¹ Bu gazete haberinde de yer aldığı gibi saldırıların asıl amacı Rumlara ait olan malları yağmalamak değildi. Olaylara tanık olan Yılmaz Karakoyunlu'nun bu konuda aktardıkları oldukça önemlidir;

İstanbul'un varoşlarında genel sosyal ortamlardan uzak sınıflara mensup kişiler olabilecekleri de göz ardı edilmemelidir.

²⁶⁷Bkz, Alfred De Zayas, **a.g.m.**, s. 3.

²⁶⁸Rıfat N. Bali, **6-7 Eylül 1955 Olayları, Tanıklar- Hatıralar**, Libra Yayınları, İstanbul, 2010, s. 5.

²⁶⁹Saltuk Tarhan, **“1950'den günümüze Rum azınlık Sorunları ve Fener Rum Patrikhanesi”**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006, s. 58.

²⁷⁰Güven, **a.g.e.**, s. 19- 20.

²⁷¹**Milliyet**, 07.09.1955.

*“Akşam saatlerinde Taksim’de toplanan üniversite gençleri gitmiş, sanki onların yerine azgın, gözü dönmüş sergerdeler gelmişti. Adamlardaki hırs ve kin herhangi bir şekilde hırsızlık veya bir yağmaya dönüşmekten çok bir tahrip ihtiyacını ifade ediyordu. Mesela bir adamı, kuyumcudaki bir avuç mücevheri yandaki hanın mermer basamaklarına koyup çiğnediğini gördüm.”*²⁷²

Gece saat 22.00’den sonra banliyö trenlerinden başka nakil vasıtaları işleyemez olmuş, eğlence yerleri, lokantalar, kahveler ve sinemalar kapanmıştır. Gece yarısından sonra şehrin muhtelif semtlerinde yanmakta olan 29 kilise ve ayazma ile bazı mahallelerden yükselen alevlerle gök, yer yer kırmızı renge bürünmüştür. Cankurtaran sesleri hala duyuluyordu.²⁷³ Gece yarısından sonra Arnavutköy’de 500’den fazla Rum toplanarak Türk mahallesine bir saldırıya kalkmaları üzerine, Türkler’den bir grup galeyana gelerek, Rumların dükkânlarını basıp harap etmişler, 6 otomobili denize atmışlardır. Bu sırada 20 yurttaşımız da yaralanmıştır.²⁷⁴

6 Eylül akşamı, 20.00’de yataklı tren ile Ankara’ya hareket eden Cumhurbaşkanı Bayar, Başbakan Menderes ve Başbakan Yardımcısı Köprülü, olaylardan üç saat sonra Sapanca’ya geldikleri zaman telgrafla haberdar olmaları üzerine, vagon trenden ayrılmış, başka bir lokomotifle, bağlanıp İstanbul’a hareket edilmiştir. Kurulan otomatik telsizle İçişleri Bakanlığı ve İstanbul Valiliği ile bağlantı kurulmuş ve sıkıyönetimin ilanına dair bildiri trenden telsizle verilmiştir.²⁷⁵ Ardından trenden İzmit’te inerek emniyetin araçlarıyla gece yarısı İstanbul’a gelmişler ve olaylarla ilgilenmişlerdir.²⁷⁶

Olayların başlamasından kısa bir süre sonra İstanbul Valiliği tam bir karargâh binası haline gelmiş, Vali Fahrettin Kerim Gökay, tüm sivil ve askeri birimlere olayların durdurulması için emirler göndermiştir. İç İşleri Bakanı Nazım Gedik de İstanbul’daydı ve tahrip olaylarını bastırması için Birinci ordu müfettişi Vedat Garan’a gerekirse silah kullanılması emrini vermiştir.²⁷⁷ (Bkz. Ek. 7) Emniyet birimleri ve Birinci Orduya bağlı birlikler, gece yarısından sonra duruma tamamen el

---

²⁷² Bkz. Can Dündar, **Türkiye’nin Utanç Gecesi: 6/7 Eylül Olayları/**

Belgesel http://www.candundar.com.tr/_v3/index.php#!%23Did=5314 Erişim Tarihi; 09.02.2012.

²⁷³ **Cumhuriyet, Akşam**, 07.09.1955.

²⁷⁴ **Vatan**, 07.09.1955.

²⁷⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01/02.140.82.2

²⁷⁶ **Akşam**, 07.09.1955.

²⁷⁷ Sabit - Dokuyan, **a.g.e.**, s. 92.

koyarak saldırıları önleyebilmişlerdir.²⁷⁸ Ancak geride çok büyük bir maddi ve manevi yıkım bırakan saldırılar İstanbul'un çok kültürlü yapısına onarılamaz zararlar vermiştir. Ne var ki, bu hadiselerde Gayrimüslimlere yönelik cinayet gibi olaylara girilmemesi önemli bir durumdur. Nitekim aynı dönemde Kıbrıs'ta Türkler'e karşı devam eden öldürme, yaralama ve mal varlığına kastetme eylemleri de 6/7 Eylül Olaylarından daha ileri boyutlarda vahim sonuçlara yol açmıştır.

2.2.1. Ankara ve İzmir'de Yaşanan olaylar

6/7 Eylül olaylarının planlı bir tertip olduğu iddialarına temel teşkil eden argümanlardan birisi de aynı saatlerde İzmir ve Ankara'da da nümayişlerin başlamış olmasıdır. Ankara'daki olayların İstanbul'da yaşananlara oranla daha hafif şiddette gerçekleşmesi, bu şehirdeki Rum nüfusunun daha az olmasıydı.²⁷⁹ Ankara'da benzer olayların yaşanmamış olmasının diğer bir nedeni de; Vali, Emniyet Müdürü, Garnizon ve Merkez Komutanlarının Devlet Bakanı Mükerrer Sarol tarafından derhal bakanlığa çağrılarak gerekli önlemlerin alınması hususunda uyarılmış olmalarıydı.²⁸⁰ Öte yandan Ankara'daki olaylar küçük çaptaki öğrenci kalabalıklarının özellikle Ulus Meydanında toplanıp çeşitli şekillerde sloganlar atarak Cebeci'ye doğru ilerlemeleri ve sayılarının 600'e ulaşması sonucunda polis ve askeri birliklerin olaylara müdahale etmeleri şeklinde gerçekleşmiştir.²⁸¹ TMTF üyeleri, İstanbul'dan Ankara'daki yurtları arayarak öğrenci birliklerinin harekete geçmelerini istemişlerdir. Fakat öğrenci yurtlarının polis ve jandarma güçlerinin müdahaleleriyle gözetim altına alınmasıyla öğrencilerin büyük gösteriler düzenleyecek çapta bir örgütlenmeye gitmeleri önlenmiştir.²⁸² Saat 01.00'den itibaren, 50 kadar genç Ulus Meydanında, "*Kıbrıs Türktür, Kahrolsunlar, Öcümüzü Alacağız!*" bağrışmalarıyla protestoya girişmişlerdir. Güvenlik güçleri hemen bu güçleri dağıtmıştır. Daha sonra sayıları artarak Cebeci'deki konservatuar ve Yunan Büyükelçiliğinin önünde toplanarak eylemlerini sürdürmüşlerdir. Sayısı 15 kadar olan göstericiden 479 kişi tutuklanmış, 19 kişi ise tutuklanarak yargılanmıştır.²⁸³

²⁷⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 10.09108/337.1

²⁷⁹ Güven, **a.g.e.**, s. 43.

²⁸⁰ Sabit- Dokuyan, **a.g.e.**, s. 96.

²⁸¹ **Vatan**, 08.09.1955.

²⁸² **Ege Ekspres**, 08.09.1955.

²⁸³ **Yeni Asır**, 08.09.1955.

Olayların İzmir'e yansması ise daha vahim sonuçlara sebep olmuştur. Konak Meydanı'nda toplanan geniş kalabalık kitleleri sloganlar atarak Fuar dolayısıyla Konak Meydanı'na dikilmiş olan Yunan Bayrağını indirerek Ortodoks Kilisesini yakmış ve limanda bulunan Rumlar ait iki motor da batırılmıştır.²⁸⁴ İzmir'deki olayları ateşleyen en önemli etken Gece Postası adlı gazetenin yapmış olduğu kışkırtıcı haberdur. Bu gazetenin 6 Eylül günü yayınlanan sayısında Yunan bayrağının artık Türkiye'de dalgalanmaması gerektiği yazılmıştır.²⁸⁵ Bu tehlikeli ifadelerin gazetede yer almasıyla harekete geçen saldırganlar, İzmir'de yaşayan Rumlara ait ev, işyeri, kilise, Yunan Konsolosluğu ve hatta NATO'da görevli olan Yunanistanlı subayların oturdukları evlere bile saldırıda bulunmuşlardır.

Gazeteci Erdal Şafak, İzmir'deki saldırılarla ilgili anılarını şu cümlelerle özetlemektedir;

*“Yarım yüzyıl sonra bile düşlerime giriyor. İzmir Fuarı'nda Yunanistan Pavyonu alevler içindeydi. Kahrolsun! Ölüm! çığlıkları yükseliyordu kalabalıktan. Hiç kimse söndürmek için çaba sarf etmiyordu.”*²⁸⁶

İzmir'de Yunan Konsolosluğunun yakıldığı sırada olay yerine polis ekipleriyle gelen Vali Kemal Hadımlı, bir konuşma yaparak göstericileri dağıtmaya çalışmıştır.²⁸⁷

Olaylar sonucunda halktan ve polisten yaralananlar olmuştur. Konsolosluk yanarken halkın öfkesi daha da artmış, hortumları kesilen itfaiyenin yangını söndürmesi de zorlaşmıştır.²⁸⁸ Ancak bütün müdahalelere ve ikna çabalarına rağmen saldırgan kişiler, eylemlerine devam etmişlerdir. Kalabalık giderek önü alınamaz bir insan seline dönüşerek *“Dağ başını duman almış!”* marşını söyleyip saat 20.00 civarında fuardaki Yunan Pavyonuna doğru yol almıştır.²⁸⁹ Ellerindeki sopalarla etrafa saldıran eylemciler, Yunan Pavyonunu yerle bir etmişlerdir. Felaket yerine dönen pavyondan çıkan kalabalık, Alsancak semtine doğru ilerlemeye başlamış, yürüyüş Atatürk Caddesi'nde bulunan Yunan Konsolosluğuna kadar devam etmiştir.²⁹⁰

---

²⁸⁴ **Akşam**, 07.09.1955.

²⁸⁵ Güven, **a.g.e.**, s. 26.

²⁸⁶ Erdal Şafak, “6/7 Eylül ve Brandt Cesareti”, **Sabah**, 06.09.2005.

²⁸⁷ **İzmir Ekspres**, 07.09.1955.

²⁸⁸ **Ege Ekspres**, 07.09.1955.

²⁸⁹ **A.g.g.**, 07.09.1955.

²⁹⁰ **Demokrat İzmir**, 07.09.1955.

Kontrolsüz halk kalabalığı Alsancak'taki evleri kapı kapı dolaşarak sabahın 5'ine kadar saldırılarda bulunmuştur. Nüfus kartlarını göstermeyen Rum ev sahiplerinin evlerine girilerek saldırılarda bulunulmuştur. Limanda demirli halde bulunan Yunan motorları batırılmış, tayfalar ise denize atlayarak canlarını kurtarmışlardır.²⁹¹ Alsancak'taki birçok Rum, evine Türk bayrağı asmak zorunda kalmıştır. Öte yandan NATO'da görevli Yunan subaylarından 6'sının evleri basılıp yağmalanmıştır. Nümayişçiler, bilhassa bir Yunanlı bir yarbayın evini iyice tahrip etmişlerdir. Bu arada Yunanlı yarbay alnından hafif surette yaralanmıştır. Yarbayın karısı da nümayişçiler tarafından bir hayli hırpalanmıştır.²⁹²

Olayların sonunda, 14 ev, 6 dükkân, 1 pansiyon, Yunan Fuar Pavyonu, Konsolosluk, Katolik Kilisesi ve İngiliz Kültür Heyeti yakılarak tahrip edilmiş, 57 kişi yaralanmış ve 2 gazeteci, olayları kışkırttığı gerekçesiyle tutuklanmıştır.²⁹³

Olaylarla ilgili görüşleri sorulan KTC'nin İzmir Şubesi Başkanı Avukat Fikret Florat ise hala halkı kışkırtıcı şekilde konuşmuştur; bunun bir polis olayı olmayıp, Atatürk'ün doğduğu evin bombalandığını ve konsoloslüğümüzün saldırıya uğradığını öğrenen her Türkün ulusal duygularının bir ifadesi olduğunu, bu tür olaylarla Yunan bayrağını yırtan kişinin aranmasının hata olacağını belirtip konuşmanın devamında; Milli Mücadelede Ali Kemal'i linç edenleri kötölemek ne derece doğruysa şanlı bayrağımızı kirleten Yunan bayrağının dalgalanışını görmek istemek de o derece doğrudur sözlerini ifade etmiştir.²⁹⁴

6/7 Eylül 1955 tarihinde İstanbul'da yaşanan utanç verici saldırılar dalga halinde yurdun çok uzak köşelerinde de hissedilmiştir. Nitekim Bursa ve Samsun'daki yetkililer, Rum yerleşimleri ve evler için tedbirler almışlardır. Eskişehir'de gençlerin katıldığı küçük çaptaki gösteriler olaysız sona ermiştir.²⁹⁵ Yaşanan olayların bir devamı niteliğinde olması açısından önem arz eden diğer bir olay da İskenderun'da yaşanmıştır. Ulus gazetesinin haberine göre; 9 Eylül'de İskenderun'da Rum Ortodoks Kilisesine iki dinamit atılmış ve bunlardan birisi patlamıştır.²⁹⁶

Selanik'teki bomba hadisesinden sonra İstanbul'da başlayan gösteriler kısa zaman sonra yerli Rumlara karşı tahrip ve yıkım eylemlerine dönüşmüştür. Rumlardan

---

²⁹¹ **Milliyet**, 07.09.1955.

²⁹² "6/7 Eylül Dosyası" **Tarih ve Toplum Dergisi**, S.33, 1986, s. 141.

²⁹³ **Hürriyet**, 08.09.1955.

²⁹⁴ **Yeni Asır (2. Baskı)**, 07.09.1955.

²⁹⁵ Güven, **a.g.e.**, s. 43.

²⁹⁶ **Ulus**, 10.09.1955.

yoğun olarak yaşadıkları İstanbul, İzmir ve Ankara’da öfkeli kalabalıklar tarafından gerçekleştirilen saldırılardan Ermeni ve Yahudi vatandaşlarımız da etkilenmişlerdir. Bursa, Balıkesir ve İskenderun gibi İstanbul’a uzak şehirlere de sıçrayan bu saldırıların sonucunda çok büyük bir maddi hasar meydana gelmiştir.

2.2.2. Türk Basınının 6/7 Eylül Olaylarına Yaklaşımı

6 Eylül günü İstanbul’da başlayan tahrip eylemleriyle, sadece Rumların değil, diğer gayrimüslim vatandaşların hatta Türklerin de sahip oldukları mallar zarar görmüştür. Temelde Kıbrıs konusunda Yunanistan ile yaşanan anlaşmazlığın sebep olduğu bu olayların daha iyi anlaşılabilmesi açısından dönemin basınının yaklaşımına bakılması oldukça önemlidir.

DP yanlısı Zafer Gazetesinin 8 Eylül tarihli başmakalesinde; yaşanan olayların hesaplı ve planlı bir komünist aksiyonu olduğu üzerinde durularak hükümete yardımcı olunması gerektiği vurgulanmıştır.²⁹⁷ Ulus Gazetesi yazarı Bülent Ecevit ise, olayları bir komünist tertibi olarak görmekle beraber, başka din ve ırka mensup olan Türk vatandaşlarının anayasamızda teminat altına alınan haklarına tecavüz edilmesini, güvenliklerinin tehdit edilmesini doğru bulmadığını ifade etmiştir.²⁹⁸ Demokrat partiye yakın olan Zafer Gazetesinden farklı olarak, Ulus yazarları, yaşanan olaylara hak ve özgürlükler açısından yaklaşmışlardır.

Şevket Rado, Akşam Gazetesindeki köşesinde;²⁹⁹ *“Bütün gayretlerimizle ve bilincimizle koruma ve devam ettirmeye çalıştığımız, hatta Atatürk’ün bir işareti olarak onun aziz emanetleri arasında görmeye kendimizi yıllardan beri alıştırdığımız Türk-Yunan dostluğunun bazı taşkın Yunanlıların bilinçsiz davranışları yüzünden ne yazık ki sarsıldığını, hiç yoktan çıkardıkları Kıbrıs davası yetmiyormuş gibi Türk yurdunun ve Türklüğün sembolü olarak gönüllerimizde yaşayan Atatürk’ün Selanik’te doğduğu eve bomba koymak cesaretini gösteren kim olduğu belirsiz birkaç Yunanlının giriştikleri davranışla Türklerin can evine saldırdıklarının farkına varmadıkları...”* sözlerini içeren yazısında 6/7 Eylül Olaylarının baş sorumlusu olarak Yunanistan’ın sorumsuzca yürüttüğü Kıbrıs politikasına işaret etmiştir.

²⁹⁷ Zafer, 08.09.1955.

²⁹⁸ Ulus, 08.09.1955.

²⁹⁹ Şevket Rado, “Hepimizden Beklenen Vazife”, Akşam, 08.09.1955.

Tercüman Gazetesindeki bir yazıda; bu gibi hareketlerin Türk ulusunun efendiliğine yakışmadığını bu nedenle, halk tabakalarının bilinçsizliğinden faydalanılarak önceden hazırlanmış ve ülkemizin çıkarlarına kasteden gizli bir düzenin ürünü olduğuna vurgu yapılmıştır.³⁰⁰ Tercüman Gazetesi diğer gazetelerin aksine olayların kaynağının gizli güçler olduğunu iddia etmiştir.

Bülent Ecevit, 12 Eylül günü yazdığı bir makalede; Türkiye'nin Dünya'daki prestijinin sarsıldığını, bu olaylardan dolayı ülke ekonomisinin zarara uğradığı ve Türk-Yunan ilişkilerinin tamiri zor yaralar aldığını belirtmiştir.³⁰¹ Görüldüğü gibi Ulus Gazetesi, yaşanan olaylara ülke menfaatleri açısından bakarak, failer üzerinde görüş bildirme konusunda çekimser davranmıştır.

Zafer Gazetesindeki bir yazısında Seyfi Orhon; ulusal kızgınlıkları gıcıklayarak heyecanlar uyandırmanın felaketinin ikinci kez yaşandığını belirtmiştir. İlk olarak balkan Savaşını hazırlayarak Rumeli'nin kaybedilmesi, ikinci olarak da İstanbul ve İzmir'deki olayların aynı şekilde yaşandığını iddia etmiştir.³⁰² Bu değerlendirme, yoğun olarak işlenen komünizm etkisini ele almıştır. O günlerde hükümetin savunduğu bu görüşü, gazetelerde çıkan yazılarda da görmek mümkün olmuştur.

Cumhuriyet Gazetesinde çıkan imzasız bir başyazıda; *“O gecenin uğursuz olayları ile Kıbrıs Davasının birbirinden ayrılmasının gerektiği, Kıbrıs perdesine sarınarak koca şehri bir baştan bir başa harabeye çevirme çabasının amacının başka olduğu, Rum ajanlarının istediği şey olan; Müslüman Türk'ü Rum Türk'e, fakiri zengine ve en son, politika alanında Türkiye'yi Yunanistan'a düşman etme amacının o gece ne yazık ki hayret verecek kadar kolaylık, rahatlık ve başıboşlukla başarılı olduğu...”* sözleri yer almıştır.³⁰³

Ulus Gazetesinden Hüseyin Cahit Yalçın'ın 14 Eylül'de çıkan bir yazısında yer alan ifadeler olayların bambaşka bir yönüne değinmiştir. Gazetedeki köşe yazısında Yalçın; saldırganların içlerinde zenginliğe ve gönence karşı birikmiş kin ve nefreti açığa vurduklarını belirtmiştir.³⁰⁴ Bu makalede H. Cahit Yalçın, yaşanan olayların toplumsal yönüne dikkat çekerek dönemin ekonomik sıkıntılarının da değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.

³⁰⁰ “Efendiliğimize Yakışmayan Hareketler”, **Tercüman**, 09.09.1955.

³⁰¹ **Ulus**, 12.09.1955.

³⁰² “Orhan Seyfi Orhon, “Tahrikçilik”, **Zafer**, 10.09.1955.

³⁰³ “Gafil Avlanmak”, **Cumhuriyet**, 10.09.1955.

³⁰⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, “En Tehlikeli Cephe”, **Ulus**, 14.09.1955.

Dönemin gazetelerinde yapılan değerlendirmeler, 6/7 Eylül Olaylarını açıklamaktan uzak olmasına karşın, yaşanan siyasi gerilimler ve sosyal ortam bu değerlendirmelere yansımıştır. İktidara yakın olan Zafer Gazetesinde Türkiye'nin karşı karşıya olduğu felaketin üstesinden gelinebilmesi için hükümetin yanında olmak gerektiği vurgulanmıştır. CHP'ye yakın olan Ulus Gazetesinde ise olaylara daha temkinli yaklaşılmış ve olaylar değerlendirilirken özellikle ülke menfaatlerine değinilmiştir. Ayrıca o günlerin gazetelerinde, komünist gruplar hedef gösterilerek dönemin komünizm mücadelesine uygun bir tavır sergilenmiştir.

2.2.3. Olaylar Karşısında Güvenlik Güçlerinin Tutumu

1955 yılının yaz aylarında doruğa ulaşan milliyetçilik dalgası ve Kıbrıs konusundaki duyarlılık, ilerleyen zamanlarda çok ciddi olayların yaşanacağına işaret etmiştir. Resmi otoriteler, 28 Ağustosta Kıbrıs'ta Türklere karşı katliam girişimleri yaşanacağına yönelik söylentilerin gerçeğe dönüşmesi durumunda Türkiye'de de Rumlara karşı bir reaksiyon durumunun ortaya çıkacağı öngörüsüyle İstanbul valiliği, 25- 26 Ağustos tarihinden itibaren zabitanın izinlerini kaldırmış ve Rumların yoğun olarak yaşadıkları yerlerde zabıta kuvvetlerinin sayısı artırılmıştır.³⁰⁵ Buna paralel olarak İstanbul'daki Yunan Konsoloslugu ve Rum Patrikhanesi polis, jandarma ve asker kordonu altına alınarak korunmuştur.³⁰⁶

Gayrimüslimlere yönelik yağma ve yakma olayları başladığında polis güçleri olaylara duyarsız kalmışlardır. Polisin bu pasif tavrı; emir biçiminde verilmeyen, ancak hadiselerle göz yumulmasını bir prensip olarak öngören talimatın varlığına dayandırılmıştır.³⁰⁷ Polis gibi itfaiye teşkilatının da yangınlara müdahalede son derece ağır davrandığı iddialar arasındaydı.³⁰⁸ Bir görgü tanığı, kiliselerdeki pek çok ikona ve değerli tabloların, itfaiyenin geç gelmesi veya yangını isteksizce söndürmesi nedeniyle kaybedildiğini aktarmıştır.³⁰⁹ Bir başka görüşe göre, güvenlik güçleri İstanbul'da küçük çaptaki olayların yaşanacağını önceden biliyorlardı fakat olayların

---

³⁰⁵ F.Ç.A. a.g.e., s. 290.

³⁰⁶ **Hürriyet**, 07.09.1955. Patrikhane 250 kişiyle korunuyordu. Akşam saatlerinde bu sayı 350'ye çıkmıştır.

³⁰⁷ Demir, **Adnan Menderes ve 6 -7 Eylül Olayları**, s. 8.

³⁰⁸ **Milliyet**, 07.09.1955.

³⁰⁹ Güven, a.g.e., s. 36.

nümayiş boyutuna erişeceği tahmin edilemediği yönündeydi.³¹⁰ Nitekim İstanbul Emniyet Müdürlüğünün Birinci Ordu Müfettişliğine yazdığı 6 Eylül 1955 tarihli zata mahsus yazıda şunlar yer almıştır;(Bkz. Ek. 5)

“Selanik’te Aziz Atatürk’ün ikametgâhlarında bir bomba patladığı, aynı zamanda konsoloshanemizde de tecavüzler vaki olduğu anlaşılmıştır. Şehrimizdeki Rum müesseselerine de herhangi bir taarruzun vaki olması çok kuvvetli ihtimal dâhilinde bulunduğundan Beyoğlu, Şişli, Beşiktaş muhitlerinde meydana gelebilecek hadiseleri önlemek için Harbiye’de dört tabur; Boğaz’ın Rumeli sahilli için Yeniköy’de bir tabur; Fener Patrikhanesi için Rami Kışlasında üç tabur; Fatih ve Eminönü mıntıkları için Davutpaşa Kışlasında üç tabur; Sirkeci askeri sevkiyat mahallinde iki tabur; Kadıköy ve Üsküdar muhitleri için Selimiye Kışlasında üç tabur konuşlandırılmasını ehemmiyet ve saygı ile rica ederim ”³¹¹

Söz konusu resmi yazının gönderildiği tarihin olayların başladığı güne denk gelmesi, resmi otoritelerin olayları tertip ettiği ile ilgili iddiaları çürütmektedir. Zira, hükümetin bu olayları sistemli bir plan dâhilinde uygulamaya koyduğu kabul edilecek olsa bile, bu resmi yazı, hükümete bağlı kurumlar arasında koordine olamama durumunu ortaya koyar. Yassıada mahkemelerinde Emniyet yetkililerinin sorumsuz davrandıklarına yönelik iddiaların konuşulduğu oturumda bir tanık, hem Emniyet Müdürü hem de Valinin o günlerde her harekâtı önlemek ve o günkü hadiseleri bastırmak için çırpındıklarını gördüğünü ifade etmiştir.³¹²

Hürriyet gazetesinin Beyoğlu muhabiri Necati Zincirkıran, tahrip eylemleri sırasında tanıklık ettiği bir olayı şöyle anlatmaktadır:

“Beyoğlu’nda İnci ve Butak Pastanelerinin önünde kalabalık arasında bir kaynaşma vardı. Göstericiler birbirlerini tekmeliyor ve dövüşüyordu. Yaklaştığımızda bu kişilerden birinin İstanbul Emniyet Müdür Muavini ve Trafik Şubesi Müdürü Orhan Eyüboğlu olduğunu gördüm. İlhan Turalı ve Muammer Kaylan’la onu tartaklayanlara ne yapıyorsunuz, bu adam polis müdürü! diye bağırarak ve araya girip Eyüboğlu’nu zor kurtardık. ”³¹³

³¹⁰ Dosdoğru, **a.g.e.**, s. 317. Fuat Köprülü’ nün ifadelerine göre; Hükümet, olayların gerçekleşeceğini önceden biliyordu. Ancak kesin tarihi ve boyutu konusunda bilgi sahibi değildi.

³¹¹ F.Ç.A. **a.g.e.**, **İstanbul Emniyet müdürlüğünün I. Ordu Komutanlığına Yazdığı Zata Mahsus Resmi Yazı** s. 255.

³¹² Dosdoğru, **a.g.e.**, s. 287. Ancak, Dilek Güven’e göre; Saldırganların sayısının çok olması sebebiyle polisin çaresiz kaldığını düşünmek, mümkün değildir. Zira İstanbul Emniyetinin yaklaşık 1500 kişilik personeli ağustos ayından beri alarmdaydı. Öyle ki, memurlar, Emniyet Müdürlüğünü terk etmiyor, hatta çalışma masalarında uyuyorlardı. Güven, **a.g. e.** s. 34

³¹³ Altan Öymen, **Öfkeli Yıllar**, s. 578.

İstanbul Emniyet Müdürü Alaattin Eriş de İstiklal Caddesindeki olayları kontrol edebilmek için olay yerine geldiğinde kendisini insan kalabalığının içinde bulmuştur.³¹⁴

6 Mayıs 1955 tarihinde çıkan Readers Digest Dergisinde yer alan bir makalede; İstanbul'daki mahalli karakollar, bekledikleri emirleri alamadıkları için olaylara ne şekilde müdahale edeceklerini bilemedikleri yorumu yapılmıştır.³¹⁵ (Bkz. Ek. 8–9)

Olayların meydana geldiği saatlerde büyük bir kaos ve karmaşa durumunun yaşandığı varsayımından hareketle, emniyet birimlerinin bu durumun önüne geçecek girişimleri sergilemekte oldukça önemli güçlüklerle karşılaştıkları bilinen bir gerçektir. Emniyet birimleri, olaylar karşısında nasıl hareket edeceklerine, neler yapabileceklerine, silah kullanıp kullanamayacaklarına dair emir almadıklarından şaşırıp kaldıklarını ifade etmişlerdir.³¹⁶ Ancak bazı görgü tanıklarının ifadelerine göre, polis memurları saldırganları durdurmak bir yana, bazen tahrip olaylarını cesaretlendirici davranışlarda bulunmuşlardır. Hatta silahlarını taşları sökmek için kullanarak saldırganlara yardım etmişlerdir. Yine bazıları bizzat yağmalanan dükkânların mallarını parçalamışlardır.³¹⁷ Bir başka tanık ifadesi de bu yöndeki şüpheleri arttıracak niteliktedir;

*“Ağa Camiinin önünde saldıranlar ellerindeki kürk mantoları yırtmaya çalışıyorlardı. Başaramayacaklarını anlayınca polisten bıçak istediler. Polis bıçağını vermedi ama mantoyu da daha rahat yırtabilmeleri için biraz kesti.”*³¹⁸

Başbakan Menderes, olayların ardından 12 Eylül günü toplanan meclis oturumunda yaptığı konuşmada emniyet birimlerini savunan sözler sarf etmiştir. Menderes, olayların bir anda patlak verdiğini ve İstanbul'un birçok yerine yayıldığını belirterek Emniyet güçlerinin bir gecede 3 bin kişiyi tutukladığını bu durumun Emniyet birimlerini suçlamamak için bir kanıt olduğunu ileri sürmüştür.³¹⁹

DP İstanbul Milletvekillerinden Aleksandros Hacopulos, Meclis oturumunda yaptığı konuşmada Emniyetin bu hadiseler karşısında pasif bir tutum sergilediğini

³¹⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.7

³¹⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.109/341.1.4

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.109/341.1.1

³¹⁶ F.Ç.A. a.g.e., s. 293.

³¹⁷ Güven, a.g.e., s. 34.

³¹⁸ Güven, a.g.e., s. 34.

³¹⁹ Tan Gazetesi, 13.09.1955.

belirterek bu durumun Rumları en çok üzen noktalardan biri olduğunu sözlerine eklemiştir.³²⁰

6/7 Eylül olaylarında güvenlik güçlerini pasif davranmakla suçlayan genel kanının aksine, olaylara tanıklık etmiş olan avukat ve politikacı Hüsamet Cindoruk şu düşünceleri taşımaktadır:

”O günün Türkiyesi’nde Sokak hareketleri ve yasa dışı gösterilere alışık değildik. Toplum polisi, panzerler, su sıkın araçlar, maskeli uzman polisler, hatta göz yaşartıcı kullanan etkili güvenlik birimleri yoktu. Olayları karakol polisleri ile önlemek yetersiz kalıyordu. Bugünkü gözlüklerimizle tahrip ve yağma yapanların neden kısa sürede durdurulamadığını anlamakta zorlanabiliriz. Böyle hızla gelişen sokak hareketlerinin, askeri birliklerin ağır vasıtaları ve silahları ile önleme gayretleri yeterli değildir.”³²¹

Olayların bastırılması konusunda güvenlik güçlerinin pasif davrandıkları iddiasının araştırıldığı o günlerde örfi idare kumandanlığının Başbakanlığa gönderdiği resmi bir yazıda; İstanbul’a en yakın olan ve bu maksat için tahsis edilecek tümenin İstanbul’a olan mesafesinin uzaklığından bahsedilerek, bu şartlar altında bir tümenin silahlanarak vasıta birliklerinin tertibinin çok uzun süreceği belirtilmiş ve ordunun görevini yapmadığı iddiasının ancak bu isteğin ölçüsünü kavramamış olan veya ordunun iç işleyişinden habersiz olanlar tarafından ortaya atılabileceği vurgulanmıştır.³²²

Güvenlik güçlerinin olaylar karşısındaki tutumuyla ilgili birbiriyle örtüşmeyen yorumlar bulunmaktadır. Tanıkların ifadelerinde anlattıkları olaylar bazı polis memurlarının münferit olarak ortaya koymuş oldukları azınlık karşıtı milliyetçi tavırlar olabileceği gibi, dönemin genel siyasi atmosferinin bütün kesimleri etkilediği gerçeği de göz ardı edilmemelidir. Öte yandan, bazı polis memurlarının saldırgan grubu durdurmaya çalıştıklarına da görgü tanıklarının ifadelerinde rastlanmaktadır.

---

³²⁰ Zafer Üskül, **Siyaset Ve Asker- Cumhuriyet Döneminde Sıkıyönetim Uygulamaları**, İmge Yayınevi, Ankara, 1997, s. 128.

³²¹ **Yassıda Zabıtları-II, 6-7 Eylül Olayları Davası**, Yay. Haz. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 21.

³²² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.10, Ayrıca ordu tümenlerinin İstanbul’a uzaklıklarını gösteren kroki için bkz. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.17, (Ek.10)

2.3. Hükümetin Aldığı Önlemler ve Farklı Çevrelerin Yaklaşımları

6 Eylül günü akşamüzeri yaşanan tahrip ve yıkımlar, sıkıyönetimin ilanından sonra güvenlik birimlerinin olayların yaşandığı bölgelere nakledilmesi sonucunda kontrol altına alınabilmiştir. Gece yarısından sonra askeri birliklerin olayları tam anlamıyla kontrol etmelerinden sonra Başbakan Adnan Menderes'in talimatları doğrultusunda sıkıyönetim ilan edilmiştir.³²³ Ancak, sabah saatlerinde, bazı gazeteler, sıkıyönetimin kaldırıldığına yönelik haberler yaparken bazıları ise sıkıyönetimin devam ettiğini duyurmuşlardır. Bu karışıklığın nedeni, askeri güçlerin olayları kontrol etmesinden sonra kaldırılan sıkıyönetim uygulamasının, nümayişler tekrardan devam etme eğilimi gösterince yeniden Hükümet tarafından ilan edilmesidir.

Olayların yaşanmasının ardından Hükümet cephesinin aldığı ilk kritik karar olan sıkıyönetimin ilanının ardından Bakanlar Kurulunun İstanbul'da toplanması uygun görülmüştür. Bunun için İstanbul'da bulunan Başbakan Menderes, Devlet bakanı Mükerrer Sarol'u arayarak kabinenin en kısa zamanda İstanbul'a gelmesini istemiştir.³²⁴ Bunun üzerine İstanbul'a gelen kabine üyeleri Menders'i çok harap bir halde bulmuşlardır. Menderes'in bu halini Mükerrer Sarol, avurtları çökmüş, yanakları solmuş ve dudakları titriyordu sözleriyle açıklamıştır.³²⁵

Adnan Menderes'in olayların ardından yaşadığı şok ve duyduğu üzüntüyü ifade eden diğer bir tanık ise, o dönemde Banko Di Roma'da çalışan Giovanni Scognamillo'dur. Tanık, şu sözlerle Menderes'in halini anlatmaktadır:

*“Tam ben oradayken, birkaç tane polis motorsikleti ve arabası, önümde duran resmi plakalı aracı çevrelemişlerdi. Arabadan Celal Bayar ve Menderes çıktı. Dehşet içinde yüzleri sapsarı kesilmiş, etraflarına bakıyorlardı. Menderes'in o anını hiç unutamam.”*³²⁶

Tanıkların ifadelerinden de anlaşılacağı gibi Başbakan Menderes, olayların ardından büyük bir üzüntü yaşayarak büyük bir ihtimalle yaşanan olayların siyasi hesabını nasıl vereceği konusunda da bir çıkmaza girmiştir. Durum böyleyken, DP hükümetinin bu çapta yüksek tahribata sebep olabilecek bir olayı bizzat tertip etmiş

³²³ **Hürriyet**, 07.09.1955. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01/02.140.82.2

³²⁴ Mükerrer Sarol, **Bilinmeyen Menderes**, Kervan Yayınları, İstanbul, 1983, s. 451.

³²⁵ Sarol, **a.g.e.**, s. 451.

³²⁶ Can Dündar, **“Türkiye'nin utanç Gecesi”** 6/7 Eylül Belgeseli, <http://www.candundar.com.tr/v3/index.php#!%23Did=5314> Erişim Tarihi; 09.02.2012.

olabileceği yönündeki iddialar, 6/7 Eylül olaylarının gerçek mahiyetini tam anlamıyla ortaya koymaktan uzak değerlendirmelerdir. İstanbul'da olayların başlamasından kısa bir süre sonra vilayet binasında toplanan üst düzey devlet görevlileri, bir yandan Ankara'ya gerekli haberleri verirken bir yandan da nümayişlerin durdurulması yönünde çeşitli önlemler alma çabasında olmuşlardır. İç İşleri Bakanı Namık Gedik, gerekli görüldüğü yerlerde ateş edilmesi emrini Birinci Ordu Müfettişi Vedat Garan'a iletmiştir. Garan, verilen emrin yazılı olmaması nedeniyle ateş alma riskini üzerine almamıştır.³²⁷ Görülen lüzum üzerine İzmit'ten askeri yardım istenmiş, bunun için de Denizcilik Bakanlığının vasıtaları kullanılmıştır. Zırhlı birlikler başta İstanbul- Beyoğlu arası olmak üzere şehrin başlıca geçit yerlerini tutmuşlardır.³²⁸

Hükümetin ilan ettiği Sıkıyönetim uygulaması Ankara, İstanbul ve İzmir'i kapsıyordu.* Merkezi İstanbul olarak belirlenen Sıkıyönetim komutanlığına da 3. Doğu Anadolu Ordusu Komutanı General Nurettin Aknoz getirildi.³²⁹ Geceleri saat 24.00- 05.00 arası uygulanan "sokağa çıkma yasağı" devriyelerin kontrolleri ve İstanbul, Ankara ve İzmir'de yapılan tutuklamalarla, her üç kentteki şiddet olaylarına son verilebildi. İstanbul'da 5.104 kişi tutuklandı. Ankara'da tutuklananlar için verilen rakamlar 300 ila 469, İzmir'dekiler için de 50 ila 70 arasında veriliyordu.³³⁰ İstanbul'da yakalanan tahripçilerin tutulduğu Selimiye ve Davutpaşa Kışlalarında yapılan tetkiklere göre tutuklanan kişilerin olayları tertip edecek veya kitleleri yönlendirecek yeterliliklere sahip olmadıkları anlaşılmıştır. Tutuklanan kişiler daha çok yağma ve talan düşüncesiyle hareket edip, mesleklerine göre durumları şöyledir;

"607 amele ve işçi, 86 seyyar satıcı, 71 hamal, 33 boyacı, 29 işsiz, 22 çırak, 19 kapıcı ve odacı, 14 çöpçü, 13 arabacı ve 12 gemici gibi tamamen cahil kimselerden tereddüp etmekte mütebakisini de muhtelif sanatlara mensup kısmen okuryazarlar teşkil etmektedir ki bunlar arasında 54 talebe, 9 memur, 20 tüccar, 4

³²⁷ Sakin- Dokuyan, **a.g.e.**, s. 93. Başbakan Adnan Menderes, 1960 yılında Yassıada'da kurulan Sıkıyönetim Mahkemelerinde verdiği ifadede bu konuda şunları söylemiştir: Bendeniz saat ikide vilayet makamında Ordu Müfettişi Sayın Garan ile görüşüm. "Paşam niçin daha dikkatli tedbir almadınız?" dedim." Böyle hareket ettiğimiz daha büyük hadiseleri önleme bakımından iyi olmuştur." dedi. Ayrıca bkz. Naskali, **a.g.e.**, s. 32.

³²⁸ **Akşam**, 13.09.1955.

*Aslına bakılırsa, Sıkıyönetimin ilanı hükümet tarafından değil, bizzat Başbakan Adnan Menderes'in talimatlarıyla gerçekleştirilmiştir. Başbakan, kendisini Bakanlar Kurulunun yerine koyarak anayasaya aykırı bir biçimde, sıkıyönetim ilan etti. Daha sonraki günlerde toplanacak olan TBMM'de sıkıyönetimin süresi ve kapsamı konusunda şiddetli tartışmalar yaşanacaktır. Daha fazla bilgi için bkz. Zafer Üskül, **a.g.e.**, s. 124.

³²⁹ **Ulus**, 07.09.1955.

³³⁰ Güven, **a.g.e.**, s. 31.

*astsubay, 4 kâtip, 3 emekli ve telsizci bulunmaktadır.*³³¹ Tahribe uğrayan müesseseler askeri korumaya alınmış ve eşyaların sahipleri tarafından toplanması istenmiştir. Olaylar esnasında güvenlik güçlerinin ‘dur ‘ ihtarına uymadıkları için açılan ateş sonucu 3 kişi ölmüştür.³³²

Yapılan bu tutuklamalara rağmen örfi idare mahkemeleri yaptıkları soruşturmalarda asıl suçlulara ulaşamamışlardır. Hazırlanan fezlekelerde kullanılan muğlâk ifadeler sebebiyle tutuklu bulunan kişilerin aileleri ve birçok kişi, hükümet ile muhalefet partilerini telgraf yağmuruna tutmuşlardır. Binlerce tutuklunun aniden salıverilmesi öncelikle, muhalefet lideri İsmet İnönü’nün Meclis’te yaptığı ve Başbakan Menderes’in ise “*Paşa, vatan bu konuşmanı affetmeyecek*” diyerek sitem ettiği eleştirel bir konuşmaya dayandırılmalıdır. İnönü, her şeyden evvel, ayaklanmalardan üç ay sonra dahi hala örfi idare organlarının inceleme sonuçlarının açıklanmamış olmasını eleştirmiştir. Ayrıca binlerce yoksul vatandaşa hapis hanelerde eziyet çektirilmesinin yanlışlığına değinip onun yerine 6/7 Eylül 1955’in gerçek sorumlularının bulunması gerektiğine dikkat çekmiştir.³³³

İstanbul’daki yetkililer, İstanbul vilayet binasını saat 18: 00’den itibaren karargâh gibi kullanmışlardır. İçişleri Bakanı Namık Gedik, İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay, 1. Ordu Müfettişi Vedat Garan, Emniyet Genel Müdürü, İstanbul Emniyet Müdürü, Garnizon komutanı, Vali yardımcıları, Belediye Başkanı, yardımcılarını hep beraber burada toplanıp olaylarla ilgili kararlar almışlardır.³³⁴

7 Eylül sabahı yayınlanan Hükümet bildirisinde olaylar “*büyük bir felaket*” olarak nitelendirilip olayların sebebi olarak Selanik’te patlatılan bombanın şuursuz bir tahriki doğurduğu ve İstanbul’da yaşanan istenmeyen olayların bir komünist tahrik eylemi olduğu açıklanmıştır.³³⁵

13 Eylül günü İstanbul Valisi, Başbakanlığa yazdığı resmi bir yazıda; sokakların temizlendiği, insanların dükkânlarını tamire başladığı vurgulanarak yapılan aramalarda önemli miktarda değerli eşyaya ulaşıldığı ve toplanan değerli mücevheratın İbrahim Paşa Sarayında muhafaza edildiği ifade edilmiştir. Aynı

---

³³¹ F.Ç.A. a.g.e., s. 303.

³³² **İstanbul Ekspres**, 10.09.1955

³³³ Güven, a.g.e., s. 54.

³³⁴ **Akşam**, 07.09.1955.

³³⁵ Akın, a.g.e., s. 147.

yazıda, Rum vatandaşların korku içinde oldukları ve birçok Rum kökenli vatandaşın mal varlığını satıp Yunanistan'a göç etmek istediği belirtilmiştir.³³⁶ (Bkz. Ek. 12)

Yaşanan acı ve utanç verici olayların ardından Türk basınında yer alan haberlerde gerçek sorumluların Rumlar oldukları vurgulanarak gerginliğin bu seviyeye varmasından gene Rumlar, adres gösterilmiştir. Sıkıyönetimin ilanının hemen ertesi günü gazetelerde yer alan haberler, ortamı sakinleştirmekten çok uzaktaydı. Yapılan haberlerde Rum vatandaşların karıştıkları bazı olaylar abartılı bir şekilde verilmiştir. Bu haberlerden bir kaçı şöyledir; *“Dünkü hadiseler sırasında bazı küstah Rum vatandaşları aleyhimize tezahürat yapma cesaretini göstermişlerdir.”*³³⁷ Bu arada Nişantaşı'nda oturan bir Rum, linç edilmekten güçlükle kurtarılmıştır. Buna sebep olan olay; *“bu kendini bilmez şahsın, Türkler'e hitaben, siz Kıbrıs'a giderseniz burası bize kalır. Biz de burada serbestçe hareket ederiz. şeklinde bir söz sarf etmesidir.”*³³⁸ Öte yandan, Arnavutköy'de 500'den fazla Rum, toplu bir halde misilleme yapmak için Türk mahallelerine tecavüz etmeye kalkışmıştır.³³⁹

6/7 Eylül olaylarının hemen ertesinde neredeyse bütün kesimlerin hemfikir oldukları konu, bu olayları komünistlerin tertip ettiği yönündeydi.³⁴⁰ Hükümet kanadının bu yönde yaptığı açıklamadan sonra çeşitli gazetelerde de aynı görüş dile getirilmiştir. Milliyet gazetesi yazarlarından Peyami Safa, *“Bu bir komünist ihtilal provasıdır”* başlıklı makalesinde, bu hareketin Yunanistan'a karşı değil, sermaye sahiplerine yönelik gerçekleştirildiğini ifade edip bu saldırılarda sadece Rumların değil, Türkler ve diğer Gayrimüslim cemaatlerin de zarara uğradığını açıklamıştır.³⁴¹

Olaylardan sonra hükümet tarafından bir basın toplantısı düzenlenmiştir. Basın toplantısında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, o dönemin önemli bakanları ve Vali Fahrettin Kerim Gökay bulunmuştur. Celal Bayar, yaptığı konuşmada basını kışkırtıcılıkla suçlayarak olayların gerçek sorumlularının komünistler olduğunu ifade etmiştir. Her kesimin işbirliği ve dayanışma içerisinde hareket etmesi gerektiğini belirten Bayar, sorumluların en kısa zamanda adaletin karşısına çıkarılacağını söylemiştir.³⁴²

³³⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.5

³³⁷ **Milliyet**, 07.09.1955.

³³⁸ **A.g.g.**, 07.09.1955.

³³⁹ **Akşam**, 07.09.1955.

³⁴⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.33

³⁴¹ **Hürriyet**, 10.09.1955.

³⁴² **Vatan**, 07.09.1955.

Olaylardan üç gün sonra tüm gazetelerin sorumlu yazı işleri müdürleri Harbiye'deki sıkıyönetim komutanlığına çağrılarak bir toplantı yapılmış ve sıkıyönetim komutanı Nurettin Aknoz, sert bir tutum içerisinde olunacağını işaretini vererek toplantılara katılmayacak gazetelerin kapatılacağını söyledikten sonra takip edilecek hareket tarzı hakkında da çeşitli talimatlar vermiştir.³⁴³ Aknoz Paşa'nın gazetelerin yazı işleri müdürlerine verdiği talimatlar arasında hangi haberin ne şekilde yapılacağını yanı sıra hangi konuların haber yapılamayacağı da yer almıştır. Gazetecilerle yapılan toplantıda belirtilen yasaklar şu şekilde sıralanmıştır:

“6/7 Eylül olaylarından zarar görenlerin istekleri gibi yazılar yazılamaz”, “Heyecan uyandıracak türden yazılar yazılmayacak.”, “NATO devletleri hakkında haber, makale neşredilmeyecektir.”, “ Türklüğe hakaret, bayrak yakma, gibi haberler gazetelere giremez.”, “ Hükümetin alacağı önlemlerle ilgili hayal ürünü yazı yazmak yasaktır.” Verilmiş olan talimatların ne düzeyde baskıcı olduğu ortadadır. Nitekim Sıkıyönetim komutanlığınca bazı gazeteler bu talimatlara uymadıkları gerekçesiyle kapatılmıştır.

Ulus gazetesi, 19 Eylül tarihli sayısında *“Çetin Bir İmtihan”* başlığı altında yayınlanan bir makalede Örfi İdare Kumandanlığının yasağına riayetsizlik etmiştir. Bu sebeple gazetenin yayını süresiz olarak men edilmiştir. Aynı şekilde Ankara'da çıkan Medeniyet gazetesi ve Dünya gazetesi de kapatma cezası alan yayınlar arasındaydı. Bu arada, 2 Korgeneral ile 1 Tümgenerale işten el çektirilip İç İşleri Bakanı Nazım Gedik istifa etmiş ve bazı kamu görevlilerinin işlerine son verilmiş ya da görev yerleri değiştirilmiştir.³⁴⁴ İstifa eden Nazım Gedik'in yerine vekâleten Ethem Menderes atanmıştır.³⁴⁵ Olayların kışkırtıcısı olarak görülen Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti kapatılarak cemiyetin yöneticisi konumundaki kişilerle birlikte bazı üyeler de sıkıyönetim mahkemesi tarafından tutuklanmışlardır.³⁴⁶

İç İşleri Bakanlığı, 20 Eylül'de yayınladığı bir bildiri ile 6/ 7 Eylül olaylarını araştırmak ve kovuşturmak üzere 12 kişilik bir komisyon kurduğunu açıklamıştır. Bu arada, Ankara Valiliğine Cemal Gökten, Emniyet Müdürlüğüne Kemal Aygün, İstanbul Emniyet Müdürlüğüne ise Hayrettin Nakiboğlu getirilmiştir. İstifa eden İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın istifasını önce Menderes kabul etmemiş,

³⁴³ Hıfzı Topuz, “6/ 7 Eylül Olayları ve Aknoz Paşa'nın Yasakları”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, S.81, Eylül 2000, s. 39.

³⁴⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.8

³⁴⁵ **Hürriyet**, 11.09.1955.

³⁴⁶ Üskül, **a.g.e.**, s. 132.

ancak ertesi gün kendisine İsviçre Büyükelçiliğini önererek istifasını istemiştir. İlk kez olarak İzmir'in kurtuluş günü olan 9 Eylül'de kutlama yapılmasına izin verilmemiştir.³⁴⁷ Kutlamalar sırasında milli heyecanın yeniden alevlenerek istenmeyen yönlere kayabileceği endişesiyle bu karar alındığı anlaşılmaktadır. Bu gelişmelerin yaşandığı günlerde Ermeni Patriği Başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği bir heyet vasıtasıyla, 6/7 Eylül gecesi meydana gelen olaylardan İstanbul'un maruz kaldığı acılardan dolayı duyduğu üzüntüyü iletmış ve hükümetin aldığı tedbirlerden ötürü şükranlarını bildirmiştir.³⁴⁸

Olaylarda dükkân, ev ve ibadethaneleri büyük ölçüde tahrip edilen, can ve mal kaybına uğrayan Rum toplumuna karşı duyulan utancı göstermek için, Başbakanlık müsteşarı Ahmet Salih Korur, Patrik Athenagoras'ı makamında ziyaret etmiş ve Başbakanın içten üzüntülerini bildirmiştir.³⁴⁹ Bir devlet yetkililerinin Rum cemaatinin temsilcisi sayılan Patriklik makamına yapmış olduğu bu ziyaret, olaylar karşısında duyulan suçluluğun göstergesi olmuştur.

6 Eylül günü yaşanan vahim olayların ardından, muhalefet çevreleri de hükümeti suçlayıcı bir dil kullanmaktan kaçınarak olaylar karşısında ülke olarak dirayetli bir tutum benimsemek gerektiğini belirtmiştir. 12 Eylül 1955 tarihinde yapılan meclis oturumunda CHP lideri İsmet İnönü birleştirici cümleler içeren şu konuşmayı yapmıştır:

*"Bugün, millet ve devlet olarak, şan ve şerefle parlayan varlığımızı savunmaya mecburuz. Elbirliği ile adaletle talimizi kurtarmalıyız. Büyük Millet Meclisi, temiz bir vatan kaygusunun kaynağı olarak, bütün milletin gayretlerini, eğer isterse, kendi etrafından toplayabilir. Meydana çıkacak hakikatlerin Büyük Millet Meclisini ve büyük milletimizi hakkı ile aydınlatmasını, Örfi İdare'den mesul olan şerefli askerlerimizden, kesin olarak beklerim."*³⁵⁰

Milli Türk Talebe federasyonu da bir bildiri yayınlayarak olaylar karşısındaki tutumunu ortaya koymuştur. Yayınlanan bildiri; Batı Trakya ve Kıbrıs'taki Türklere haksız muamelelerin yapılması ve nihayet Atatürk'ün evinde patlatılan bombanın Türk milletini galeyana getirmesi sonucunda milletçe arzu edilmeyen

³⁴⁷ Emin Karakuş, **40 Yıllık Bir Gazeteci gözüyle İşte Ankara**, Hürriyet Yayınları, Ankara, 1997, s. 279.

³⁴⁸ Akın, **a.g.e.**, s. 155.

³⁴⁹ **Hürriyet**, 16.09.1955.

³⁵⁰ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam 1950–1964**, C.III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 190.

hadiselerin yaşandığı, şuurlu gençler olarak her türlü tahrik karşısında olgunluk gösterip Hükümete yardımcı olmak gerektiği ifade edilmiştir.³⁵¹

Yaşanan olayların büyük yıkımlara sebep olması dolayısıyla, o dönemin neredeyse bütün aktörleri, birleştirici sözlerle yaklaşımlarını ortaya koymuşlar ve tahribatın izlerinin silinmesi için iktidar partisiyle işbirliğine yönelik açık kapı bırakmışlardır. Ancak olayların üzerinden belli bir zaman geçtikten sonra özellikle muhalefet partisi olmak üzere başka kesimlerde homurdanmalar başlamıştır. Başta CHP olmak üzere yabancı devletlerden de çeşitli tepkiler yükselmiştir. CHP lideri İnönü, 16.12.1955 tarihinde TBMM Genel Kurulunda yaptığı konuşmada hükümeti şu sözlerle eleştirmiştir:

“6/7 Eylül olaylarının dürüst bir bilançosunu şimdiye kadar örfi idarenin tahkikatından öğreneceğimizi ümit ediyorduk. 3 aylık çalışma sonunda hiçbir hakikat söylenmemiştir. Bu hal, ciddi bir vazife gayreti ile izah edilemez.

6/7 Eylül'den sonra Yunanistan, bu vukuatı aleyhimize haksız ve mübalağalı bir surette istismar etmiştir. (Bravo sesleri) Biz milletçe, Kıbrıs Türklerinin kaderinden ve NATO azası olarak ve orta- Doğu'da emniyet ihtiyacı tesiriyle, ciddi bir endişe içindeyiz. Avrupa Konseyi'nin içtimaında, Yunanistan, kendi tahrik ve tehditlerinin ve Kıbrıs'taki terörist teşebbüslerinin tesirini unutturmaya çalışarak, Türkiye hakkında ağır ithamlarda bulunmuştur.”³⁵²

Kurulan Örfi İdare Mahkemelerince yapılan tutuklamalar oldukça geniş bir yelpazeyi kapsamıştır. Tutuklular arasında “Kıbrıs Türktür Cemiyeti” Başkanı Hikmet Bil, Genel Sekreter Kamil Önal ve Orhan Birgit ile birlikte cemiyetin yüzlerce üyesi de bulunmaktaydı. İçlerinde komünist unsurlar barındırdıkları şüphesiyle, Kıbrıs Türktür Cemiyeti ile birlikte eşgüdümlü olarak çeşitli faaliyetlerde bulunmuş olan işçi sendikaları da kapatılmıştır. Bu sendikaların adlar şöyledir:

- 1-Tekstil ve Örme Sanayi İşçileri Sendikası
- 2-İstanbul Liman ve Gemi Dokları İşçileri Sendikası
- 3-Liman Tahmil ve Tahliye İşçileri Sendikası
- 4-İstanbul İşçi Sendikaları Birliği³⁵³

Kıbrıs davasının toplumda heyecan yaratması sürecinde KTC ile birlikte yukarıda adı geçen sendikaların da çeşitli faaliyetleri olmuştur. Bu sendikaların

³⁵¹ F.Ç.A. a.g.e., s. 258.

³⁵² TBMM ZC. Devre X, İçtima.15, C.1, İnikat, 16.12.1955.

³⁵³ F.Ç.A. a.g.e., s. 261.

Sıkıyönetim Komutanlığınca kapatılması, bütün şüphelerin komünist gruplara yöneltildiğini akla getirmiştir.

2.3.1. İlk Gözaltı ve Tutuklamalar

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, olayların ardından yapılan resmi açıklamalar, bu işin sorumlusu olarak komünist grupları göstermiştir. Dönemin gazetelerinde yayınlanan yazılar da aynı görüşleri içermiştir. Cumhuriyet Gazetesinin dış politika yazarı Ömer Sami Coşar, olayların, Türkiye'nin ulusal çıkarlarını baltalamak amacını taşıyan komünistler tarafından tertip edildiği savını işlediği makalesinde; Hükümetin Kıbrıs meselesi karşısında Türk isteklerini bir araya getirdiği bir sırada bu olayların meydana gelmesinin bu olaylarda bir komünist parmağının olduğunu açık bir şekilde gösterdiğine vurgu yapmıştır.³⁵⁴

Hükümet olaylar nedeniyle duyduğu derin üzüntüyü ifade eden keskin bir açıklamada, ayaklanmaların sorumluları olarak önce komünistleri ve hain provokatörleri gösterdi. Oysa ülkedeki komünistlerin sayısı oldukça düşüktü. Ayrıca bütün sol grupların faaliyetleri polis tarafından takip ediliyordu.³⁵⁵

Komünistlerin bulunup tutuklanmaları sürecinde izlenen yöntemle ilgili oldukça düşündürücü olaylar yaşanmıştır. O döneme tanıklık etmiş olan Mina Urgan, yaşananlarla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır; *"Elli komünistin hemen tutuklanması emredildi. Birinci şubedeki komünist dosyalarının bir kısmı gelişigüzel raflardan indirilip masaların üstüne yığıldı. Artık piyango kime çıkarsa. Bunların arasında ölenler ya da yıllardır İstanbul'a ayak basmayanlar vardı. Bu yüzden ancak kırık dört kişi tutuklandı. Aralarında anımsadığım kadarıyla Aziz Nesin, Nihat Saygın, Profesör Boratav'ın kardeşleri Dr. Müeyyet ile Dr. Can, Kemal Tahir, Tornacı Emin, İlhan Berktaş, Hasan İzzettin Dinamo, Dede Ahmet, Dr. Hulusi Dosdoğru ve daha başkaları vardı."*³⁵⁶

³⁵⁴ Cumhuriyet, 08.09.1955.

³⁵⁵ Cumhuriyet, 08.09.1955. Burada şunu belirtmek gerekir ki, olaylarla ilgili olarak komünistlerin suçlanması dönemin genel eğilimleri ve siyasi havasına uygun bir reaksiyon sayılmalıdır. Çünkü ABD'nin de desteği ve sempatisi ile yürütülen komünizmle mücadele kapsamında ciddi önlemler alınarak komünizmin önü alınmaya çalışılmıştır. O güne değin alışık olunmayan halk hareketleri ve şehirlerde ortaya çıkan siyasi nümayişler, komünist hareket tarzını anımsatmıştır. Bunun yanı sıra 6/ 7 Eylül olaylarında gayrimüslimlere ait mezarlık ve ibadethanelerin de tahrip edilen mallar arasında yer alması, manevi açıdan saygı duyulması gereken mekânların bile hiçe sayılması olarak algılanarak toplum hayatındaki din motifine aykırılığıyla bilinen komünizm düşüncesini akla getirmiştir.

³⁵⁶ Mina Urgan, **Bir Dinozorun Anıları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 281.

İstanbul Emniyet Başmüfettişliğinin 21 Kasım 1955 tarihli bir raporunda komünistler ciddi şüphelerin varlığından söz edilerek şu ifadeler kullanılmıştır;

*“ Bugüne kadar muhtelif ajanlarımızdan alınan bilgileri ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü ile yapılan müşterek tahkikata nazaran vakıa gecesi nümayış ve tahribata katılan komünistler mevcuttur. Bunların sayısı 19’dur. Ve hepsi de tevkif edilmişlerdir. Ancak bu şahısların hadiselerin tertipçileri oldukları veya muayyen bir kitleyi harekete geçirdikleri, ısrarlı sorgulara rağmen tesbi ve tevsik edilememiştir.”*³⁵⁷

İzmir’de olaylardan önce halkı kışkırtıcı ve özendirici yayın yaptıkları öne sürülen Gece Postası Gazetesinin Yazı İşleri Müdürü Nuri Erdal ve Sahibi Abbas Akbaş tutuklanmıştır. Olaylar esnasında elebaşılık yaptıkları öne sürülen 163 kişi de yakalanarak cezaevine konmuştur.³⁵⁸

Öte yandan sıkıyönetim Komutalığı tarafından, tahrip edilmiş olan işyeri ev ve dükkânlar koruma altına alınarak eşyaların tekrar yağmalanmasının önüne geçiştir. Kolluk güçleri yağmacıların evlerinde daima arama yapmışlardır.³⁵⁹ Bu sıkı arama ve taramadan ötürü bazı yağmacılar yağmaladıkları eşyaları evlerinin önüne ya da sokaklara bırakmışlardır.³⁶⁰

O tarihte İstanbul’da bulunan CIA Başkanı Dulles, olaylara bakarak MAH Başkanı Behçet Türkmen’e olaylarda gördüğü tahribat şekillerinin tamamıyla komünist taktiği usulüne uygun olduğunu belirtmiştir.³⁶¹ Tahminden öteye geçemeyen bu iddia sonucunda komünistliğiyle bilinen onlarca kişi gözaltına alınarak Selimiye Kışlasına götürülmüştür. Bu durum aynı zamanda komünizmin sisteme yönelik ciddi bir tehlike olarak kabul edilmesi, her türlü örgütlü suçun sebebi olarak bilinmesi ile alakalı görülmüştür. Nitekim sıkıyönetim mahkemelerince yürütülen tahkikatlar neticesinde 6/7 Eylül olaylarında komünistlerin suçluluğu kanıtlanamamıştır.

2.3.2. Olayların Yol Açtığı Maddi Zarar

6/7 Eylül Olaylarının yol açtığı maddi yıkımın boyutu çok büyük olmuştur. Yerli ve yabancı kaynaklara göre değişen rakamların ciddiyetinden ziyade, ortaya çıkan tablo ve bütün kesimler için çok üzücü olmuştur. Olayların başlamasından kısa

³⁵⁷ F.Ç.A. a.g.e., s. 302.

³⁵⁸ **Yeni Asır**, 08.09.1955 .

³⁵⁹ **Hürriyet**, 10.09.1955.

³⁶⁰ **A.g.g.** 12.09.1955.

³⁶¹ Soner Yalçın- Doğan Yurdakul, **Bay Pipo**, Doğan Kitap, İstanbul, 1999, s. 50.

bir süre sonra tahrip eylemlerine katılanlar, saldırıların direkt olarak hedefinde olan Rumların taşınır-taşınmaz mallarını yağmalamakla beraber Rum olmayan Gayrimüslimlere de büyük zararlar vermişlerdir. Özellikle İstanbul ve İzmir’de Gayrimüslimlere ait olan ev, işyeri ve ibadethaneler yakılmış, mezarlıklar ise çıkan olaylar sonucunda tahrip edilmiştir. Ayrıca, 6 Eylül’de başlayan yıkımı, gece yarısından sonra yağmalama eylemleri izlemiştir. Bu tür toplumsal olaylarda kaçınılmaz olarak meydana gelen talan eylemleri 6/ 7 Eylül’de de görülmüştür. Türk kaynaklarına göre 6/7 Eylül olaylarının sonucunda; 73 kilise, 8 ayazma, 3 manastır, 5538 ev ve mağaza tahrip edilmiştir.³⁶²

İstanbul’da Rumların yoğun olarak yaşadıkları semtlerde daha büyük yıkımlar yaşanmıştır. Beyoğlu’nda yaklaşık olarak 2.293 obje tahrip edilmiştir. Bu rakam, semtlere göre en yüksek yıkım oranını göstermektedir. Eminönü’nde tahrip edilen ev ve işyeri sayısı 1.134, Fatih’te 652, Şişli’de 525, Beşiktaş’ta 273, Sarıyer’de 227, Kadıköy’de 222, Adalar’da 152, Üsküdar’da 123, Bakırköy’de 71, Beykoz’da 9 ve Eyüp’te 1’dir.³⁶³ Yunan Enformasyon Servisine göre ise, özel mülkün ve dini kurumların uğradığı zararın toplamı 165 milyon TL (60 milyon dolar) olup, 1004 ev, 4348 dükkân, 27 eczane ve laboratuvar, 21 imalathane, 110 restaurant, cafe ile Şişli ve Kınalı’daki büyük Yunan mezarlıkları zarar görmüştür.³⁶⁴ Görüldüğü gibi değişik kaynaklara göre olayların sonucunda ortaya çıkan zararın miktarı değişmektedir. Ancak, bütün kaynaklarda verilen maddi hasar şaşırtıcı boyuttadır.

Helsinki İnsan Hakları İzleme Örgütünün 1992 yılında hazırladığı bir raporda 6/ 7 Eylül Olaylarına yer verilmiş ve ortaya çıkan maddi hasar şöyle ifade edilmiştir; 400 civarında dükkân yağmalanmış, 38 kilise yakılmış ve 35’i de saldırıya uğramıştır. 2 manastır, 2000 civarında ev, yağmalanıp tahrip edilmiştir. Ayrıca 52 Rum Okulu saldırılar sonucunda kullanılamaz hale gelmiştir. Öte yandan Rumlara ait olan büyük mezarlıklardan biri de tahrip edilmiştir. Rapora göre, her ne kadar Türk yetkililer 3 kişinin öldüğünü ifade etseler de ortaya çıkan olaylar sonucunda 15 kişi hayatını kaybetmiştir. Raporda yer alan Dünya Kiliseler Birliğinin açıklamalarına

---

³⁶²Arzu Kılıçdere, “İzmir’de 6/7 Eylül Olayları”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S.74, C. 13, s.34

³⁶³Güven, **a.g.e.**, s. 34.

³⁶⁴Serdar Sakin, “6–7 Eylül Olayları Sonrasında Türk Kamuoyunun Tutumu” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, V.3, S.12, 2010, s. 3.

göre ise zarar, 300 milyon dolar civarındaydı.³⁶⁵ Ortaya çıkan maddi zararın boyutuyla ilgili dönemin gazetelerinde farklı bilgiler yer almıştır. Vatan Gazetesi zararın iki milyar dolar olduğunu³⁶⁶, Tercüman Gazetesi ise İstanbul’da 300 milyon dolar değerinde zarar oluştuğunu yazmıştır.³⁶⁷ Vatan gazetesinin iddia ettiği rakam, diğer kaynaklarla karşılaştırıldığında oldukça abartılı sayılmalıdır. Zira gerek yabancı makamların zarar tespitleri, gerekse de zararların karşılanması için kurulan zarar tespit komisyonlarına yapılan başvuruların değerlendirilmesi sonucunda 200 milyonu aşmayan rakamlara ulaşılmıştır.³⁶⁸

6/7 Eylül olaylarında ölüm ve yaralama vakaları, tahribatin mahiyetiyle kıyaslandığında oldukça düşük bir seviyededir. Saldırılarda ölen ve yaralanan kişi sayısını değişik kaynaklar farklı şekillerde duyurmuşlardır. Örneğin Yunan kaynakları ve Konsolosluk raporlarına göre ölü sayısı 15, yaralı sayısı da 200 olarak gösterilmiştir. Bunun yanı sıra yaklaşık 200 Rum kadına da tecavüz edilmiştir.³⁶⁹ Yaralılar arasında Hıristiyan din adamları da vardı. Üsküdar metropoliti, Boyacıköy Metropoliti, Tarabya Metropoliti, Kadıköy Metropoliti, Balıklı Metropoliti, Balıklı Piskoposu, Arnavutköy Piskoposu ve Yeniköy’deki Patrikhanenin Başpiskoposu tespit edilen yaralılardandı. Tecavüze uğrayan 60 Rum kadın tedavi amacıyla Balıklı hastanesine başvurmuştur.³⁷⁰

Ancak tecavüze uğrayıp da yaşadığı travmanın ağırlığı ve toplumsal baskı sebebiyle bunu gizleyenler de hesaba katılırsa bu rakamın daha da yükseleceği söylenebilir.

Olayların ertesi günü basına yansıyan haberlerde 400 kişinin yaralandığı, Taksim İlykırım Hastanesinde bütün yatakların dolduğu ve koridorlarla yönetici odalarında bile yaralıların tedavi edildiği yer almıştır.³⁷¹ Olaylardan bir gün sonra Beyoğlu’nda Rum bir erkeğe ait olduğu saptanan ceset bulunmuş, Bir Ortodoks din

---

³⁶⁵Helsinki Watch Report, “Denying Human Rights And Ethnic Identity: The Greeks Of Turkey”, New York, 1992, s. 10.

³⁶⁶Vatan, 09.09.1955.

³⁶⁷Tercüman, 10.09.1955.

³⁶⁸Serdar Sakin, a.g.m., s. 3. Ancak burada önemle belirtilmesi gereken bir başka durum da gayrimüslimlerin zarar tespit komisyonlarına yaptıkları başvurularda oldukça temkinli ve çekingen davranmış olduklarıdır. Zira sahip oldukları malların vergilendirilmemiş olması dolayısıyla yeni vergilerle karşılaşacakları korkusu onları bu çekingenliğe sevk etmiştir. Bunun yanı sıra gayrimüslim tüccarlar yapacakları zarar beyanlarıyla depo stoklarının ve ithalat yöntemlerinin açığa çıkmasından korkmuşlardır. Bkz. Güven, a.g.e., s. 45.

³⁶⁹Gökçal, a.g.t., s.78.

³⁷⁰Güven, a.g.e., s. 39.

³⁷¹Cumhuriyet, 07.09.1955.

adamı da yaşamını yitirmiştir. Saldırılarda yaralanan yaşlı bir Rum kadın da kaldırıldığı hastanede ölmüştür.³⁷²

Ayaklanmalarda Gayrimüslim azınlıklar dışında yabancı uyruklu kişiler de zarar görmüştür. İsveç Büyükelçiliği binası yağmalanmış, Fransızlara, İtalyanlara, Avusturyalılara ve Almanlara ait bazı işyerleri tahrip edilmiştir. İngiltere Büyükelçiliği de hafif şekilde zarar görmüştür.³⁷³ Alman Başkonsolosluğunun verilerine göre zararın toplam maliyeti 150 milyon TL'yi bulmaktadır ki bu rakam o dönemin 54 milyon dolar tutarındadır. Bunun 28 milyon TL'lik kısmı Yunan vatandaşlarının, 68 milyon TL'lik kısmı Türk vatandaşı olan Rumların, 35 milyon TL'lik kısmı kiliselerin, 18 milyon TL'lik kısmı ise yabancıların ve diğer azınlıklardır.³⁷⁴ Başka bir yabancı kaynağa göre ortaya çıkan zararın gerçek boyutunun bir milyar doları bulmasına karşın Rum cemaatinin uzlaşmacı yetkilileri tarafından 300 milyon dolar olarak kabul edilmiştir.³⁷⁵

Tahrip ve yağma eylemleri sonucunda meydana gelen maddi zararın miktarı çeşitli kaynaklara göre farklılık göstermesine karşın, çok büyük boyutlarda olduğu bilinen bir gerçektir. Saldırılarda Rum vatandaşların yanında diğer Gayrimüslim azınlıklar, hatta Türkler bile zarara uğramışlardır. Ortaya çıkan maddi zarar, İstanbul ekonomisini durgunlaştırmakla birlikte milli ekonomi açısından da ciddi bir felaket olmuştur.

2.3.3. Zararların Tazmin Edilmesi

Şiddet olaylarının kontrol edilmesinden sonra Başbakan Adnan Menderes'in yaptığı rahatlatıcı açıklamaların ardından maddi kayıplar yaşayan vatandaşların zararının telafi edilmesi gündeme gelmiştir. Değişik kaynaklara göre farklı şekillerde gösterilen tahrip edilen malların bilançosunun çıkarılması için Kızılay'ın atayacağı bir temsilci ve Başbakan Menderes'in girişimleriyle kurulacak olan yardım komitesi tarafından belirlenmiştir.

6/7 Eylül olaylarından sonra zarar görenlerin de hükümetten çeşitli istekleri olmuştur. Bunlar:

---

³⁷² **Hürriyet**, 09.09.1955.

³⁷³ Gürçan, **a.g.t.**, s. 101.

³⁷⁴ Güven, **a.g.e.**, s. 36- 37. Bu kaynakta yer alan bir değerlendirmeye göre, saldırıların sonucunda ortaya çıkan zarar sadece Rum azınlığa ait olmadığından yola çıkılarak diğer etnik kökenlere mensup kişilerin uğradıkları maddi zarar da göz önünde bulundurulmalıdır.

³⁷⁵ Kiraztzipulos, **a.g.e.**, s. 54.

- 1-Gelir Vergisi ikinci taksidinin tecili
- 2-Vadesi gelen borçların protesto edilmemesi
- 3-Zarar görenlere fevkalade krediler sağlanması
- 4-Zarar ziyanın bir an önce tespiti
- 5-Cam ithalatının sağlanması
- 6-Zarar ziyanın tazmini³⁷⁶

Zararların telafî edilmesi için çeşitli yardım kampanyaları düzenlenerek ciddi paralar toplanmıştır. İlk olarak, Başbakan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın himayeleriyle İstanbul ve İzmir'de zarar görenlere yardım komitesi kurulmuştur. Bu komitede de Kızılay Umumi Merkezi Reis Vekili ve Afyon Milletvekili Rıza Çerçel, TOBB ve Türkiye İş Bankası Genel Müdürü Üzeyir Avunduk, Yapı Kredi Bankası İdare Meclisi Reisi Kazım Taşkent, İstanbul Ticaret Odası Başkanı Sait İbrahim Esi bulunmuştur.³⁷⁷ Şiddet olaylarından zarar görenlerin de istekleri göz önünde bulundurularak maliye bakanlığından yapılan açıklamayla, zarara uğrayanlar lehine uygulanacak önlemler belirtilmiştir. Bu önlemler; vergi kolaylığı, ucuz inşaat malzemesinin sağlanması, cam ithalatı, banka borcu olan mağdurlara geri ödeme kolaylığı sağlanması, banka kredisi almada kolaylık.³⁷⁸ şeklinde sıralanmıştır

Başbakanın koruyuculuğunda kurulan yardım komitesi, ilk olarak İş Bankasından 200.000, Yapı ve Kredi Bankasından 100,000, İstanbul Ticaret Odasından 200.000 ve İstanbul Sanayi Odasından 100.000 lira olmak üzere toplam 600.000 lira bağış topladı. Kızılay Genel Merkezi de “ *hadise dolayısıyla işsiz kalmış fakirlere* ” acil ve günlük ihtiyaçlarını karşılamak için ilk yardım olarak 100.000 lira tahsis etmiştir. Yurdun genelinde düzenlenen yardım kampanyalarına her kesimden geniş katılımlar olmuştur. Bankaların öncülük ettiği bağışlara işçi sendikaları, çeşitli öğrenci birlikleri, bazı siyasiler (Refik Koraltan, Celal Bayar, Habib Edip Törehan), firmalar, köy dernekleri (Erzin Gökeye Köyü), DP il, ilçe ve bucak örgütleri gibi kuruluşlar da katılmışlardır. Kasım ayı itibariyle toplanan yardım miktarı 8,3 milyon

---

³⁷⁶ **Akşam**, 10.09.1955. Fener Rum Patriği Athenagoras da Başbakanlığa bir mektup yazarak Rum cemaatinin uğradığı zararların telafî edilmesi için gereken önlemlerin alınmasını istemiştir.

(Bkz. Ek. 12-13)

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.22

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.30

³⁷⁷ Akın, **a.g.e.**, s. 157.

³⁷⁸ Güven, **a.g.e.**, s. 40.

lirayı bulmuştur.³⁷⁹ Düzenlenen yardım kampanyasına toplumun her kesiminden gelen destek, kanayan yaranın bir an önce iyileştirilmesine yönelik çok önemli bir adım olmuştur.³⁸⁰

Bütün bu bağış kampanyaları ve yardım faaliyetlerinin, zararların tazmin edilmesi hususunda yetersiz kalması dolayısıyla 28 Şubat 1956'da TBMM'de oylanan özel bir kanunla Hükümete 60 milyon liraya kadar harcama yetkisi verilmiştir.³⁸¹

05.05.1956 tarihinde Cumhurbaşkanının imzaladığı bir kararname de, meydana gelen hasarın onarılmasıyla ilgiliydi: *“6/7 Eylül 195 tarihinde İstanbul ve İzmir’de vukubulan hadiselerde kilise ve müessesatı Hayriye binalarında husule gelen hasar ve ziyanın Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından tespitine ve bunların telafisine matuf tamir, ihya ve mubayaalara ve bu işlerde çalıştırılacak memurlara verilecek fazla mesai ücretlerine dair ilişik esaslar...”*³⁸²

Diğer taraftan İzmir’deki olaylar sonucunda kullanılamaz hale gelen Yunan Konsolosluk binasının yerine İzmir Valiliği yeni bir bina belirleyerek Yunan hükümetine tahsis etmiştir. Yeni konsolosluk binasının devir teslim töreninde Türk yetkililerin, olaylardan duydukları üzüntü ve mahcubiyetin olabildiğince açık bir şekilde sergiledikleri görülmüştür. Ulaştırma Bakanı Muammer Çavuşoğlu, İzmir Valisi Kemal Hadımlı, Yunanistan’ın Ankara Büyükelçisi Kalergis ile İzmir Başkonslosu, konsolosluk görevlileri, Yurtiçi Bölge komutanı, NATO Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri, Altıncı Taktik Hava Kuvvetleri Komutanı, Belediye Başkanı, Konsoloslar, sivil ve askeri yetkililer hazır bulunmuşlardır. Saat 10.00’ da bandonun çaldığı Türk ve Yunan milli marşlarının ve saygı birliğinin selam durmasının ardından Bakan Çavuşoğlu Yunan bayrağını konsolosluğa çekti ve bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında: *“6/7 Eylül gecesi İzmir ve İstanbul’da meydana gelen olayların herkesten fazla bizi üzdüğünü...”* sözlerine yer vermiştir. Bu çok

³⁷⁹ Uygur Kocabaşoğlu, “6/7 Eylül Olaylarından Sonra Hasar Tespit Çalışmaları Üzerine Birkaç Ayrıntı”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S.81, Eylül 2000, s. 40.

³⁸⁰ 6/7 Eylül’de yaşanan utanç olaylarının telafi edilmesine yönelik olduğu açıkça anlaşılabilen bu yardım kampanyalarındaki geniş katılımın doğru okunması gerekmektedir. Öğrencilerin bile biriktirdikleri harçlıklarıyla katıldıkları bağış kampanyalarına dönemin sivil toplum kuruluşlarından örneğin Nevşehir Nalbantlar Cemiyeti gibi siyasi hayatın dışındaki kurum ve kişilerce de destek verilmesinden anlaşıldığına göre, toplumsal barış ortamı yeniden kurulmaya çalışılmaktadır. Buna karşılık, bazı araştırmacılara göre, yardım kampanyalarına katılan Türkler, azınlık gruplarıyla dayanışmaktan çok, devletin gücüne duyulan bağlılık ve vatanseverliklerini ortaya koyuyorlardı. Bkz. Dilek Güven, **a.g.e.**, s. 43.

³⁸¹ Ceylan, **a.g.t.**, s. 69.

³⁸² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01/02.143.68.13

üzücü olayların arasında dostumuz ve bağlaştığımız Yunanistan'ın bayrağına el uzatılıp saygısızlık yapılmasının bizi en çok üzen olayların arasında bulunduğunu, çünkü kendi şerefimiz konusunda gösterdiğimiz titizliği başkalarına, özellikle iki ittifakta birbirimize bağlı bulunduğumuz Yunanistan'ın onuruna karşı da göstermeyi benimsediğimizi ifade etmek için Yunan bayrağını Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adına çektiğini, söylemiştir.³⁸³ DP yetkililerinin Yunanistan ile ilişkilerin düzeltilmesi ve ortamın yumuşatılması maksadına yönelik olduğu bilinen bu törenin daha sonraları muhalefet çevreleri tarafından şiddetle tenkit edilmiştir.³⁸⁴ Konsolosluk binasının devir tesliminde ve 6/7 Eylül olayları sırasında Yunan subaylarının üniformalarına karşı gösterilen saygısızlığın manen tamiri için İzmir Ordu Evi'nde yapılan törende Türkiye Cumhuriyetini küçük düşürücü³⁸⁵ düzeyde davranışların sergilendiği değişik çevreler tarafından dile getirilmiştir.

Demokrat Parti iktidarının 6/7 Eylül Olaylarının zararlarını telafi etmek için komisyon kurdurarak yardım kampanyaları düzenlemesi, Rumlara karşı hissettiği suçluluğun bir göstergesi olmuştur. Toplanan yardımlar, zararların karşılanmasında yetersiz olmuşsa da bu kampanyaya ülke çapında geniş bir katılım gözlenmiştir. Bazı zamanlarda ifade edilen Rum düşmanlığının temelsiz olduğunu kanıtlayan bu yardım kampanyaları Türk milletinin, yaşanan felaketler karşısındaki iyi niyetini ortaya koymuştur. Düzenlenen yardım kampanyalarının büyük bir özveriyle hükümet tarafından takip edilmesi de dönemin hükümetinin Gayrimüslimlere karşı uzun yıllar devam ettirdiği olumlu politikasının bir yansıması olmuştur.

2.4. 6/ 7 Eylül Olayları - Aktörler ve Temel Bileşenler

Türkiye'nin toplumsal yaşamında daha önce benzerine az rastlanan 6/7 Eylül 1955 olayları, yol açtığı sonuçlar bakımından ele alındığında, gerçek failerle ilgili öne sürülen görüşlerin birbirinden çok farklı mahiyette olduğu görülür. O dönemden günümüze kadar geçen sürede ortaya çıkan yeni belgeler, sıkıyönetim mahkemeleri ile Yassıada'daki yargılamalarda sunulan ifadeler ve tanıkların aktardığı hatıralar, ne yazık ki gerçek failerin bulunması ve teşhis edilmesi için araştırmacılara yeterli

---

³⁸³ **Vatan, Yeni Asır, Ulus**, 25.10.1955.

³⁸⁴ **Ulus**, 17.12.1955.

³⁸⁵ **Ulus**, 15.10.1955.

imkânları sağlamaktan uzaktır. Olayların kimler tarafından tertip edildiği ile ilgili tarih araştırmacılarının ve değişik çevrelerin görüşleri dört grupta toplanabilir.

Birinci gruptakilerin görüşüne göre; DP hükümeti olayların gerçek sorumlusudur. Bu görüşe göre, Başbakan Menderes ve Hükümetin diğer üyeleri, ekonomik göstergelerin sebep olduğu iç politikadaki güç durumdan kurtulmak ve Kıbrıs meselesinin görüşüldüğü Londra Konferansı'nda avantajlı konuma yükselmek için ses getirecek bir eylem planlamışlardır. Hükümet, bu planını KTC, MTTB ve işçi sendikaları aracılığıyla hayata geçirmiştir. Diğer bir görüşe göre ise Türkiye'nin NATO'ya üye olmasından rahatsızlık duyan Sovyet Rusya, Yunanistan ile kurulan iyi ilişkileri baltalamak ve genel anlamda rakibi olan Batı Demokrasilerine zarar vermek için ajanları aracılığıyla ve Türkiye'de yaşayan komünistleri de kullanarak böyle bir eylemi gerçekleştirmişti. 6/7 Eylül olayları, yol açtığı sonuçlar bakımından ele alındığında ise Batılı büyük devletlerin NATO marifetiyle o dönemin Türk İstihbarat servisi olan MAH' a yaptırıldığı üzerinde de derin şüpheler bulunmaktadır.

Yukarıdaki iddialardan herhangi birinin tam anlamıyla kanıtlanabildiğini söylemek, günümüz itibariyle eldeki belgelerin ışığında mümkün değildir. Ancak, birtakım araştırmacılar ve bazı çevreler, ortaya koydukları eserlerde öne sürdükleri iddialarla kesin hükümlere varmaya çalışmaktadırlar. Bir kez daha belirtmek gerekir ki, eldeki belgeler ışığında olayların sorumlularını teşhis edip kesin hükümlere varmak mümkün değildir. Eski MİT elemanı ve stratejist Mahir Kaynak, 6/7 Eylül gibi anlaşılması güç olayların çözümlenebilmesi ve bu olayların aydınlatılmasına yönelik komplo teorileri üretebilmek için öncelikle olayların yol açtığı sonuçların hangi çevrelerin işine geldiğine bakılması gerektiğine işaret etmiştir.³⁸⁶

2.4.1. DP Hükümetine Yöneltilen Eleştiriler

İktidar partisinin bu olaylardaki etkinliğinin kanıtı olarak Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu' nun Londra Konferansının devam ettiği bir sırada Başbakan Menderes'e gönderdiği telgraf gösterilmektedir. İddia edildiğine göre Zorlu, gönderdiği telgrafta Başbakan Menderes'ten ses getirecek bir eylemin tertip edilmesini istemekteydi. Böylelikle, Londra Konferansı'nda Yunanistan'a baskı oluşturmakla kalınmayacak, aynı zamanda iç politikadaki sorunlardan da

³⁸⁶ Bkz. Mahir Kaynak, **Komplo Teorileri**, Edt. Cem Küçük, Profil Yay. İstanbul, 2009.

uzaklaşılacaktı.³⁸⁷DP'nin 6/7 Eylül olaylarını düzenlediğini savunanlar için çok önemli olan bu belgenin değişik şekillerde yoruma açık bir telgraf olduğu görülmektedir. (Bkz. Ek 2-3)³⁸⁸

Yassıada'da tanık olan F.R. Zorlu' nun aleyhine iddialarda bulunan zamanın NATO Büyükelçiliğinde ikinci kâtiplik yapan Coşkun Kırca, telgrafta şöyle yazıldığını söylemiştir; “İngilizlerin, Yunanlıların self determinasyon vaatlerine meyledecekleri sezilmekte olup bu hususta çalışılması gerekmektedir. Biz ve gazeteciler elimizden geleni yapıyoruz. Ayrıca Başbakanın ilgililere gereken emirleri vermesinde büyük fayda olacaktır.” Buradaki son cümle ile Zorlu' nun 6 -7 Eylül olaylarını sipariş ettiği ve olayların çıkarılması isteğinde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.* Ancak Dış İşleri Bakanı Zorlu, telgrafı gönderdiğini kabul ediyor ve telgrafta neler yazıldığını uzun uzun anlattıktan sonra burada, alınması gereken “diplomatik önlemleri” kastettiğini söylemiştir.³⁸⁹ Zorlu, Yassıada'daki duruşmada savcı tarafından bu suçla isnat edilip, telgrafın neden mahkemeye getirilmediği sorusuna, gönderdiği telgrafın Londra Büyükelçilinde kayıtlı olduğu ve istenirse okunabileceğini ifade ettikten sonra; kendisinin sözkonusu telgrafı yazarken yanında Muharrem Nuri Birgi ve Atina Büyükelçisi Settar İlksel olduğunu, eğer gerek görülüyorsa onların çağrılıp dinlenmesi gerektiğini söylemiştir.³⁹⁰ Dış işleri Bakanı Zorlu'nun yaptığı savunma neticesinde mahkeme heyetinin tavırlarında herhangi bir değişiklik olmamıştır.

Demokrat Partinin kurucularından olan ve ülke siyasetinde önemli bir ağırlığı olan Fuat Köprülü de olayların hemen ertesinde yaptığı sağduyulu açıklamalardan uzun bir süre sonra tavrını sertleştirerek Başbakan Menderes'i 6/7 Eylül olaylarının asıl sorumlusu olmakla suçlamıştır. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden sonra Köprülü'nün gazetelere verdiği demeç şu şekildedir: “Hadiseler, Fatin Rüştü Zorlu'

---

³⁸⁷ Güven a.g.e., s. 73.

³⁸⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.109/340.4.2

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.109/340.4

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.109/341.4.4

*Türkiye'nin NATO Büyükelçiliğinde ikinci kâtip olan Coşkun Kırca aynı zamanda Fuat Köprülü' nün damadıydı. Coşkun Kırca'nın Fuat Köprülü' ye paralel bir iddiada bulunması akıllara aralarındaki akrabalık bağı getirmektedir. Bu davanın sanıklarından olan kayınpederi Fuat Köprülü' yü aklamak adına hükümetin diğer üyelerini suçlayıcı bir iddiada bulunmuş olabileceği, ihtimal dâhilindedir. Bkz. <http://www.forumpaylas.net/tarih-inkilap-tarihi/39140-coskun-kircanin-fatin-rusdu-zorlu-ettikleri.html>. Erişim Tarihi; 25.02.1012.

³⁸⁹ Akın a.g.e., s. 138.

³⁹⁰ Demirel, 6/7 Eylül 1955- Yassıada 6/7 Eylül Davası, Bağlam Yay. İstanbul, 1995, s. 25.

*nun ilhamı ile Menderes ve Gedik tarafından tertiplenmiştir.*³⁹¹ DP'nin önemli siyasetçilerinden olan Mükerrer Sarol'un Selanik'teki Bomba hadisesini kendisine sorması üzerine Köprülü şu açıklamayı yapmıştır: *“Evet, kanaatim odur ki bomba hadisesi de bir tertiptir ve bizzat tertipçisi de Menderestir. Kendisine bu akli yine Kıbrıs fatihlerinden (!) Zorlu vermiştir.”*³⁹²

Fuat Köprülü'nün olaylardan beş yıl sonra yaptığı bu açıklama Yunanistan'da gençlik örgütlerinin protesto gösterilerine ve nihayetinde de Yunanistan'ın Türkiye'ye resmi olarak Nota göndermesiyle sonuçlanmıştır.

Köprülü'nün Hükümet üyelerini suçlayıcı bir tavır sergilemesinin arka planına bakılacak olursa, bilim hayatının aksine siyasette başarılı bir performans sergileyememesi ve beraber yola çıktığı, Zorlu, Menderes ile Nazım Gedik'e ve hatta Meclis Başkanı Refik Koraltan'a karşı içten içe beslediği düşmanlık duygusuydu. Yani bu iddialar, ancak kişisel sebeplerle açıklanabilirdi.³⁹³ Hükümeti olaylardan sorumlu tutan bir başka grup da komünist çevrelerdi. Bilindiği gibi Demokrat Parti'nin olaylardan sonraki ilk resmi açıklaması komünistleri suçlayıcı nitelikteydi. Sıkıyönetim mahkemelerinde yapılan yargılamalarda da onlarca komünist tutuklanmıştır. O dönemde yaşamış olan komünistler, DP iktidarının olayları sistemli bir şekilde tertiplediğini iddia etmişlerdir. Ancak olaylara tanıklık etmiş ve DP iktidarı tarafından suçlanmış olan komünistlerin iktidarı bu olaylardan sorumlu tutmaları, duygusal reaksiyonlarla hareket etmiş olabilecekleri şüphesini akıllara getirmektedir. Aziz Nesin bu yöndeki görüşünü şöyle ifade etmiştir:

*“6/7 Eylül olaylarının tek sorumlusu DP iktidarıydı. İstanbul'da Rum azınlığa karşı bir gövde gösterisiyle, kamuoyunun gerektiğinde bu amaç için bir savaşı bile göze alabilecek duyarlılıkta olduğunu dünyaya kanıtlamak istemişti. Ama elbette bu yağmayı, bu kıyımı, bu çapulcu istememişti. Düzenlenen 6/7 Eylül etkinliği başladıktan sonra yönetim hükümet kuvvetlerinin elinden çıkınca, yağma, çapulculuk ve kıyım başlamıştı.”*³⁹⁴

---

³⁹¹Yeni Sabah, 05.06.1960.

³⁹²Sarol, a.g.e., s. 474.

³⁹³Mustafa Armağan, “6-7 Eylül Olaylarını Menderes Tertiplemişti.”, **Zaman**, 21.02.2012. Fuat Köprülü'nün kabine değişikliğiyle birlikte Dış İşleri Bakanlığından alınışı sebebiyle hükümet üyelerine karşı duyduğu kırgınlık için bkz. Altan Öymen, a.g. e. Menderes ile Köprülü arasındaki husumetin işaretlerine Kıbrıs meselesi konusundaki Simavi - Köprülü davasında Menderes'in avukat Hikmet Bil'e söylediği sözlerde rastlayabiliriz. Bkz. Bölüm 1.4.4. **Londra Konferansı'na Kadar Kıbrıs Sorunundaki Gelişmeler- ürk Basını Ve Kamuoyunun Tutumu.**

³⁹⁴Nesin, a.g.e., s. 32.

Bu gruba ait olan diğerk bir görüş de, 6/7 Eylül olaylarının ardından tutuklananlar arasında bulunan Hulusi Dosdoğru; 6/7 Eylül Olaylarının milli bir galeyana olmadığını, bu olayların asıl tertipçilerinin Yassıda kararlarından da anlaşılacağı gibi o sırada yönetimi elinde bulunduran DP yöneticileri olduğunu iddia etmiştir.³⁹⁵

Yabancı kaynaklar ve uluslararası kuruluşların sahip oldukları genel kaniya göre Demokrat Parti iktidarı, olayların baş sorulusuydu. Hatta olaylar esnasında tahripçilerin taşınması için kamyonetler tahsis edilerek ellerine de eşit boyutlarda demir çubuklar verilmiştir.³⁹⁶ Yabancı kişi ve kuruluşlar, bu yöndeki iddialarını 1960 yılındaki Yassıda mahkemelerinde Menderes ve Zorlu'ya verilen 6 yıllık hapis cezasını göstererek kanıtlama yoluna gitmişlerdir.³⁹⁷ 1928 yılında Atina'da kurulan "The Constantinopolitan Society" adlı derneğin hazırladığı bildiri dönemin iktidarını aynı ifadelerle suçlayan şu cümleyi içermiştir; "6/7 Eylül 1955 tarihinde Türk Hükümeti, Hıristiyanlara yönelik, soğukkanlı bir şekilde sistemli ve çılğınca dürtülerle mükemmel bir tertip hazırlamıştır."³⁹⁸

DP Hükümetinin 6/7 Eylül olaylarını sistemli bir plan dâhilinde uyguladığı iddiaları bir yönüyle abartılı sayılmalıdır. Zira olayların başladığı gün, İstanbul'da birden fazla uluslararası kuruluşun toplantısı vardı. Bütün dünyanın gözünün Türkiye üzerinde olduğu bir zamanda böyle bir tahribata sebep olacak infial planını devreye sokmak, her şeyden önce Batı blokuyla iyi geçinmeye çalışan bir iktidar için siyasi intihar anlamına gelir.*

---

³⁹⁵Dosdoğru, a.g.e., s. 12.

³⁹⁶Helsinki Watch Report, "Denying Human Rights And Ethnic Identity: The Greeks Of Turkey", New York, 1992, s. 10.

³⁹⁷Bkz. Kiratzopoulos, a.g.e.,

³⁹⁸The Constantinopolitan Society, "The Violations Of The Human Rights Of The Grek Minority In Turkey- Atrocities And Persecutions 1923-2009" Athens- Greece, 2009, s. 13.

* Olayların başladığı gün İstanbul'da Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası Kongresi, Uluslararası Kriminoloji ve Polis Kongresi, Uluslararası Üniversiteler Dernekleri 2. Kongresi, Uluslararası Mukayeseli Hukuk İlimleri Kongresi düzenlenmiştir. Aynı tarihlerde İstanbul'da dünyanın birçok ülkesinden polisler, bilim adamları, Hukukçular, gazeteciler, istihbaratçılar, Bizantologlar ve çok sayıda gazeteci gelmişti. 6/7 Eylül olaylarına anık olan bu kişiler kendi makineleriyle çektikleri görüntüleri yabancı medya kuruluşlarına servis etmişlerdir. Bkz. Saltuk Tarhan, "1950'den Günümüze Rum Azınlık Sorunları Ve Fener Rum Patrikhanesi", Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006, s. 50.

2.4.2. Komünist Kişi ve Grupların Suçlanması

6/7 Eylül olayları, yol açtığı sonuçlar bakımından Türk kamuoyunda büyük bir üzüntüye sebep olmuştur. Olayların yapılış tarzı ve mezarlık, kilise, ayazma... vs. gibi manevi değer taşıyan mekanlara saldırıda bulunulması, komünist grupların suçlanmasına delil olarak gösterilmiştir. DP hükümetinin o dönemdeki ulusal politikaları çerçevesinde düşünüldüğünde komünist grupların suçlanması sürpriz sayılmamıştır. Ancak, sıkıyönetim mahkemelerinde görülen davalarda tutuklanan komünistler, suçlu oldukları kanıtlanamayınca serbest bırakılmışlardır. Bunun yanı sıra, sıkıyönetim mahkemelerinin yazışmaları ve tutulan zabıtlar, o günlerin sosyolojik havasını yansıtmaya açısından önemlidir. Komünistlerin suçlanmasında, daha önceden sergiledikleri bazı tavırlar etkili olmuştur. Nitekim Türkiye Komünist Partisinin 1929- 1930 yıllarında yayımladığı broşürde: “*Tesis edilmeye çalışılan Türk- Yunan dostluğunun yıkılmasına çalışılmalı, Yunanistan’ın komünistlere yaptığı baskılar cezasız kalmamalıdır.*” ifadesi yer almıştır.³⁹⁹

İstanbul Emniyet Başmüfettişi Cemal Sancak adıyla Ankara Emniyet Başmüfettişliğine gönderilen bir yazıda Emniyet Müdürlüğünün 400 kişilik bir liste hazırladığı, buna göre şüpheli kişilerin tutuklanacağı belirtilmiş ve gizli bir kaynağa dayandırılan bilgiye göre, Yunanlılar’a gözdağı vermek amacıyla Beyoğlu’nda ufak bir nümayişin icrası hükümetçe tasvip edilmiş, ancak hadise genişleyince bunu komünist tahrikine atfetmek uygun görülmüştür... sözleri yer almıştır.⁴⁰⁰

(Bkz. Ek. 14)

DP hükümeti olayların çıktığı ilk gece yayınladığı hükümet tebliğinde zaten olayların sorumluluğunu komünistlere yüklemiştir. 12 Eylül 1955 günü DP meclis grubunun yaptığı toplantıda Başbakan Menderes olaylarla ilgili görüşünü şu ifadelerle açıklamıştır: “*Müsait olan zemini fevkalade üstadane, maharetle ve soğukkanlılıkla istismar eden komünistler; milli felaket diyebileceğimiz fevkalade ağır bir vaziyet vücuda getirmişlerdir.*”⁴⁰¹ Hükümetin önemli isimlerinden Fuat Köprülü ise mecliste yaptığı konuşmada komünist komplosundan bahsetmiş, Meclis Başkanı Refik Koraltan da aynı iddia ve görüşleri tekrarlamıştır.⁴⁰² Adnan Menderes, Komünistlerin suçlu olduğu tezini desteklemek amacıyla Amerikalı bir uzman

³⁹⁹ F.Ç.A. a.g.e., s. 387.

⁴⁰⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.34

⁴⁰¹ Karakuş, a.g.e., s. 285.

⁴⁰² Akın, a.g.e., s. 141.

getirtmiş, uzman ise komünistlerin o kadar güçlü olmaları halinde, dükkânları tahrip etmek yerine devrim yapmayı tercih edeceklerini belirtmiştir.⁴⁰³

İstanbul Emniyet Başmüfettişliğinin 21 Kasım 1955 tarihinde hazırladığı raporda; 6 Eylül hadiseleri başlamadan evvel çıkarılan Batı Trakya'da 600 Türk'ün bir camiye doldurularak yakıldığı haberinin de gerçeği yansıtmadığı bilgisi yer almıştır.⁴⁰⁴

Sıkıyönetim mahkemelerinin hazırladığı fezlekeler, yoğun olarak komünist grupların suçlanmasına yönelik bilgiler içermiştir. Burada şunu belirtmek gerekir ki, mahkemelerdeki duruşmalar neticesinde komünistlerin suçlu olduklarına yönelik iddialar kanıtlanamamıştır. 6/7 Eylül olaylarından sonra, olayların sorumlusu olarak gösterilen komünistlerden olduğu gerekçesiyle 45'e yakın fişli aydın tutuklanmıştır. Aralarında Aziz Nesin, Kemal Tahir, Aslan Yanardağ, Hasan İzzettin Dinamo, Asım Bezirci ve Hulusi Dosdoğru gibi yazarların da bulunduğu bu kişiler, 6/ 7 Eylül olaylarını tahrik ve teşvik suçundan yargılanmışlardır.⁴⁰⁵ Olayları izleyen haftalarda Türk Hükümeti saldırıların sorumlusunun komünistler olduğu tezini giderek daha seyrek savunur oldu. Böylece 1956 yılından birkaç gün önce tutuklanan komünistler, kendilerine hiçbir açıklama yapılmaksızın salıverilmişlerdir.⁴⁰⁶ Komünistler üzerindeki şüphelerin azalmaya başlamasıyla beraber yaşanan olayların başka aktörleri olabileceği üzerinde durulmuştur.

2.4.3. Yabancı Güçler (NATO- SSCB)

Türkiye'nin 1932'de Birleşmiş Milletlere üye olmasıyla birlikte yürütülen Batı eksenli dış politikanın bir devamı olarak Kore'ye asker gönderilmesi ve nihayetinde 1952'de NATO'ya üye olunması, Demokrat Parti iktidarının takip edeceği dış siyasetin hangi temeller üzerine kurulacağını göstermiştir.

Soğuk savaşın egemen olduğu 1950'ler boyunca, Türkiye'de Menderes, Yunanistan'da Papağos ve Karamanlis hükümetleri ulusal çıkarlarını Batı çıkarlarıyla özdeşleştirmişlerdir. Başta Kıbrıs olmak üzere iki ülke arasında yaşanan sorunlar, NATO'nun güneydoğu kanadında oluşacak bir boşluktan Moskova'nın yararlanacağı

---

⁴⁰³ Akgönül, **a.g.e.**, s. 2010.

⁴⁰⁴ F.Ç.A. **a.g.e.**, s. 302- 305.

⁴⁰⁵ Gökçal, **a.g.t.**, s. 126.

⁴⁰⁶ Nesin, **a.g.e.**, s. 101.

kaygısını duyan Washington'un araya girmesi ve baskı uygulaması üzerine çatışmaya varmadan çözümlenebilmiştir.⁴⁰⁷

Türkiye'nin NATO'ya üye olmasında en önemli gerekçe olarak Sovyet tehdidi gösterilmiştir. Sovyetlerin olası bir müdahalesine karşı Batının desteği sağlanmalıydı. Ancak bu politikanın doğurduğu çeşitli tehlikeler vardı. Türkiye'nin NATO'ya üye olması ile birlikte dış siyasetin hangi mecralara sürükleneceği tamamen Batının inisiyatifine bırakılmıştır. Öte yandan, Sovyetler Birliği bu yıllarda, Türkiye üzerinde yoğun istihbari faaliyetlere girişmiştir. SSCB, zaman zaman Türkiye'deki komünistleri de kullanarak iç politikaya müdahale etme çabalarına girişmiştir.⁴⁰⁸ 6/7 Eylül 1955 olaylarının yaşanmasının ardından yapılan soruşturmalar sonucunda Emniyet birimlerinin hazırladığı fezlekelerde Sovyetlerin de olaylarda rol almış olabileceği üzerinde durulmuştur. Olaylarla ilgili hazırlanan raporda; NATO'nun sağ kanadını kırmak ve bu maksatla Türk- Yunan münasebetlerini bozmak için Sovyet gizli servisinin bu olaylarda rol almış olabileceği üzerinde durulmuştur.⁴⁰⁹

Sıkıyönetim komutanlığı tarafından mahkeme heyetine gönderilen bir yazıda ise şu ifadeler yer verilmiştir;

“6/7 Eylül hadiselerinin haricinin tertibi olduğu vakaların cereyanından ve tahkikatın seyrinden anlaşılmaktadır. Bu husustaki deliller henüz, Adli Amirliklere verilmemiştir. Tahkikatın aydınlanmasına yardım edecek olan vesika ve bilgiler verilinceye kadar iptihaz edilecek kararlar maddi delil bakımından zayıf kalacaktır.”⁴¹⁰

Sonuç olarak, 6/7 Eylül olaylarının hemen ardından yapılan soruşturmalarda Sovyetler üzerinde bazı şüpheler uyanmasına karşın, bu yönde toplanan deliller kesin bir iddiaya varmak için yetersiz kalmıştır. Olaylarda parmağı olduğu düşünülen bir diğer aktör de İngiltere'ydi. Bilindiği gibi, İngiltere, Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu BM'ye taşımasından büyük bir rahatsızlık duymaktaydı. Daha önce de değinildiği gibi, Türkiye'nin de soruna dâhil edilmesiyle İngiltere'nin Kıbrıs konusunda eli güçlenmiştir. Londra Konferansı'nda Dış İşleri Bakanı Zorlu' nun büyük bir

⁴⁰⁷ Melek Fırat, ABD ve NATO'yla İlişkiler, Edt. Baskın Oran, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.I, 6. Baskı, İstanbul, 2002, İletişim Yayınlar, s. 716.

⁴⁰⁸ Bkz. Nazım Hikmet'in Kıbrıs Türklerine gönderdiği mektuplar, Bölüm 1.4. **Kıbrıs Sorununun Ortaya Çıkması Ve Türkiye'de Değişen Azınlık Algılaması.**

⁴⁰⁹ F.Ç.A. a.g.e., s. 305.

⁴¹⁰ F.Ç.A. a.g.e., s. 282.

başarıyla sunduğu Tük tezi, Yunanistan'ı zor durumda bırakmıştır. Zorlu, Londra Konferansı'nda konuşmasını bitirdikten sonra, Başbakan Eden tarafından tebrik edilmiştir.⁴¹¹

Aslına bakılırsa İngiltere'nin Kıbrıs'taki askeri ve idari varlığını sürdürmesi, Türkiye'nin bu konferans'ta elde edeceği başarıya bağlıydı. Yunanistan'ın İngiltere'ye yönelik başlattığı mücadelenin vardığı sonuçlar, Yunan kamuoyunda İngiltere'ye karşı olumsuz duygular belirmesine yol açmıştır. Ne var ki, Londra Konferansı'nın yarıda kesilmesine sebep olan 6/7 Eylül olaylarının Yunan radyosunda farklı şekillerde yorumlandığı görülmüştür; *"İstanbul ve İzmir'deki olaylar, Londra Konferansının sonuçlarıdır. Bu olaylar, düşündüğümüz gibi, İngiliz diplomasisinin planlarının ani biçimde patlak vermesinin ürünü değildir, bizzat İngiliz diplomasisinin planladığı ve başarmaya çalıştığı bir şeydir."*⁴¹²

Yunan kamuoyunda hâkim olan bu düşüncenin, bir bakımdan haklı tarafları yok değildi. Nitekim Başbakan Eden, daha sonra yayınlanan anılarında, Londra Konferansı sırasında İngiliz hükümeti için gerçekten önemli olan tek şeyin, kendilerinin bildiği Türk ve Yunan görüşleri arasındaki uzlaşmazlığı dünya kamuoyunun da öğrenmesini sağlamak olduğunu itiraf etmiştir.⁴¹³ Saldırıların sonucunda Türkiye açıkça, üçüncü güç olarak Kıbrıs çatışmasına dâhil edildi. Böylece net bir şekilde statükonun korunması, yani adadaki İngiliz egemenliğinin sürmesi daha muhtemel hale gelmiştir.⁴¹⁴

İngiltere'nin olayların hemen ardından verdiği tepki de dikkat çekicidir. Dış İşleri Bakanı Mac Millan, Türkiye'ye zarar gören İngiliz vatandaşların tazminat hakların ertelenmesini öngören yumuşak bir protesto çekmiştir.⁴¹⁵

Foreign Office'te İngiliz basınında İstanbul'da yaşayan İngilizlerin de büyük zarar gördüğünün altının çizilmesini istemiştir. Böylelikle İngiltere'nin olayların planlanmasında bir rolü olmadığı kanıtlanmak istenmiştir.⁴¹⁶ Olaylarda örgütlü bir hareketin olduğu konusunda yorum yapılabilmesi için 1990'lı yıllarda meydana çıkan bazı tarihi olaylara bakmakta yarar vardır. 1990 yılının sonlarında İtalya'da büyük bir skandal ortaya çıkmıştır. *Gladio* olarak hatırlanabilecek bu skandalda *devlet çetesi* gibi yakıştırmalarla tanımlanan devlete bağlı bazı örgütlerin olduğu

⁴¹¹ Bkz. Demirer, **6 Eylül 1955, Yassıada 6/7 Eylül 1955 Davası**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995.

⁴¹² Güven, **a.g.e.**, s. 201.

⁴¹³ Anthony Eden, **Full Circle, Memories**, Londra, 1960, s.397; Aktaran, Dilek Güven, **a.g.e.** s. 202.

⁴¹⁴ Güven, **a.g.e.**, s. 203.

⁴¹⁵ Akın, **a.g.e.**, s. 91

⁴¹⁶ Saltuk Tarhan, **a.g.t.**, s.52.

ortaya çıkmıştır. Hatta iddialara göre bu tip devlet örgütlerinin Amerika ve CIA tarafından tüm NATO ülkelerinde kurdurulmuştur. Sivil militanlara sahip, gizli silah depoları olan bu örgütlerin Türkiye'deki karşılığının *Özel Harp Dairesi*'ne bağlı olarak çalışan *Kontrgerilla* olduğu iddia edilmiştir.⁴¹⁷

6/7 Eylül olaylarında örgütlü bir hareketin olup olmadığı konusunda tutarlı değerlendirmeler yapabilmek için iddiaların bazı detaylarına girmek ve örgütler hakkında verilmiş olan açıklamaları incelemek gerekmektedir. Bu örgütlü hareketlerin ortaya çıkarıldığı İtalya'da yapılan çalışmalarla, olayın geniş kapsamlı ve 1950'li yıllara dayanan bir tarihe sahip olduğunu gösteren sonuçlara ulaşılmıştır. İtalya'da ortaya çıkarılan Gladio'nun 1956 yılında ABD İstihbarat servisi CIA tarafından antikomünist kişilerden oluşan bir şekilde ve gizli olarak kurdurulduğu bilgisi mevcuttur. 1970–1974 yıllarında İtalyan İstihbarat Servisi Başkanlığını yapmış olan General Vito Micelli yaptığı bir açıklamada bu örgütün diğer birçok Avrupa ülkesinde de olduğunu ve NATO anlaşmaları çerçevesinde, İstihbarat Başkanlığına bağlı olarak görev yaptığını belirtmiştir. Olayın ortaya çıkmasıyla Avrupa genelinde başlayan araştırmalar, benzer örgütlerin varlığını ortaya koymuştur.

Yunanistan'da *Süper NATO* ismiyle 1955 yılında kurulduğu, Hollanda'da 1950'li yıllarda böyle bir örgütün kurulduğu ve Fransa'da *Rüzgâr Gülü* adı ile böyle bir örgütün yine 1950'li yıllarda kurulduğu bu kapsama Almanya ve Belçika gibi ülkelerin de girdiği ortaya çıkarılmıştır. Türkiye'de bu konuda sessiz kalmamıştır. 16 Kasım 1990 tarihli Milliyet gazetesinde emekli Kurmay Yarbay Talat Turhan, Türk Gladiosunun Özel Harp Dairesi yani kontrgerilla olduğuna dair açıklamalarda bulunmuştur.⁴¹⁸ Bu tür açıklamaların ne derece güvenilir olduğu ve 6/7 Eylül olaylarını açıklamaya yeterli olup olamayacağı sorusunu eldeki mevcut bilgilere göre cevaplayabilmek oldukça güçtür.

2.4.4. Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti ve İşçi Sendikalarının Suçlanması

Demokrat Partinin Kıbrıs politikalarının şekillenmesinde ve Türk kamuoyunda bu konuda bir hassasiyetin oluşmasında KTC ve dönemin işçi sendikalarının büyük bir rolü olmuştur. Olaylardan sonra başlatılan tahkikatlar

⁴¹⁷ M. Cihat Akyol, *Kontragerilla*, Safak Matbaası, Ankara, 1990, s. 43–55.

⁴¹⁸ Fatih Güllapoğlu, *Tanksız Topsuz Harekât: Psikolojik Harekât*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 7.

neticesinde KTC ve MTTF ile birlikte 34 sendikanın kapatılmasına karar verilerek üyeleri tutuklanmıştır. Cemiyetin kapatılması, gazetelerde manşet olarak haber yapılmıştır. Bu olay, Milliyet gazetesinde; KTC'nin merkez ve şubelerinin mühürlendiği, evrak ve paralara el konulduğu şeklinde yer almıştır.⁴¹⁹

Demokrat Parti yönetimi kendi üzerinde oluşabilecek baskıyı bertaraf etmek ve hedefi başka yöne çevirebilmek için, Kıbrıs Türk'tür Cemiyetini suçlu olarak öne sürmüştür.⁴²⁰

KTC' nin üzerinde şüphelerin oluşması ve suçlanması konusunda bazı delillerin varlığından söz etmek mümkündür. Her şeyden önce, cemiyetin, Londra Konferansı toplanmadan önce düzenlediği gösteriler, bayrak asma kampanyaları ve basın organlarına sunulan bildirimler, netice itibariyle bazı çevrelerde yoğun milliyetçi duyguların yaşanmasına sebep olmuştur. 6/7 Eylül olaylarının yaşanmasından önce Türkiye'deki milliyetçi grupların Kıbrıs meselesine bağlı olarak harekete geçirilmesine yönelik KTC ve MTTF tarafından geniş katılımlı toplantılar düzenlenmiş, ayrıca zaman zaman yapılan eylemlerle Rumlara karşı gergin bir havanın oluşmasına sebep olunmuştur. Öte yandan, 4 Eylül 1955 tarihinde İstanbul'daki bazı Rum gazetelerinin yakılması olayında cemiyetin kurucularından Hikmet Bil ve Kamil Önal'ın aktif olarak rol aldıkları sorgulamalarda anlaşılmıştır.⁴²¹ Hikmet Bil, Örfi İdare Mahkemesinde verdiği ifadede; Kıbrıs Türktür Cemiyetinin Başbakanın onayıyla kurulduğunu, hükümetin onayı olmadan böyle bir cemiyetin teşekkül edemeyeceğini vurgulamıştır.⁴²² (Bkz. Ek. 15)

İstanbul Emniyet Baş Müfettişliğinin sıkıyönetim mahkemelerine gönderilmek üzere hazırladığı bir rapora göre KTC ve MTTF hakkında şu bilgiler yer almıştır; ‘‘6/ 7 Eylül hadiselerinin organizatörleri oldukları şüphesi, Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti ile Milli Türk Talebe Federasyonu üzerinde toplanmaktadır. Bunun sebepleri şunlardır:

a) KTC' nin İzmir şubesi, 9 Eylül 1955 tarihini Yunanlılar' a ‘‘*Milli İhtar*’’ günü olarak kabul etmiş ve bir nümayiş yapmak maksadıyla cemiyet merkezinden müsaade istemiştir.

---

⁴¹⁹ **Milliyet**, 09.09.1955.

⁴²⁰ Karakuş, **a.g.e.**, s. 283.

⁴²¹ Sabit- Dokuyan, **a.g.e.**, s. 148.

⁴²² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.41

b) 4 Eylül ve müteakip günlerde, bu tarihe kadar normal şekilde pankart dağıtma faaliyetine hız verilmiş ve son iki gün zarfında otomobillerle şehrin en ücra köşelerine kadar gidilerek 22.000 pankart dağıtılmıştır.

c) Ellenlik aleyhine olgunlaştırılmış bulunan efkârı umumiyenin takınacağı tavır ve göstereceği reaksiyon ölçülmek istenircesine 4 Eylül günü muhtelif Yunan gazeteleri KTC tarafından ve sekreter Kamil Önal'ın nezareti altında cemiyete mensup olmayan şahıslara Taksim Meydanında yaktırılmıştır.

d) 5 Eylül 1955 tarihinde KTC 'nin geniş katılımlı bir toplantı düzenleyerek önemli kararlar aldığına da yer verilen bu raporda ayrıca MTTF' nin de aynı gün, Beyoğlu Tel Sokak'ta bulunan genel merkezinde toplantı düzenlediğine değinilmektedir.⁴²³

Kıbrıs Türk'tür Cemiyetinin mensuplarından Orhan Birgit' in Yassıada duruşmalarında verdiği ifadede KTC' ye yöneltilen suçlamalarla ilgili şu bilgiler yer almaktaydı: *"5/6 Eylül tarihlerinde KTC, bir miting yapmak için müracaatta bulunmamıştır. Müracaatta bulunan Türkiye Gençlik Teşkilatıdır. Bomba hadisesi umumi efkârı tehyiç ettiğini gençler görmüşlerdir. Cemiyetin başlıca iki fonksiyonu olmuştur. Türkçe ve İngilizce pankartlar bastırıldı. Dış memleketlerde lazım gelenlere dağıtıldı. Bilahare 6/7 Eylül olayları esnasında nümayişçilerin bir kısmından ele geçen bu pankartlar, bir sene evvelinden bastırılmaya başlanan pankartlardır."*⁴²⁴

Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti'ne Selanik'te patlayan bomba konusunda da çeşitli suçlamalar yöneltilmiştir. Yunan mahkemelerinin bomba eylemini gerçekleştirdiği gerekçesiyle yargıladığı hukuk fakültesi öğrencisi Oktay Engin'e KTC tarafından 1245 liralık bir yardım yapıldığı Yassıada duruşmalarında ortaya çıkmıştır. Verilen bu paranın hangi amaçla verildiği, burs olarak mı, ya da yardım amacıyla mı verildiği konusu bir kesinliğe kavuşturulamamıştır.⁴²⁵

---

⁴²³ F.Ç.A. **a.g.e.**, s. 303- 304.

⁴²⁴ Naskali, **a.g.e.**, s. 148.

⁴²⁵ Naskali, **a.g.e.**, s. 419. Oktay Engin adındaki Türk kökenli hukuk fakültesi öğrencisinin Atatürk'ün evine bomba attığı iddiası, tarih araştırmacıları tarafından sık sık dile getirilmektedir. Oysa bu bilgi tamamen Yunan mahkemelerinde ortaya atılmış bir iddiaya dayanmaktadır. Nitekim daha sonra Oktay Engin bu suçtan beraat ederek bomba eyleminde Türk Konsolosluk görevlisi Hasan Uçar'a yardım ettiği üzerinde durulacaktır. Oktay Engin, bomba eyleminin yapıldığı gece kimlerle nerede olduğunu Yunan makamlarına ispat ederek olayla bir ilgisinin olmadığını söylemiştir. Oktay Engin'e göre bu eylemi, Atatürk'ün evinin bulunduğu semte yerleştirilen Türkiye'den göçen Rum kökenliler yapmıştır. "Bombacı da MİT Elemanı da Değilim" **Aksiyon**, 08 Eylül 2003.

KTC' nin kurucularından ve Genel Sekreteri Kamil Önal'ın yurt dışındaki bazı faaliyetleri, 6/7 Eylül olaylarının anlaşılması bakımından üzerinde durulmaya değerdir. Zira Kamil Önal'ın daha önceki tarihlerde Milli Emniyet Hizmetleri (MAH) hesabına, Ali Ulvi adında bir yetkiliden aldığı direktifler doğrultusunda Suriye ve Lübnan'da bazı istihbari faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir. Önal'ın faaliyetleri arasında şunlar yer almıştır: *“Suriye'nin iç durumu, Lazkiye ve Beyrut limanlarında Suriye için çıkarılmakta olan askeri malzemenin neler olduğunun tespiti, Suriye'de askeri kuvvetlerin miktarı ve bulunduğu yerler, Suriye'de Çiçekli aleyhine çıkarılan ayaklanmanın mahiyeti ve kimler tarafından tertip edildiğinin öğrenilmesi...”*⁴²⁶

Dönemin işçi sendika ve örgütlerinin de 6/7 Eylül olaylarında sorumluluk taşıdığı şüpheleri bulunmaktadır. Gerek taşıdıkları milli duygular gerekse de dönemin iktidarı tarafından kolayca yönlendirilebilmeleri düşünüldüğünde işçi sendikalarına yöneltilen suçlamaların da incelenmesi gerekmektedir. Yapılan soruşturmalarda işçi sendikalarının aynı zamanda KTC' nin çeşitli şubelerini kurarak bazı faaliyetlerde buldukları görülmüştür. Örneğin: Paşabahçe cam ve şişe sanayi işçileri sendikası ile Paşabahçe içki sanayi işçileri sendikası idarecileri müştereken Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti' nin Paşabahçe şubesini, Türkiye müskirat tütün ve yardım sendikaları federasyonu idarecilerinden yedi kişilik bir grubun KTC' nin Fener şubesini, Motorlu taşıt sendikası üyelerinin Topkapı şubesini, oluşturduğu anlaşılmıştır.⁴²⁷

6/7 Eylül olaylarının yaşandığı günlerde Eskişehir'de serbest avukatlık yapmakta olan Halim Sait Kayılı' nın Yassıada'daki durulmalarda verdiği ifadede işçi sendikalarının olaylarda rol almış olabileceği şüphelerini besleyici niteliktedir;

*“... Öğleden sonra veya ertesi gün Sanayi Çarşısının açılış töreni yapıldı. Bu gibi şeylere önem veren o zamanki iktidar devamlı olarak işçi kitlesini elinde bulundurduğu için bu elemanları tören yerlerine sevk ediyordu. O gün gene böyle büyük bir kalabalık olmuştu. O gün işçilerin İstanbul'a gittiğini işittim. Bunu bize işçilerin arasında bulunan elemanlarımız söyledi. Ertesi günü 6/7 Eylül hadiseleri patlak verince halk arasında dedikodular yapıldı.”*⁴²⁸

---

⁴²⁶ F.Ç.A. a.g.e., s. 371. Bu noktada üzerinde durulmaya değer bir başka konu da, Kamil Önal'ın Ortadoğu'da MAH adına bazı istihbari operasyonları başarıyla tamamladıktan sonra Türkiye'ye gönderilip KTC bünyesinde görevlendirildiği şüphesidir.

⁴²⁷ F.Ç.A. a.g.e., s. 364.

⁴²⁸ Naskali, a.g.e., s. 475.

Kıbrıs Türktür Cemiyeti ve işçi sendikalarının 6/7 Eylül ile ilişkilendirilmesi için var olan nedenler kurulan sıkıyönetim mahkemelerinde değerlendirildikten sonra herhangi bir sonuca varılamamıştır. Olayların meydana gelmesinden önce yaşanan gerginliklerin ve milli heyecanın artmasında önemli bir payı olan bu kuruluşlar, o dönemde toplumun yönlendirilmesinde büyük bir işlev görmüştür.

2.5. Olayların Dış Etkileri ve Türk- Yunan İlişkilerine Yansımaları

Demokrat Parti Hükümetinin son derece sıkıntılı bir döneminde meydana gelen 6/7 Eylül olayları, yol açtığı sonuçlar bakımından incelendiğinde tamiri çok zor olan yaralara sebep olduğu görülmüştür. DP'nin iç politikada zor durumlara düşmesinin yanı sıra, uluslararası alanda da saygınlığının azalmasına sebep olan 6/7 Eylül olayları, 1955 yılının Türkiye için utanç yılı olarak anılmasına yol açmıştır.

Londra Konferans'ında bulunan Dış İşleri Bakanı Zorlu, konferansının sonlarına doğru büyük çabalarla elde ettiği sağlam pozisyonunu olayların yaşanmasından dolayı kaybetmiştir. Mükerrer Sarol, Zorlu'nun bu olaylardan dolayı çok üzülüğünü ve müzakerelerle elde ettikleri başarının boş yere heba olduğunu söylediğini aktarmıştır.⁴²⁹ 8 Eylül akşamı Zorlu başkanlığındaki Türk delegasyonu hiçbir sonuç alamadan üzgün bir şekilde yurda dönmüştür.⁴³⁰

Olayların yaşanmasının hemen akabinde dönemin Yunan hükümeti, Türkiye Cumhuriyetine bir nota vererek Türkiye'yi siyasi olarak uyarmıştır.⁴³¹ Ardından ekim ayının başında Trakya'da yapılan NATO manevralarına Yunan silahlı kuvvetleri ve gözlemcileri katılmamışlardır Öte yandan yapılan resmi bir basın açıklamasıyla, gerekirse Ankara'yla bütün bağların koparılacağı söylenmiştir.⁴³² Yunan hükümeti, Rodos, Atina ve Batı Trakya'daki Türkler'e karşı gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı gerekli tedbirleri alarak güvenlik güçlerini alarma geçirmiştir.⁴³³ Öte yandan, Yunanistan'ın ABD Büyükelçiliği maslahatgüzarı Cavalierato, yaptığı bir basın toplantısında; ülkesinin NATO'dan veya Balkan paktından ayrılmaya niyetinin olmadığını belirtirken, “...eğer Türk ve Yunan orduları manevralarda yan yana yer

---

⁴²⁹ Sarol, a.g.e., s. 448.

⁴³⁰ Vatan, 09.09.1955.

⁴³¹ Ege Ekspres, 08.09.1955.

⁴³² Güven a.g.e., s. 49.

⁴³³ Akşam, 08.09.1955.

alırlarsa, iki ordunun birbirleriyle çarpışmayacağını kim temin edebilir?” diye dikkat çekici bir soru sormuştur.⁴³⁴

6/7 Eylül olayları, Yunan hükümetinin Kıbrıs konusunda bir avantaj elde etmek için son derece işine yaramıştır. Yunanistan, bu olayları, BM’de Türkiye aleyhinde bir propaganda aracı olarak kullanma fırsatını kaçırmamıştır. Genel Kurulun 23 Eylül günü 521 sayılı oturumunda Yunan Dış İşleri Bakanı Stephanopoulos konuşmasında Türkiye’nin Kıbrıs politikasını eleştirerek bu politikanın bir sonucu olarak İstanbul’daki eylemlerin yaşandığını, binlerce Rumun evsiz kaldığını ve Atatürk ile Venizelos’un büyük çabalarla başlattıkları dostluğun sarsıldığını ifade etmiştir.⁴³⁵

1955 yılının son aylarında Türk hükümetinin gayretlerine rağmen, Türk-Yunan münasebetlerindeki soğukluk devam etmiştir. Yılın son günlerinde meydana gelen bir olay bunu açık olarak ortaya koymaktaydı. Yunan Başbakanı Karamanlis, 17 Aralık 1955 tarihinde Yunan gazeteleri ile Atina radyosunda yayınlanan bir demecinde Türk-Yunan münasebetlerinin düzelmesi için şu şartları ileri sürmüştür:

1.6/7 Eylül olaylarında zarara uğrayan Türk vatandaşı Rumların zararlarının tamamen tazmini,

2.Türkiye’deki Rum azınlığın atisi hakkında teminat verilmesi,

3- 6/7 Eylül suçlarının cezalandırılması,

4.Balıkçılık hakkında daha önce yapılmış bulunan anlaşmaya benzer yeni bir anlaşmanın yapılması.⁴³⁶

Öte yandan, Yunan Kralı 1 Ocak 1956 tarihinde, bir yeni yıl mesajı yayınlamıştır. Oldukça serinkanlı cümleler içeren mesajında, Türk-Yunan ilişkilerinin meydana gelen acı olaylar nedeniyle sarsıldığını, 1956 yılında iki ulus arasında eskisi gibi sonsuz dostluğun kurulmasını arzuladığını dile getirmiştir.⁴³⁷

6/7 Eylül olayları Amerika tarafından da endişeyle karşılanmıştır. Her şeyden önce, iki NATO üyesi arasında meydana gelmiş bulunan bu olumsuz hadiselerin uluslararası bir krize dönüşmemesi için ABD’nin bazı girişimleri olmuştur. Amerikan Dış İşleri Bakanı Foster Dulles, Başbakan Adnan Menderes’e gönderdiği bir mesajda, pek de yumuşak olmayan bir tonla;

---

⁴³⁴ **Akşam**, 10.09.1955.

⁴³⁵ Akın, **a.g.e.**, s. 167.

⁴³⁶ Armaoğlu, **a.g.m.**, s. 30.

⁴³⁷ **Cumhuriyet**, 02.01.1956.

Türk-yunan dostluğunun sağlanması için ABD'nin çok çaba sarf ettiği ve bu maksatla, Yunanistan ile var olan anlaşmazlıkların iki ülke arasındaki işbirliğini zedelemeyecek bir tarzda sürdürülmesi için gereken gayretin gösterilmesi gerektiği açıklanmıştır.⁴³⁸

Yunan hükümetinin ABD'den beklediği resmi protestonun gelmemesi Yunanistan'da büyük bir hoşnutsuzluğa sebep olmuştur.⁴³⁹ Görüldüğü gibi ABD, her zaman olduğu gibi korumacı politikalarının bir devamı olarak bölgedeki çıkarlarına zarar verebilecek girişimlerden kaçınarak kontrollü bir politika yürütmüştür.

6/7 Eylül olaylarının dış basında da çok çarpıcı yansımaları olmuştur. Milliyet Gazetesinin yabancı basın organlarından New York Times'ta çıkan Hoffman imzalı bir yazıdan alıntı yapılmıştır. Bu alıntı şu şekildedir; *"Kiminle görüştüysem, bunun tertipli ir hareket olduğunu söylüyor. Menderes hükümeti, cesaretle işareti vermemiş olsaydı bu olmazdı. Bütün bu hareketi hazırlayan biri var. Olaylar bir emirle başlamıştır. Kimdi bu emri veren? Menderes iktidarı, komünistlerin olduğunu söylüyor. Buna ise imkân görülemiyor."* Hamburg'ta yayınlanan Die Welt Gazetesi'nin olaydan sonraki yorumu ise Hükümeti suçlayıcı niteliktedir. Eğer Hükümet'in yardımı ve tertibi olmasaydı böyle bir olayın yaşanmayacağı ifade edilmiştir. Luxemburg Post Gazetesi, 6/7 Eylül Olaylarıyla ilgili yaptığı bir haberde Türkiye'nin medeni dünya huzurunda suçlu olduğu ve yaşanan olayların bir tahrip planı dâhilinde meydana geldiği vurgulanmıştır.⁴⁴⁰

Olayların yaşandığı günlerde meydana gelen önemli gelişmelere kitabında yer veren sanayici işadamı Dündar Soyer, Türkiye'de kurmayı planladığı bira fabrikası girişiminin yaşanan olaylar nedeniyle sekteye uğradığını şu cümlelerle aktarmıştır;

*"Bu olay Türkiye'ye çok pahalıya patladı. 6/7 Eylül olaylarından sonra, Avrupa bize çok soğuk davranmaya başladı. Böylece bizim için belki de ilk yabancı büyük yatırımlardan biri olabilecek olan bira fabrikası kurma çalışmaları bu hava içinde suya düştü ve gerçekleşemedi. Bundan kaybeden, yatırımcı olan sadece biz değildik. Avrupa'da yıllarca unutulmayan bu olay, Türkiye'ye gelebilecek yabancı yatırımları kaybettirdi."*⁴⁴¹

---

⁴³⁸ **Demokrat İzmir**, 20.09.1955.

⁴³⁹ Güven, **a.g.e.**, s. 170.

⁴⁴⁰ **Milliyet**, 20.10.1960

⁴⁴¹ Dündar Soyer, **Cumhuriyetle Adım Adım Olaylar (1940-1960)**, Buke Yayınları İstanbul, 2000, s. 132.

Türkiye'nin uluslararası alanda imajını büyük ölçüde zedelemiş olan 6/7 Eylül Olayları, aynı zamanda Kıbrıs konusundaki elini de zayıflatmıştır. Yunan hükümeti her platformda bu kozunu oynayarak Türkiye'yi köşeye sıkıştırmaya çalışmıştır. Tazminat talepleri ve Rum vatandaşların bazı vergilerden muaf tutulması istekleri Demokrat parti tarafından büyük ölçüde karşılanmış olan Yunanistan, Kıbrıs sorununun çözüme kavuşturulacağı 1959 yılına kadar Türkiye ile kurduğu ilişkilerde mesafeli bir tutum sergileyerek Ada'daki EOKA terörüne destek vermeye devam etmiştir.

3. BÖLÜM

6/7 EYLÜL OLAYLARINDAN SONRA TÜRKİYE RUMLARININ DURUMU

3.1. 6 / 7 Eylül Olaylarına Azınlık Önderleri ve Rum Basınının İlk Tepkileri

Türkiye’de yaşayan Rum Ortodoks azınlığın devlet ve Müslüman halk ile olan bağlarının zayıflamasına yol açan 6/7 Eylül olaylarının ardından değişik çevrelerin gösterdikleri tepkiler arasında Rum cemaatinin önde gelenleri ve azınlık basınının olayları değerlendirme tarzına bakıldığında son derece sağduyulu, birleştirici ve yapıcı davranıldığı göze çarpmaktadır. Toplumun milli duygularının sabote edilip yıkıcı eylemleri gerçekleştirmek üzere harekete geçirilmesinin bir sonucu olan 6/7 Eylül olaylarıyla birlikte özellikle İstanbul’da yaşayan Rumlar, geleceklerini tehdit altında hissetmişlerdir. Rumların yaşadıkları toplumsal travmanın daha ileri boyutlara varmasını engellemiş olan en büyük etken, olayların ardından düzenlenen yardım kampanyalarına Müslüman kesimlerden de geniş katılımların görülmesi ve Rum cemaatine mensup önde gelen kişilerin umut verici açıklamalarda bulunmuş olmalarıdır. Bununla birlikte olaylar sırasında güvenlik güçlerinin pasif bir tutum sergilemesi de eleştiri konusu yapılmıştır. Demokrat Parti milletvekillerinden Aleksandros Hacopuls’un meclis oturumunda yaptığı konuşma bu bakımdan önemlidir;

“...vuku bulan müessif hadiseler, hepimize ve bütün dünyaca artık malum. Mabetler ve kültür ocakları tamamiyle yıkılmış ve yakılmış milyonlarca kıymetin de milli servetimiz mahvolmuş ve binlerce masum ailenin mesken masuniyeti ihlal edilmiş ve korkunç şartlar altında gece yarısı harbolmuştur... Matbuatın burada hissesi de vardır. Misal mi istiyorsunuz? Geçen gün, yani ayın sekizinde Ulus Gazetesinde şöyle bir yazı vardı: Kiliseleri Rum papazları yakmıştır. Bu olur mu arkadaşlar? Arkadaşlar, bizi en fazla üzen maalesef itiraf mecburiyetindeyim, memleketin emniyet teşkilatıdır.”⁴⁴²

⁴⁴² 6/7 Eylül Dosyası, **Tarih ve Toplum Dergisi**, 1986, S. 33, s. 16.

6/7 Eylül olayları, Rum azınlığın Türk toplumuyla yaşadığı birlik ve beraberlik duygusunun kısa vadede azalmasına yol açmamakla birlikte, Rumlar, tahrip olaylarının ardından tepkilerini basın aracılığıyla açık bir şekilde ortaya koymuşlardır. 6 Eylül gecesi tahrip edilen Embros gazetesinin bir hafta sonraki başyazısında şu satırlara yer verilmiştir;

“Burada yerimizde kalacağız. Kiliselerimizi yeniden yapmak, ölülerimizi gömmek, okullarımızı, iş yerlerimizi, evlerimizi toparlamak için Rumlar düştüğümüz yerden doğrulacaklar ve yerimizde kalacağız. Doğduğumuz, büyüdüğümüz, dedelerimizin ve babalarımızın - şimdi kırık dökük de olsa- mezarlarının bulunduğu bu ülkede kalacağız.”⁴⁴³

Embros gazetesinin son derece sağduyulu bir yaklaşımla olayları değerlendirdiği bu yazısı, Rum azınlığın, Müslüman Türk toplumuyla birlikte yaşamak arzusunda hala bir değişme gözlenmediğini ortaya koyması açısından büyük önem taşımıştır. Nitekim Rumlar, yaşanan yıkım olaylarından sonra Türk toplumuna düşmanca hisler beslemek yerine tahriplerin tamir edilmesi ve açılan yaraların sarılması için devlete adeta yol göstermişlerdir. Bunu yaparken, Türk toplumunun diğer üyeleriyle ortak değerlerde buluştuklarını ima ederek birleştirici bir dil kullanmaya özen göstermişlerdir. Fakat gazeteciler aynı zamanda bu ortak değerlerin yanında başka karakteristikler de ortaya koymuşlardır. Hıristiyanlık ve Rumluk hem düşünce hem de özel kimlikleri olarak Rumların yeniden toparlanmasına yardım edecek değerler olarak görülür. Dünya Kiliseler Konseyinde Patrikhane'nin daimi temsilcisi Melitis İakovos'un “Güçlük” başlığıyla Apostolos Andreas dergisinde yayımlanan İstanbul Cemaatine yönelik makale mektubunda, iyi Hıristiyanlar olarak bu yeni felaketin ıstırabını yaşamaları gerektiğini söylemiş ve buna yeni bir sınav olarak yaklaşmalarını istemiştir.⁴⁴⁴

6/7 Eylül Olaylarının hemen ardından düzenlenen yardım kampanyaları, Hükümetin ve Türk toplumunun iyi niyetini ortaya koymuştur. Hükümet, Gayrimüslim vatandaşlara, işlerinin başına dönmeleri çağrısında bulunup zararların telafisi yanında işlerinde yeniden başarılı olmaları için de kendilerine her şekilde yardım edileceğini bildirmiştir.⁴⁴⁵

---

⁴⁴³ Orhan Türker, “6/7 Eylül Olaylarının İstanbul Rum Basınındaki Yankıları, **Tarih ve Toplum Dergisi**, S.177, 1998, s. 16.

⁴⁴⁴ Konstantina Andrianopulu, “İstanbul Rum Basınının tepkisi ve 6/7 Eylül Olayları”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Eylül 2003, S.237,s.27

⁴⁴⁵ **Milliyet**, 10.09.1955

6/7 Eylül olaylarında matbaası tahrip edildiği için olaylardan ancak 15 gün sonra basılmaya başlayan Apoyewmatini gazetesinde çıkan bir makalede Rumları, Türk devletine hala büyük bir güven beslediğinden söz edilmiş, daha sakin ve uzlaşmacı tonda ifadeler kullanılmıştır;

“Türkiye Cumhuriyeti yöneticileri derhal olayları kınadılar. Ve bir daha tekrarlanmayacağı sözünü vermenin ötesinde, meydana gelen zararların da derhal tazmin edileceğini resmen açıkladılar. Yaşanan üzücü olayların ilk şoku geçtikten ve insanların acıları biraz hafifledikten sonra resmi ağızlarından gelen teselli ve teminatlar bizleri oldukça ferahlattı. Devletimizin ve bu ülkede yaşayan tüm aklı başında insanların, başımıza gelen bu felaketi samimiyetle kınadıklarına inanıyoruz.”⁴⁴⁶

Embros’un açık olarak, diğer gazetelerin de sessizce hükümete sundukları destek, olaylara ilişkin resmi görüş ve versiyonun kabulü, devlet aleyhine yazsalar yapılabilecek muhtemel suçlamalardan duyulan korkudan dolayı değil, daha çok Rum cemaatin yarar sağladığı Türk- Yunan dostluğuna ve Menderes hükümetine gerçek inancın işaretleri olsa gerektir. Embros, abartılı bir şekilde, cemaatin temel amacının bu dostluğun korunması olduğunu öne sürmüştür.⁴⁴⁷

Rum basınının olayların yaşanmasının ardından taşıdıkları toplumsal sorumluluklarını takdir edilmesi gereken bir şekilde kampanya düzenleyerek ortaya koymuşlardır. Düzenledikleri bir yardım kampanyası, yaklaşan Noel bayramında hediye alınması yerine buraya harcanacak paranın ihtiyacı olanlara verilmesi yönündeydi. *“Yılbaşı hediyeleri çok güzel bir gelenektir, fakat bu yıl, için değil. Bu yıl, kesilmelidirler. Çünkü başka ihtiyaçlarımız var ve etrafımızda yoksulluk, ihtiyaç ve acı görürken, hediyeler trajik bir ironi olacaktır”⁴⁴⁸* Türk halkı, maddi yarımalarının yanı sıra, sözleriyle de birlik ve beraberliğini göstermiştir. Zira Cizre Belediye Başkanı, Başbakan’a gönderdiği telgrafta halkın maddi ve manevi varlığıyla her türlü yardıma hazır olduğunu bildirmiştir.⁴⁴⁹ Böylelikle Türk insanı en sıkıntılı

---

⁴⁴⁶ **Apoyewmatini**, 21.09.1955; Aktaran, Akgönül, **a.g.e.**, s. 220. Bu makalede, Devletin aldığı önlemlerle, olayların sebep olduğu tahribatın kısa sürede telafi edileceğine olan inancın açık bir ifadeyle dile getirildiği görülür. Buna karşın başka eserlerde, Rum cemaati mensuplarının devletin yaptığı tazminat ödemelerini yetersiz bulduğuna vurgu yapılarak alınan önlemlerin Batılı müttefikleri memnun etme amacına yönelik olduğu yorumu yer almaktadır. Bkz, Güven, **a.g.e.**, s. 45.

⁴⁴⁷ **Embros**, 17.09.1955, Aktaran; Andrianopulu, **a.g.m.**, s. 158.

⁴⁴⁸ **Embros**, 12.12.1955, Aktaran; Andrianopulu, **a.g.m.**, s. 160.

⁴⁴⁹ **Vatan**, 11.09.1955

dönemlerinde –Kurtuluş Savaşı- gösterdiği dayanışmayı, 6/7 Eylül Olaylarında zarara uğrayanlar için bir kez daha ortaya koymuştur.⁴⁵⁰

Rum cemaatinin 6/7 Eylül Olaylarında yaşadığı büyük yıkım, düzenlenen yardım kampanyaları ve hükümetin bazı resmi yardımlarının yanında bizzat Rum ileri gelenleri ve Rum basınının telkinleriyle mümkün olmuştur. Rum gazetelerinde yer alan yazılarda halkı sakin olmaya çağıran, işbirliği içinde çalışıp eski günlere dönülebileceğine inandırmaya çabalayan bir üslup benimsenmiştir. Bununla birlikte Fener Rum Patrikhanesinin olayları itidalli bir şekilde ele alması da Rumları rahatlatan bir gelişme olmuştur.

3.1.1. 6/7 Eylül Olayları ve Azınlıkların Göç Sorunsalı

Türkiye’de yaşayan Rum asıllı vatandaşların 6/7 Eylül olaylarının yarattığı ağır tahribat ve psikolojik çöküntünün ardından doğdukları ve yaşamlarını sürdürdükleri vatani terk edip başta Yunanistan olmak üzere dünyanın farklı ülkelerine göç ettikleri ile ilgili birbirine tamamen zıt olan çeşitli iddialar mevcuttur. Kimi tarihçilere göre azınlıklar, yaşanan olayların hemen ertesinde Türkiye’den göç ederek bir daha dönmek üzere başka ülkelere yerleşmişlerdir. Ancak dönemin nüfus istatistiklerine göre Türkiye’de yaşayan Rumların sayısında 1955 yılında ciddi bir azalma görülmemiştir. 1955 yılında anadilinin Rumca olduğunu beyan eden kişi sayısı 7.691, Rumcanın ikinci dili olduğunu belirtenlerin sayısı ise 57.606’dır. Aynı dönemde 86.655 kişi Ortodoks olduğunu söylemiştir. Bu rakamların 1960 yılında yapılan Genel Nüfus Sayımı sonuçlarıyla kıyaslanması, kesin bir kanıya varmayı kolaylaştırır. 1960’ta yani 6/7 Eylül olaylarından beş sene sonra, 65.539 kişi anadilinin Rumca olduğunu belirtiyordu. Ancak aynı zamanda anadilinin Türkçe olduğunu söyleyen kişilerden 81.849’u Rumca bildiğini beyan etmekteydi. 1960 yılında Ortodoksların sayısına baktığımızda ise bu sayının 106.612 olduğunu görmekteyiz. Başka bir deyişle Ortodoksların sayısı 1955 yılına kıyasla % 18.70 oranında artmıştır.⁴⁵¹

---

⁴⁵⁰ Serdar Sakin, “ 6/7 Eylül 1955 Olayları Sonrasında Türk Kamuoyunun tutumu”, Sosyal Araştırmalar Dergisi, V.3 Issue, 12, Summer, 2010, s. 9

⁴⁵¹ 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, İstanbul: Devlet İstatistik Enstitüsü, Bkz. Akgönül, a.g.e., s. 223.

Türkiye’de yaşayan Rumların sayısındaki ciddi azama, 1955 yılında yaşanan 6/7 Eylül olaylarının kısa vadedeki sonucu değil, yaşanan psikolojik tahribatın uzun vadede doğurduğu bir sonuçtur. Daha önce değinildiği gibi, patrikhane, milletvekilleri ve azınlık gazeteleri çeşitli şekillerde, Rum azınlığın göç etmesine engel olmaya çalışarak onlara, doğdukları topraklarda kalmalarını telkin ediyorlardı. Rumların Türkiye’de kalmaları için en önemli sebep, saldırılar sırasında çok ciddi maddi ve manevi zararlara uğramış olsalar da sahip oldukları ekonomik varlık ve mülkiyetti. Rum azınlığın kalmak için bir başka nedeni de, İstanbul’un Bizanslı sakinlerinin geleneğini sürdürmek ve Patrikhanenin güç kaybetmesini önleme isteğiydi. Ancak, Türkiye’nin Rum azınlığında, yaşanan olayların yarattığı psikolojik travmanın da etkisiyle gitme isteği de ortaya çıkmıştı. Daha çok genç nüfus üzerinde beliren bu istek, nihayetinde Yunan pasaportu taşıyan 5000 Rum’un olaylardan kısa bir süre sonra ülkeyi terk etmeleri sonucunu doğurmuştur.⁴⁵²

İstanbul’daki Rum nüfusun azalması bir anda olmuş bir olay değildir. 6/7 Eylül olayları göç için bir başlangıç olarak kabul edilirse, ileriki yıllarda bu gidişin daha da hızlandığı görülmüştür. İstanbul’u önce zenginler, sonra meslek sahipleri terk etmiştir. Bu gidenleri Yunanistan pek istememesine rağmen gelme de dememiştir. Elen ırkından Ortodoksları vatandaşlığa almak zorunda olduğu için her giden Ortodoks Rum’u kabul etmiştir. Sonunda sadece fakirler kalmış ve zengin ve aristokratlar gitmiştir.⁴⁵³

İstanbul’daki Bizans geleneğinin bir devamı olan Katolik Rumlar, Ortodoks ırkdaşlarına göre sayılarının az olması dolayısıyla 6/7 Eylül olaylarından daha dramatik bir şekilde etkilenmişlerdir. Günümüzde 50- 60 yaşlı üyesi bulunan Katolik Rumların ülkeyi terk etmelerinin başlangıcı 6/7 Eylül olayları olarak kabul edilmektedir.⁴⁵⁴

1950’li yıllarda İstanbul’dan ilk göç, 6/7 Eylül’den hemen sonra değil, 1957 yılının Ağustos ayında, Yunan ve Rum gazetecilerin sınır dışı edilmeleri ile başlamıştır. Ardından aralarında eski DP Milletvekili Doktor Nikolas Façaselis de bulunan tanınmış işadamları İstanbul’u terk etmişlerdir. 1957- 1960 arasında Yunan pasaportu taşıyanların sayısındaki azalma yaklaşık 10.000 iken, İstanbullu Rumların göçü ise 2 -3 bin dolaylarında kalmıştır. İstanbul’da 1955 yılında 80 bin olan toplam

---

⁴⁵² Güven, **a.g.e.** s. 144.

⁴⁵³ Gülen, **a.g.e.** s. 94.

⁴⁵⁴ Elçin Macar, “İstanbul Katolik Rum Cemaatinin Sonu”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Eylül 1997, S.165, s. 44.

Rum nüfusu 1960 yılında 75 bin dolaylarında, 1965 sonu 48 bin, 1994'te ise 3 bindir.⁴⁵⁵

Rumlar'ın, olayların hemen ertesinde göç edip etmedikleri konusunda Mihail Vasiliadis' in ifade ettiği şu görüşleri oldukça aydınlatıcıdır:

*“6/7 Eylül olayları, İstanbul Rumlar' ı için sonun başlangıcı olmuştur. Gerçi olaylardan hemen sonra, gözle görülür bir göç başlamamıştır, ancak, o güne kadar istikballerini Türkiye'de gören, yatırımlarını ona göre yapan ve hayatını ona göre düzenleyen bu insanlar, kendilerine hayat hakkı tanımayacağı kanaatine varmış ve göçü düşünmeye başlamıştır. Nitekim 9 yıl sonra uygulanan, planın diğer kademesi, yani zoraki sürgünlerin gerçekleştirilmesi ile Rumların büyük bir kısmı Türkiye'den sökülüp atılmıştır.”*⁴⁵⁶ Vasiliadis'in burada söz ettiği zoraki sürgünler, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Yunanistan ile 1930 yılında imzalanmış olan ve Yunan pasaportu taşıyan binlerce Rum'un Türkiye'de yaşamasına olanak sağlayan 'İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Anlaşmasının' 1964 yılında tek taraflı olarak fes edilmiş olmasıdır.⁴⁵⁷ Görüldüğü gibi, Rumların Türkiye'yi terk etmeleri bir şekilde tarihlendirilecek olursa 1964 yılında ikamet anlaşmasının yenilenmemesi milat olarak alınmalıdır.

1960 yılı Genel Nüfus Sayımları dikkate alınacak olursa, hemen hemen bütün kesimlerin hemfikir oldukları azınlıkların 6/7 Eylül olaylarının hemen ertesinde Türkiye'yi terk ettikleri savı, gerçeği yansıtmamaktadır. Türkiye'de yaşayan azınlıkların sayısındaki ilk büyük düşüş, 1948 yılında İsrail devlerinin kurulmasından sonra bu ülkeye Yahudi vatandaşlar yoğun bir göç dalgası başlatmışlardır. Türkiye'deki Ermeni azınlığın da, 1946 yılında Sovyetler Birliğinin davetiyle Ermenistan'a göç ettiği bilinmektedir.⁴⁵⁸ Ancak Rum nüfusunda gözle görülür bir azalma yaşanması 1964 yılından sonra görülmüştür.

İstanbul'daki Rum toplumu içinde önemli bir yere sahip olan, Zoğrafyan Lisesi eski müdürü Dimitri Frangopulo, verdiği mülakatta, Rumların göç sorunsalı ile ilgili önemli bir noktaya değinmiştir: *“... Bakın şimdi hükümet de cemaate karşı bu iyi tavrı göstermemiş olsaydı, çoğu kişi o zaman göç edecekti, nitekim başladılar da gitmeye fakat durdu. Neden durdu? Çünkü azınlıklara karşı bir dostluk tavrı*

⁴⁵⁵ Demirel, **6 Eylül 1955 -Yassıda 6/7 Eylül Davası**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995, s. 14.

⁴⁵⁶ Demirel, **6/7 Eylül Olaylarına 50. Yılda Yeni Bakış**, Demokratlar Kulübü Yay. İstanbul, 2006, s. 8.

⁴⁵⁷ Akgönül, **a.g.e.**, s. 229.

⁴⁵⁸ Sarkis Çerkezyan, **Dünya Hepimize Yeter**, Belge Yayınları, İstanbul, 2009, s. 27.

*takınıldı ve bunun sonucunda ikna edildi cemaat ve gitmedi. Pek az gitti, durduruldu. Çorap sökücü gibi 1964'tedir. 1974'te de perçinleştirdi büsbütün. Kıbrıs meselesinde korkudan birçoğu gitti.*⁴⁵⁹

Türk hükümeti, 6/7 Eylül olaylarından sonra Rumların kitleler halinde göç etmesinin önüne geçmek için çeşitli önlemler almıştır. Türk yetkililer, pasaport için başvuran Rumların bu isteğini geri çevirmişlerdir. Buna gerekçe olarak da göç eden her bir Rum aile için Yunanistan'dan bir Türk ailenin gelmesi için çeşitli anlaşmaların yapılması gerektiği ileri sürülmüştür. Türk yetkililerin böyle davranmasındaki asıl sebep İstanbul'daki Rum sermayesinin bir anda yok olmasının önlenmesi olmuştur.⁴⁶⁰ Göçleri engellemeye çalışan en önemli aktörler, Rum Patrikhanesi ve Konsolosluydu. Patrik Athenagoras, yaptığı açıklamalarla Rumların İstanbul'da kalmaları gerektiğini vurguluyordu. Bu dönemde azınlıkların göç etmelerine engel olan önemli etkenlerden bir diğeri de, Demokrat Parti döneminde izlenen özgürlükçü yönetim anlayışı ve bu anlayışın ekonomiye yansımalarından doğan huzur ortamından her kesimde olduğu gibi azınlıklarda da bir memnuniyet yaratmış olmasıdır.

3.1.2. 1957 Seçimlerine Gayrimüslimlerin Yaklaşımı

6/7 Eylül olaylarının yaşanmasından iki yıl sonra yapılan 1957 seçimleri Demokrat Parti için bir dönüm noktası sayılmalıdır. Nitekim iktidarının son yıllarına denk gelen bu seçimlerde DP, birçok sürprizle karşılaşmıştır. Bir yandan 6/7 Eylül olaylarının mağduru olan azınlıkların oylarına kitle olarak sahip olması; diğer yandan oylarını yükselten muhalefet partilerinin yıkıcı ve tavizsiz bir muhalefet anlayışı, Demokrat Parti için yeni bir dönemin başlangıcını beraberinde getirmiştir.

1957 seçimlerinden önce Türkiye'de her alanda gözlenen olumsuz tablo, DP'nin işini daha da zor hale getirmiştir. İktidarın otoriterleşme çabaları, muhalefet kesimleri tarafından her fırsatta sert bir dille eleştirilmiştir. Öte yandan, üniversiteler, entelektüel çevreler, adalet ve ordu mensupları da Hükümetin bazı icraatlarından

---

⁴⁵⁹ Yahya Koçoğlu, **Hatırlıyorum, Türkiye'de Gayrimüslim Hayatlar**, Siyah beyaz Yayınları, İstanbul, 2008, s. 88.

⁴⁶⁰ Güven, **a.g.e.**, s. 175. Dönemin iktidarı böyle davranmakla, Rumları ülkede tutmaya çalıştığını ortaya koymuştur. Ekonomide liberal politikalara sahip olan bir iktidarın ülkedeki ticaretin dinamosu sayılabilecek azınlıkları ülkeden sistematik bir şekilde kovma girişimlerinde bulunduğu iddiaları gerçeğe pek uygun düşmemektedir. DP iktidarının ikinci yarısında ekonomide gözlenen dramatik tablo düşünülecek olursa böyle bir girişimin ticari intihar anlamına geleceği kolaylıkla söylenebilir.

şikâyetçi olmuşlardır. 27 Haziran 1956 tarihli Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkındaki Kanun, seçim propaganda devreleri dışında siyasi partilerin açık hava toplantıları yapmasını yasaklayıp, bildirim sisteminden izin sistemine geçerek kapalı salon toplantılarını en büyük mülki amirin iznine tabi tutmuştur. 1957 seçimleri arifesinde, milletvekili Seçim Kanununda yapılan değişikliklerle, siyasi partilerin karma liste yapmalarının önü kesildiği gibi, muhalefet partilerinin radyodan faydalanmaları da zorlaştırılmıştır. Basın kanununda yapılan değişikliklerle de gazetecilerin cezalandırılmaları kolaylaştırılmıştır.⁴⁶¹ Bunun yanı sıra, ekonomide gözlenen dramatik tablo da iktidarı zor duruma sokan bir diğer faktördü. Artan enflasyon ve şiddetli bir döviz krizinden kaynaklanan ekonomik durgunluk Menderes'i 1957 seçimlerinde zor bir duruma sokmuştur.⁴⁶²

Seçimler, hayli gergin bir havada cereyan etmiştir. Demokratlar, 4.407.000 oy alarak, 610 milletvekilliğinden 424'ünü, muhalefet ise topluca 4.478.000 oyla 186'sını kazandı. Bir başka ifadeyle Demokratlar, muhalefetin tümünden 300.000 daha az oy almalarına rağmen, yürürlükteki seçim sistemi kendilerine mecliste rahat bir çoğunluk sağlamıştır. Demokrat parti 1957'den sonra mecliste gayet şiddetli bir muhalefetle karşılaşmıştır. İki parti arasındaki ilişkilerin gergin olacağı, yasama görevlerini yürütürken Demokratların güçlüklerle karşılaşacağı başından beri bilinen bir gerçek olmuştur.⁴⁶³

Bu seçimlere azınlıklar açısından yaklaşılacak olursa; son derece şaşırtıcı bir durumla karşılaşmıştır. 6/7 Eylül olaylarının mağdurları durumdaki azınlık mensupları vatandaşlar, iktidar partisine kısa süreli de olsa takındıkları olumsuz yaklaşımı seçimlere yansıtmayarak tercihlerini DP'den yana kullanmışlardır. Azınlıkların bu beklenmeyen siyasi tercihlerinin arkasına yatan sebep, tek parti iktidarı döneminde yaşadıkları ayrımcı ve dışlayıcı nitelikteki olayların DP dönemine göre daha travmatik sonuçlara yol açmış olmasıydı. CHP iktidarı döneminde izlenen katı milliyetçi siyaset, çok partili hayata geçildiğinde karşılaşılan oy kapma yarışında azınlıkların da seçmen olarak önemsenmeleri gerektiği gerçeğiyle birlikte yerini daha birleştirici ve kapsayıcı bir siyaset anlayışına bırakmıştır. Siyasetteki bu dönüşüm CHP içinde de karşılığını net olarak bulmuştur.

---

⁴⁶¹Tanel Demirel, **Türkiye'nin Uzun On Yılı- Demokrat Parti İktidarı Ve 27 Mayıs Darbesi**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 251.

⁴⁶²Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 138.

⁴⁶³Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 505.

Nitekim partinin genel sekreteri Kasım Gülek, seçimlerden on bir gün önce aşağıdaki açıklamayı yapmıştır:

“Bizim anlayışımıza göre azınlık kavramı tamamen yanlış bir tanımlamadır. Kimin hangi ırka, dine mensup olduğu ya da hangi dili konuştuğundan bağımsız olarak, Türk vatandaşı olan herkes eşit haklara sahiptir.”⁴⁶⁴

Demokrat Partinin 1957 seçimleri için yaptığı propaganda çalışmalarında daha çok iktidarın ilk yıllarındaki icraatlarına vurgu yapılarak CHP yoğun bir şekilde eleştirilmiştir.⁴⁶⁵ Demokrat Parti azınlıklar lehine bir seçim kampanyası başlatmıştır. O zamana kadar seçim listelerinde üç büyük gayrimüslim cemaatten birer aday yer alırken, bu kez ikişer kişi aday gösterilmiştir.⁴⁶⁶ Özellikle İstanbul Valisi, cemaatlerin içinde yoğun bir seçim kampanyası yürütmüştür. Birden, İstanbul basınında valinin gayrimüslimlerin dini liderleriyle çekilmiş fotoğrafları yer almaya başlamıştır. Netice itibariyle Demokrat Parti, İstanbul’daki gayrimüslim seçim bölgelerinden 39 milletvekili çıkartarak istediği oy oranına ulaşmıştır.⁴⁶⁷ DP’nin bu seçimlerdeki çalışmalarında gayrimüslimlere yönelik yoğun bir propagandaya girişmiş olması, 6/7 Eylül olaylarının izlerini bir nebze de olsa silmeye çalışmasıyla açıklanabilir.

Gayrimüslimlerin 1957 seçimlerinde açık bir şekilde DP’yi desteklemeleri, üzerinde durulması gereken bir husustur. 6/7 Eylül olaylarının yol açtığı olumsuz sonuçlar düşünülecek olursa, azınlıkların DP’ye karşı soğukluk beslemeleri gerekirken tavizsiz bir şekilde destek olmaları, CHP’ye karşı duyulan öfke ve olumsuz hatıraların eseri olarak açıklanabilir. Demokrat partinin 1957 seçimlerinde aday gösterdiği azınlık kökenli milletvekili adayı Yusuf Salman’ın seçimlerden önce gazetecilere verdiği bir demeçte ifade ettiği; *“Çok şükür DP sayesinde bütün*

---

⁴⁶⁴ **Ulus**, 06.10. 1957.

⁴⁶⁵ DP’nin seçim afişleri için bkz. <http://hasanrua.wordpress.com/2009/05/10/demokrat-parti-1957-secimi-afisleri/> Erişim; 12.03.2012.

⁴⁶⁶ DP iktidarı boyunca Demokrat Parti sıralarında üç Rum milletvekili görmekteyiz: Ahileas Moshos: 1884 doğumlu hukukçu, Hristaki Ioannids: 1916 İstanbul doğumludur. Cemaatin önemli tüccarlarından biridir. Aleksandros Hacopulos, 1911 İstanbul doğumludur. Hacopulos eski bir öğretmen ve okul müdürüdür.(Zapyon kız Lisesi) bkz. Akgönül, **a.g.e.**, s. 212.

⁴⁶⁷ Güven, **a.g.e.**, s. 150. Güven’e göre başlangıçta azınlık çevreler seçimi boykot etmek konusunda kararlıydı. Seçimlere katılmamak konusundaki niyetleri, giderek ‘ gelecekle için bir tehlike’ olarak değerlendirilmeye başlamıştı. Yeniden seçilmesi durumunda DP’nin, İstanbul’da verdiği kayıpların acısını azınlıklardan çıkarabileceğinden endişe ediliyordu. Zira seçmen listeleri incelenerek kimlerin seçimlere katılmadığının belirlenmesi mümkündü. Dilek Güven’in bu tespitine büsbütün ters bir iddia, Ahmet Yaşar Akaya tarafından ortaya atılmıştır. Akaya, gayrimüslimlerin 6/7 Eylül olaylarının yarattığı olumsuz havaya rağmen koşu koşu, büyük bir hevesle DP’ye oy verdiğini ifade etmektedir. Akkaya’ya göre Rumların oyu blok halinde bizzat DP’ye idi.

vatandaşlık ve insan haklarına sahip olduk. Ölse, CHP'ye oy vermeyeceğiz."⁴⁶⁸ sözleri, o dönemin koşullarını ve azınlık mensuplarının genel duruşunu ortaya koymuştur.

1955'te hiç beklemedikleri bir sırada yakalandıkları 6/7 Eylül felaketinden sonra hükümetin ve yöneticilerin özür dilemesi ve de Rumların tüm maddi zararlarını tazmin etmesi üzerine İstanbul'daki Rum toplumu ve Yunan vatandaşları adeta kendilerine son bir şans vererek ilk seçimlerde tercihlerini DP'den yana kullanmışlardır.⁴⁶⁹ DP iktidarı, 6/7 Eylül'ün bütün olumsuzluklarına rağmen azınlıklara yönelik hasarları ve zararları karşılamakla azınlıkların güvenini kazanmayı başaramamıştır.⁴⁷⁰

CHP'nin yeniden iktidara gelecek olmasından duyulan korku, gayrimüslimleri ciddi bir endişeye sevk etmiştir. Demokrat Partinin liberal bir yönetim anlayışıyla azınlıklara başta ticaret olmak üzere birçok alanda büyük bir serbestiyet vermiş olması da bir gerçektir. Bununla birlikte 6/7 Eylül olaylarında DP'nin suçlanması o yıllarda henüz karşılaşılan bir şey değildi. Bütün bunlar, 1957 seçimlerinin DP'nin lehine sonuçlanmasını beraberinde getirmiştir.

3.1.3. Rum Azınlık Cemaatinin Yaşadığı Duygusal -Psikolojik Tahribat

Türkiye Cumhuriyetinin birçok azınlık milletlerinden bir olan Rum Ortodoks Cemaati, 6/7 Eylül 1955 tarihinde meydana gelen olaylar neticesinde büyük olumsuzluklar yaşamıştır. Her şeyden önce, devlete olan güvenini yitiren bu cemaat, bundan böyle Müslüman toplumla ve resmi otoritelerle kuracağı ilişkilerde son derece temkinli bir yaklaşımla hareket etmiştir. Bu durumun 1957 seçimlerine yansımadağı daha önceki bölümde açıklanmıştır.

6/7 Eylül olaylarının Rum azınlığı üzerindeki en büyük etkisi, kendi içlerine kapanıp çevrelerine karşı daha güvensiz ve aidiyetçi bir tavır takınmış olmalarıdır. Bu durumun, topluluğun geneline bariz bir şekilde yansıdığı görülmüştür.

Olayların yaşanmasından kırk dört yıl sonra Atina'da yayınlanan To Vima Gazetesinde çıkan yazısında Herkül Milas, 6/7 Eylül'ün Rumlarda yarattığı yıkımı örnekleyen bir anısını şu cümlelerle aktarmıştır; "*Saldırganlar dairemize*

⁴⁶⁸ Ahmet Yaşar Akaya, "Asimilasyon Yapmaktan Yargıladıkları Menderes, Azınlıkların Haklarını Vermişti", **Zaman**, 05.06.2011.

⁴⁶⁹ Serdar Sakin, **a.g.m.**, s. 12.

⁴⁷⁰ Akkaya, **a.g.e.**, s. 149

giremediler; çünkü Türk kapıcımız- Münire 'ydi adı- bu apartmanda gâvur yok deyip kalabalığı caydırmıştı. Ama babamın dükkanı bütün olarak yok oldu. Bütün kumaşlar şeritler halinde kesilmişti. Olayları izleyen günlerde babam, annemle beni yüreklendirmeye çalıştı ama yaşadığı şok çok büyüktü; bir hafta içinde saçları bembeyaz oldu. Bir deprem gibi birden ekonomik yıkım geldi ve ailenin içinde sıkıntı, stres ve acı yıllar boyu yerleşti."⁴⁷¹

6/7 Eylül olaylarının Rumlarda kalıcı bir travmaya sebep olduğunun en büyük kanıtını uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen yaşanan acı tecrübelerin unutulmamış olmasıdır. Türkiye'de uzun yıllar oynadığı futbolla yalnız Fenerbahçe'nin değil; milli takım formasıyla Yunanistan'a gol atmasıyla da bütün Türk toplumunun saygı duyduğu Lefter Küçükandonyadis, aradan uzun yıllar geçmesine karşın 6/7 Eylül olaylarına dair anılarını, bir belgesel çekiminde Nebil Özgentürk'e kayıt cihazını kapattırarak anlatmıştır. Can Dündar, Lefter'in ölümünün ardından anlattıklarına Milliyet gazetesindeki köşe yazısında şu sözlerle yer vermiştir:

"6/7 Eylül'de Büyükkada'daki evini basan çapulcular taşıyıp Vurun şu gavura diye bağurdılar. Lefter sabaha dek elinde silah bekledi. Siz olsanız ne yapardınız? Ne yapmış diye sordum Nebil'e. Yine kapattırılmış kamerayı. Sadece Günlerce ağladım. demiş. Ayrıntılara girmeye çekinmiş. Ama Türkiye, o gaddar çocuklardan ibaret değil tabii. Bir de güzel yüzü var bu ülkenin... Lefter'in evinin basıldığını duyan Fenerbahçeliler, hemen Kartal'dan motorlara binip adaya koşturmuşlar. Lefter'in evinin önüne barikat kurmuşlar."⁴⁷²

1955 yılında yaşanan yıkım olaylarından sonra henüz 10 yaşındayken ailesiyle birlikte Bozcaada'yı terk edip Avustralya'ya göç eden edebiyatçı Dimitri Kakmioğlu, yıllar sonra bile Anadolu kültürüne bağlılığını, etnik kimliği sorulduğunda Greko-Türk olduğu cevabını vererek ifade etmiştir. Türkiye'ye her sene geldiğini buna karşın Yunanistan'a ise sadece bir defa gittiğini belirtmesi de Türkiye'yi anayurt olarak benimsediğini kanıtlamaktadır.⁴⁷³

6/7 Eylül olayları yalnızca Rum Ortodoks Cemaati değil, diğer azınlıklar üzerinde de kalıcı etkiler bırakmıştır. Bunun yanı sıra, doğup büyüdüğü topraklara karşı aidiyet duyguları zedelenen ve hayatlarını başka ülkelerde kurmak için göç

⁴⁷¹ Herkül Milas, 6/7 Eylül Olayları, **To Vima**, 07.09.1999.

Bkz. <http://wownturkey.com/forum/viewtopic.php?t=9352> Erişim tarihi; 12.07.2012.

⁴⁷² Can Dündar, "Lefter Teybi Kapattırdı Ve Bunları Yazma Dedi", **Milliyet**, 15.01.2012.

⁴⁷³ Sefa Kaplan, "Avustralyalı Dimitri, Aslında Greko-Türk Olduğunu Keşfetti", **Hürriyet**, 26.04.2009.

etmeyi seçen kişilerin sayısı da çok olmuştur. Bunların içinde Türkiye'nin sanayisinde önemli işlere imza atmış olan Alaton ailesinin bazı mensupları da vardı. İshak Alaton, bir gazeteye verdiği röportajda çok önemli bir aile sırrını da kamuoyuyla paylaşmıştır. 1955 yılında İsveç'e yerleşen, ne oradaki konsolosluğun ne de Türk cemaatinin bilmediği çünkü köküne kadar kendisini bir İsveçli olarak yeniden yaratan Bonjur Alaton, yaşadığı travmanın ardından Türkiye'den uzaklaşmayı seçmiştir. İshak Alaton'un verdiği bilgiler şöyle:

“6 Eylül günü, asistan olarak görev yaptığı İstanbul Teknik Üniversitesi'nden çıkmış, Haşet Kitabevi'nden kitap almak için Beyoğlu'na doğru hareket etmişti. Öfkesiyle tozu dumana katan kalabalığı o gün karşısında buldu. En yakın apartmanın girişine sığındı. Saatlerce o köşede buz gibi durdu. Gayrimüslimlerin malına ve canına kastetmeye giden bu insanlık dışı trenin vagonları önünden geçti, geçti, geçti. Gece yarısı olmuştu. Tramvaylar çalışmıyordu. Şişli Afitap Sokak'taki evine doğru, yine sırtını duvarlara vere vere ilerlerken ruhen bitmişti: Artık Türkiye onun için yoktu.”⁴⁷⁴

6 Eylül günü meydana gelen hadiselerle ortaya çıkan maddi zararın yanında olayların manevi sonuçlarının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Nitekim o güne kadar Müslüman komşularıyla dostça ilişkilerde bulunan Rum asıllı vatandaşlar olayların yaşanmasından uzun bir süre sonraya kadar, üzerlerindeki psikolojik etkiden kurtulamamışlardır.

Türkiye'nin Rum vatandaşları, 6/7 Eylül Olaylarında yaşadıkları maddi zararın yanında, duygusal olarak da etkilenmişlerdir. Maddi zarara göre tamiri daha güç olan manevi tahrip, Rumların uzunca bir zaman endişe ve güvensizlik duyguları taşımalarına sebep olmuştur. Bu ruh hali içindeki Rumlar, içinde yaşadıkları topluma karşı yabancılaşma eğilimleri göstermişlerdir. Ancak, başta DP yöneticilerinin olayların sonrasında aldığı önlemler ve Türk toplumunun düzenlenen yardım kampanyalarına yüksek düzeyde katılım göstermeleri, Türkiye'nin Rum vatandaşların yaşadıkları olumsuzlukları azaltan gelişmelerdendi.

---

⁴⁷⁴ Ezgi Başaran, “Bonjur Alaton'u Nasıl Kaybettik?” **Radikal**, 25.01.2012.

3.1.4. 6/7 Eylül Sonrası Dönemde Müslüman- Gayrimüslim Azınlık İlişkileri

Türkiye’de yaşayan Rum Ortodoks Cemaati, 6/7 Eylül olaylarında yaşadığı olumsuzluklardan uzun yıllar etkilenmiştir. Her şeyden önce, içinde buldukları topluma olan güvenlerini kaybetmeleri, bundan böyle normal yaşamlarına devam edemeyeceklerini güçleştiren bir durumdu. Osmanlı İmparatorluğunun sağladığı çok kültürlülük ve birlikte yaşama geleneği 6/7 Eylül olaylarıyla birlikte büyük bir darbe almıştır. Büyük ölçüde Yunanistan’ın sorumsuzca yürüttüğü Kıbrıs politikasının bir sonucu olan İstanbul’daki gergin ortamın yol açtığı 6/7 Eylül Olayları Türkler ile Rum asıllı vatandaşlar arasındaki komşuluk ilişkilerini ve dostluk bağlarını derinden sarsmıştır. Ancak olayların yaşandığı semtlerde Rum komşularını saldırılara karşı koruyan Türklerin varlığı, bu olayların toplumun bütününe mal edilmemesi gerektiğine bir kanıt niteliğindedir.

Her ne kadar olaylar esnasında yağma olayları yaygın olarak görülmesi de bunun bazı örnekleri vardı ve bu durum Rumlar tarafından nefretle karşılanmıştır. Büyükkadalı Ahmet Tanrıverdi’ nin bazı ifadeleri bu durumu ortaya koymuştur;

“Yağmacılık yapanları gördüm. Birtakım insanların onlara müdahale ettiklerini gördüm. Bir yandan yakıp yıkıyorlar bir yandan da yağmalıyorlardı. Sonra 6/7 Eylül zengini tabir edildi bu insanlar. Hamallık yapanlar, köftecilik yapanlar veya parasız pulsuz olanlar mal mülk sahibi oldular.”⁴⁷⁵

6/7 Eylül Olaylarının yarattığı olumsuz koşullardan dolayı göç eden Rumlar, İstanbul’un sosyal ortamına kattıkları zenginliği de götürmüşlerdir. Rumların yoğun olarak yaşadıkları Beyoğlu semtinde o yıllarda barmenlik yapan Vefa Zat, meydana gelen olayların trajik sonuçlarının olduğunu belirterek, göç eden Rumların gözyaşı dökerek ayrıldıklarını aktarmıştır.⁴⁷⁶ 6/7 Eylül’ün her şeye rağmen, Rumların içinde yaşadıkları topluma karşı derin duygular taşıdıklarının bir ifadesi olan bu hatıra, uzun yıllar boyunca varlığını devam ettiren dostluğun örneklerinden sadece biriydi.

Rumların Müslümanlarla kurdukları sosyal ilişkilerde belirgin olarak 6/7 Eylül olaylarının olumsuz izlerine rastlamak mümkündür. Büyükkada’da yaşayan Bakkal Lefter adında bir Rum’un anlattıkları bu durumu özetler niteliktedir:

⁴⁷⁵ Bali, a.g.e., s. 59.

⁴⁷⁶ Görkem Özizmirli, “Geçmişle Hesaplaşmak mı, Bugünle Hesaplaşmak mı?”, Birikim, S.261, Yıl 2011, 2. 35–46.

“Her yeri kırıp da hala aramızda dolaşanlar hatta ertesi sabah tuğla alıp camlara fırlatanlar vardı. Rumlar tarafından dışlandılar. Hala karşılaşıyorlar. Burada kalanlar da var, yazın gelenler var. Taş atanlar selam vermek istiyorlar; Rumlar soğuk bir şekilde o selamı alıyorlar. Vur- kırın içine girmeyenler Rumların gözünde terfi etmiş, diğerleri de aşağılanmışlardır.”⁴⁷⁷

Bütün bu olumsuz hatıra ve tanıklıkların yanında gayrimüslimlerin Müslüman toplumla her şeye rağmen, iyi komşuluk ilişkilerini devam ettirebildiklerini ifade edenler de mevcuttur. İstanbul’un Pangaaltı semtinde oyuncakçı dükkânı işleten Ermeni asıllı Virjin Mishakyan’ın resmi daireye filan gittiğinizde bir zorlukla karşılaştınız mı? Ya da müşterilerinizden biri, Ermeni olduğunuzu anlayıp bir kötü veya kırıcı bir söz etti mi? Kötü bir davranışla karşılaştınız mı? Sorusuna verdiği cevap, bu sözü edilen iyi ilişkilere bir örnek olarak gösterilebilir. Mishakyan, soruya şu cevabı vermiştir:

“Hayır. Aksine hepsinin annesiyim, teyzesiyim, nenesiyim. O bir zaman oluyor işte kıskırtılıyorlar. Ondan sonra canciğer oldular. Kırmak dökmek gibi şeyler oldu 6/7 Eylül’de. Sonra bir şey olmadı. Komşularımızla bayramlar yaptık. Salıncaklar kuruldu, şarkılar söyledik beraberce.”⁴⁷⁸

6/7 Eylül olayları meydana geldiğinde yetişkin bir yaşta olan İstanbul Teknik Üniversitesi mezunu Anastasi Sakopuluos, olayların yaşanmasının ardından Atina’ya göç ettikten sonra Türkler’e karşı herhangi bir nefret duygusu taşımadığını çünkü meydana gelen olaylarda Sıraselviler’deki evinin tahrip edilmemesini gene bir Türk olan komşusu Halil’e borçlu olduğunu aktarmıştır.⁴⁷⁹

1955 yılında İstanbul’da yaşanan yıkım eylemleri, çok değişik açılardan olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Özellikle İstanbul’un çok kültürlü yapısını akseden şehir dokusu bu olaylardan ötürü büyük bir zarar görmüştür. 6/7 Eylül Olaylarını kent mimarisi ve görünümüne etkileri açısından değerlendiren Doğan Hasol, anılarında; İstanbul’u Rumların terk etmelerinden sonra buraya göç eden insanların şehrin dokusuna uyum sağlayamayarak İstanbul’a en büyük zararı verdiklerini ifade etmiştir.⁴⁸⁰ Bununla birlikte, Osmanlı döneminde ve sonrasında Rum nüfusunun

---

⁴⁷⁷ Bali, a.g.e., s. 63.

⁴⁷⁸ Koçoğlu, a.g.e., s. 82.

⁴⁷⁹ Stelyo Berberakis, “Parkeci Halil Türk Bayrağı Asarak Benim Evimi Korudu”, **Sabah**, 08.09.2005.

⁴⁸⁰ Doğan Hasol, **Anılar Kuşlar Gibidir**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 197.

yoğun olduğu Samatya’da farklı ibadethanelerin yarattığı renklilik 6/7 Eylül Olaylarından sonra kaybolmuştur⁴⁸¹

Kendisiyle yapılan bir röportajda Türk edebiyatçı ve yazar Selim İleri, olayların yaşandığı günlerde Cihangir semtinde oturduğunu ifade edip Rum asıllı komşularının göç etmelerini ve yaşıtı olan Yannis’in ayrılışından duyduğu üzüntüyü uzun yıllar üzerinden atamadığını aktarmıştır.⁴⁸²

6/7 Eylül olaylarının üzerinden uzunca bir zaman geçtikten sonra bile gazetelerde Rumlara yönelik olumsuz haberlere yer verilmeye devam edilmiştir. Milliyet gazetesinde Peyami Safa’nın köşesine taşıdığı bir olay, Rum vatandaşlara karşı önyargıların eksilmediğini ortaya koymuştur;

“Okuyucularımızdan biri bayramın 4.günü Boğaziçi’nin sahil gazinolarından birinde oturuyormuş. İlerideki masaları birleştirerek bir grup teşkil eden Rum müşteriler, hep bir ağızdan ve yüksek sesle bir Yunan marşı söylemeye başlamışlar. Umumi bir infial uyanmış.

Pek çoğu Rum olan gazino sahiplerinin, ihtara lüzum kalmadan buna benzer cüretleri önlemelerini temin edebilecek kestirme bir yol vardır. Bu toprağa bağlılıklarından emin olmadığımız Rum gazino, dükkân ve mağazalarıyla toptan alakayı kesmek.”⁴⁸³

Basında sıkça yer alan Kıbrıs’ta yaşayan Türklerin maruz kaldıkları baskı ve şiddeti içeren haberler, Türk kamuoyunda azınlıklara karşı nefrete varan duyguların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde Kıbrıs meselesinin yeniden alevlenmesi ve EOKA’nın şiddet eylemlerini arttırması nedeniyle Türkiye’deki Rumlar’a olumsuz duygularla yaklaşmıştır. Türkiye’nin Rum vatandaşlarının Kıbrıs’taki şiddet olaylarına tepki göstermemeleri bu durumun daha da ileri boyutlara varmasını doğurmuştur.

6/7 Eylül olaylarından sonra Türkiye’de azınlıkların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde birlikte yaşama kültürü son derece büyük bir tahribata uğramıştır.

⁴⁸¹ Bkz. <http://www.istanbullife.com.tr/Detay.aspx?ID=218> Erişim Tarihi, 31.07.2012.

⁴⁸² Binnaz Tuğba Sasanlar, “A Historical Panorama Of An İstanbul Neighborhood Cihangir From The Late Nineteenth Century To The 2000’s”, Boğaziçi Üniv. The Atatürk Institute Of Modern Turkish History, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006, s. 88

⁴⁸³ Peyami Safa, “En Kestirmesi”, *Milliyet*, 05.07.1958. Bu dönemde özellikle Kıbrıs meselesindeki çözümsüzlüğün yarattığı gergin havanın da etkisiyle gazetelerde böyle kışkırtıcı haber ve yorumlara sıkça rastlanmaktaydı. Adadaki EOKA terörünün yol açtığı can kayıpları ve baskı ortamının Türkiye’deki karşılığı genellikle Rum vatandaşlara yönelik bir antipati şeklinde oluyordu.

Olayların şiddeti ve yol açtığı toplumsal travmanın bir sonucu olarak toplumsal hoşgörünün de yerini güvensizlik ortamı almıştır.

Saldırıların görüldüğü Kumkapı semtinde meskûn azınlıklar, yıllarca iyi komşuluk ilişkileri çerçevesinde yaşadıkları Müslüman topluma karşı duydukları güveni büyük ölçüde yitirmişlerdir. Kumkapı semtinin eski bir sakini olan Ermeni asıllı Sarkis Çerkezyan'ın kitabına aktardığı bir anı, bu bakımdan dikkate değerdir.

“... Çıktık geri geldik dükkâna, oturuyoruz kadınla ne yapabiliriz diye konuşuyoruz. O sırada Laz Mehmet dükkânın önünden geçiyordu. Kadın bir tuhaf oldu onu görünce. Bu adam! dedi, sandığın kapağını açtı, ziynet eşyalarım vardı, aldı cebine koydu. Şu ayağındaki mavi pantolon da kocamın pantolonu! Çok fena oldum. Dükkân komşumuz, meslektaşımız Laz Mehmet yağmacılardan biriydi yani. Sonra haber gönderdim kendisine, Gidin söyleyin o hergeleye, bir daha 6/7 Eylül olmasın, aynısını ben kendisine yapacağım. Diye. O günden sonra bir daha selamlaşmadık. O da selam vermedi.”⁴⁸⁴

6/7 Eylül olayları, Gayrimüslimler ile Müslümanlar arasındaki güvensizliği başlatan bir milat değildi. Ancak, olayların ardından yaşanan sosyal ilişkilere bakıldığında daha önce olmadığı kadar büyük bir toplumsal ayrışmaya sebep olduğu kolaylıkla görülebilmektedir. Toplumdaki bu ayrışmanın beslediği olumsuz duygu ve önyargılara, Apoyewmatini gazetesi başyazarı Mihail Vasiliadis'in askerliğini yaptığı dönemde kendisinin Rum olduğunu öğrenen asker arkadaşlarının bu duruma mesafeli yaklaşmış olmaları⁴⁸⁵ bir örnek olarak verilebilir.

1950'li yılların sonlarından itibaren toplumun geneline hâkim olan azınlık karşıtı tutumların temelinde Kıbrıs meselesinde bir türlü çözüm sağlanamaması ve adadaki şiddet ortamının günden güne artarak Türk kamuoyunda milliyetçi duyguların baskın hale gelmesine yol açmış olmasıdır. Başta Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların başlattıkları sorumsuzca politikalar, Türkiye'de yaşayan Rumlar için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Kıbrıs'taki Türklerin maruz bırakıldıkları kötü muamelelere ve şiddet eylemelerine karşı sessizliğini koruyan Rumlar içinde yaşadıkları toplumdan tepki almışlardır. Türkiyeli Rumların Kurtuluş Savaşında ayrılıkçı emeller peşinde koşmaları ve II. Dünya Savaşı yıllarında karaborsa, istifçilik ve savaş fırsatçılığı gibi yöntemlerle -toplumun geri kalan kesimleri kötü

⁴⁸⁴ Çerkezyan, a.g.e., s. 193.

⁴⁸⁵ Mihail Vasiliadis, “Türkiye’de Azınlık Hakları Sorunu: Vatandaşlık ve Demokrasi Eksenli Bir Yaklaşım” Uluslar arası konferans Tebliğleri, Tesev Yayınları, İstanbul, 09- 10-Aralık 2005, s. 51.

koşullardayken- büyük bir zenginlik elde etmeleri, kendilerine karşı olumsuz duyguların oluşmasına ortam hazırlayan nedenlerdendi.

3.2. Demokrat Parti İktidarının Sonlarına Doğru Türk-Yunan İlişkileri ve Türkiye’deki Rum Azınlığı (1955- 1959)

3.2.1. Türk – Yunan İlişkilerinde Kıbrıs Krizi ve Çözüm Arayışları

1955 yılındaki Londra Konferansından bir sonuç alınamaması ve yaşanan 6/7 Eylül olaylarının yıkıcı etkisi, Türk- Yunan ilişkilerinin olabildiğince olumsuz ve soğuk bir çizgide yürümesine neden olmuştur. Bu olaylardan sonra belli bir süreliğine de olsa Kıbrıs sorunu, devletlerarası politikada güncelliğini yitirmiştir. Ancak, Kıbrıs’ta varlığını devam ettiren EOKA terörü ve Başrahip Makarios’un gerek Yunanistan kamuoyundan güç devşirmeye çalışması, gerekse de gitgide Moskova’yla yakınlaşma eğilimi göstermesi, Batı ülkelerini endişeye sevk etmiştir. NATO güvenlik sisteminin Güneydoğu Avrupa bölgesinde bir zafiyet oluşturabilecek bu politik çıkmazın bir an önce çözüme kavuşturulması gerekmiştir. Bunun yanı sıra, Süveyş kanalının açılması ve sonrasında bölgede görülen ulusalcı hareketlerle birlikte Ortadoğu’da güç kaybeden İngiltere için Kıbrıs’taki askeri varlığının önemi oldukça büyüktü. Bu bölgede Batı çıkarlarını tek başına koruyamayacağını anlayan İngiltere ABD’nin de bir an önce soruna müdahil olmasını istemiştir. Yunanistan ve Türkiye’nin NATO’daki stratejik öneme sahip konumları sayesinde elde ettikleri yakınlaşma Kıbrıs sorunuyla birlikte yerini gergin bir siyasi atmosfere bırakmıştır.⁴⁸⁶

Kıbrıs’ta iki toplum arasındaki çatışmalı durum, 1955’ten sonra artma eğilimi göstermiştir. Adadaki Türklere yöneltilen tehdit ve saldırılara günü gününe Türk basınında yer verilmiştir. Her şeyden önce Kıbrıs’taki gelişmelere baktığımızda, 1956’da EOKA, eylemlerini artırmış ve artık Türk görevlileri de hedef almaya başlamıştır. Buna karşılık Ankara’nın desteğiyle Volkan isimli bir örgüt kurulmuş ve bu örgüt EOKA’ya karşı eylemlere geçmiştir. Adada İngiliz sömürge yönetimine karşı başlatılan mücadele, bir Türk- Rum ayrımlaşmasıyla sonuçlanmış, Lefkoşa’da iki toplumun yaşadığı bölgeler arasında bir sınır çekilmeye başlamıştır. Bu karışık

---

⁴⁸⁶ Bkz. Fikret Alasya, **Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri**, KKTC Milli Eğitim Ve Kültür Bakanlığı Yay. Lefkoşe, 1992.

ortam içinde Moskova'yla yakın ilişkisi bilinen AKEL'in etkinliği de artıyor ve Kıbrıs Rumları'nın lideri olan Makarios'un Bağılantısız ülkelerle işbirliği yapması Moskova tarafından desteklenmesine neden olmuştur.⁴⁸⁷ İngiltere'nin Kıbrıs konusunda tamamen Kıbrıs Rumları ve Yunanistan lehine başlatmaya çalıştığı çözüm arayışları, Makarios'un self determination konusundaki ısrarcı ve uzlaşmaz tavrından dolayı her defasında bir anlaşmaya varılmadan sona ermiştir. Bunun üzerine 1956 yılının Mart ayında İngiltere'nin kararı ile Makarios, Girne piskoposuyla birlikte Kıbrıs'tan çıkarılarak Seyşel Adaları'na sürgüne gönderilmiştir. Bu durum İngiltere'nin Yunanistan ile olan ilişkilerinin kötüleşmesine Kıbrıs'ta ise terör olaylarının had safhaya ulaşmasına neden olmuştur.⁴⁸⁸

Türkiye'nin Kıbrıs politikalarında, İngiltere ve ABD'nin geliştirdikleri çözüm önerileri doğrultusunda bazı değişimler gözlenmiştir. 1955 yılındaki Londra Konferansı'nda adadaki statükonun devamından yana olan Türkiye, 1957 yılına gelindiğinde bu politikasından vazgeçerek yeni çözüm önerileri sunmuştur. Kıbrıs davasının 1957'de Birleşmiş Milletler'de görüşülmesinin hemen ardından İngiltere, Kıbrıs'a muhtariyet (self government) ardından ise self determination vermeyi düşünmüştür. Bu düşünce çerçevesinde Türkiye, Kıbrıs'ta iki farklı topluluğun var olması sebebiyle self determination hakkının iki topluma ayrı ayrı tanınması gerektiğini ileri sürmüş ve bu aşamadan sonra Kıbrıs'ta taksim görüşü benimsenmeye başlanmıştır.

“*Ya Taksim, Ya Ölüm!*” sloganı altında yapılan mitingler ve çalışmalar ile Kıbrıs'taki Türkler desteklenmiş ve Yunanistan'ın Enosis'i karşısındaki en büyük engel Türkiye olmuştur.⁴⁸⁹ Taksim tezi, ülkesinin parçalanmasına başından beri karşı çıkan Makarios ve Kıbrıs Rumlarının reddetmesi üzerine Yunanistan tarafından da reddedildiği için Kıbrıs'ta iki toplum arasındaki çatışmaların artmasına da neden olmuştur. Kıbrıslı Türkler, Ankara'yla birlikte hareket ettikleri için taksim tezini benimsedikleri gibi, dünya kamuoyunu bu konuda ikna etmek üzere de harekete geçmişlerdir. 1958'de kurulan Türk Mukavemet Teşkilatı Rumlara karşı eylemlere geçince ve daha önce İngiliz yönetiminde çalışan Türklere karşı eylem düzenleyen EOKA doğrudan sivil Türkleri hedef almaya başlayınca toplumlar arası çatışmalar

---

⁴⁸⁷ Melek M. Fırat, “Türkiye'nin Kıbrıs politikaları 1945- 1960”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Eylül 2000, s. 26.

⁴⁸⁸ Fulya Yurdağün, “1955- 1965 Yıllarında Türk Basınında Kıbrıs Sorunu”, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008, s. 62.

⁴⁸⁹ Yurdağün, **a.g.t.** s. 59.

daha da şiddetlenmiştir. Adada iki toplumun birlikte yaşayamayacakları inancı her geçen gün artmıştır.⁴⁹⁰ Bu dönemde Türk basınında verilen bazı haberler, Kıbrıs sorununda hiçbir ilerleme kaydedilmediğini ortaya koymuştur; “Kıbrıs’taki durumu iyimser görmek hatadır”, “Ada halkı ile müzakerelere girişmekte hiçbir fayda yoktur.”⁴⁹¹

19 Haziran 1958’de İngiltere’nin önceden Yunan ve Türk Hükümetlerine hakkında bilgi verdiği “Macmillan Planı” adı altında yeni önerileri Avam Kamarasında açıklanmıştır. Macmillan Planına göre: a) Kıbrıs, İngiltere ve İngiliz Uluslar Topluluğu (Common wealth) ile olduğu gibi Yunanistan ve Türkiye ile de bağlara sahip olacaktır. Ayrıca, Türk ve Yunan Hükümetlerinin birer temsilcisi, İngiliz Vali ile yeni politikanın uygulanması için işbirliği yapacaklardır. b) Kıbrıslıların, İngiliz vatandaşlıklarının yanı sıra Türk ve Yunan vatandaşlıklarını da kazanmalarına olanak sağlanacaktır. c) İki toplumun ve Türkiye ile Yunanistan’ın görüşleri alınarak, temsili hükümet ve özerklik getiren yeni bir anayasanın yapılmasına başlanacaktır.⁴⁹²

Yunanistan Hükümeti, Macmillan Planının uygulanmasını önlemek için konuyu 15 Eylül 1958 tarihinde BM’ye başvurmasına karşın istediği gibi bir kararın alınmasını sağlayamamıştır. Kıbrıs adasının Soğuk Savaş süresince bölünmüş bir şekilde tutulmaya çalışılmasının temel nedenlerinden birisi de, sosyalist güçlerin iktidara gelmesiyle birlikte Ada’nın “Akdeniz’in Kübası” olma potansiyelinin “Hür Dünya”da yarattığı tedirginlikti.⁴⁹³ Ada’daki Rumların lideri Makarios, dünyadaki çift kutuplu sistemi görerek bazen şantajı varan çıkışlar yapmıştır. Bağlantısızlar ve Moskova’yla kurduğu ilişkilerden elde edeceği güç sayesinde Batı ülkelerini köşeye sıkıştırmayı uman Makarios, ENOSİS’i bu şekilde dünya kamuoyuna kabul ettirmeyi amaçlamıştır.

3.2.2. Kıbrıs Krizinin Türkiye’de Yaşayan Rum Azınlığa Etkileri

1950’li yılların özellikle ikinci yarısından itibaren Türk- Yunan ilişkileri bir kriz dönemine girmiş, Türkiye’deki Rum azınlık da doğal olarak bu durumdan

⁴⁹⁰ Melek M. Fırat, “Türkiye’nin Kıbrıs politikaları 1945- 1960”, s. 26.

⁴⁹¹ Akşam, 30.03.1957.

⁴⁹² Mehmet Hasgüler, Kıbrıs’ta Enosis Ve Taksim Politikalarının Sonu, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 212.

⁴⁹³ Hasgüler, a.g.e., s. 150.

etkilenmiştir. Krizin sebebi ikili ilişkileri zedeleyecek olan Kıbrıs sorunu olmuştur. Bu krizin tırmanması süresince Türk basınının da tıpkı 6/7 Eylül olaylarında olduğu gibi yaşanan süreci yansıtan haberler yaptığı görülmüştür. Türk basınının şüphesiz hedefindeki ilk kurum Fener Patrikhanesi ve ona bağlı kiliseler olmuştur. Her fırsatta ihanetle suçlanan Patrikhane için 1957 yılından itibaren bir karalama kampanyası başlatılmıştır. Dönemin basınında öne çıkan haberlere bakıldığında bu durumla ilgili bir fikir edinilebilir. “*Kıbrıs meselesinde en büyük suçlu kilisedir*” başlığıyla verilen bir haberde şu ifadeler kullanılmıştır:

*“Kıbrıs meselesinde suçluyu aramayınız. Suçlu, Kıbrıs’ın ötesinde berisinde kurulmuş kiliseler ve bu kiliseler içindeki kara cüppeli papazlardır. Çünkü bugün Kıbrıs’ı kana bulayan Enosis fikri, bu kiliselerin duvarları arasında oturan kara sakallı papazların kafalarında belirmiş, dağlarda birer eşkıya gibi yaşayan E.O.K.A: hayatiyet bulmuştur.”*⁴⁹⁴

Kıbrıs’ta artan EOKA saldırılarının Türk basınında haber yapılması eski günlere dönüleceği korkusunu yaşatmıştır. “*Türk kadınları tecavüze uğradı.*” başlığıyla verilen haberde EOKA’ nın Rumları Türklere karşı yapılan saldırılara katılmaya çağırdığı bilgisi de yer almıştır.⁴⁹⁵

İşte bu gergin siyasi atmosfer, Türkiye’de yaşayan Rumları büyük bir tedirginliğe sevk etmiştir. E.O.K.A. örgütünün adadaki Türklere yönelik saldırıları artık kontrol edilemez boyutlara ulaştıkça, Yunan yetkililer 6/7 Eylül olaylarının benzerlerinin yaşanmasından endişe duymuşlardır. Öyle ki 1957 yılında Kıbrıs’ta Türklere karşı düzenlenen saldırılar yeniden başladığında, Atinalı yetkililer iki ülkenin koruyuculuğunu üstlenen Washington’dan Ankara’ya baskı yapmasını ve Ankara’nın benzer saldırılarda bulunmasının önlenmesini istemiştir. Atina, aksi takdirde Batı Trakya’daki Türk azınlığa karşı misilleme saldırıları düzenleme tehdidinde bulunmuştur. Görüldüğü gibi Yunanistan, Kıbrıs’ta Türkler’e karşı giriştiği şiddet eylemlerinin farkında olup bu duruma tepki verilmesi karşısında da önlem almaya çalışmıştır.

Türkiye’deki Rumlar ve Batı Trakya’daki Türkler iki ülke arasında yaşanan gerilimlere konu edilmişlerdir.⁴⁹⁶

---

⁴⁹⁴ **Milliyet**, 16.05.1958.

⁴⁹⁵ **Hürriyet**, 13.06.1958.

⁴⁹⁶ Akgönül, **a.g.e.**, s. 227.

Ancak Kıbrıs'ta yaşanan bütün olumsuz olaylara rağmen Türkiye'de yaşayan Rum azınlığa yönelik herhangi bir saldırıda bulunulmamıştır. 6/7 Eylül olaylarının yarattığı telafisi çok zor sonuçlardan alınan dersin bu durumda etkili olduğunu söylemek abartı sayılmamalıdır. Bununla birlikte, 1959 yılındaki Londra ve Zürih Antlaşmalarına kadar geçen dönemde Türkiye'nin Rum azınlığı özellikle Kıbrıs sorununun yarattığı gergin havadan fazlasıyla etkilenmiştir.

Kıbrıs meselesinin yeniden alevlendiği bu dönemde Yunanistan, Makarios'un Kıbrıs politikasına destek vererek Türkiye'ye düşmanca davranırken, Türkiye, İstanbul'daki Yunan vatandaşlarına özel haklar veremezdi.⁴⁹⁷ Öte yandan, iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin bozulduğu 1955 sonrası dönemde, Türkiye'de meskûn bulunan Yunan asıllı Rumlara yönelik çeşitli suçlamalar yöneltmiş ve bu grubu oluşturan Rumlar sınır dışı edilmişlerdir. Bu kişiler ya Türk- Yunan ilişkilerinde nefret uyandırmakla suçlanan gazeteciler, ya da para ve sermaye kaçırmak, casusluk, vs. ile suçlanan iş adamlarıdır. Ağustos 1957'de ünlü gazeteci Theodore Markouizos "*Türk- Yunan dostluğu aleyhine*" yazılar yazdığı için ülkeden sürülmüştür. Markaouizos'u iki gazeteci, Stefanos Papadopulos ve Giorgos Patriarchias ile Yunan uyruklu iki iş adamı – Tsitouris kardeşler- takip etmiştir.⁴⁹⁸

Özellikle 1958'den sonra, Türkiye'de yaşayan Yunan uyruklu Rumlar durumun ciddiyetini anlamaya başlamışlardır. 1930 yılında Yunanistan ile yapılan ve Türk yetkililerin ilk kez bu dönemde yenilememeyi düşündükleri "*İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması*"na dayanan İstanbul'daki bu Yunan asıllı Rum nüfusunda 1958 yılından itibaren ciddi bir düşüş yaşanmıştır.⁴⁹⁹ 1964 yılında İnönü hükümetinin iptal ettiği bu antlaşma çerçevesinde Türkiye'de yerleşen Rumlar aynı zamanda İstanbullu Rumlarla yaptıkları evliliklerle Türkiye'de sanayi ve ticaret hayatına olduğu gibi sosyal yaşama da entegre olmuşlardır. Rum toplumunun bu sosyolojik gerçeği, Yunan asıllı Rumların göç ettirilmesi olayına trajik bir yön katmıştır. Türkiye ve Yunanistan arasındaki dostluk ilişkilerinin filizlendiği yıllara dayanan bu

---

⁴⁹⁷ Alexandris, **a.g.e.**, s. 282.

⁴⁹⁸ Akgönül, **a.g.e.**, s. 228. Bu dönemin aynı zamanda Demokrat Partinin ciddi bir şekilde otoriterleşmeye başladığı, ekonomik açmazların yarattığı istenmeyen sosyal ortamın belirgin bir şekilde hissedildiği yıllara denk geldiği de unutulmamalıdır. DP'nin liberal eğilimli siyasi yönüne rağmen, özellikle 1950'lerin ikinci yarısından itibaren, toplumun genelinde ilginç bir şekilde 'servet düşmanlığı' ve azınlık karşıtlığı gözlenmiştir. Ekonomik zorlukların yaşandığı bu dönemde gayrimüslim azınlıklara 'sömürgeci' gözüyle bakılmıştır. Zira azınlıkların karşılaştıkları ayrımcı muamelelerin temelinde yatan nedenlerin birisi de budur.

⁴⁹⁹ **Cumhuriyet**, 28.01.1958.

anlaşmanın iptal edilmesi, Kıbrıs meselesinin yoğun bir şekilde ikili ilişkileri zedelediği bir dönemde gerçekleşmiştir.

3.2.3. Londra-Zürih Antlaşmaları Ve Türk-Yunan ilişkilerinin Yumuşaması

Daha önceki bölümlerde de söz edildiği gibi Türkiye'nin Yunanistan ile kurduğu ikili ilişkilerin seyrinde belirleyici olan temel faktör Kıbrıs meselesi olmuştur. 1950'li yılların en önemli dış politika gündemini oluşturan Kıbrıs meselesi aynı zamanda Türkiye'de yaşayan Rum Ortodoks toplumunun da kaderini belirlemiştir. Türkiye'nin Kıbrıs sorununa ilk kez taraf olduğu Londra Konferansından sonra başlayan bu sancılı dönem, Demokrat Partinin dış politika gündemini oluşturmakla beraber iç siyasi ortamın da gerilmesine yol açmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin Rum azınlığı da yaşanan olumsuz gelişmelerden fazlasıyla etkilenmiştir.

Yunanistan'ın Kıbrıs adası için ENOSİS ülküsünde ısrarcı davranması ve bunun yol açtığı siyasi krizin uluslararası boyutlara varması ile birlikte sorunun çözümü için başta BM olmak üzere NATO nezdinde de bazı girişimler başlatılmıştır. BM'nin ve İngiltere'nin çözüm önerilerine sıcak bakmayan Yunanistan ve Ada'daki Rum lider Makarios, uzun yıllar sürecektir olan bir krizin temel aktörleri olmuşlardır. Türkiye'nin dış politika yapıcıları ise tezlerini zamanın şartlarına ve büyük ölçüde de İngiltere'nin yönlendirmelerine göre şekillendirmişlerdir.

1958 yılının sonlarından itibaren, İngiltere'nin adadaki çözüm planlarına BM'de yaptığı itirazlarda bir sonuç elde edemeyen Yunanistan, çözüm için müzakere fikrine olumlu bakmaya başlamıştır.⁵⁰⁰ Türkiye ise bu yönetime başından beri hazır olmuştur. Müzakerelerin başlaması için ortam da fevkalade uygun bir görünüm arz etmiştir. Zira Türk hükümeti ve kamuoyu gibi Yunan hükümeti ve kamuoyu, bu meseleden yorulmuş ve biraz da sıkılmışlardı. BM ve NATO ülkeleri çözüm için destek vermiştir. İngilizler, ulusal ve uluslararası arenada bu mesele yüzünden prestij kaybetmek istememişlerdir. İngiliz-Türk ve Türk-Yunan ilişkileri daha iyi dönemlere

---

⁵⁰⁰ Semih Günver, **Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü**, Bilgi Yay. İstanbul, 1985, s. 85–86.

kavuşabilirdi. Bütün bu olumlu konjonktürün etkisiyle görüşmelerin başlaması sağlanabilmiştir.⁵⁰¹

Müzakerelerin başlaması için öncelikle 20 Ocak 1959'da Dış İşleri Bakanları Fatin Rüştü Zorlu ile Evangelos Averof Paris'te bir araya gelmişlerdir.

Ocak ayından beri sürmekte olan bu gelişmeler Türkiye'de Hükümet tarafından açıklanmayarak gizli tutulmaya çalışılmıştır.⁵⁰² Kamuoyunun gereksiz haberlerle heyecana kapılmasını diye bu yol tercih edilmiştir.

Birkaç gün sonra, çok sıkı görüşmeler sonrasında her iki Dış İşleri Bakanı antlaşmanın kabataslağında anlaşıyorlardı. Türk ve Yunan delegasyonlarının birlikte yedikleri öğle yemeğinde Averof bardağını kaldırıp ve "*Müşterek gayretlerimizin başarısına*" deyince, Zorlu'nun buna cevabı "*Türk – Yunan Dostluğuna*" şeklinde olmuştur. Averof büyük bir heyecanla karşılık vermiştir; "*Bütün kalbimle katılıyorum.*"⁵⁰³ İki meslektaş arasındaki bu sıcak diyalog aynı zamanda Türk- Yunan ilişkilerini yumuşatacak bir sürecin de habercisi olmuştur.⁵⁰⁴

Daha sonra da iki ülkenin başbakanları Adnan Menderes ile Konstantis Karamanlis Zürih'te buluşmayı kararlaştırmışlardır. Başbakan Menderes 5 Şubat 1959'da Zürih'e gitmiştir. Heyete Zorlu, Genel Sekreter Melih Esenbel ve Zeki Kunalalp katılmışlardır.⁵⁰⁵ Görüşmeler sonunda yayınlanan bildiri; "*Birleşik Krallığın dostu ve müttefiki olan Türkiye ve Yunanistan, üç ilgili memleket arasında bir antlaşmanın Kıbrıs meselesini kati hal tarzına götüreceğine tereddüt etmemektedir.*" denilerek üçlü müzakerenin devamı istenmiştir.⁵⁰⁶ Zürih'te yapılan ikili müzakereler diplomatik nezaket örneği sayılabilecek bir havada gerçekleşmiştir. Toplantıları yakından takip eden Bern Büyükelçimiz Fahrettin Kerim Gökay; Zürih'te yapılmış olan görüşmeler sonucunda Kıbrıs meselesinin bir çözüme bağlanmasını Türk ve Yunan devlet adamlarının karşılıklı çabalarına dayandırmıştır.⁵⁰⁷

Yoğun ve üst düzey katılımı gerçekleşen görüşmelerden sonra antlaşmaya varıldığına dair Türk- Yunan ortak açıklaması 11 Şubat'ta yapılmıştır.

---

⁵⁰¹ Cihat Göktepe, '**Londra Ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci Ve Türk- İngiliz İlişkileri (1955 -1959)**', Edt.Hasan C. Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, **Türkler Ansiklopedisi**, C.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 1752.

⁵⁰² Armaoğlu, **a.g.m.**, s. 52.

⁵⁰³ Bağcı, **a.g.e.**, s. 125.

⁵⁰⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030. 01. 102/ 63. 4. 10

⁵⁰⁵ **Vatan**, 06.02.1959.

⁵⁰⁶ **Cumhuriyet**, 11.02.1959.

⁵⁰⁷ **Milliyet**, 11.02.1959.

İmzalanan protokol dört bölümden oluşmuştur:

1-Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Esas Yapısı

2-Garanti Antlaşması (Kurulacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti ile İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında)

3-İttifak Antlaşması (Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye ve Yunanistan arasında)

4-Centilmenlik Antlaşması (Türkiye ve Yunanistan)⁵⁰⁸

Zürih Antlaşmasının imzalanmasının ardından iki ülkenin Dış İşleri Bakanları İngiliz meslektaşları Selwyn Lloyd'a bilgi vermek için Londra'ya uçmuşlardır. İngiltere Dış İşleri Bakanı ile yapılan bu görüşmelerden sonra, ikinci bir Londra Konferansının organize edilmesi önerilmiştir.⁵⁰⁹ Şubat ayının sonunda toplanan konferansa iki ülke Başbakanları ve Dış İşleri Bakanları ile birlikte Kıbrıs'taki iki toplumun liderleri Fazıl Küçük ve Makarios da katılmışlardır. Basında da; *"Üçlü Londra Konferansı çalışmalarına başladı."* başlığıyla verilen haberde İngiltere'nin Türk-Yunan Anlaşmasını kabul ettiği, fakat bunun için üç şart ileri sürdüğü bilgisi yer almıştır.⁵¹⁰ Öte yandan, Kıbrıs Türklerinin lideri Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs Başpiskoposu Makarios da bu konferansın ilk günündeki oturumuna katılmışlardır.⁵¹¹

Zürih Antlaşmasında alınan kararların İngiltere'ye sunulduğu bu konferansta ayrıca üç madde üzerinde de garanti verilmiştir. Bunlar;

1-Adadaki İngiliz üslerinin muhafaza edilmesi

2-İngiliz menfaatlerinin garanti altına alınması ve muhafaza edilmesi

3-Kıbrıs'ın hür dünyanın bir parçası olarak savunulması.⁵¹²

Zürih ve Londra Antlaşmalarına göre, Kıbrıs'ta Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğünde bağımsız bir cumhuriyet kurulacağı öngörülmüştür. Devlette iki dilin geçerli olması kararlaştırılmıştır. Kısaca, Başkan Rumlardan, başkan yardımcısı ise Türklerden seçileceği ve Başkan ve yardımcısının veto hakları olmasına karar verilmiştir. Meclisteki 50 temsilciden % 70'i Türklerden olması ve Kamu kurumlarında da bu oran geçerli olması öngörülmüştür. İki bin kişilik orduda

---

⁵⁰⁸ Göktepe, **a.g.m.**, s. 1752.

⁵⁰⁹ Bağcı, **a.g.e.** s. 125

⁵¹⁰ **Yeni İstanbul**,18.02.1959

⁵¹¹ **Cumhuriyet**,18.02.1959

⁵¹² **Milliyet**, 13.02.1959

ise oranlar % 60 Rum, % 40 Türkler şeklinde, polis veya jandarma teşkilatından en az birinin komutanı Türk olması uygun görülmüştür.⁵¹³

Londra ve Zürih Antlaşmalarında alınan kararlar doğrultusunda sağlanan çözüm Kıbrıs'ta yeni bir dönemi başlatmıştır. Ada'daki Türk ve Rum halklarının nüfusları oranında temsil edilecekleri bu yeni yönetim sisteminde ilk Cumhurbaşkanı olarak Başpiskopos Makarios seçilmiştir. Yapılan seçimlerde Makarios, vekili olan Klevides'ten iki misli oy almıştır. Makarios- Klevides taraftarları arasında çıkan çatışmalarda çok sayıda kişi yaralanmıştır. Bu arada Fazıl Küçük, Makarios'u ziyaret ederek tebrik etmiştir.⁵¹⁴

Kıbrıs meselesinin, yapılan ikili müzakerelerle bu şekilde halledilmesinin ardından taksim tezinden ödün verildiği iddiasıyla yapılan eleştirilere Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, TBMM'de yaptığı konuşmada şu sözlerle karşılık vermiştir:

“Biz fedakârlık yaptı isek, bütün Ada'yı almamakla fedakârlık yaptık. Ama biz taksimi terk etmekle bir fedakârlık yapmadık. Taksimi temin edip Yunanistan'la yıllar yılı mücadele etmektense Ada'da Türk cemaatine egemenlik ve efendilik temin ettik. Ayrıca Türk anavatanının emniyetini de teminat altına aldık. Böylece bir ayrılık içinden bir birliğe girmek suretiyle elbette ki, Türkiye'nin ve oradaki Türk cemaatinin menfaatlerini hak ve adalet dairesinde temin ettik.”⁵¹⁵

Londra ve Zürih antlaşmalarıyla varılan uzlaşma ile ilgili Türk basınında şu haberlere yer verilmiştir; *“Başbakan; Kıbrıs'ta kavga kapandı.”* manşetiyle Menderes'in imzalanan antlaşmadan duyduğu memnuniyet ifade edilmiştir.⁵¹⁶ *“Kıbrıs'ın Geleceği İle İlgili Konferansın sonucunda Tam Anlaşma”* manşetiyle de Kıbrıs'ta yeni bir Cumhuriyetin kurulacağı haberi verilmiştir.⁵¹⁷ *“Türkiye, Kıbrıs'ta Asker Bulundurabilecek”* başlıklı bir yazıda Menderes ve Karamanlis'in Kıbrıs işinde tam bir anlaşmaya vararak protokolü imzaladığı belirtilmiştir. Haberin devamında ise veto hakkı ile Ada'da Türk askerinin bulundurulması meselesinde de anlaşmaya varıldığı hususu yer almıştır.⁵¹⁸

---

⁵¹³ Göktepe, a.g.m. s. 1753

⁵¹⁴ **Son Posta**, 15.12.1959

⁵¹⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: XI, C7, İçtima 2, s. 12.

⁵¹⁶ **Tercüman**, 14.02.1959.

⁵¹⁷ **Milliyet**, 12.02.1959.

⁵¹⁸ **Hürriyet**, 12.02.1959.

Zürih antlaşmasını "Müşterek Zaferimiz" başlıklı bir yazısında yorumlayan A. E. Yalman, varılan uzlaşmayı karşılıklı fedakârlıkların bir ürünü olarak⁵¹⁹

Kıbrıs sorununun bu şekilde çözüme kavuşturulması sayesinde iki ülke arasındaki ilişkilerin Atatürk-Venizelos döneminde olduğu gibi normalleşmeye başlamıştır. Kıbrıs'ta EOKA örgütü, şiddet eylemlerini durdurarak kendini feshetmiştir.⁵²⁰ Ne var ki EOKA örgütü kendini feshetse de Rum çete örgütleri Ada'daki Türklere yönelik saldırılarını yer yer devam ettirmişlerdir. Türk gençlerinin düzenledikleri bir mitingte patlatılan bombanın EOKA örgütünün devamı olan EDMA'cılar tarafından atıldığı iddia edilmiştir.⁵²¹ Ölüm olaylarına neden olacak çapta saldırıların gerçekleşmediği bu dönemde Türk- Yunan ilişkileri yeniden düzelmeye başlamıştır. Kıbrıs'ta yeniden yapılanmanın başlamasıyla Türkiye'nin Rum azınlığı da bu gelişmelerden olumlu anlamda etkilenmiştir. Basın organlarında azınlıklara yönelik olumsuz haberlerin yer almaması Rumların nispeten huzurlu bir dönem geçirdiklerini kanıtlar.

3.2.4. Yunanistan Başbakanı Karamanlis ve Dış İşleri Bakanı Averof'un Türkiye Ziyareti

Londra ve Zürich antlaşmaları 4 Mayıs 1959 tarihinde TBMM'de yoğun tartışmalar eşliğinde yapılan oylamayla kabul edilmiştir. CHP milletvekilleri, Ada'daki Türklerin haklarının yeterince savunulmadığı gerekçesiyle bu oylamada hayır oyu kullanmıştır. Muhalefetin bu tutumuna rağmen meclis oylamasında kabul edilen bu antlaşmalar Kıbrıs sorununu çözmekle kalmıyor, aynı zamanda Türk-Yunan ilişkilerinde de yeni bir sayfa açmıştır. İkili ilişkilerin dostluk zemininde yürütülmesi amacıyla Başbakan Adnan Menderes, Yunan meslektaşı Karamanlis'i Türkiye'ye davet etmiştir. 8 Mayıs 1959 tarihinde Dış İşleri Bakanı Averof ve Başbakan Karamanlis ve eşinin katılımıyla yapılan bu ziyaret oldukça samimi bir havada geçmiştir. Dış İşleri Bakanı Averof, 1989 yılında bu seyahati şöyle hatırlamıştır:

"Ele alınan en önemli konuların başında İstanbul'daki Rum azınlıklar geliyordu. Kendileri, Karşılaştıkları zorluklara rağmen hala çok iyi bir durumda

⁵¹⁹ A. Emin Yalman, "Müşterek Zaferimiz", **Vatan**, 12.02.1959.

⁵²⁰ Akgönül, **a.g.e.**, s. 230.

⁵²¹ **Akşam**, 12.09.1959.

idiler. Yaklaşık olarak 65.000 Türkiye uyruklu Rum vardı. Bunlar Bizans'ın ayakta kalan son mirasçıları idiler. Durumları çok iyiydi.”⁵²²

Bu tarihlerde iki ülke arasındaki ilişkilerde tıpkı Atatürk- Venizelos dönemindeki gibi bir bahar havası yaşanmıştır. İstanbul'daki Rumların yaşamına a olumlu etkiler yapacak olan bu bahar havasının oluşmasında şüphesiz Karamanlis ve Averof ikilisinin Türkiye'ye yaptıkları ziyaretin payı çok büyük olmuştur. 8 Mayıs 1959 tarihli To Vima Gazetesi bu geziyi okuyucularına şöyle duyurmuştur; “Ankara halkı Başbakan Karamanlis ve Dışişleri Bakanı Averof'u çok sıcak duygularla karşıladı. İlk görüşmeler Yunanistan ile Türkiye arasındaki dostluk ilişkilerinin sağlam temellere oturtulmasını hedefliyor” dedi. Daha sonra Ankara Radyosunda halka bir konuşma yapacak olan Karamanlis, şu ifadeleri kullanmıştır;

“...Meslektaşım ve aziz dostum Sayın Menderes'in beni Türkiye'ye davet etmiş olmasından son derece mutluyum. Bu fırsatla Yunan halkının Türk halkıyla yakın işbirliğini canlandırmayı samimiyetle arzu ettiğini ifade etmek isterim. ...Zürih ve Londra'da yarattığımız ruh içerisinde yalnız geçmişteki sorunlarımızı aşmakla kalmayıp, Türk ve Yunan halkları arasındaki işbirliği için yeni temelleri atacağımızdan son derece eminim.”

Menderes ise Yunanlı konuğuna “Teşekkür ederim” anlamına gelen, Yunanca “Efharisto Poli” diyerek jest yaptı.”⁵²³

Yunan basınında olduğu kadar Türk basınında da büyük yankı uyandıran bu seyahat Türk kamuoyunda memnuniyetle karşılanmıştır. Sami Kohen, Milliyet gazetesindeki köşesinde iki ülkenin yeniden dost olduğunu belirterek Yunan Dış İşleri Bakanının yapmış olduğu ziyaretin en önemli neticesinin bu olduğunu aktarmıştır.⁵²⁴

Daha önce de ifade edildiği gibi Türk –Yunan ilişkilerinin seyrinde temel belirleyici etken Kıbrıs meselesi olmuştur. 1959 yılının ilk aylarından itibaren bu konuda BM nezdinde girilen çabaların sonucunda çözüm yoluna gidilmesi ve iki ülke yöneticilerinin gösterdiği karşılıklı iyi niyet sayesinde yeni bir döneme girilmiştir. Türk-Yunan ilişkilerinin son derece olumlu bir nitelik kazandığı bu dönemde Yunanistan Başbakanının Türkiye'yi ziyaret etmesi ve ziyaret süresince

⁵²² Averof- Tossizza Evangelo, “CYPRUS- Lost Opportunities”, aktaran; Mehmet Arif Demirer, 6 Eylül 1955 Olaylarına 50. Yılda Yeni Bakış, Hangi Derin Devlet, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 2006, s. 8.

⁵²³ <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/432992.asp>, Erişim, 31.03.2012.

⁵²⁴ Sami Kohen, “Yeniden Dostuz”, Milliyet, 15.05.1959.

samimi bir tavırla karşılanması iki ülke ilişkileri ve Türkiye'deki Rumların geleceği açısından önemli bir gelişme olmuştur.

3.2.5. Kunalp - Bitsios İkili Raporu (Rapport Des Deux)

Başbakan Karamanlis'in sıcak bir dostluk havasında gerçekleştirdiği Türkiye ziyaretinde çok önemli bir karar alınmıştır. İki Başbakan, Türkiye ve Batı Trakya'da yaşayan azınlıkların durumlarını tespit edip gerekli iyileştirmelerin önünü açacak olan bir rapor hazırlamaları için iki önemli diplomatlarını görevlendirmişlerdir. Türk diplomat Zeki Kunalp ile Yunan meslektaşı Dimitri Bitsios ile hazırladıkları rapor ikili sorunları Mayıs 1959'dan Ağustos 1959'a kadar inceleyerek bazı çözüm önerileri sunmuştur. Bu bölümde, 7-12 Mayıs 1959 tarihlerinde Ankara ve İstanbul'da yapılan ikili görüşmelerde ele alınan konulardan özellikle Türkiye Rumlarını ilgilendiren bazı konulara yer verilmiştir.

Kunalp'ın görüşmelerde muhatap olduğu isteklerin önemli bir kısmını İstanbul'da yaşayan Rumların karşılaştıkları güçlükler oluşturmuştur. 1957 -59 yılları arasında Türkiye'den sınır dışı edilen Yunan vatandaşı Rumların durumuyla ilgili Bitsios'un duyduğu endişeyi ifade etmesine yönelik Kunalp şunları yazmıştır:

“Bütün vakıaların gözden geçirilmesinin ve mühim sebepler muvacehesinde bulunan haller müstesna, alakadarların Türkiye'deki yerlerine avdetlerine müsaade olunmasının tavsiye edilmesi hususunda mutabık kaldık. Kendilerine karşı alınan sınır dışı kararı ref'edilmeyen kimseler, Türkiye'deki mallarını tasfiye etmek hakkına malik olacaklardır. İstanbul'da mükim olup sınır dışı tedbirine maruz kalmaksızın muvakkaten yerlerinden ayrılan Yunan vatandaşlarının dönüşlerinde hudutta geri çevrilmemelerini keza tavsiye etmekteyiz.”⁵²⁵

Kunalp, bu ifadesinde son derece politik bir ustalıkla, sınır dışı edilmeleri inkar etmeyerek meslektaşını memnun eden ve tepkileri azaltacak açıklamalarda bulunmuştur. Yunan vatandaşlarına verilen ikamet ve çalışma izinlerini bir yıl süreyle verilmesinden yana bir tavır sergileyen Kunalp, bazı mesleklerin yalnızca Türk vatandaşlarına münhasır kılınmasıyla ilgili de; bu mesleklerin Yunan vatandaşlarına da açılacağını temenni etmiştir. Nitekim 1959 yılında bile bazı mesleklerin icra

⁵²⁵ Zeki Kunalp, **Sadece Diplomat**, İsis Yayınları, İstanbul, 1999, s. 259.

edilmesini Türkiye’de yaşayan Rumlara yasaklayan kanunların varlığından da haberdar oluyoruz.

Bu raporda göze çarpan bir diğer husus da, Bitsios’un İstanbul’daki Patrikhane ve Rum ileri gelenleriyle yapmak istediği görüşmede kendisine seyahati süresince bir sorun çıkmayacağını garantisinin verilmiş olmasıdır. Bu cümleden, normal koşullarda bu tarz temasların hoş karşılanmadığı anlaşılmıştır.⁵²⁶ Patrikhanenin ulusal bir kurum olduğu kabulünden yola çıkılarak dış devletlerin herhangi bir şekilde bu kurumla temasa geçmeleri Türk yetkililer tarafından normal karşılanmamıştır.

Patrikhane konusunda üzerinde durulan bir diğer konu, Patrikhanenin dini vazifesini ifa edebilmesi için Patrik ve Metropolitlerin serbestçe seyahat edebilmeleri olmuştur. Bunun yanı sıra, Patrikhane binasında yapılması elzem bazı inşaat ve tamiratın hükümet tarafından kolaylaştırılmasına da yer verilmiştir.⁵²⁷ Patrikhanenin inşaat ve tadilat yöntemiyle alanını genişleteceği korkusuyla, uzun yıllar resmi yetkililerce bu yöndeki bütün istekler geri çevrilmiştir.

Kuneralp, 16.07.1959 tarihinde aldığı notlarda yine Yunan taleplerine yer vermiştir. Bitsios, Türkiye’den gönderilen ve sınır dışı edilenlerle alakalı sorunlara değinmiştir. Buna karşılık Kuneralp, Türkiye’ye gelmek isteyen ve sınırlarda geri gönderilme riskiyle karşı karşıya kalmaktan korkan Yunan vatandaşlarına, gelmemeleri yönünde tavsiyelerde bulunmak için hiçbir gerekçe olmadığı konusunda Bitsios ile hemfikir olduklarını belirtmiştir.⁵²⁸ Türkiye’ye giriş yapmak için sınırda bekletilen kişilerin durumuyla ilgili rahatlatıcı bir açıklama yapılmıştır. Söz konusu kişilerin, Türkiye’de yaşayan Yunan uyruklu Rum vatandaşlar olabileceği de düşünülmelidir. Türk yetkililer, üstlerinde herhangi bir şekilde Türk pasaportu ya da kimliği olmayan bu insanları sınırdan geçirmemekle 1964 yılında İkamet antlaşmasının iptal edilmesinden sonraki sürecin Rumlar açısından ne zorluklar taşıdığını ortaya koymuştur. Yunan uyruklu Rumların İstanbul toplumuyla her alanda kaynaştığı düşünülürse, 1964 yılındaki karar, Türkiye’deki Rumların nüfuslarında ciddi bir azalma görüleceği bilinmektedir.

---

⁵²⁶Akgönül, **a.g.e.**, s. 235.

⁵²⁷Kuneralp, **a.g.e.**, s. 238.

⁵²⁸Akgönül, **a.g.e.** s. 234.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğunun çok uluslu yapısının bir bakiyesi olarak Rum Ortodoks Cemaati, Türkiye'deki varlığını cumhuriyetin ilanından sonra da devam ettirmiştir. Türkiye'de doğup bütün yaşamsal varlıklarını burada sürdürmüş olan Rumların içinde buldukları toplumdan tek farkları Hıristiyan olmalarıydı. Türkiye'nin Rum vatandaşları, dönemsel olarak karşılaştıkları birtakım olumsuz gelişmeler dışında; ekonomik, sosyolojik, siyasi ve kültürel alanlarda kendilerini ifade edebildikleri gibi özellikle ekonomik alandaki üstünlüklerini özellikle Demokrat Parti iktidarında daha da artırarak dönemin liberal havasının yarattığı ortamda olabildiğince rahat bir yaşam sürmüşlerdir.

Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında Mustafa Kemal Atatürk ile Yunanistan Başbakanı Venizelos'un karşılıklı azim ve çabalarının sonucunda iki ülke arasında barış ve dostluk esasına dayanan yeni bir döneme girilmiştir. Kendilerinden sonraki yöneticilerin de büyük bir hassasiyetle sürdürdüğü bu olumlu ilişkilerin yerini siyasi kriz ve gerginliklerin almasında Kıbrıs sorununun önemli bir payı vardır.

II. Dünya Savaşından sonra anikolonyalist anlayışın Dünya genelinde kabul gören bir politikaya dönüşmesinden dolayı İngiltere, Kıbrıs'taki varlığını sürdürme konusunda büyük engellerle baş etmek durumunda kalmıştır. 1930'lu yıllardan itibaren Adadaki Rum toplum, İngiliz yönetimine karşı zaman zaman hoşnutsuzluğunu çeşitli şekillerde ortaya koymuştur. İngiltere, 1931 yılında Kıbrıs'ta başlayan geniş katılımlı isyanı bastırdıktan sonra Ada'ya asker sevkiyatını arttırmıştır. Zira İngiltere'nin Kıbrıs'taki varlığı Ortadoğu sömürgelerinin güvenliği için paha biçilmez bir öneme sahipti.

Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletlere taşıması ve Ada'daki EOKA örgütünün şiddet olaylarını tırmandırması karşısında güç duruma düşen İngiltere, 29 Ağustos 1955 tarihinde Londra'da “ *Doğu Akdeniz Savunması Ve Kıbrıs Meselesi*” adıyla bir konferans düzenlemiştir. Türkiye'nin de bu konferansa davet edilmesi, resmi bir şekilde soruna taraf olarak kabul edildiğini göstermiştir. Yunanistan'ın şaşkınlıkla karşıladığı bu gelişme, aslına bakılırsa İngiltere'nin Kıbrıs meselesinde elini güçlendiren bir manevraydı. Londra Konferansının devam ettiği sırada Selanik'te M.K. Atatürk'ün evinin ve Türk Konsolosluğunun bulunduğu

bahçeye bir bomba atıldığı haberi İstanbul'a ulaşır Devlet Radyosunda haber olarak verilmesinin ardından İstanbul'un çeşitli semtlerinde toplanan kalabalıklar Rumların yoğun olarak yaşadıkları Beyoğlu, Taksim, Kurtuluş, Kumkapı, Adalar ve Şişli gibi semtlerde sloganlar eşliğinde harekete geçip Rum vatandaşlara ait olan dükkan, ev, kilise, ayazma, ambarvs. gibi taşımazlara saldırarak o güne değin örneği görülmemiş bir tahrip ve yağma eylemi başlatmışlardır. Saldırıların niteliğine bakıldığında; ölüm vakalarının şaşırtıcı denecek kadar az olması, özellikle gayrimüslimlere ait malların tahrip edilmesi ve tanık ifadelerine göre saldırganların ellerinde aynı boy ve ebatlarda sopaların bulunması bu saldırıların birileri tarafından tertip edildiği gerçeğini ortaya koymaktadır.

2005 yılında Tarih vakfı tarafından yayınlanan Fahri Çoker Arşivine göre İstanbul, İzmir ve kısmen de Ankara'da iki gün süren olaylar neticesinde Türk ve gayrimüslimlere ait toplam 5317 taşınmaz mal tahrip ve yağma edilerek yakılıp yıkılmıştır. 3 kişinin öldüğü ve 30 kişinin yaralandığı olaylarda ayrıca tecavüz vakalarına da rastlanmıştır. Maddi hasarın boyutu ve ölüm olayları ile ilgili rakamlar çeşitli kaynaklara göre farklılık göstermektedir.

6/7 Eylül Olayları karşısında güvenlik güçlerinin pasif tutumu ve saldırganları etkisiz hale getirememesi konusu dönemin hükümetine yöneltilen eleştirilerin başında gelmiştir. Olayların ardından 12 Eylül 1955 tarihinde yapılan meclis toplantısında DP milletvekilleri olayların arkasında komünist grupların olduğunu açıklayarak millet olarak bir komünist tehdidiyle karşı karşıya olduklarını ifade etmişlerdir. CHP, bu olayların izlerinin silinmesi için hükümetin yanında olduğunu açıklayarak her türlü desteği vereceğini ifade etmiştir. Dönemin gazetelerinde de sıklıkla komünist grupları suçlayan haberler yer almıştır. Yapılan soruşturmalar sonucunda komünistliğiyle bilinen 45 kişi tutuklanmıştır. Ancak devam eden sıkıyönetim mahkemelerinde bu kişiler delil yetersizliğinden 3 ay sonra serbest bırakılmışlardır.

DP hükümetinin endişeyle karşıladığı bu olayların izlerinin silinmesi için zarar tespit komisyonları kurularak dönemin önde gelen sanayici, tüccar ve bankacılarının yer aldığı yardım kampanyaları düzenlenmiştir. Geniş katılımlı bu kampanyalarla elde edilen paralar, tazminat başvurusunda bulunan gerçek ve tüzel kişilere dağıtılmıştır. Toplamda 6. 533.856 TL tutarında olan bu ödemelere ek olarak TBMM'de kabul edilen özel bir yasayla Hükümete 60 milyon liraya kadar harcama yetkisi verilmiştir.

6/7 Eylül Olayları eldeki resmi belgelerin ve istihbarat raporlarının yetersizliği nedeniyle bütün yönleriyle aydınlatılamamıştır. Tahrip olaylarını gerçekleştiren failler ve perde gerisindeki gerçek aktörleri ortaya koyabilmek, eldeki verilerle mümkün değildir. Ancak Günümüzde neredeyse bütün kesimler dönemin siyasi iktidarını olayları bilinçli ve sistematik bir biçimde tertip eden aktör olarak sunmaktadırlar. Londra Konferansı devam ettiği sırada Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun Adnan Menderes'e yolladığı telgrafta üstü kapalı bir şekilde ses getirecek birtakım gösteriler sipariş ettiği iddiası, 1960 yılında Fuat Köprülü'nün bir gazeteye verdiği röportajda, 6/7 Eylül Olaylarının gerçek sorumlusunun dönemin hükümeti olduğunu açıklaması ve son olarak Yassıada duruşmalarında Adnan Menderes ile birlikte bazı hükümet üyelerinin 6/7 Eylül olaylarından dolayı 6 yıl hapis cezası almaları gibi nedenler bu iddianın temelini oluşturmaktadır.

DP Hükümetinin liberal çizgide sürdürdüğü ekonomi anlayışına göre gayrimüslim azınlıkların ticari hayattaki rolleri çok önemliydi. Ekonominin kötüye doğru gittiği bir dönemde DP'nin böylesine ciddi sonuçlar doğuracak olayları tertip edebilmesinin olanaksız olduğu görüşü de yaygındır. Kaldı ki 1957 genel seçimlerinde gayrimüslimlerin belirgin bir şekilde DP'yi desteklemeleri, bu iddiayı kanıtlamaktadır. Ayrıca uluslararası alanda Türkiye'ye prestij kaybettiren bu olayın her bakımdan olumsuz sonuçlar doğurmuş olması, gerçek aktörlerle ilgili daha derin analizler yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

6/7 Eylül 1955 olaylarının en çok tartışılan sonuçlarından biri de, Türkiye'de yaşayan Rumların göç sorunsalıdır. Kimi araştırmacılara göre olayların hemen ertesinde Rumlar, Türkiye'den yurtdışına doğru yoğun bir göç hareketi başlatmışlardır. Birkaç yıl içerisinde bu göç dalgasının bir sonucu olarak Türkiye'de yaşayan Rumların nüfusu eriyerek günümüzdeki 2- 3 bin dolaylarına geldiği bu iddialar arasındadır. Ancak yapılan nüfus istatistiklerine göre olayların yaşandığı 1955 ile 1960 yılları arasında Türkiye'deki gayrimüslimlerin nüfuslarında ciddi bir düşüş yaşanmamıştır. 6/7 Eylül Olayları, Rumların Türkiye'yi terk etmeye başlayacakları ve yıllar geçtikçe daha da hızlanacak olan bir göç dalgasının fitilini ateşlemiştir.

6/7 Eylül olaylarının Türkiye'de yaşayan Rumları maddi açıdan büyük kayıplara uğrattığı bir gerçektir. Bunun yanı sıra, psikolojik anlamda yaşadıkları travmanın ömür boyunca üzerlerinden atamayacakları güvensizlik durumunun ve toplumsal aidiyet duygusunun kaybolması gibi etkilerinin olması 6/7 olaylarının

üzerinde durulması gereken en önemli sonuçlarıdır. Her şeye rağmen, Rumların önde gelen temsilcileri, olayların ardından birlik mesajları vererek göç edilmemesi yönünde Rum cemaatini etkilemeyi başarmışlardır. Fener Rum Patriği Athenagoras ve DP'nin Rum asıllı milletvekillerinden Hacopulos'un Rumları Türkiye'de kalmaya ikna etmeyi amaçlayan demeçleri, Apoyewmatini ve Embros gibi Rum gazetelerinde yer alan yorumlarda Rumları Bizans'ın geleneğini sürdürmek için kalmalarının temenni edilmesi gibi etkenlerle yoğun göç dalgalarının önüne geçilmiştir. DP Hükümetinin yaptığı zarar tespit çalışmaları, tazminat ödemeleri ve ülke çapında büyük bir katılım gören yardım kampanyaları da Rumları teskin eden gelişmelerdendir.

6/7 Eylül olaylarından sonra, Rumların Müslüman toplumla kurdukları ilişkilerde daha önceki yılların samimi havasını yeniden yakalamak oldukça zor olmuştur. Türkiye'deki Ortodoks Rumlar, Olayların etkisiyle grup içi dayanışmalarını daha da arttırarak içinde yaşadıkları toplumdan giderek izole olmaya başlamışlardır. Aynı semtlerde bir arada yaşadıkları Müslüman topluma ve devlete karşı şüphe ve güvensizlik duygularıyla baş başa kalan Rumlar, Yunanistan ile yaşanması muhtemel olan en küçük bir siyasi krizde bile 6/7 Eylül benzeri bir olayı tekrar yaşayacakları korkusunu uzun süre üzerlerinden atamamışlardır.

Türkiye'de yaşayan Rumların nüfusunda, 1964 yılından itibaren çok belirgin azalmalar görülmüştür. Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanmış olan "*Ticaret, İkamet ve Seyrisefain Antlaşmasının*" Türkiye tarafından feshedilmesi, bu sonucu doğuran bir gelişmedir. Kıbrıs sorununun yeniden gerginleşmesi sonucunda alınmış bir karar olan bu antlaşmanın iptali sonucunda binlerce Yunan vatandaşı Rum, Türkiye'yi terk etmeye zorlanmıştır. Uzun yıllar Türkiye'de çalışma iznine sahip olan Yunan uyruklu Rumlar bu sayede Türkiyeli Rumlarla akrabalık ilişkileri kurmuşlardır. Söz konusu Antlaşmanın iptali, Türkiye'deki Rum cemaatinin varlığına ciddi bir zarar vermiştir.

Türk- Yunan ilişkileri Kıbrıs meselesi dolayısıyla 1958 yılı ortalarından itibaren, yeniden gerginleşmiştir. EOKA örgütünün Ada'daki şiddeti tırmandırması ve Yunanistan'ın BM ve NATO'da çözüm arayışlarından bir sonuç elde edememesi sonucunda müzakere fikri önem kazanmıştır. 11 Şubat 1959 tarihinde Zürih'te imzalanan protokol ve sonrasında yapılan Londra Antlaşması ile Kıbrıs'ta Türkiye, Yunanistan ve İngiltere garantörlüğünde bağımsız bir cumhuriyet kurulmuştur. Kıbrıs Sorununun bu şekilde çözüme kavuşturulması ile Türk- Yunan ilişkilerinde yeni bir

döneme girilmiştir. Yunanistan Başbakanı Karamanlis ve Dış İşleri Bakanı Averof'un Türkiye ziyareti, ikili ilişkilerin seyrinde bir milat olarak kabul edilmektedir. Yunan yetkililerinin resmi ziyareti sırasında sağlanan sıcak ve samimi havanın etkisi dönemin basınında yoğun olarak işlenmiştir.

Rum azınlık cemaati, Kıbrıs sorununun çözüme kavuşturulduğu 1959'dan olayların tekrar patlak vereceği 1964 yılına kadar son derece rahat bir yaşam sürmüşlerdir. Yunan diplomat Dimitri Bitsios'un Türk meslektaşı Zeki Kunalalp ile birlikte hazırladığı ikili raporun büyük bir kısmı Türkiye'de yaşayan Rumların sosyal yaşamlarında karşılaştıkları zorlukların ortadan kaldırılmasıyla ilgiliydi. Gayrimüslimlerin mal varlıklarının güvenceye alınması, ticari hayatta daha fazla serbestlik kazanmaları ve vatandaşlık güvencesinin sağlanması gibi konularda da bu dönemde önemli iyileşmeler görülmüştür.

Kıbrıs meselesinin çözülmesi, Türkiye'de yaşayan Rumların rahat bir nefes almalarını sağlamıştır. Türk- Yunan ilişkilerinde görülen yumuşamayla birlikte, Türkiye'de yaşayan Rumların hayatlarında belirgin iyileşmeler olmuştur. Sınır dışı edilmelerin azalması, Patrikhane üzerindeki baskıların kaldırılması ve ticaret hayatındaki serbestliğin arttırılması gibi konularda Türk hükümeti bazı girişimlerde bulunmuştur. Başta Patrikhane yetkilileri olmak üzere, Rum gazetelerinde yer verilen yorumlarda ve cemaatin önde gelen kişilerinin yaptıkları açıklamalarda uzlaşmacı, barışçıl ve sakin bir dil kullanılması sayesinde 6/7 Eylül olaylarının yıkıcı etkilerinin azaltıldığı bir gerçektir.

Aralarındaki dini ve kültürel farklılıklara rağmen yüzyıllarca bir arada yaşayan Müslüman toplum ile Rum azınlığı günümüze yakın dönemlere kadar özellikle İstanbul'un semt, mahalle, çarşı..vs gibi mekanlarında ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Ne var ki günümüzde nüfusları bir hayli azalmış olsa da geçmişe yönelik özlem dolu anı ve hatıralar, Türkiyeli Rumların Anadolu'ya kök salmış ve Türklerle iç içe geçmiş yerli bir halk olduğunu ortaya koyar.

EKLER

EK 1

Örfe İdare 2 No lu Yüksek Mahkeme Başkanlığına
DEVLET ANŞİVELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ANŞİVİ

T.C.K. nun 128 inci maddesiyle itham ediliyorum. O itibarla sorguma cevap vermeye bu madde ile başlayacağım. Mezkur madde aynen şu hükmü ihtiva ediyor (hükümetin tasvibi olmaksızın yabancı bir devlet aleyhine hasmane hareketlerde bulunmalar şu kadar seneden şu kadar seneye kadar cezalandırılırlar).

Hasmane hareketlerden vazı kanunun neyi kasdetmiş bulunduğunu şimdi burada mınakaşa etmek istemiyorum. Bu hususta luzumlu malumatı elbette ileride Yüksek mahkemeye takdim edeceğim. Biz şimdilik bir an için bu noktayı da yok farzederek iddi makamının taleplerindeki hususlarda bildiklerimizi tekrarlamakla iktifa edeceğiz.

Biraz evvel T.C.K. nun 128 nci maddesinin sarıh hükmünü okumuştum. Açıkça görülmektedir ki vazı kanun ve binnetice bizzat kanun herhangi bir hareketin hasmane olması için evvel emirde (hükümetin tasvibinin bulunmamasını) şart koşmaktadır. O halde bizzat sözüne hadisemizde tasvip müessesesinin mevcut olup olmadığına da olsa tetkik ile başlamak ihtiyacı ile karşılaşıyoruz.

Oysa ki Kıbrıs Türktür Cemiyeti (ki taleplere göre muhakemenin sıklık merkezi o dur ve huzurunuzdaki tümle mazmunların fiilleri bundan münbahistir) evet bu cemiyet kuruluşu dahil, faaliyetinden menedildiği geceye kadar her hal ve karda daima hükümetin tasvibiyle karşılaşıyordur. Hem bu tasvip sadece bir kaç faaliyete münhasır değil, fakat cemiyet tümle faaliyetlerinin tümüne şamil bir tasviptir. Şöyleki :

1-Henüz hukuki bir hüviyeti dahi mevcut değilken (yani Kıbrıs Türktür komitesi iken) mezkur komiteyi Başvekil Adnan Menderes hem de yarım kabine halinde derhal İstanbul Vilayet makamı odasında kabul buyurmuşlardır. Komitenin kuruluşu taleplere göre 24 Ağustos 1954 olup vilayette kabul ise 28 Ağustos 1954 saat 16.30 dur.

2- Komite üyelerine bu kabul esnasında taazzuv edip teşkilatlı bir cemiyet olmayı koşullarıyla bizzat Başvekil itham etmişlerdir. Ancak ondan sonradır ki komite, cemiyet olabilmek cesaretini kendinde bulabilmiştir. Henüz Türk bayrağı altında bulunmayan, iddia makamının taleplerindeki ifadeyle tekrarlıyalım (andi hükümler muvacehesinde mukadderatı tayin edilecek bir şoprak parçası sayılmasına hukukun imkan bulunmayan) o yere yani Kıbrıs adasına (ki İngiliz bayrağı altındadır) Türktür deyen bir cemiyet nizamnamesini bizzat hükümet kabul etmiştir. Bu, tasvibin ta kendisi değil de mi dir ?

3-Mezkur kabulde o zamanki Hariciye Vekili F. Köprülünün isteği üzerine hazırlanan broşürümüz (ki Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmıştır İngilizce olanın adı Cyprus PROBLEM dir) Kıbrıs meselesi Birleşmiş Milletlere intikal ettiği zaman oradaki Başdelegemiz Selim Sarper tarafından işbu broşürümüz resmi Türk deklarasyonu olarak aşağı yukarı aynen okunmuştur. (Cyprus Problem adlı broşürün tarihiyle Selim Sarperin malum beyanatı tarihini karşılaştırmak bu noktayı aydınlatmak için lafidir.

4-Cemiyet haline inkilabı takiben merkez idare heyetimizin en faal üyesi olan Ahmet Emin Yalman (ki o zamanlar Başvekil Adnan Menderes'in pek yakını idi) ve (şimdi burada yok, davaya dahil edilmedi) cemiyet idare heyetiyle Başvekil arasında adeta bir köprü vazifesi görmüş ve idare heyeti kararıyla daima uçkla Ankaraya giderek Cemiyete Başvekiliden vaziyete göre direktifler getirmiştir. Bu direktiflerden mesela bir tanesini ben şu anda şâhsan hatırlamaktayım .Bu direktife göre cemiyetimiz yapacağı her nevi akademik toplantılarda şiddetle komünistlere ve onlara alet olan kızıl papazlara çatacaktı.

5-Başvekil Menderes Cemiyete 5 000 liralık yardım yapmıştır. Bu maddi tasvibin de makbuzu dosyada bulunmak lazımdır. Şayet mevcut değilse o takdirde İş Bankası vasıtasıyla gelen bu para tarafımızdan Türkiye Kredi Bankasındaki hesabımıza naklettirildiğine göre oradan bu malumatı talep daima mümkündür. Ve para halen bu bankadadır.

6-Cemiyetin Başkanı sıfatıyla Kıbrıs ve Londra'ya yaptığım seyahatten avdetimde Başvekil beni görmek ve son hadiseler muvacehesinde intibalarını öğrenmek istemişlerdir. Bu sebeble hadise geoesinden sadece 18 saat evvel Başvekil şimdi şu anda içinde davamızın görüldüğü bu yeni Adliye Sarayının açılış töreninde bulunmak üzere beni evimden telefonla davet etmişler ve töreni takiben de benenizi kapının önümü dolduran davetlilerin önünde otomobillerine alarak Floryaya götürmüşlerdir. Bu haberi veren fotoğraflarla anda çekilen fotoğrafları yüksek mahkemeye takdime daima

010 09 108 337 1

S Ü R E T**Muamele Görecek Müshah**

2921

**DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ**

ŞİFRE Telgraf

<u>Geldiği yer</u>	<u>Tarihi</u>	<u>Numarası</u>	<u>Alındığı Tarih</u>	<u>Saat</u>
Londra B.Elçiliği	28/8/1955	83	28/8/1955	16.00

(D.II, D.I, D.III. ve diğer mutad makamlara tevzi edilmiştir.)

Sayın Başvekile arzı ricasıyla:

Bugün Milli Müdafaa Vekillisi ve Birgi ile birlikte İngiltere Hariciye Nazırı Macmillan'ı ziyaret ettik. Toplantıda Kabine Kâtibi Umumi-sinin Askerî Muavini ve Hariciye Nazır Muavini Ward ile Ankara'daki İngiltere Sefiri de hazır bulunuyordu.

Nazıra derhal Ankara'dan ayrılmazdan evvel İngiliz baslaht-gusarına tebliğ ettiğimiz muhtıra ile Başvekilimizin nutkunu tetkik edip etmediklerini sorarak bu husustaki görüşünüzün faydali olacağını bildirdik. Nazır evvelâ prosedür hakkında söyleyecekleri olduğunu bildirerek şu ifa-datta bulundu:

1- Matbuat meselesi: Konferansta yapılan müzakereler müsterek tebliğ halinde matbuata aksolunmalıdır. Bu kaideye ademî riayet takdirinde herkes kendi görüşünü açıklamakta serbest olur.

2- Toplantılarda eğer mahzurlu görmüyorsak riyaaset İngiltere'de kalmazdır. Çünkü davet eden memleket İngiltere'dir.

3- Heyet Reisleri tarafından irad olunacak nutuklar kendi Hükümetlerinin noktai nazarını açıkça ifadeye matuf olup yek diğerine cevap teşkil etmeden her gün biri olmak üzere üç günde irad edilmelidir. Ve alfabetik sıra fransızca olmalıdır. Münafakalar, nutuklar safhası bittikten sonra açılmalıdır. Ancak davet eden memleket olması hesabı ile açılış nutkunun da İngiltere tarafından verilmesi tabiidir.

4- Celseler 11'den öğleye kadar yapılmalı ve öğleden sonraları akşamlar hususi müsaverelele semin hazırlayacak şekilde kullanılmalıdır.

Evvelki maruzatımızda da bildirdiğimiz vechile bu şekilde taayyun eden prosedür konferansa hiç olmasa da bu kadar usatmak gayesine matuf bulunmakta ve bu arada bası hal çar ve fakilleri üzerinde çalışma imkânını hazırlamak gayesi gütmekte olduğundan bu hususlar teharris ettirilerek tarafımızdan da kabul olunmuş ve derhal bu meseleye geçilmiştir.

010	09			109344	4
-----	----	--	--	--------	---

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

-2-

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI

Yüksek maddeleri olduğu veçhile, Kıbrıs meselesi Yunanlılar bakımından "self-determination" ve Yunanistan'a ilhak esasına istinat etmekte, İngilizler ise bu esasları reddederek meseleyi "self-government" e doğru giden bir yol içinde halletmek istemektedirler.

Londra'ya gelmezden evvel ve geldikten sonra yaptığımız temaslarda İngilizlerin Yunanlılara bazı tavizler vermek hususunda meylleri bulunduğu müşahade edildiği için bu hususu yoklamak ve önlemek gayesi ile, emirlerinize ittibaen, yukarıda arzolunan memorahdumu Ankara'daki İngiltere Sefaretine tebliğ etmiştik. Macmillan'a da şunları söyledik:

İngiltere statu quo'nun muhafazası ve Lozan Ahitnamesi mucibince kendisine bahşedilmiş olan hukukun muhafazası hususunda ısrar ettiği müddetçe Türkiye'yi daima yanında bulacaktır. Fakat bu yoldan inhiraf edip Kıbrıs'ın istikbalini Yunanistan'a ilhak istikametine kaydırabilecek ufak bir tavize gittiği takdirde Türkiye bu yolda İngiltere'yi takip edemeyecek, bilâkis aksi istikamette yol almak mecburiyetinde kalacaktır. Bu husus Hükümet Reisimizin nutkunda gayet açık ve sarih olarak belirtilmiştir.

Macmillan bu beyanatımız üzerine kendisinin Başvekilimizin nutkunu ve muhtıramızı tetkik ettiğini bildirdikten sonra bir hal çaresi bulmanın lâzım geldiğini, kendilerinin henüz hal çaresi hususunda tam bir fikirleri bulunmadığını, fakat self-determination'a mani olmakta ısrar etmenin ve müstemleke rejiminin devamını muhafaza etmenin soruluk arzettiğini, müzakarelere bağlamazdan evvel büyük kelimeler kullanmanın ve kat'i "position" almanın şuriş çıkarıp, mahsurlar tevhit edebileceğini gayet nazikâne bir eda ile ifade etti.

Kendisine şu cevabı verdim: Türkiye Lozan Ahitnamesinden itibaren bugüne kadar Kıbrıs meselesinde sırf Türk-İngiliz dostluğunu vikaye için her türlü tahrikât ve "irredentisme" den tevakkî etmekle kâim kalmamış; Türkiye'de yaşayan Türklerin milli arzularına da ademi tebaiyette bulunarak Kıbrıs Türklerinin Türkiye'ye ilâihak arzularını da daima önlemek politikasını takip etmiş ve orada yaşayan Türklere harslarını muhafaza etmek hususunda yardım etmekle beraber onlara daima sadık birer İngiliz tebaası olmaları hususunda öğüt vermiştir. Türkiye Cumhuriyetinin bütün tarihi boyunca da Türkiye hiçbir vakit beynelmilel hayatta şuriş çıkartacak bir rol oynamamış, bilâkis Şihan müddetini hususunda asami gayret sarfetmiştir.

Diğer taraftan Türk Hükümeti dört seneden beri Balkanlarda,

010	09	09	36	4
-----	----	----	----	---

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

-4-

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI

bu sizin işinizi güçleştirecektir. Fakat vaziyeti bütün çıplaklığı ile bilmeniz de faide vardır. Bunun için sizi Yunan Nazırı ile görüşmeden evvel ziyaret etmek istedim. İlk mülayemetimizde Yunanistan'a self-determination'a gidecek herhangi bir taviz yolu göstermeniz meselenin istikbali ve halli yolunda faide değil ancak mahzur tevliht edecektir." Nazır kendilerinin kararlaşmış ve kat'ilemiş bir fikirleri olmadığını bildirerek vaziyetimizi vazih olarak açıklamış olmağımıza teşekkür etti ve ayrıldık.

Muhtelif İngiliz gazetecileriyle ve nihayet bugün Hariciye Nazırı ile yaptığımız görüşmelerden aldığımız intiba İngilizlerin muhtemel bir hal çaresi olarak Adaya ileride bir self-determination fırsatı verileceği vaadi ile Yunanlılara taviz vermek suretiyle bir hal çaresi bulunabileceğini düşünmekte olduklarını, fakat Zatı Devletlerinin beyanati ve burada iki gündür yaptığımız mülakatlar ve beyanatlar neticesinde tebellür eden hattı hareketimizin bunları şaşırttığı merkezindedir. Ancak, bizim haklarımızda ne dereceye kadar ısrar edeceğimiz hususunda tereddüd sahibi oldukları müşahade edilmektedir. Bu sabahki mükâlemelerimiz gayet nazikane cereyan etmekle beraber gayet kat'i ifadeler altında geçti ve bizim haklarımızı savunmamız hususunda cesaretimizi kıracak bir eda takınmadılar. Fakat ifadelerimizle haklarımızda musır davranacağımıza kendilerini teyakkun ettirdiğimizi zannediyorsak da bu sahada çok çalışılması icabettiğini anlamaktayız. Bu sebeble gerek biz gerek gazetecilerimiz bu yolda gayret sarfediyoruz. Tarafı Devletlerinden bu hususta ilgililere verilecek emirlerin pek faydeli olacağını saygılarımızla arz ederiz.

Berkol

(İşbu şifre telgraf sureti Milli Birlik Komitesi Genel Sekreterliğinin talebi üzerine, Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Bürosu tarafından, ikinci defa, 3 nüsha olarak çıkartılmıştır.)

İşbu şifre telgraf suretinin Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Bürosundaki dosyasında muhafaza edilen aslının aynı olduğu tasdik olunur.

Ankara, 2 Kasım 1960

Dışişleri Bakanlığı Yunan Kâtiplik.

010	09			09340	4
-----	----	--	--	-------	---

T . C .
İSTANBUL VİLİYETİ
Emniyet Müdürlüğü
Sube Dosya No.
1 10841

Y U R R I Y E
EKONOMİK VE TOPLUMSAL
YARIN VAKFI

ZATA MAHSUSTUR

Birinci Ordu Mifettişliğine

Selânikde Aziz Atatürk'un ikametgâhlarında bir bomba patladığı, aynı zamanda konsoloshanemize de teca vüzler vâki olduğu anlaşılmıştır.

Şehrimizdeki rum müesseselerine de herhangi bir taarruzun vâki olması çok kuvvetli ihtimal dahilinde bulunduğundan Beyoğlu, Şişli, Beşiktaş muhitlerinde mey dana gelecek hadiseleri önlemek için Harbiyede 4 tabu boğazın rumeli sahili için Yeniköyde bir tabur, Fener patrikhanesi için Rami Kışlasında üç tabur, Fatih ve Eminönü mintikaları için Davutpaşa Kışlasında üç tabu Sirkeci askerî sevkiyat mahallinde iki tabur, Kadıköy ve Üsküdar muhitleri için Selimiye Kışlasında üç tabu ayrıca anadolu sahili için Kuleli Askerî Lisesinde ik taburun, Emniyet Müdürünün talebi üzerine herhangi ma kandan istizan veya emir almağa lüzum kalmadan heran harekete hazır bir vaziyette ve bütün kuvvetlerini is tiap edecek tarzda bindirilmiş olarak bu akşam saat 20.00 den itibaren kuvvei muntazıra halinde bulundur ulmasını ve bu hazırlanacak kuvvetlerin telefon num a ralarile başlarında bulunacak selâhiyetli subayların isim ve soyadlarının acele bildirilmesini ehemmiyetle ve saygı ile rica ederim. 6/9/1955

İstanbul Vâlisi
Ord. Prof.
Dr. Fahrettin Kerim GÖKAY

aslı gibidir.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

371 - 62-1

Ş İ F R E

Telgraf

Muamele Görecek Nüsha

3033

Geldiği yer	Tarihi	Numarası	Alındığı tarih	Saat
Selanik Başkonsolos.	6/9/55	I	6/9/55	23

1- Bu gece saat 24,07 de Başkonsolosluk ve Atatürk Evi binaları arasındaki bahçeye atılan iki bombadan biri patlayarak Başkonsolosluk binasının arka cennelerinin tamamını ve Atatürk evi arka cennelerinin de kısmen parçalanmasına sebep olmuştur. Başka hasar yoktur.

2- İnfilak üzerine bekçi kavas uyanarak diğeri koymuş ve jandarma devriyesi tarafından Konsolohane telefonu ile derhal selahiyetli makamlara haber verilmiş ve Emniyet Müdürü ile bütün alakadar zabıta memurları tahkikata bağlanmışlar ve Şimali Yunanistan Nazırı ile Selanik Valisini , Müddei Umumlığı ve askeri makamları haberdar edilmişlerdir. ¶

3- Gelen bir .... zabiti ve sair selahiyetdarların ifadesine nasıran biri patlamamış olarak bulunan bombalar , içerisinde troyit barutu kemalarak yapılmış ve bahçe parnaklıklarının üzerinden gaseteye sarılarak atılmış fitilli iki kutudan ibarettir.

4- Geçen sene denberi Atatürk Evi karşısında bulunan tek mübetci jandarma şimdi arttırılarak bina ..... altına alınmıştır.

5- Tahkikatı evveliyeyi bitiren Müddei Umumi ve Polis

010	09		168	337	1
-----	----	--	-----	-----	---

7.9.1955

35

İstanbulun dehşet gecesi

Frédéric Sanders, Jr. DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

(Şen senelerin en yakıcı nümayişlerinden birine şahit olan Frédéric Sanders'ın Sanders Digest dergisinin Mayıs 1926 tarihli nüshasında çıkan makalesi.)

Geçen Eylül ayının 6 ıncı gecesinde şen senelerin en şiddetli avam hareketi Türkiyenin eski bir şehri olan İstanbulda vuku bulmuştur. Korkunç bir tarzda geçen altı saatte, taşkın Türk kalabalığı 2000 ev ve 4000 dükkanı harap etti, 29 kiliseyi yaktı ve 31 kiliseye de hasar verdi. Hâdisse sona ermeden evvel 100,000,000 dolarlık zarar verilmişti.

O salı günü saat 6 da İstanbulun merkezi Taksim meydanı her zamanki gibi normal hareketli ve gürültülü idi. Kalabalık cıvıdaki kahvehaneleri doldurmuş, tramvaylar çiniler, takatiler korna çalıyorlardı. Şehrin en mühim alışveriş mekânı olan İstiklal caddesi boyunca gelen geçenler vitrinlere bakıyorlardı. Hava mülayim, güneş yavaş bulutlarda.

Meydanın yukarısında Türkiyenin ilk Meisî Cumhuriyeti ve Millî kahramanı Kemal Atatürk'ün abidesinin arkasında bir polis şefi duruyordu. Bazı Üniversite talebeleri Yunanistan aleyhine bir miting yapıyorlardı ve polislere daha büyük bir hâdiseyi önlemek için hassasi talimat verilmişti. Kıbrıs mevzuunda Yunanistan'a karşılık Türkiyede çok şiddetli idi. Akdamızda bir Ada olan Kıbrıs İngilizler tarafından idare edildiği halde hem Türkler hem Yunanlılar tarafından benimsenmektedir. Polis dikkatli fakat endişesizdi. Talebeler sızamazdı ve meydandaki hava tehdit eder mahiyette değildi.

O sırada Polis şefi yeni bir hareket farkettiler. Gazeteci çocuklar akşam gazetelerinin şen başkaları ellerinde bağırıyorlar ve halk grublar halinde etraflarına toplanıyorlar. Polis şefinin tekerleli sığınma evine girmeye başlamıştı. Birini gazete almaya yolladı. Bir bakış karışıklığa yakın olduğunu anlamama kafı geldi.

"Yunan tedhiğileri Atatürk'ün dediği yeri tahrip ediyorlar" Gazetemin başlığı buydu. Dehşet veren fakat mübalağalı bir lisansla Atatürk'ün dediği gibi ise müme olan evin bombalanmaya teşebbüs edildiği alatiyordu. Polis telefona uzandı. Fakat emir vermekle başladığı halde pek geç kaldığını biliyordu.

Taksim meydanında beş büyük caddesi birleşir. İntizamın kalabalık azimle bu bağ yoldan meydana almaya başlamıştı bile. "Rumları öldürün" diyen insan ve kuvvetli seeler meydana deldürdü.

Küçük tramvay aletleri tamir eden bir kışba vardı. Kapa kırıldı ve 30 kadar nümayişçi kendilerini manevela. İki saat civarı kanna, balıca ve ray parçaları ile silahlandırdılar. İstiklal caddesine doğru yürüdüler.

1926
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

No
101

K
22.11.1926
D

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ (4)

Hıristiyan Rumlar nesiller boyunca Türk vatandaşları oldukları halde Müslüman Türkleri Kiliselerine ve lisanslarına bağlılıklarıyla rahatsız ediyorlardı. Aynı zamanda ticari sikiyetleri ve çal işkanlıklarıyla da mahavemet ve kıskançlık ilham ediyorlardı. 100,000 nüfuslu Rum Halkı şehir ekonomisinin direği ve Memleket ekonomisinin de mühim bir unsurudur. Bütün bu nefret 6 Eylül gecesinde artık açıkça teşahür etti.

Ayrıca talihsiz bir tesadüf te hâdiseye karıştı. İstanbul Valisi ve Memliyet Müdürü Yunan aleyhine bir gösteriyi başlatmada ehemmiyetli görevler başarılabiliyorlardı. Fakat gösteri bir nümayiş, feyan halini alınca ne yapacaklarını bilmediler. Böyle karışık, anlarda sadece Başvekiliden emir alarak hareket edebilirlerdi. Fakat görüldüğü gibi Başvekil Ankara-İstanbul arasında bir Trende idi. Böylece iki vahim saatte Vali tereddüt etti. Kararısızlık geçirdi. Mahalli Polis merkezleri emirler bekledi. Ateş açmalı mı idiler? Emir gelmiyordu. Hükümet işe el koyduğu zaman artık çok geç kalmıştı. Bütün bunların yanında daima Her Nümayişte görülen (Kitle Psikolojisi) hâkindi. Utanmış bir Türk gençisi ertesi gün, "Ne yaptığımı bilmiyordum", dedi. - Yunanlılardan nefret etmiyoruz, kimseden nefret etmiyoruz, fakat bütün heyecan ve bağırışmalar içinde kendimi kaybetmiş olacağım.

Mesuliyet mevkiinde olan Türklerin çoğu her sınıf ve yaşta utanıyorlar. Mağrur ve hasse Halk dış Memleketlerden gördükleri tenkitler hak ettiklerini bilmelerine rağmen heglanıyorlar. Başvekil Menderes ve Hükümeti sarar görünlerin sararlarına telafi etmek için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar. Yıkılan evler, dükkanlar, Kiliseler gönüllülerin ve Hükümetin yardımı ile tamir ediliyor veya yeniden yapılıyor. Sarar gören Tüccarların sararı üdeniyor ve Türk Diplomatları Yunanlılarla iyi münasebetler tesisi için ellerinden geleni yapıyorlar.

Birleşmiş Milletler için Türklerin nümayişi ciddi bir darbe idi. Yunanlılar ve Türklerin bağıştığı komünizm karşı koruma tedbirleri programının mühim unsurudur. Her iki Devlet ve bizim Arkadaşımız ve güvenilir Mütteliklerimizdir. Onların eski düşmanlık ve nefretlerini disiplinleyerek ancak bu şekilde her iki Millet'in de hürriyetini koruyabileceğini anlayarak bizimle ve birlikte çalışmalarına ihtiyacımız vardır.

İşbu Makalelerühesi aslına uygundur.

Avukat Durhan Apoydin

010	09			109	341	1
-----	----	--	--	-----	-----	---

13/9/1955

İstanbul Vâlisi telefonla:

Vaziyet umumiyetle sakinidir. Caddeler temizlendi, zarara uğrayan vatandaşlar dükkanlarını tamire başladılar ve satışlara da başlamış bulunuyorlar. araştırmalar devam ediyor, bir çok eşya çıkarılmaktadır. bir çoklarına da gece sokaklara atmaktadırlar. bir kısım mahallelerde aramalar yapıldı, bir çok eşyalar bulundu. karakoldaki eşyalar (bilhassa mücevher ve kıymetli eşyayı) kimse üzerine almak istemiyordu. Defterdarlığa müracaat ettik ve İbrahim paşa Sarayına toplattırıyoruz. orada muhafaza altında bulundurulacak. Ekalliyet Vatandaşlarla görüşmeler yapıyoruz. hâlâ bir kısmı korku içersindedir. bir takım ihbarlar vukubulmaktadır. bilhassa teşvikçiler meydana çıkıyor. bu ihbarlardan sonra bazı tevkifler yapılmaktadır. bu işte bir Komünist şebekesinin methaldar olduğu ihbarı yapıldı. Emniyet bunun üzerinde durmaktadır. Büyük dere tarafında teşvikçinin eski bir Komünist mahkûmu olduğunu bana Yusuf Ziya İnış bey s'yledi ve derhal tevkif ettirdik. İzmirden 9/Eylül tarihli bir tehdit mektubu aldım. (yakında ikinci bir bombalama hâdisesine hazır olunuz: sizler gibi Yunanlıları himaye edenler bu defa gidecektir) ve daha tehditâmiz bir takım sözler vardır. henüz Muhakemeler başlamadı, hazırlık safhası devam ediyor biraz daha sür'atlanması lâzım geldiği kanaatindeyim. yardımlar için müracaatlar vâki buluyor. bazı Ermeni tüccarları ile görüştüm. zararın maddi kısmının çok yüksek olmadığı kanaatindeyim. Hükûmete her türlü yardıma hazır olduklarını bildirmektedirler. yalnız Rumların bir kısmı endişe içinde dükkanlarını satarak Yunanistana gitmek istiyorlar. bugünkü Jurnal Doryan gazetesinde Musevilerin görüşünü ifade eden bir yazı vardır. Museviler endişeli değildirler. Zâbıta vak'aları da çok azaldı. idareî Ürfiye Kumandanı iyi. Hâkimi Albay mütereddittir. bu husus Milli Müdafaa vekilimiz ve Emniyet Umum Müdürlüğü ile görüşülecektir. keffiyeti arzeder ellerinizden Şerin.

Fahrettin Kerim Gökyay

010	09		108	337	1
-----	----	--	-----	-----	---

İsaretli kısmın Hakkında.
Bazı izahat
Versinçe. bu xun dulan.

Hizmeti Temin Edildi.
21.2.1956 S

25 Ocak 1956 / 1956

Y. C.
BAŞLİYE VEKÂLETİ
Emir ve Kararlar Müdürlüğü

Genel Müdürü Petriği Athenagoras tarafından gönderilen yazı hakkında tanzim edilen rapora dair.

Yazı No	Yazı Tarihi	Yazı Sayısı
4/Çek/1956	1956/18	0004

ZATA MAHSUS

Gizlilik Kuralları

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Başvekalet Yüksek Makamına

4/Çek/1956 tarih ve Kanunlar ve Kararlar Tetkik

Daırası 143-10/14 sayılı yazıları karşılığdır:

Fener Rum Petriği Athenagoras tarafından Yüksek Başvekaletlerine sunulup tetkiki için Vekâletimize gönderilen yazı emirleriniz ve hile Hariciye Vekâleti, Millî Hımaniyet Hizmeti Reisliği ve Vekâletimiz MÜmessillerinden müteşekkil Komisyonca incelenmiş ve müştereken tanzim kılınan rapor iligikde takdim edilmiştir.

Saygılarımla arz ederim.

Dehiliye Vekili
Ethem Menderes

S. M.

010	09		108	337	(
-----	----	--	-----	-----	---

Dayanak	Raporör	Dektilo	Kayıplıktan	Ser	Tekit güpp

olarak empoze edilmeğe istenmiş, diğer taraftan da Patrik bu Meclisin ve Ortodoks Cemaatinin temsilcisi sıfat ve selâhiyetleriyle Hükümetin karşısına çıkarılmıştır.

Yazının gerek ifade tarzı, gerek aksettirdiği sühniyet ve haleti ruhiye ve nihayet şekli ve esas itibarıyla gayet dikkat hususiyetler arzleyen belli başlı noktaları şunlardır:

- 1- Yazının Cemaat Meclisi Kararına istinat ettirilmesi
- 2- 6-7/Şylül hadiselerinin muayyen bir program ve plân dahilinde teşkilâtlandırılmış bir hareket olarak vasıflandırılması ve bu hadiseler karşısında esayiş kuvvetlerinin bigâne kaldıklarına dair iddia,
- 3- Yazıda kullanılan (arkınız) tabiriyle Patriğin Rum Ekalliyetinin lideri sıfatını takınıp bulunması,
- 4- Can ve mal emniyetinin ihlâl edildiğine dair isanetler,
- 5- Mektepler, fabrikalar ve sair müesseseler hakkındaki iddialar,
- 6- Türk Matbuatının 6-7/Şylül hadiselerinin mesuliyetini teğidârı yolundaki iddia,
- 7- Patrikenenin temsil ettiği "cemaat üradının" dinine namus ve hile mesuliyetine vaki olan tecavüzlere sonra kendisini her türlü hukuk ve himayeden mahrum mevkide gördüğü yolundaki ifade,
- 8- Cemaat Müessesili sıfatıyla meruz kalınan hakaret ve haksizliklerden, duyulan acıya Hükümetimize vasile ve mesuliyeti tahtında duyurmak mecburiyetinde bulunduğuna dair beyan,
- 9- Can, mal, ırz emniyetinin muhafazası zımında Hükümetten Teşkilâtı Esasiye Kanununun/tatbikini talep etmek,
- 10- Yardım Komitesince yapılagelmekte olan yardımları köşmeşeyip ibranamelerin zorla alınmasına dair isanet,
- 11- İstanbul'da tahrip edilen kiliselerin ibadete salih bir hale ifrakını teminen istenilen tazminat miktarı,

108 337 1

./.

30

S Ü R Ü T

İstanbul . 7 Eylül 1955

DEVLET ANKARA EMNİYET BAŞ MÜFETTİŞLİĞİ
CUMHURİYET ARŞİVİSifre

Ankara Emniyet Baş Müfettişliğine

1. Vilayette Başvekil tarafından çağırıldım. FUAT KÖPRÜLÜ hadise hakkında ki kanaatimi sordu ve mürettepmi, komünist tahriki var mı dedi. Kıbrıs Türktür cemiyetinin tertibi olsa da komünist tahriki görmediğimizi söyledim. (ŞEVKİ bey ve diğer şube müdürleri de aynı kanaattedirler.) Buna karşı Emisicumhur, Başvekil ve kendisinin komünist tahrikini muhakkak gördüklerini bunun için elebaşılardan tevkifat emrettiler.
2. Emniyet Müdürlüğü 400 kişilik bir liste hazırlamış biz de elebaşılarının listesini hazırlıyoruz. Hangisini emrederlerse ona göre bu akşam tevkifat yapılacaktır.
3. Çok gizli olarak öğrendiğime göre, Yunanlılara gözdağı verilmek üzere Beyoğlunda ufak bir nümayişin icrası dün akşam hükümetçe tasvip edilmiş idi. Fakat hadise genişleyince bunu komünist tahrikine atfetmek uygun görülmüştür. Arz ederim.
4. 7 Eylül 1955 gün ve Özel Büro 309 sayılıdır.

İstanbul Emniyet Başmüfettişi

Cemal Sancak

İmza

910	09			108	337	1
-----	----	--	--	-----	-----	---

34-

Örfe İdare 2 No lu Yüksek Mahkeme Başkanlığına
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

TC.K. nun 128 inci maddesiyle itham ediliyorum. O itibarla sorguma cevap vermeye bu madde ile başlayacağım. Mezkur madde aynen şu hükmü ihtiva ediyor (hükümetin tasvibi olmaksızın yabancı bir devlet aleyhine hasmane hareketlerde bulunanlar şu kadar seneden şu kadar seneye kadar cezalandırılırlar).

Hasmane hareketlerden vazıı kanunun neyi kasdetmiş bulunduğunu şimdide burada münakaşa etmek istemiyorum. Bu hususta lüzumlu malumatı elbette ileride Yüksek mahkemeye takdim edeceğiz. Biz şimdilik bir an için bu noktayı da yok farzederek iddi makamının talepnamesindeki hususlarda bildiklerimizi tekrarlamakla iktifa edeceğiz.

Biraz evvel T.C.K. nun 128 nci maddesinin sarıh hükmünü okumuştum. Açıkça görülmektedir ki vazıı kanun ve binnetice bizzat kanun herhangi bir hareketin hasmane olması için evvel emirde (hükümetin tasvibinin bulunmamasını) şart koşturmaktadır. O halde bizzarur sözüme hadisemizde tasvip müessesesinin mevcut olup olmadığına da olsa tetkik ile başlamak ihtiyacı ile karşılaşıyoruz.

Oysa ki Kıbrıs Türktür Cemiyeti (ki talepnameye göre mukakemenin sıklık merkezi o dur ve huzurunuzdaki cümle mazmunların fiilleri bundan münbahistir) evet bu cemiyet kuruluşu dahil, faaliyetinden menedildiği geceye kadar her hal ve karda daima hükümetin tasvibiyle karşılaşıyordur. Hem bu tasvip sadece bir kaç faaliyete münhasır değil, fakat cemiyet cümle faaliyetlerinin tümüne şamil bir tasviptir. Şöyleki :

1-Henüz hukuki bir hüviyeti dahi mevcut değilken (yani Kıbrıs Türktür komitesi iken) mezkur komiteyi Başvekil Adnan Menderes hem de yarım kabine halinde derhal İstanbul Vilayet makamı odasında kabul buyurmuşlardır. Komitenin kuruluşu talepnameye göre 24 Ağustos 1954 olup vilayette kabul ise 28 Ağustos 1954 saat 16.30 dur.

2- Komite üyelerine bu kabul esnasında taazzuv edip teşkilatlı bir cemiyet olmayı konuşmalarıyla bizzat Başvekil itham etmişlerdir. Ancak ondan sonradır ki komite, cemiyet olabilmek cesaretini kendinde bulabilmiştir. Henüz Türk bayrağı altında bulunmayan, iddia makamının talepnamesindeki ifadeyle tekrarlıyalım (ahdi hükümler muvacehesinde mukadderatı tayin edilecek bir toprak parçası sayılmasına hukukun imkan bulunmayan) o yere yani Kıbrıs adasına (ki ingiliz bayrağı altındadır) Türktür deyen bir cemiyet nizamnamesini bizzat hükümet kabul etmiştir. Bu, tasvibin ta kendisi değil de nedir ?

3-Mezkur kabulde o zamanki Hariciye Vekili F. Köprülünün isteği üzerine hazırlanan broşürümüz (ki türkçe ve ingilizce olarak hazırlanmıştır ingilizce olanın adı Cyprus PROBLEM dir) Kıbrıs meselesi Birleşmiş Milletlere intikal ettiği zaman oradaki Başdelegemiz Selim Sarper tarafından işbu broşürümüz resmi Türk deklarasyonu olarak aşağı yukarı aynen okunmuştur. (Cyprus Problem adlı broşürün tarihiyle Selim Sarperin malum beyanatı tarihini karşılaştırmak bu noktayı aydınlatmak için kâfidir.

4-Cemiyet haline inkilabı takiben merkez idare heyetimizin en faal üyesi olan Ahmet Emin Yalman (ki o zamanlar Başvekil Adnan Menderes'in pek yakını idi) ve (şimdi burada yok, davaya dahil edilmedi) cemiyet idare heyetiyle Başvekil arasında adeta bir köprü vazifesi görmüş ve idare heyeti kararıyla daima uçkla Ankaraya giderek Cemiyete Başvekilden vaziyete göre direktifler getirmiştir. Bu direktiflerden mesela bir tanesini ben şu anda şahsen hatırlamaktayım .Bu direktife göre cemiyetimiz yapacağı her nevi akademik toplantılarda şiddetle komünistlere ve onlara alet olan kızıl papazlara çatacağı.

5-Başvekil Menderes Cemiyete 5 000 liralık yardım yapmıştır. Bu maddi tasvibin de makbuzu dosyada bulunmak lazımdır. Şayet mevcut değilse o takdirde İş Bankası vasıtasıyla gelen bu para tarafımızdan Türkiye Kredi Bankasındaki hesabımıza naklettirildiğine göre oradan bu malumatı talep daima mümkündür. Ve para halen bu bankadadır.

6-Cemiyetin Başkanı sıfatıyla Kıbrıs ve Londraya yaptığım seyahatten aydetimde Başvekil beni görmek ve son hadiseler muvacehesinde intibalarımı öğrenmek istemişlerdir. Bu sebeble hadise gecesinden sadece 18 saat evvel Başvekil şimdi şu anda içinde davamızın görüldüğü bu yeni Adliye Sarayının açılış töreninde bulunmak üzere beni evimden telefonla davet ettirmişler ve töreni takiben de bendenizi kapının önünü dolduran davetlilerin önünde otomobillerine alarak Floryaya götürmüşlerdir. Bu haberi veren gazetelerle şu anda çekilen fotoğrafları yüksek mahkemeye takdime daima

010	09		188	337	1
-----	----	--	-----	-----	---

KAYNAKÇA

I.ARŞİV

A- Yayınlanmamış Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.41
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010_09_109/340.4.2
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.109/340.4
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.109/341.4.4
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108//337.1.37
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.35
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.7
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.109/341.1.4
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.109/341.1.1
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.10
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01.02/140.82.2
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.17
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.5
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.33
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.8
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.22
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.30
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.22
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.30
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.22
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01.02/143.68.13
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.34
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 010.09.108/337.1.41
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.01.00/00.1.8.19.1
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.01/02.140.82.2
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030 .01. 102/ 634. 10

B- Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

Fahri Çoker Arşivi, **6/7 Eylül Olayları Fotoğraflar –Belgeler**, Tarih Vakfı,
İstanbul, 2005.

Emine Gürsoy Naskali, **Yassıada Zabıtları-II, 6/7 Eylül Olayları Davası**, Kitabevi
İstanbul, 2007.

Seha, Meray, **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar- Belgeler**, I. Takım, I. Cilt, II.
Kitap, Yapı Kredi Yay, İstanbul, 2002.

II. RESMİ YAYINLAR

TBMM Tutanağı (Zabıt Ceridesi)

Devre: XI, C7, İçtima 2

Devre X, İçtima.15, C.1, İnikat, s. 37, 16.12.1955

III. GAZETE VE DERGİLER

Zafer	Milliyet
Cumhuriyet	Hürriyet
Vatan	Ulus
Radikal	Apoyewmatini
Embros	İstanbul Ekspres
Tercüman	Daily Telegraph
Tarih ve Toplum	Toplumsal Tarih
Times	Aksiyon

IV. KİTAP VE MAKALELER

- A Chronology Of The Cyprus Problem (1878–1980)** Turkish Cypriot Human Rights Committee, 1980.
- AHMAD, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009
-----, **The Turkish Experiment In Demokrasi (1950–1975)**, The Royal Institute Of International Affairs, London, 1977.
- AKGÖNÜL, Samim, **Türkiye Rumlari, Ulus- Devlet Çağından Küreselleşme Çağına Bir Azınlığın Yok Oluş Süreci**, İletişim, İstanbul, 2007.
- AKIN, Fatih, **Türkiye'de Azınlık Politikaları & 6/7 Eylül Olayları**, Kum Saati İstanbul, 2006.
- AKKAYA, Ahmet Yaşar, **Menderes ve Azınlıklar**, Mühür Kitaplığı, 1. Basım, İstanbul, 2011.
- AKTAR, Ayhan, **Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları**, İletişim Yay. İstanbul, 2010.
- AKTOPRAK, Elçin, **“Bir Kurucu Öteki Olarak Türkiye’de Gayrimüslimler”** İnsan Hakları Çalışma Metinleri, C.XVI Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İnsan Hakları Merkezi, 2010.
- ALASYA, H. Fikret, **Kıbrıs ve Rum- Yunan Emelleri**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- ALEXANDRIS, Alexis **The Greek Minority of Istanbul and Greek – Turkish Relations: 1918 –1974**, Center for Asia Minor Studies, Athens, 1992.
- 6/7 Eylül Dosyası, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Eylül 1986, S.33, s.18–23.
- ANDRIANOPULU, Konstantina, “İstanbul Rum Basınının tepkisi ve 6/7 Eylül Olayları”, **Tarih Ve Toplum Dergisi**, Eylül 2003, S.237, s. 24- 32.
- ARMAOĞLU, Fahir H. **“1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamuoyu”**, Ankara ün. Siyasi İlimler ve Hukuk Dergisi, Cilt XIV, S. 2, s. 57 -86.
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet, **Kıbrıs Dosyası**, Kervan yay. İstanbul, 1974.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, **İkinci Adam**, C. III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006.
- BAĞCI, Hüseyin, **Türk Dış Politikasında 1950’li yıllar**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları ve İletişim A.Ş. İstanbul, 2001.
- BALİ, Rifat N. **“Cumhuriyet Döneminde Azınlık Milletvekilleri”** Toplumsal Tarih 186 Haziran 2009.
-----, **6-7 Eylül 1955 Olayları, Tanıklar- Hatıralar**, Libra Yayınları, İstanbul, 2010.
....., **Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri, Aliya, Bir Toplu Göçün Öyküsü**, İletişim Yay. İstanbul, 2003.
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet, **Kıbrıs Dosyası**, Kervan yay. İstanbul, 1974.
- BELGE, Murat, **Linç Kültürünün Tarihsel Kökeni: Milliyetçilik**, Agora kitaplığı, İstanbul, 2006.

- BENLİSOY Stefo, “II. Dünya Savaşı Sonrasında Türk- Yunan Yakınlaşması, Kral ve Kraliçenin Türkiye Ziyareti”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S. 81, Eylül 2000, s. 12- 21.
- BENLİSOY, Foti, “6/7 Eylül Olayları Öncesinde Basında Rumlar”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S. 81 / Eylül, 2000, s. 28 -38.
- BİL, Hikmet, **Kıbrıs Olayı ve İçyüzü**, İtimat Kitabevi, İstanbul, 1976.
- BİNARK, İsmet, **Türk Parlamento Tarihi**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No 138, II. Cilt.
- BOZKURT, Gülnihal, **Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839–1914)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989.
- CEYLAN, Faruk Erhan, “**The Incidents of September 6–7, 1955**” Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk Enstitüsü, 1996, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1996.
- ÇAVDAR, Tevfik, **Türk Demokrasi Tarihi**, 1950- 1995, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.
- ÇERKEZYAN, Sarkis, **Dünya Hepimize Yeter**, Belge Yayınları, İstanbul, 2009.
- ÇELİK, Jaklin, “6/7 Eylül 1955, Kumkapı”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S. 81, Eylül 2000, s. 42- 44.
- DEMİR, Şerif, **Demokrat Parti ve Dış Politika**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 2002.
- , **Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes**, Paraf Yayınları, İstanbul, 2010.
- , “**Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları**”, İ.Ü. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, 6/ 2007,S.12, İstanbul, 2010, s. 37- 63.
- DEMİRAĞ, Yelda, “**Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları**” Ankara Üniv. OTAM, S.13,Yıl, 2002, s. 015 –033.
- DEMİREL, Tanel, **Türkiye’nin Uzun On Yılı- Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2011.
- DEMİRER, Mehmet Arif, **6 Eylül 1955 Olaylarına 50. Yılda Yeni Bakış Hangi Derin Devlet?** Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 2006.
- , Mehmet Arif, **6 Eylül 1955 Yassıda 6/7 Eylül Davası**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995.
- Demokrat Parti Tüzük ve Programı**, Ankara, 1953.
- DİKERDEM, Mahmut, **Ortadoğu’da Devrim Yılları**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1977.
- DOĞANER, Yasemin, “**İngiliz Büyükelçiliği Yıllık Raporlarında Demokrat Parti Türkiye’sinde Dış İlişkiler**” Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 2 S. 4, 2006, s. 227- 246.
- DOSDOĞRU, Hulusi, **6-7 Eylül Olayları**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993.
- DÜNDAR, Can, **Türkiye’nin Utanç Gecesi: 6/7 Eylül Olayları/ Belgesel**.
- EDEN, Anthony, **Full Circle, Memories**, Houghton Mifflin, Londra, 1960.
- EVANGELO, Averof- Tossizza, “**CYPRUS- Lost Opportunities**”, A.D. Caratzas, Michigan, 1986.

- Fahri, Çoker Arşivi, **Emniyet 1. Şube Müdürlüğünce Hazırlanan Fezleke**, Ocak 1956.
- FIRAT, Melek, ABD ve NATO'yla İlişkiler, Edt. Baskın Oran , **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.I, 6. Baskı, İletişim Yay. İstanbul, 2002, s. 716- 726.
- , Melek, “Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Eylül 2000, s. 22 -27.
- GEVGİLİ, Ali,” **Türkiye Basını**”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.I, İletişim Yay., 1985, s. 346-367.
- GÖKÇAL, Olgun “**6/7 Eylül Olayları ve Türk Basını**”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2006.
- GÖKTEPE, Cihat, “**Londra Ve Zürih Antlaşmalarının Hazırlık Süreci Ve Türk-İngiliz İlişkileri (1955 -1959)**”, Edt. Hasan C. Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, **Türkler Ansiklopedisi**, C.16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 1752- 1763.
- GÜLEN, Nejat, **Anılarında 27 Mayıs ve Yassıada**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2006.
- GÜMÜŞ, Muharrem “**1950 – 1960 Arası Türk Dış Politikası**”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu, 2005.
- GÜRCAN, Gürhan **6 Eylül 1955 Olayları**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006.
- GÜREL, Şükrü Sina, **Kıbrıs Tarihi I**, Kaynak Yay. İstanbul, 1985.
- GÜVEN, Dilek, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6/7 Eylül Olayları**, Tarih Vakfı, İstanbul, 2005.
- , **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Ve Stratejileri Bağlamında 6–7 Eylül Olayları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- HASGÜLER, Mehmet, **Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu**, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2000.
- HAYDAROĞLU, İlknur Polat, **Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Okullar**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1990.
- Helsinki, Watch Report, “**Denying Human Rights And Ethnic Identity: The Greeks Of Turkey**”, New York, 1992.
- HOLLAND, Robert, **Britain And The Revolt in Cyprus 1954- 1959**, Oxford University Pres.
- KARABEKİR, Kazım, **Ankara'da Savaş Rüzgârları**, Ankara, 1994,Emre Yay.
- KARAKUŞ, Emin, **40 Yıllık Bir Gazeteci gözüyle İşte Ankara**, Hürriyet Yay. Ankara, 1997.
- KARİMOVA, Nigar, Edward DEVERELL, **Minorities in Turkey**,Utrikes politiska institutet, The Swedish Institute of International Affairs, Stockholm, 2001.
- KARPAT, Kemal H, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yay. İstanbul, 2010.
- ,“**Political Developments InTurkey 1950- 1970**”, Middle Eastern Studies, Vol 8, No 3, (Oct. 1972) pp. 349- 375.
- KAYA, Önder, **Cihan Payitahtı İstanbul**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

- KAYNAK, Mahir, **Komplo Teorileri**, Edt. Cem Küçük, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- KILIÇDERE, Arzu, “İzmir’de 6/7 Eylül Olayları”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S.74, C.13.
- KIRATZOPULOS, Vasilis, **Kayıt Olunmamış Soykırım**, Çev. Sonya Özzakar, Pencere yayınları, İstanbul, 2009.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, “6/7 Eylül Olaylarından Sonra Hasar Tespit Çalışmaları Üzerine Birkaç Ayrıntı”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, S.81, Eylül 2000, s. 45- 49.
- KOCABAŞ, Süleyman, **Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi**, Bayrak Yay. İstanbul, 1984.
- KOÇOĞLU, Yahya, **Hatırlıyorum, Türkiye’de Gayrimüslim Hayatlar**, Siyah Beyaz Yayınları, İstanbul, 2008.
- KONGAR, Emre, **21.Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.
- KUNERALP, Zeki, **Sadece Diplomat**, İsis Yayınları, İstanbul, 1999.
- KULOĞLU, Armağan-Ayşe ÖZKAN, “Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası”, **Stratejik Analiz**, C.4, S. 39, 2003, s. 22–43.
- LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Çev. Boğaç Babür TURNA, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2009.
- MACAR, Elçin, “İstanbul Katolik Rum Cemaatinin Sonu”, **Tarih Ve Toplum Dergisi**, Eylül 1997, S.165, s. 43- 46.
- ....., “A Victim Of Reciprocity: The Greek Patriarchate Of İstanbul”, **Reciprocity, Greekand Turkish Minorities Law, Religion And, Politics**, Edt. Samim AKGÖNÜL, Bilgi University Press, İstanbul, 2008, s. 145 -150.
- MANİSALI, Erol, **Dünden Bugüne Kıbrıs**, Yeni Gün Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- MELEK, M. Fırat, “Türkiye’nin Kıbrıs politikaları 1945- 1960”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Eylül 2000, s. 22- 27.
- MERAY, Seha L. **Lozan Barış Konferansı Tutanaklar- Belgeler**, I.Takım, I. Cilt, II. Kitap, Yapı Kredi Yay. İstanbul, 2001.
- OKTAY, Engin, “ Bombacı da, Mit Elemanı da Değilim”, haz. Faruk Mercan **Aksiyon**, 08.09.2003, s. 34- 36.
- NESİN, Aziz, **Salkım Salkım Asılacak Adamlar**, Adam Yayınevi, İstanbul, 2004.
- NİCOLET, Claude, **United States Policy Toward Cyprus, 1954-1959**Oxford University Press.
- O’MALLEY Brendan -Ian CRAİG, **The Cyprus Conspiracy**, I.B. Tauris, London, 2007.
- ORAN, Baskın, **Batı Bloku Ekseninde Türkiye I (1945- 1960)**, Edt. Baskın ORAN, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Yorumlar**, C. I, 6. Baskı, İletişim Yay. İstanbul, 2002, s. 1653 -1669.
- ÖKSÜZ, Hikmet, “Kıbrıs Türklerinin Anavatana Göçleri”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, Temmuz, 1999, s. 35- 38.
- ÖYMEN, Altan, **Öfkeli Yıllar**, Doğan Kitap, İstanbul, 2009.

- ....., **Değişim yılları**, Doğan Kitap, İstanbul, 2010.
- ÖZEL, Sabahattin, “Atatürk Dönemi Türkiye- Yunanistan İlişkileri”**Türkler Ansiklopedisi C.III**, s.1171- 1182.
- SAKİN, Serdar, Sabit DOKUYAN, **Kıbrıs ve 6–7 Eylül Olayları**, IQ, İstanbul, 2010.
- SAKİN, Serdar, “**6–7 Eylül Olayları Sonrasında Türk Kamuoyunun Tutumu**” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, V.3, S.12, 2010.
- SANCAKTAR, Caner, “Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Marksist Yaklaşım” **Bilge Strateji**, 2011 S.III, s. 23–91.
- SANDER, Oral, **Siyasi Tarih (1918–1994)**, İmge Yay. Ankara, 2001.
- SARINAY, Yusuf, **Türkiye’nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO’ya Girişi**, Ankara, 1988.
- SAROL, Mükerrrem, **Bilinmeyen Menderes**, Kervan Yayınları, İstanbul, 1983.
- SOFUOĞLU, Adnan, **Fener Rum Patrikhanesi Ve Siyasi Faaliyetleri**, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- SONYEL, Salahi, **Türk Yunan Anlaşmazlığı**, Lefkoşe, 1985.
- SOYER, Dündar **Cumhuriyetle Adım Adım Olaylar (1940- 1960)** Büke Yayınları İstanbul, 2000.
- SOYSAL, Mümtaz, “**İngiliz İşçi Partisi**”, Ankara Üniv. SBF Dergisi, C.XII, S.1 s. 223–258 .
- ŞAHİN, M. Süreyya, **Fener Patrikhanesi Ve Türkiye**, Ötüken yay, İstanbul, 1990.
- ŞAR, Celal, “**British Policy Towards Cyprus And The Cyprus Question (1878- 205)**” Bilkent Üniversitesi, Ekonomi Ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2005.
- TARHAN, Saltık, **1950’den günümüze Rum Azınlık Sorunları ve Fener Rum Patrikhanesi** Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006.
- TASCHOUNİDOU, Eleni, “**The Case Of Grek Orthodox Minority Pres Of İstanbul And The Grek-Turkish Relations 1950–1955**” İstanbul Bilgi Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009.
- TAŞKIRAN, Cemalettin, **On iki Adanın Dünü Ve Bugünü**, Gen. Kur. ATESE Yay. Ankara, 1996.
- The Costantinopolitan Society, “**The Violations Of The Human Rights Of The Grek Minority In Turkey- Atrocities And Persecutions 1923–2009**” Athens- Greece, 2009.
- TANER, Timur, **Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş**, İmge Yay. İstanbul, 2003.
- TOKER, Metin, **İsmet Paşa’yla 10 Yıl, (1954- 1957)** C.1, Akis Yayınları, İstanbul, 1966, s. 105.
- , **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları (1950–1954)**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
- TOPUZ, Hıfzı, “6/7 Eylül Olayları ve Aknoz Paşa’nın Yasakları”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, S. 209, Eylül, 2000, s. 39- 41.

- TUNCAY, Mete, “**Siyasi Tarih** (1950- 1960), Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908–1980”, Edt. S. Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.
- TÜRKER, Orhan, “35 Yıl Önce Yunanlıların Türkiye’den Sınır dışı Edilmeleri”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, S.190, İstanbul, Ekim, 1999, s. 9- 14.
- , “ 6/7 Eylül Olaylarının İstanbul Rum Basınındaki Yankıları, **Tarih ve Toplum Dergisi**, 177, 1998, s. 42- 49.
- URGAN, Mina, **Bir Dinazorun Anıları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.
- ÜSKÜL, Zafer, **Siyaset ve Asker- Cumhuriyet Döneminde Sıkıyönetim Uygulamaları**, İmge Yayınevi, Ankara, 1997.
- VASİLİADİS, Mihail, “**Türkiye’de Azınlık Hakları Sorunu: Vatandaşlık Ve Demokrasi Eksenli Bir Yaklaşım**” Uluslararası konferans Tebliğleri, Tesev Yayınları, İstanbul, 09- 10-Aralık 2005, s. 51- 54.
- XYDİS, Stephen G. “**The UN General Assembly As An Instrument Of Grek Policy: Cyprus, 1954- 58**”, The Journal Of Conflict Reslution, Vol.12, No. 2, (June 1968).
- YALÇIN, Soner - Doğan Yurdakul, **Bay Pipo**, Doğan Kitap, İstanbul, 1999.
- YETKİN, Çetin, **Türkiye’nin Devlet Yaşamında Yahudiler**, Gözlem Yay. İstanbul, 1996
- YILMAZ, Veli, “ **İstanbul’u Sarsan İki Gün 6/7 Eylül**” Gündem, 06.09.1992.
- YURDAGÜN, Fulya, “**1955- 1965 Yıllarında Türk Basınında Kıbrıs Sorunu**”, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008.
- ZÜRCHER, Eric Jan, **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İletişim Yay, İstanbul, 2009.

V. İNTERNET ADRESLERİ

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/432992.asp>, Erişim, 31.03.2012

<http://hasanrua.wordpress.com/2009/05/10/demokrat-parti-1957-secimi-afisleri/>

Erişim; 12.03.2012

http://www.candundar.com.tr/_v3/index.php#!%23Did=5314

Erişim Tarihi;

09.02.2012

<http://www.istanbulrumazinligi.com/index.php?m=art&c=814>

www.bianet.org. Erişim Tarihi; 21.01.2012

<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> Erişim Tarihi; 15.06.2012

<http://www.istanbullife.com.tr/Detay.aspx?ID=218> Erişim Tarihi; 31.07.2012

<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=9352> Erişim Tarihi; 12.07.2012